DOCTORIS SUBTILIS ET MARIANI

IOANNIS DUNS SCOTI

ORDINIS FRATRUM MINORUM

OPERA OMNIA

IUSSU ET AUCTORITATE
RMI P. AUGUSTINI SÉPINSKI
TOTIUS ORDINIS FRATRUM MINORUM MINISTRI GENERALIS

STUDIO ET CURA COMMISSIONIS SCOTISTICAE
AD FIDEM CODICUM EDITA

PRAESIDE
P. CAROLO BALIĆ
SOCIIS
PP.: MARTINO BODEWIG, STANISLAO BUŠELIĆ, PETRO ČAPKUN-DELIĆ, BARNABA HECHICH
IOANNE JURIĆ, BRUNONE KOROŠAK, LUCA MODRIĆ, SEBASTIANO NANNI, IULIO REINHOLD
ODULFO SCHÄFER

V

765 .I7 1950 v.5
Special collec.
53594

CIVITAS VATICANA

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
MCMLIX

[DISTINCTIO DECIMA SEPTIMA

PARS PRIMA

DE HABITU CARITATIS

QUAESTIO 1

UTRUM NECESSE SIT PONERE CARITATEM CREATAM, FORMALITER INHAERENTEM NATURAE BEATIFICABILI]

[Q. 1] [1] Circa distinctionem decimam septimam quaero utrum necesse sit ponere caritatem creatam, formaliter inhaerentem naturae beatificabili [1]. 1

Quod non:

Augustinus, VIII *De Trinitate* cap. 11: « Qui diligit proximum, consequens est ut ipsam dilectionem diligat; *dilectio* autem *Deus est*; consequens ergo est ut diligat Deum » [2].

Quaero quomodo accipit dilectionem in minore? Si formaliter, habeo propositum; si effective, tunc erunt quattuor termini [3], quia maior non est vera nisi de dilectione formali qua diligitur proxi-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

7 *adnot.* Distinctio XVII A^1 *et multi* 7-10 ¶ Circa — Quod non *sign.* Vacat Λ^{Y2}
7 Circa — quaero] Iam nunc accedamus etc. (= *textus Magistri*). Circa istam 17 distinctionem in qua Magister agit de missione invisibili Spiritus Sancti, quaeruntur tria: primum est Σ | quaero *om.* CRZ 8 creatam *om.* Σ | formaliter inhaerentem] i. f. Σ 8-9 beatificabili] *rescr.* I^2 *add.* secundum et tertium de augmento caritatis, et primum istorum duorum est, supposito quod caritas possit (posse Σ^Q) augeri, utrum caritas praeexsistens corrumpatur tota; secundum est utrum illud positivum caritatis praeexsistentis quod manet in augmento sit tota essentia caritatis. Circa primum arguitur Σ 11 De Trinitate] Trinitatis (*ante* VIII Λ) CPMVZΓ^{BD}Λ 12 ipsam dilectionem] *post* diligat PIVΓ d. i. CZ *praem.* et Λ^{O2} *add.* praecipue Λ^{O2} 13 est[1]] *om.* M *add.* I Ioan. 4: Deus caritas est Γ^{D2} | consequens ergo] e. c. CMZΣ | est[2] *om.* DVΓ^{D*} 15 habetur VΓ^{BD}

F 11 AUGUST., *De Trin.* VIII c. 7 n. 10 (PL 42, 957): « Qui proximum diligit, consequens est ut et ipsam praecipue dilectionem diligat; 'Deus' autem 'dilectio est, et qui manet in dilectione, in Deo manet'; consequens ergo est ut praecipue Deum diligat ». 12-13 I Ioan. 4, 16.

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 pars 1 q. 1; *Rep.* I A d. 17 pars 1 q. 1. [2] Cf. LOMBARDUS, *Sent.* I d. 17 c. 1 n. 144 (I 106-107). [3] scil. in syllogismo Augustini lin. 11-13.

mus. Si etiam dicas quod 'praeter illam dilectionem quae est Spiritus Sanctus, est alia dilectio formalis', ergo est fallacia consequentis in argumento Augustini, arguendo 'diligit dilectionem formaliter, ergo hanc', – quia antecedens potest verificari pro alia [1]. Si ergo argumentum debeat tenere, oportet quod Deus sit formaliter dilectio et omnis dilectio quae est formaliter in diligente respectu proximi.

2 Item, XV *De Trinitate* cap. 19: 'Nullum est donum excellentius isto dono, quod est caritas; et nullum est donum Dei excellentius Spiritu Sancto; ergo Spiritus Sanctus est caritas' [2]. Istud argumentum non valeret nisi esset de caritate formali et quod praecise Spiritus Sanctus esset illa.

3 Si etiam dicatur ad istas auctoritates [3] quod Spiritus Sanctus [2]
dicatur 'caritas' causaliter, obviat Magister in littera, qui adducit Augustinum quod ipse intelligat formaliter. Dicit enim Augustinus XV *De Trinitate* cap. 18 vel 17: «Non dicturi sumus 'caritatem' dictam esse Deum eo quod sit donum Dei, sicut dictum

---

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 illam = ADΛ^{O} istam *rell.* (*om.* P) *edd.* 2 formalis = A formaliter *rell. edd.* | est^{2} *om.* DCPMSRIVZΓΛ^{Y} 3 in argumento] in arguendo A *om.* Λ^{O} | Augustini *om.* CPMRIVZ Γ^{BD2N}Λ | arguendo] *praem.* sicut D *om.* Γ^{N} *add.* sic CZΣ *add.* hoc M | diliget CMRIZΛ^{O} 5 pro] per D | Si ergo] Igitur si Σ | debet VΓ 6 dilectio et *om.* Λ^{Y} | et] sic etiam D | et omnis dilectio] et omnino dil. RZ *om.* PVΓΣ 6-7 diligendo Λ^{O} 7 proximi] *add.* sit Deus S^{2}Λ^{O} 8 Item] Praeterea Σ | De Trinitate] Trinitatis (*ante* XV Λ^{O}) CPMR^{2}VZΓ^{BD}Λ *om.* R′ | 19] 18 Λ^{O2} | donum] donum Dei *ante* est Λ^{O} 9-10 isto — excellentius *om.* C^{2}M 9 et] sed C^{2} 9-10 et nullum — caritas *om.* D^{2}Z 9 Dei *om.* PI*VΓ 10 Spiritu Sancto] isto quod est Spiritus Sanctus D^{2} | Sanctus *om.* Γ^{BD} | Istud] Illud Γ^{B*D} *add.* consimiliter Λ^{O} 10-11 argumentum] *add.* confirmatur quia Λ^{Y} 11 formaliter CVZΣ 12 est Γ^{BD} 13 dicat P | istas auctoritates] a. i. Σ 14 dicatur] *post* caritas Λ^{O} dicitur Σ | obviat] hic obv. *post* Magister D dicit *post* Augustinum (15) C^{2}P^{2}MS^{2}I*(*post* littera)ZΓ^{BD} *add.* (!) dicit (dicens Λ^{O2}) *post* Augustinum (15) RΛ^{O2} *om.* S′ | in littera] *ante* Magister SΛ in hac l. VΓ^{D} in l. hac P*Γ^{B} | qui adducit] adducens Λ^{Y}Σ 15 intelligit PRIVΓΛ | formaliter] *add.* non per expressionem causae Γ^{D2} 15-16 Augustinus *om.* ΛΣ 16 De Trinitate] Trinitatis CPMRV ZΓΛ | 18 vel 17] 8 v. 17 VΛ^{O} 28 v. 17 D 18 I^{2} 17 Σ | Non] *add.* enim Λ^{O2} 17 caritatem] *praem.* propterea Λ^{O2} *add.* non propterea P | dictam] illam Λ^{O} *add.* illam P^{2} | sit] *add.* dictum Γ^{N} | sicut] ut Σ

F 8 AUGUST., *De Trin.* XV c. 19 n. 37 (PL 42, 1086): «Si in donis Dei nihil maius est caritate et nullum est maius donum Dei quam Spiritus Sanctus, quid consequentius quam ut ipse sit caritas?» *14* LOMBARDUS, *Sent.* I d. 17 c. 3 n. 147 (I 108-109): «Sed ne forte aliquis dicat illud dictum esse per expressionem causae 'Deus caritas est', eo scilicet quod caritas sit ex Deo et non sit ipse Deus..., occurrit Augustinus ostendens non hoc esse dictum per causam». *15-16* AUGUST., *De Trin.* XV c. 17 n. 27 (PL 42, 1080).

T [1] scil. dilectione formali (quae non est Spiritus Sanctus). [2] Cf. LOMBARDUS, *Sent.* I d. 17 c. 2 n. 146 (I 108). [3] scil. Augustini, – cf. supra p. 139, 11-13 et hic lin. 8-10.

est *Tu es patientia mea*; hunc enim sensum facile refellit Scripturarum ipsa locutio: tale enim est *Tu es patientia mea* quale *Tu es spes mea*» etc. «Non autem sic dictum 'Domine, caritas mea', aut 'Tu es caritas mea', sed ita dictum est *Deus caritas est* sicut dictum est *Deus spiritus est*».

Item, per rationem: omnis creatura potest intelligi non-bona, quia est bona per participationem; sed caritas non potest intelligi non-bona; ergo videtur quod sit bona per essentiam, – igitur etc. 4

Contra:

Augustinus *De moribus Ecclesiae*, pertractans illud ad Rom. 8 *Quis nos separabit a caritate Christi*: «Caritas Dei» – inquit – «huiusmodi dicta est virtus, quae animi nostri rectissima affectio est». 5

[QUAESTIO 2

UTRUM NECESSE SIT PONERE IN HABITU RATIONEM PRINCIPII ACTIVI RESPECTU ACTUS]

[Q. 2] [1] Iuxta hanc quaestionem[1] propono aliam, in generali, de habitu: utrum necesse sit ponere in habitu rationem principii activi respectu actus[2]. 6

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 est] *add.* Deo Λ^{O2} | patientia] *pon.* spes D^2 1-2 hunc — patientia mea *om.* V^1 1 facile] facilem RΓ^{N*} pacialem (!) C*MZ | refellit] repellit CMRZΓ 2 ipsa] *in corr.* C^2 illa M ipsarum *ante* Scripturarum (1-2) R | enim est] est en. CPMSRZ$\Lambda^Y\Sigma$ | quale] *in corr.* S^2 *add.* est DΛ^O 3-4 etc. — mea *om.* C 3 sic] sicut DMRZ sit A | dictum] *add.* est PS^2RIVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ 3-4 Domine — dictum est *om.* VZ 3 Domine] Domino Γ^{B2} *om.* D 3-4 aut — mea *om.* P^2MS R$\Gamma^N\Sigma$ 4 est[1]] ita I′ *om.* $I^2\Gamma^N\Sigma^Q$ 4-5 dictum est] dictum I* *om.* V$\Gamma^{BD}\Sigma$ 6 Item] Et D Praeterea V$\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ | per rationem] ratione Σ *om.* Λ^{O*} 7 quia est bona *om.* D | sed *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ 8 non-] nisi P | ergo videtur quod sit] ergo vid. DSRΓ^N ergo est Σ vid. etiam Λ^Y ergo Λ^O quia est I^2(*in ras.*)VΓ^{BD} | etc. *om.* Σ 10 Ecclesiae] *comp.* D *add.* 4 V$\Gamma^{BD}\Lambda^Y$ *add.* cap. 4 $I^2\Lambda^O$ 11 Christi] etc. Λ^Y *om.* Λ^{O*} *add.* etc. Γ^{BD} | Dei, inquit = A inq., Dei (Dei) dicitur Γ^{N*}) *rell. edd.* 11-12 huiusmodi] huius DPΛ^O haec C^2V$\Gamma^{BD}\Lambda^Y\Sigma$ hic I^2 12 virtus] ut Σ *om.* Λ^Y | quae animi] quaedam V$\Gamma^{B*D*}\Sigma$ | animi nostri] causa iustissima D cum iustitia C*MRZΓ^{N*} *praem.* cum iustitia I* | nostra Σ | est[2] *om.* DΣ^{Q*U} 16 *adnot.* Quaestio 2 A^1 *et multi* 16-*p.* 142, 1 ¶ Iuxta — sic *sign.* Vacat Λ^{Y2} 16 hanc] istam (*post* quaestionem Σ) V$\Gamma^{BD}\Lambda^Y\Sigma$ | pono D | aliam] secundam V *add.* quaestionem VΓ^{BD} | de habitu *om.* Γ^N 17 necessario DCMZ

F 1 Ps. 70, 5. 2-3 Ps. 90, 9. 4 I Ioan. 4, 16. 5 Ioan. 4, 24. 10 August., *De moribus Ecclesiae catholicae* I c. 11 n. 19 (PL 32, 1319): «Sin 'virtus' [Rom. 8, 38] illa dicta est quae ipsius animi nostri rectissima affectio est: si in alio est, favet ut coniungamur Deo, – si in nobis est, ipsa coniungit». 10-11 Rom. 8, 35(-39).

T [1] Cf. supra p. 139, 7-9. [2] Cf. Duns Scotus, *Collationes Paris.* collat. 3 [6] (cod. Oxon.

Quod sic, arguitur:

Habitus est quo habens utitur cum voluerit, ex Commentatore III *De anima* commento 18[a]; 'uti' competit agenti, nam patiens principio passivo non utitur.

7 Praeterea, quattuor condiciones attribuimus habitui, et habenti habitum: quod operatur delectabiliter, faciliter, expedite et prompte.

8 Ex qualibet potest argui propositum:

Ex prima, quia actus qui prius fuit disconveniens agenti, non fit conveniens sibi nisi ipsum in quantum agens aliter se habeat; ergo cum per istum habitum, per quem competit sibi operari, sit sibi conveniens, et ita delectabile, – agens ipsum aliter se habet in quantum agens.

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* super illud 'Oportet igitur ut in ea sit intellectus[1]: «Haec», inquit, «est definitio intellectus, ut habitu intelligat[2] illud quod

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 arguitur] *ante* Quod Γ^{B} *om.* $\Lambda^{Y}\Sigma$ 2 cum] quando Λ^{O} 2-3 ex Commentatore] secundum Commentatorem ΛΣ 3 commento 18] tunc igitur (!) D *om.* C^{2}PMSIZΓ^{BD}ΛΣ *add.* a. Γ^{N} | nam] eam D 4 principio passivo] *post* utitur Σ pass. pr. Λ primo pass. D 5 condiciones] actiones Γ^{D} | habitui, et] hab. vel V *om.* PI$\Gamma^{BD}\Lambda^{YO2}\Sigma$ 6 habitum] *ante* habenti (5) Σ *om.* C^{*}Z *add.* et habenti habitum I^{*} *add.* scilicet VΓ^{BD} | quod *om.* C^{2}M | delectabiliter, faciliter = $AC^{3}\Gamma^{D2}$ *edd.* f., d. $C'\Gamma^{D'}$ *rell.* | expedite] *praem.* et CPMRZ 7 Ex qualibet] *praem.* Et Σ *add.* horum Γ^{N} 8 prima] primo P *add.* sic PI$\Gamma^{N'}$ *add.* arguo sic VΓ^{BDN2} | actus] *add.* primi D | prius] primo DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Sigma$ 9 sibi] *ante* conveniens PIVΓ^{BD}ΛΣ ibi Λ^{O*} *om.* DCMSRZΓ^{N} 10 cum = A | istum] *post* habitum CMVZΓ^{BD}Λ illum IΛ^{Q} *om.* PRΓ^{N} | competit sibi] s. c. $\Gamma^{N}\Sigma$ convenit s. RI *om.* Λ^{O} | sit = A erit D fit *rell. edd.* 11 delectabile] delectabiliter (not. alias: delectabile C^{3}) C^{2} *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{Y}$ *add.* et per consequens Σ | agens] *post* habet Σ de agente V$\Gamma^{BD'}\Lambda^{Y}$ *om.* DCPMSRIZ$\Gamma^{D2N}\Lambda^{O}$ | ipsum] *post* aliter CZ se ipsum *post* aliter MR in se ipsum *post* habet Γ^{N} habitu Σ *rep.* $\Gamma^{B}\Lambda^{Y}$ *add.* autem Λ^{O2} 11-12 in quantum agens *om.* Σ^{U*} 13-*p.* 143, 22 super — sed = DCMRVZ $\Gamma^{N}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}$μυ; ¶ *text. sign.*: Aliqui textum habent (*sequitur textus*). Et non debet esse $\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}$ *lin. anfractuosa* μ 13 igitur *om.* CMVZ | in *om.* D 13-14 intellectus] intentio D 14 Haec] Hoc R | definitio] distinctio (ante est M^{*}) DCMV | habitu] habitum MΓ^{N} per habitum Z | illud] id CVZ

F *2-3* AVERROES, *De an.* III com. 18: «Deinde dicit 'et intellectus, secundum quod facit ipsum intelligere omne': et intendit per istum, illud quod fit, quod est in habitu. Et hoc pronomen 'ipsum' potest referri ad intellectum materialem, sicut diximus; et potest referri ad hominem intelligentem, et oportet addere in sermone: 'secundum quod facit ipsum intelligere omne ex se, et quando voluerit'. Haec enim est definitio huius habitus, scilicet ut habens habitum intelligat per ipsum illud quod est sibi proprium ex se, et quando voluerit, absque eo quod indigeat in hoc aliquo extrinseco».

coll. Magdal. 194, f. 63*vb*-65*vb*): «Utrum habitus perficiens aliquam potentiam sit principium activum actus, ita quod per habitum tamquam per principium activum eliciatur actus».

T [1] ARISTOT., *De an.* III t. 18 (translatio arabico-latina) (Γ c. 5, 430*a* 14). [2] scil. suppositum habens habitum.

Ex secunda condicione arguitur, quia quod est ex se summe dispositum ad patiendum, non indiget facilitari ut patiatur; sed potentia habitualis – cuiusmodi est intellectus et voluntas – est ex se summe disposita ad recipiendum actum (quia non habent [1] contrarium, et propter hoc non indigent motu ad hoc ut agant); ergo habitus per quem facilitatur [2], disponit ipsum [3] ad agendum et non ad patiendum. 9

Ex tertia condicione arguitur, quia cuius est impediri, ei competit expeditio; sed impediri competit agenti, quando virtus activa eius deficit et ab alia superatur; ergo habitus per quem competit alicui expedite operari, est ipsius ut est activum. 10

[2] Ex quarta arguitur sic, quia cuius est tarde vel non prompte operari, eius est etiam promptitudo; sed 'non prompte operari' competit agenti in quantum activum, non in quantum passivum; ergo et promptitudo, quam tribuit habitus, pertinet ad agens in quantum agens. 11

Praeterea, ad principale:

Habitus inclinat potentiam ad actum. Duplex autem est inclinatio, videlicet potentiae passivae ad formam et potentiae activae ad agere: habitus non inclinat primo modo, nam actus recipitur in est sibi proprium ex se, et quando voluerit, absque eo quod indigeat in hoc aliquo extrinseco» [4]; sed. 12

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 condicione *om.* VΓ^{BD}ΛΣ | arguitur] sic Σ *add.* sic DPIVΓ^{DN}Λ | quia *om.* VΓ^{BD}Λ^{Y}Σ 2 non indiget facilitari *om.* Σ^{U2} | facilitari] *comp.* Σ$^{U?}$ faciliori DR *add.* ad patiendum Σ^{QU2} | ut] vel ut Σ 3 cuiusmodi est] cuius est ADSR sicut VΓ^{BD}Λ | et] *add.* etiam D | est^{2}] *pon.* sunt P^{2} 4 habet DI^{2}VΓ^{BDN2}Λ^{Y} habuit Γ$^{N'}$ 4-5 contrarium] *praem.* actum Λ^{O} *add.* actum P^{2} 5 indiget I^{2}VΓ^{BD}Λ^{Y} | motu] *add.* nisi Σ | ut] quod Γ^{N} | agat I^{2}VΓ^{BD}Λ^{Y} 6 facilitantur DPΛ^{O} | disponunt D | ipsam Σ | et *om.* Λ 7 ad *om.* RΓ^{N}Λ^{O} 8 condicione] conclusione C *om.* Σ | arguitur] sic Σ *add.* sic PIΓ^{N} 8-9 ei competit] ei convenit DSR eius est PI 9 competit] convenit SR | quando] quia CMZ 9-10 activa eius = AΓ^{N} eius τ eius (*comp.* Λ^{Y}) act. *rell.* ρπγβμυ 10 competit] convenit SR contingit P 11 alicui] actui Γ^{D} aliqualiter P | expedite] expedire, agere sive P impedite D | ipsius] *add.* agentis D | est activum] a. e. VΓ^{BD}Λ 12 quarta] *add.* condicione VΓ^{BD} | arguitur *om.* Σ | quia *om.* Σ 12-13 operari *om.* VΓ^{BD2}Λ^{Y} 13 etiam] *ante* est CPMRZΓΛ^{Y}Σ *om.* DΛ^{O} 13-15 sed — promptitudo *om.* D^{2}Σ^{Q2} 13 non prompte operari] prompte agere R 13-14 competit] convenit R 14 in quantum^{2}] in D$^{?}$ ut Σ^{U} *om.* CPMSRIZΓΛ^{YO2} 15 et *om.* MVΓ^{BD} 19 videlicet] scilicet (*post* potentiae^{1} Λ^{O}) Λ^{O}Σ 20 actus] habitus Λ^{O} 21 sibi] *post* proprium CMVZ *comp.* R *om.* D | proprium] propositum D | ex] secundum CMVZ | quando *om.* R | in] et D 22 extrinseco] *add.* uti C | sed *om.* C^{2}VZ

T [1] scil. intellectus et voluntas. [2] scil. potentia habitualis. [3] scil. summe dispositum ad patiendum. [4] Averroes, *De an.* III com. 18 (textus cf. ad p. 142, 2-3).

potentia immediate, alioquin actus perfectus et imperfectus non haberent idem susceptivum; ergo inclinat secundo modo, ut principium activum ad agere, – quod est propositum.

13 Item, secundum Philosophum VIII *Physicorum* et II *De anima*, anima ante scientiam est in potentia essentiali, habens autem scientiam est in potentia accidentali. Quod autem reducit de potentia essentiali ad accidentalem respectu operationis, videtur esse principium activum respectu eius, quia est quo habens operatur: unde Philosophus vult II *De anima*, quod sicut scientia est « quo scimus », ita anima est « quo vivimus et sentimus » etc.[1], et per consequens sicut anima est quo agimus actus vitales, ita scientia est quo active speculamur.

14 Item, aliquis habitus est practicus, et talis aliquis est activus, ut prudentia, – aliquis factivus, ut ars; ratio practici in communi, et factivi in speciali, videtur concludere in tali habitu rationem principii activi.

15 Contra: [3]

Relatio non est principium activum, nec aliquid essentialiter includens relationem[2]; habitus autem est 'ad aliquid', secundum Philosophum VII *Physicorum*; ergo etc.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 immediate *ante* recipitur (*p.* 143, 20) Σ 2 idem susceptivum] s. i. (i. *om.* S*) DCMSRZ 2-3 principium] primum Σ 4 Item] Praeterea Σ | VIII] 7 DCMSRI*VZΓ^N 5-6 essentiali — potentia *om.* A 6 ducit Γ^{D*} deducit $\Lambda^{O'}$ reducitur V deducitur Λ^{O2} 7 accidentalem] actualem DΓ^{D*} actum talem R 8 eius] *add.* habitus (*add.* autem D^2) videtur de potentia essentiali reducere (red.] *ante* de P^2 *add.* intellectum Λ^{O2}) ad accidentalem (actualem D^2) $D^2P^2\Lambda^O$ | est] *add.* illud D | quo] *add.* omnis Σ^Q 9 quod] quia DPΓ^B 10 est^2 *om.* CPMSRIVZΓ | quo^2] qua Λ^O *om.* VΓ^{BD} | etc. *om.* RΣ 11 quo] qua Λ^O 12 est *om.* Γ^{DN} | quo] qua Λ^{O2} | active] actu DC*PMRIZ 13 Item = A Praeterea *rell. edd.* | habitus] actus D*C*MSRZ$\Gamma^{N*}\Lambda^Y\Sigma$ | aliquis^2] *post* est^2 P'Γ^B *om.* DC*P^2MSRV*(*ante* talis)Z$\Gamma^{DN}\Lambda\Sigma$ | activus] *ante* est^2 Γ^N actus C*MR*$\Lambda^Y\Sigma$ accidens Z 14 aliquis] *add.* est R | ratio] *praem.* sed Σ *add.* autem I^2 15 et] *add.* ratio R | in speciali] specialiter (*ante* factivi VΓ^{BD}) V$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ | videntur DPΓ^N 16 activi] *comp.* D *om.* Γ^N *add.* ergo Σ 18 principium] principiorum Λ^Y *om.* A 18-19 essentialiter includens] i. e. V$\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 19 autem *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^Y\Sigma$ | est] dicitur Λ^O 20 etc. *om.* Σ

F 4-6 ARISTOT., *Physic.* VIII t. 32 (Θ c. 4, 255*a* 30-255*b* 5); *De an.* II t. 55 (B c. 5, 417*a* 21-28). 9-10 ARISTOT., *De an.* II t. 24 (B c. 2, 414*a* 4-7. 12-13). 19-20 ARISTOT., *Physic.* VII t. 17 (H c. 3, 246*a* 30-246*b* 21): « Habitus enim virtutes et malitiae sunt, virtus autem omnis et malitia 'ad aliquid' sunt ».

T [1] id est « et movemur et intelligimus primo » (Aristoteles). [2] scil. est principium activum.

Confirmatur ratio, quia non minus requiritur entitas realis absoluta in principio motus quam in termino: si ergo habitus caret entitate absoluta quae sufficiat ad terminandum motum (secundum Philosophum V [1]), multo magis caret ea quae requiritur in principio activo. 16

Praeterea, secundo, respectu unius actionis est una potentia activa (Commentator V *Physicorum*); sed non solus habitus est potentia activa respectu operationis, quia tunc ipse habitus esset potentia (quia potentia est qua simpliciter possumus), et non esset 'illud quod perficitur per ipsum' simpliciter potentia; ergo solum illud quod perficitur per habitum, est principium activum operationis. 17

Confirmatur ista ratio, quia una actio requirit principium formale quo eliciatur 'per se unum'; aggregatum ex potentia et habitu est 'unum per accidens', non 'per se'; ergo hoc totum non potest esse 'quo' respectu operationis 'per se unius'. 18

Praeterea, accidens non est principium agendi in subiectum proprium; sed operatio, ad quam ponitur habitus, recipitur frequenter in potentia cuius est ille habitus; ergo respectu illius [2] non est habitus principium activum. 19

Praeterea, aliqui habitus sunt in potentiis sensitivis appetitivis; iste appetitus non est activus, quia secundum Damascenum 20

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

2 termino] *add.* motus PIVΓ^{BD}Λ^{O} | si ergo] igitur si Σ 3 motum] motionem P motum vel motionem VΓ^{BD} 4 V] 5 Physicorum VΓΛ^{O2} 7 Physicorum P 5 vel 7 Physicorum Γ'γ 5 ibi (ibi] id est Λ^{Y}) CMRZΛ^{Y} ibi (*comp.* Λ^{O}) ADSI^{2}Λ$^{O'}$ρτπβμυ ibidem Σ | caret *om.* C*M 6 secundo] secunda D *om.* VΓ^{BD}Λ^{O}Σ | respectu *om.* DCPMSRZΓ^{N}Λ^{Y} 7-8 Commentator — activa *om.* Γ^{B}Σ^{U2} 7 Commentator V Physicorum = A 5 Phys. Com. Λ$^{O'}$ 5 Phys. Com. (Com. *ante* V τ secundum Commentatorem υ *om.* γ) commento 7 (7] 37 et 38 βμυ 31 τ) Λ^{O2} *edd.* 5 Phys. Σ^{Q} 5 Phys. commento (*add.* 7 P^{2}IVΓ^{D} *add.* 7 vel 83 Γ^{N}) Σ^{U2} *rell.* (*om.* Γ^{B}) 8-9 respectu — potentia est *om.* Λ^{O2} 9 et] *add.* sic Σ 9-10 non esset *post* ipsum (10) Σ 10 quod] quo Λ^{O} 10-11 per ipsum — perficitur *om.* Γ^{N2} 11 per] *add.* ipsum Λ^{O} | esset CMRZ | activum] *add.* respectu Σ 13 ista ratio] illa r. SΛ^{Y} *om.* Σ | requirit] *add.* unum R 14 quo eliciatur] quae (!) e. D quo elicitur V *om.* P^{2} | unum] *om.* Γ^{BD} *add.* sed Σ 16 esse] *add.* principium Γ^{D2}Σ 17-18 in subiectum proprium *om.* D^{2} 17 subiectum] principium A^{2}(*post* proprium, 18) 19-20 non est *om.* D^{2}(*post* habitus, 20) 20 habitus principium activum] p. a. h. Σ 22 iste] ille Λ^{Y} modo D *praem.* et P^{2}Λ^{O} *add.* autem Σ | appetitus] habitus VΓ^{BD} *add.* sensitivus D

F 4 Aristot., *Physic.* V t. 10 (E c. 2, 225*b* 11-13): «Neque etiam est [motus] in 'ad aliquid': contingit enim altero mutante, verum esse, alterum nihil mutans; quare secundum accidens motus horum est». 7 Averroes, *Physic.* V com. 38. 22 Damasc., *De fide orth.* c. 36 [II c. 22] (ed. Buytaert 138, 107; PG 94, 946): «Ducitur magis rationalis appetitus, quam ducit».

T [1] scil. Physicorum (ex p. 144, 20). [2] scil. operationis.

«sensus non ducit, sed ducitur»; ergo nec forma eius potest esse principium activum, quia si esset, oporteret quod concurreret cum potentia in agendo.

⌈I. – AD SECUNDAM QUAESTIONEM

A. – EXPONUNTUR ET EXAMINANTUR QUINQUE SOLVENDI VIAE

1. – PRIMA VIA⌉

21 ⌈Opinionis expositio⌉ – Ad istam quaestionem[1] dicitur quod aliter est de habitu acquisito et aliter de habitu infuso. Nam ab alio est actus naturalis hominis, et[2] expeditio actus, propter indeterminationem quam habet natura respectu illius actus, – et ideo virtus acquisita est perfectio naturae, praesuppositae in ratione principii actus; sed si virtus supernaturalis esset[3] naturae, praesuppositae in illo esse cui correspondet talis actio, tunc ipsa tantum facilitaret naturam, sicut virtus acquisita: sed hoc est falsum, immo ab eodem est 'esse gratuitum'[4] et simpliciter elicitur actio gratuita, secundum illum gradum[5], – ita quod virtus acquisita est virtus secundum illam rationem virtutis quae ponitur II *Ethicorum*, sed virtus theologica non sic, sed secundum illam rationem virtutis qua ponitur quod virtus est 'ultimum de potentia'. [4]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 forma] habitus $S^2\Lambda^O$ 3 in agendo] ad agendum vel in agendo Σ 7 quaestionem] *add.* dico I 8 aliter² *om.* DCMSΛ^Y | habitu²] *om.* Σ *add.* et C | Nam] Non $\Gamma^{D'}$ Nam non Γ^{D2} 9 et] *add.* ab alio Γ^N | expeditior C^*P^2MRZΛ | actus²] *add.* et hoc D 11-13 ratione — in *om.* V 12 actus] *not.* vel: activi Λ^{O2} | sed si] si autem Σ sed S^* | supernaturalis] naturalis $\Gamma^{BD2}\Lambda^{O2}$ | esset] *add.* perfectio P^2 13 cui correspondet] concurreret C'MZΛ^Y cui corresponderet C^2 13-14 tantum] *post* facilitaret (14) P *om.* CΓ^{BD2} 15 elici C^*MRI^2VZ$\Gamma^{BD}\Lambda^Y\Sigma$ 15-16 actione gratuita I^2 actionis gratuitae Σ 17 ponitur] *add.* a Philosopho VΓ^{BD} | II Ethicorum] *om.* Λ^{O2} *add.* quod (*om.* Γ^N) virtus est ultimum (-ma Λ^O) de potentia AS^2VΓΛ^O *add.* virtus habentem perficit etc. P^2 18-19 sed¹ — de potentia *om.* CP^2MS^2I^2ZΛ^Y 18 virtus *om.* P^2 18-19 sed secundum — de potentia *om.* $S^2\Lambda^O$ 18 sed² *om.* AVΓ | virtutis *om.* P^2 19 qua

F 7-19 HENRICUS GAND., *Quodl.* IV q. 10 in corp. (f. 100G-101H). 17 ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 5 (B c. 5, 1106*a* 15-17): «Dicendum igitur quoniam virtus omnis, cuius utique fuerit virtus, et id bene habens perficit et opus eius bene reddit». 19 ARISTOT., *De caelo* I t. 116 (translatio arabico-latina) (A c. 11, 281*a* 10-12): «Dicamus ergo quod definitio potentiae est ultimum potentiae rei».

T [1] scil. secundam, cf. supra p. 141, 17-18. [2] id est: 'et ab alio est' etc. – Expeditio quidem actus est ab habitu virtutis acquisitae, a natura vero seu ab anima – ut a principio – est actus naturalis. [3] scil. perfectio. [4] scil. 'esse supernaturale'. [5] id est: 'et ab eodem (scil. ab habitu supernaturali) simpliciter elicitur actio gratuita, secundum quod gradus ille supernaturalis requirat'.

⌜Opinionis improbatio⌝ – Contra istam opinionem[1], si sic intelligat[2] quod habitus supernaturalis est simpliciter principium respectu actus, arguo sic: 22

Quo quis potest simpliciter operari, illud est potentia; ergo habitus supernaturalis erit potentia. Antecedens patet, quia potentia est qua simpliciter et primo possumus agere[a].

Praeterea, ex hoc[3] sequitur ulterius quod non plus erit voluntas bona si operetur per habitum caritatis, quam lignum perficitur in agendo si agit per calorem inhaerentem accidentaliter[b]; exemplum: sicut enim ex hoc[4] nulla competit actio ligno per formam ligni, sed tantum illi agenti[5] quod recipitur in ipso, ita etiam videtur quod actio illa quae competeret caritati ut principali principio, nullo modo competeret voluntati ut voluntas. Et etiam sequitur ulterius[6] quod sicut calor si esset separatus, aeque calefaceret, ita caritas si esset separata, aeque ageret, nam omnis forma quae est totale principium agendi ut est in subiecto, si per se est, potest 23

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ⟦ Verum est[7] de genere actionis, falsum est de operatione-actione[8]. ⟧

[b] *Adnotatio Duns Scoti:* ⟦ Illa actione non perficitur subiectum per se, cuius formale principium est 'accidens per accidens' illius subiecti[9]. ⟧

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

ponitur = A II Caeli et mundi I^2 quae pon. ⟦*addunt:* II Caeli et mundi P^2 II De caelo et mundo Σ I De caelo quod scilicet π *add.* (= *rep.*) II Ethicorum (*p.* 146, 17) — ponitur (*p.* 146, 19) D^2⟧ $DP^2RV\Gamma\Sigma$ *edd.*

1 si sic] sic, si R 1-2 intelligatur Λ^O 2 supernaturalis *om.* $D^*C^*MSRZ\Gamma^N\Lambda^Y$ | simpliciter principium] p. s. $CMRZ\Lambda^Y$ 4 illud *om.* Σ | est] *add.* de A 4-5 ergo — patet *om.* D^* 5 erit] esset C est $PR\Gamma^D\Lambda^O$ 6 agere] operari et (vel Σ) ag. $\Gamma^{BD}\Sigma$ ag. et operari $V\Lambda^{O2}$ *om.* $\Lambda^{O'}$ 8 lignum] *add.* cum C^2 *add.* quod $S^2\Gamma^{N2}$ 9 agit] agat $PIV\Gamma$ | inhaerentem accidentaliter] sibi acc. inh. $V\Gamma^{BD}\Sigma$ actualiter (pon. formaliter Λ^{O2}) inh. Λ^O 9-10 exemplum = AMR^2ρ per exemplum γ 10 sicut enim = A nam sicut *rell. edd.* | competit] *post* actio $I^2\Sigma$ convenit PSRI *pon.* convenit Λ^{O2} 13 etiam = A ex hoc *rell. edd.* 14-15 calefaceret — aeque *om.* Γ^B 16 per se est *om.* Σ^U 17-18 Verum — operatione-actione = $A^1R^2V^2\Gamma^{B1}$ ⟦*post* accidentaliter (9) V^2 *sine praecisa indicatione* $A^1\Gamma^{B1}$⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra A^1 Extra R^2 | operatione-actione] actione operationis $V^2\Gamma^{B1}$ 19-20 Illa — subiecti = $AD^2MR^2V\Gamma\Sigma^{Q2}$ργ; ¶ *text. sign.*: Scotus extra A^1 Extra $R^2\Gamma^{B1}$ Vacat Γ^{D2} 19 Illa] *praem.* Nam Γ^{N2} *add.* enim D^2 | per se *om.* Γ^D 20 principium] *add.* activum $D^2MV\Gamma^{BD}$ | per accidens *om.* D^2

[1] Cf. supra n. 21. [2] scil. Henricus (n. 21). [3] scil. quod si habitus est principium actus (lin. 2-3). [4] scil. quod lignum ageret per calorem (lin. 9). [5] scil. calori. [6] scil. ex eodem (cf. nota 3). [7] id est: 'Verum est de agere' etc. [8] Cf. infra n. 49. 51 et p. 158 nota 5. – Cf. Duns Scotus, *Quodl.* q. 13 n. [25-31]. [9] id est: 'Illa actione cuius formale principium est accidens per accidens, in aliquo subiecto, subiectum non per se perficitur (sed per accidens)'; voluntas ergo non perficitur per se caritate, nec lignum calore, et sic de aliis.

per se operari, – et ita sequitur evidenter propositum, quod scilicet habitus erit potentia [a].

24 Praeterea, operatio non elicitur libere, cuius principium activum est mere naturale; sed habitus cum non sit formaliter voluntas, nec per consequens formaliter liber, si est principium activum erit mere naturale; ergo operatio eius non erit mere libera, et ita nullum 'velle' erit liberum si eliciatur ab habitu ut a totali principio activo. [5]

25 Praeterea, tunc homo semel habens caritatem, numquam posset peccare mortaliter, quod est inconveniens. – Probatio consequentiae, quia habens formam aliquam activam praedominantem sibi, numquam potest moveri contra inclinationem illius formae praedominantis, sicut numquam corpus mixtum grave potest

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ‖ Nihil, si calor esset principium activum respectu alicuius quod esset perfectio ligni, esset simile sicut 'calor est activus' (utrumque inconveniens bene sequitur, ponendo habitum rationem recipiendi operationem) [1]; nihil de operari [2], – deest enim causa materialis operationis; nihil etiam de agere [3], de genere actionis, quia sic [4] est tantum principium immanentis, non transeuntis [5] (sed quare non est [6]?). ‖

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 per se] *ante* potest (*p.* 147, 16) RI$\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* DC*MS*Z$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ 1-2 scilicet *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ (*ante* quod, 1)Σ 2 erit] est I$\Gamma^{DN}\Sigma$ 3 operatio] *add.* illa Σ | cuius] cum CM 4 naturale = A naturale et agens per modum naturae *rell. edd.* 5 formaliter *om.* $R^{2}\Sigma$ 6 eius] *ante* operatio Σ *om.* Γ^{D*} | libera] naturalis I^{3} 7 erit liberum] *post* eliciatur Γ^{D*} esset lib. C est lib. Λ^{O} | si eliciatur] etsi el. Γ^{D2} si elicitur VΓ^{B} | ab habitu] ad habitum D 7-8 ut — activo] principii totalis activi R 9-10 posset peccare] peccaret CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 11 aliquam] *ante* formam PI$\Gamma^{N}\Sigma$ *post* activam Γ^{D} 12 numquam] non Λ^{Y} 13 numquam] *post* grave $P^{3}\Sigma$ *om.* P′ | corpus *om.* VΓ^{BD} 14-19 Nihil — non est = A^{1}VΓ^{BD} ⟦*immediate post* subiecti (*p.* 147, 20)⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra A^{1} Extra Γ^{B1} Vacat Γ^{D2} 14 Nihil] Exemplum VΓ^{BD} 15 esset[1]] *add.* per se VΓ^{BD} | est *om.* Γ^{D} | activus *om.* Γ^{BD} 17-19 nihil — non est *om.* VΓ^{BD}

T [1] id est: Si in prima deductione (p. 147, 7-9) poneretur quod calor esset principium activum respectu alicuius quod esset perfectio ligni, nihil ibi esset simile de voluntate (immo esset dissimile, quia tunc voluntas perficeretur); sed ponendo 'calor est activus', ut ponitur p. 147, 7-9, esset simile, scilicet quod sicut lignum non perficeretur calore, ita nec voluntas caritate. Et cum ista duo exempla – aeque ponibilia – concludant contradictoria de voluntate, dimittatur simile ex principiis activis habitus et caloris: sufficit enim ut loco « si sic... actus » (p. 147, 1-3) ponatur 'si sic intelligat quod habitus supernaturalis est simpliciter ratio recipiendi operationem', et aeque bene sequetur utrumque inconveniens (p. 147, 7-9. 13-15). [2] id est: 'nihil esset simile de operari, scilicet quod forma illa sicut operatur in subiecto, sic posset operari quando est per se' (p. 147, 15-148, 1). [3] id est: 'nihil esset simile etiam de agere (si scil. dicatur quod forma illa sicut agit in subiecto, sic posset agere quando est per se [p. 147, 15-148, 1]), accipiendo agere' etc. [4] scil. quando est per se (forma illa). [5] scil. actionis. – Cf. p. 158 nota 5; DUNS SCOTUS, *Quodl.* q. 13 n. [27]. [6] scil. principium etiam actionis transeuntis?

ascendere contra inclinationem terrae dominantis; sed caritas – si est totale principium activum – praedominatur ipsi voluntati, quae non potest in actum illum; ergo voluntas sequitur semper inclinationem caritatis in agendo, et ita numquam peccabit.

Praeterea, actus ille non est meus qui non est in potestate mea; sed actio ipsius habitus non est in potestate mea, quia habitus ipse – si est activus – non est liber, sed principium naturale; ergo illud 'diligere' non erit meum, sic quod in potestate mea sit, et ita non merebor illo actu [a]. 26

⌈2. – SECUNDA VIA⌉

[6] ⌈Opinionis expositio⌉ – Alia via potest dici quod virtutes acquisitae et infusae non differunt [1] modo praedicto [2], sed eodem modo comparantur ambae quantum ad substantiam actus [3]: et tunc est unus modus d i c e n d i, quod actus habet suam substantiam a po- 27

---

[a] *Sequitur textus a Duns Scoto cancellatus:* nec ego potero dici agere operationem illam, et ita actiones meritoriae non sunt voluntatis nec suppositi volentis, quod videtur inconveniens.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 dominantis] praedominantis Σ^{Q} *praem.* in eo R^{2} 2 totale] *post* activum VΓ^{BD} *post* principium Λ^{O} *not.* vel: naturale Λ^{O2} 3 sequitur semper = AD semp. sequitur (-quetur υ) *rell. edd.* 5 ille = AΣ | meus] *in corr.* S^{2} medius VΛ^{Y} melius A intellectus D^{*} 6 sed — mea *om.* M | actio] actus VΓΣ | habitus²] *post* ipse (7) DRΓ^{N} *om.* C^{2}PMSIVZΓ^{BD}Λ 7 ipse] *post* si $P^{2}\Lambda^{O}$ iste D impossibile C^{2} | si] qui R *om.* S^{*} | est²] erit V$\Gamma^{B}\Lambda^{O}$Σ | sed] *add.* erit Γ^{B} *add.* ⌈...⌉ Γ^{D2} *add.* est respectu diligere D | naturale] principale A 8 illud *om.* CZ | erit] est $\Gamma^{D}\Lambda^{O}$ esset C 8-9 sic quod — actu *om.* D^{2}CPMS$R^{2}I^{2}$ZΛ *edd.* 8 sit] *ante* in $D^{2}I^{2}$V Γ^{BDN2}Σ *om.* $\Gamma^{N'}$ 8-9 et ita — actu *post* volentis (16-17) Γ^{N} 9 merebitur Γ^{B} | illo actu] a. i. Σ 11 Alia via] Aliter Σ | posset V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ 12 modo praedicto] p. m. Σ 13 comparantur] operantur ACMSVZΓΛ^{Y} | quantum *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O2}$ | actus] *praem.* ipsius D *om.* VΓ^{BD2} | est] *post* dicendi (14) Σ *om.* Λ^{Y} 14 suam] *post* substantiam Λ^{Y} *om.* Λ^{O}Σ 15-17 nec ego — inconveniens = ADCPMSRIVZΓ^{BN}ΛΣ *edd.*; ¶ *text. sign.*: Vacat, sic in libro Duns A^{1} Vacat $V^{2}\Gamma^{B2}$ *lin. anfractuosa* μ 15-16 operationem] *post* illam (16) PIVΓ^{B} actionem Γ^{N} 16 illam] aliquam C^{2}MSR^{*}Z$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ aliam D | actiones] operationes Σ | meritoriae] voluntatis Γ^{N} | nec] ut Γ^{B*} *add.* volentis nec D | suppositum V 17 quod] quia C

F 14-p. 150, 3 GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* XI q. 4 in corp. (PhB V 22-24): «Nunc autem cum potentias naturales dicamus esse per se rationes agendi vel patiendi, quae illis adveniunt accidentaliter, possunt esse quaedam dispositiones ipsarum et non principia per se ad agendum vel patiendum... Cum ergo voluntas sit naturalis potentia animae respectu actus diligendi..., ab illa per se ipsam eliciendi, illa est per se principium elicitivum talis actus. Habitus autem quicumque

T [1] scil. quoad actus electionem. [2] Cf. supra n. 21. [3] id est, quantum ad electionem actus in se seu in gradu intrinseco (cf. infra n. 55. 64). Comparantur quidem ita ut nec virtus infusa nec acquisita sit principium istius actus (in priore namque opinione [n. 21] aliter dicitur, ut patet ex n. 22 et p. 146 nota 2).

tentia, sed intensionem talem vel talem habet ab habitu, ita quod quasi duobus in actu – scilicet substantiae et intensioni – correspondeant duo in ratione principii vel causae.

28 ⌜Opinionis improbatio⌝ – Contra istud arguo, quia intensio actus non est aliquod extrinsecum, accidens actui, sed gradus intrinsecus actui, – ita quod actus intensus est quoddam 'per se unum', sicut huiusmodi individuum in specie. Non ergo potest esse aliud principium substantiae huiusmodi actus, et intensionis suae, quia a quo est hoc individuum, ab eodem est gradus intrinsecus proprius huic individuo: non enim potest recipere naturam ab aliquo, et 'hanc naturam' signatam, quin recipiat eam in certo gradu. – Iuxta hoc, quasi ex eodem medio, posset argui sicut prius argutum est ad principale [1], quod cum actus intensus sit 'per se unum', et aggregatum ex potentia et habitu sit quasi 'unum per accidens', non potest hoc totum esse principium illius. Sed ista forma arguendi [2] non cogit (unde et postea solvetur [3]), sed prima [4] cogit, quod unde est 'hoc unum', inde habet certum gradum intrinsecum huic.

29 Praeterea, secundo, quandocumque principium naturaliter activum concurrit cum causa libera agente, semper illud principium [7]

$ADCPMSRIVZ\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 sed *om.* Σ | vel] et $V\Gamma^{BD}\Sigma$ 3 in ratione] ex parte Σ 4 istud] illud Λ^{O} hoc Σ | arguitur Λ^{O} | quia] *in corr.* Γ^{N2} quod $P\Lambda^{Y}$ 5 aliquid $PSR\Gamma^{N}\Lambda$ | accidens] actionis V | actui] actus D 6 actui] actus D | quoddam] quod P^{2} quid Λ^{O} 7 huiusmodi = $AP\Gamma^{N}$ρ huius $CM\Lambda^{Y}$ hoc $DSRIZ\Lambda^{O}\Sigma$τπβγμυ hoc huius $V\Gamma^{BD}$ | individuum] *om.* S^{2} *add.* indivisum $ADCPMS^{*}RI^{*}Z\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | Non] *post* ergo Γ^{N} Si $V\Gamma^{BD*}$ | aliud] *ante* esse D aliquod (*add.* aliud Λ^{O2}) $VZ\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ aliquid (*pon.* aliud C^{2}) C 8 substantiae *om.* Γ^{D2} | huiusmodi] huius $DCPMRI^{2}VZ\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ *om.* I' | et] *om.* I^{*} *add.* aliud Γ^{D2} 9 hoc] *post* individuum D *om.* $V\Gamma^{BD}\Sigma$ 10 non enim] non igitur $D\Lambda^{Y}$ igitur non (*add.* enim I^{2}) $PI\Gamma^{N}$ | recipere] *add.* aliquam $PI\Gamma^{N}$ 10-11 naturam — hanc *om.* Λ^{O*} 11 hanc] habeat Λ^{O2} | assignatam $C^{*}PM$ 12 quasi — medio *post* principale (13) Σ | potest $V\Gamma^{BD}\Sigma$ | argutum est] fuit arg. $V\Gamma^{BD}$ 13 quod] quia IΣ | et *om.* DV 14 quasi *om.* $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 15 forma] *add.* sola $V\Gamma^{BD}$ 16 et *om.* $RV\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | solvitur $DP^{*}SI$ | prima = AΣ primum *rell. edd.* | cogit²] *praem.* bene D *add.* scilicet Σ | quod] quia $Z\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ quasi V *om.* DI^{2} 17 unde] unum $P^{*}Z$ *om.* $\Lambda^{O'}$ a quo Λ^{O2} | unum] *om.* $I^{2}\Lambda^{O*}$ *add.* in se D *add.* ab eodem et Λ^{O2} | inde *om.* $DC^{2}MZ\Lambda^{Y}$ | habet — intrinsecum] est certus gradus intrinsecus Σ 19 causa] *add.* activa P | libera agente] libere ag. RΣ *add.* illa causa (c. i. PI c. ista Λ^{O}) libera (-re P) agente (ag. *om.* Γ^{D}) $PI\Lambda^{O}\Sigma^{QU2}$ | semper] oportet quod Γ^{BD} *om.* $C^{2}PI\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ *add.* oportet quod V | principium *om.* C^{*}(*post* naturale, *p.* 151, 1)MZ

superveniens, est dispositio formalis, ad hoc faciens quod ipsa potentia promptius et perfectius possit esse in actu sibi conveniente; ... gratia et caritas sunt quaedam dispositiones ad perfectius et promptius [actum] eliciendum ».

T [1] Cf. supra n. 18. [2] Cf. supra lin. 13-15. [3] Cf. infra n. 73-74 (cf. p. 177 nota 2). [4] Cf. supra lin. 4-11.

naturale coagit quantum potest (exemplum de voluntate et potentia inferiore naturaliter agente quantum est de se); tale enim licet impediatur ab agendo quando liberum non agit, tamen – libero agente – ipsum necessario agit, quia per modum naturae, quantum est de se, coagit illi libero quantum potest; ergo si habitus determinatus in voluntate det intensionem determinatam actui, tunc voluntate operante ad substantiam actus, necessario habitus dabit illam intensionem sibi correspondentem, et ita quantumcumque ex modico conatu voluntas operaretur, semper esset actus eius aeque intensus, quia ipsa causante substantiam actus, habitus – quia agit per modum naturae – necessario causaret quod suum est.

30 Praeterea, si habitus det intensionem actui, hoc esset in aliquo gradu signato [1] (signetur ille gradus [2]); voluntas ergo cum habitu isto potest habere actum intensum in 'hoc' gradu [3]. Fiat alia voluntas, perfectior ista voluntate [4] secundum proportionem '*a* gradus' ad actum in infimo gradu (puta, si *a* est gradus quartus in actu [5], fiat alia voluntas excedens primam voluntatem in quattuor gradibus), ista ergo voluntas – sine habitu – posset habere actum aeque intensum sicut illa voluntas cum habitu. Ergo a potentia non est praecise substantia actus ita quod non intensio.

31 Praeterea, sola voluntas infinita – circumscripta omni ratione

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 naturaliter $\Gamma^{D}\Sigma$ | coagat VΓ^{BD} 4 necessario agit, quia *om.* Λ^{O*} | necessario *om.* Σ | agit] *post* quia Σ *om.* D*S* | naturae] *add.* et VΓ^{BD} 5 de se] ex se $I^{2}\Lambda^{O}$ *add.* agit I^{2} *add.* ideo Σ | illi] tali D   7 substantiam] instantiam V *praem.* aliquam Γ^{B} | habitus] *post* dabit PIΓ^{N} *praem.* ille Σ 8 illam] *post* intensionem Σ istam DΛ^{O} illa (!) V   9 voluntas operaretur] op. (operetur D) vol. DΣ 11 agit] coagit Λ^{O2} causat Σ | necessario] semper Σ | causabit R   12 actui] actus A | esset = AC est DΓ^{D} erit *rell. edd.*   13 signato] finito (not. vel: signato Λ^{O2}) PI^{2}V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ | signetur ille gradus] significetur i. g. V qui vocetur a Σ *add.* et sit a D^{2} 14 isto] *ante* habitu (13) $\Lambda^{O}\Sigma$ illo SΛ^{O} ita Λ^{Y} *om.* D | habere] causare VΓ^{BD} | hoc gradu] g. h. Σ | Fiat] Sit Γ^{D} *add.* autem D   15 ista] illa DPSRI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ ipsa Λ^{O} prima Σ | a] *post* gradus (15-16) Σ si D   16 actum in infimo gradu] infimum gradum actus Σ | in infimo] uno Λ^{O} excedentem alium secundum intensionem in aliquo S^{2} *comp.* Γ^{D} | a] *adnot.* id est prima voluntas Λ^{O2} | est] sit CMZ *om.* $S^{*}\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ | quartus] *ante* gradus V$\Gamma^{BD}\Sigma$ decimus (pon. quattuor! Λ^{O2}) PΛ 17 alia = A ista *post* voluntas Σ^{Q} 17-18 excedens — voluntas *om.* Γ^{B} 17 voluntatem *om.* $\Lambda^{O}\Sigma$ | quattuor] decem (pon. quattuor Λ^{O2}) DMS$\Gamma^{N*}\Lambda$ 18 ista] *post* ergo CZ *post* voluntas Σ | sine habitu] *post* habere Σ s. actu Λ^{O*} *add.* ut Γ^{B2} 18-21 sine habitu — voluntas *om.* $S^{2}\Lambda^{Y}$ 19 illa] ista $\Gamma^{D}\Sigma$ | a potentia *post* actus (20) S^{2}V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 20 praecise] *ante* est S^{2}V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *post* actus Σ 21 Praeterea] Item DR | omni] cum AD

T [1] scil. certo seu determinato, hoc. [2] puta, signetur littera *a*. [3] scil. determinato, hoc, seu in *a* gradu. [4] scil. prima, quae est cum habitu (cf. lin. 13). [5] id est: 'puta, si in actu voluntatis primae, *a* est gradus quartus a gradu primo (eiusdem actus)' etc.

habitus – potest in actum infinitum; ergo et voluntas, in quocumque gradu naturae, potest in actum determinati gradus. – Antecedens patet, quia voluntas unde infinita, non est receptiva alicuius habitus, quia non deficit sibi aliqua perfectio possibilis voluntati. Consequentia probatur, quia 'sicut summum ad summum, ita simpliciter ad simpliciter'[1] et quilibet gradus ad gradum sibi correspondentem.

⌊3. – TERTIA VIA⌋

32 ⌈Opinionis expositio⌉ – Tertio modo, attribuendo habitui aliquo modo rationem principii activi respectu actus, potest dici quod [8]
habitus est causa partialis activa, cum ipsa potentia (quae est etiam causa partialis), respectu actus perfecti procedentis a potentia et habitu, licet ipsa potentia posset esse totalis causa respectu actus imperfecti praecedentis generationem habitus. Et tunc de distinctione istarum duarum causarum partialium, et quomodo per se faciunt unam totalem causam, dicendum esset sicut dictum est supra distinctione 3 quaestione 'De causa notitiae genitae'[2].

33 ⌊Dubium⌋ – Sed tunc est dubitatio. Cum ista duo[3] non sint

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 potest in] p. habere Λ^{O} 2 actu Σ | determinati gradus] alicuius gr. det. CZ det. alicuius gr. M 2-4 Antecedens — habitus *om.* C^{*}MZ 3 unde] ut C^{2} *om.* $S^{2}\Lambda^{O}\Sigma$ 3-4 alicuius habitus] h. a. DC^{2}PSRI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 4 aliqua] ista DCPMS^{*}R$I^{*}\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 6 simpliciter ad *om.* C^{*}MZ | et] *add.* ita Σ | gradum] *praem.* quemlibet Γ^{N} 9 habitu (!) D 10-14 potest dici — imperfecti] perfecti D^{*} 11 est etiam] etiam est Σ etiam ipsa est VΓ^{BD} est Γ^{N} 12 partialis *om.* C^{*}(*ante causa*)MZΛ^{Y} 12-13 perfecti — actus *om.* Λ^{Y} 12-14 procedentis — imperfecti] *rep.* V *om.* Σ^{U} 12-13 a potentia et habitu] ex (et S) habitu P'S'I' a pot. et ex hab. I^{2} ex hab. et pot. $P^{2}S^{2}$R a pot. ipsa et hab. Γ^{N} 13 potentia = A | posset] possit RΓ^{N} potest VΓ^{BD} 14 habitus] *add.* imperfecti P 15 istarum] illarum DCMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda$ | duarum *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 15-16 per se faciunt unam] f. u. p. se V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 16 totalem causam] c. t. DCPMSRIV$\Gamma^{BD}\Lambda$ actionem t. Γ^{N} | esset] est VΓ^{BD} esse Γ^{N*} *praem.* quod C^{*}Z 17 quaestione] *praem.* in V$\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* DCMZ 18 dubium Σ | duo *om.* Σ | sint] sunt MIZ$\Gamma^{B*}\Lambda^{O}$

T [1] Cf. ARISTOT., *Topic.* V c. 21 (E c. 8, 137*b* 20-27). [2] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 495-498. 494 (III 293-295. 292-293). – Quia hanc tertiam viam Duns Scotus comparat cum propria opinione de duabus causis partialibus respectu notitiae genitae (quae faciunt unam causam integram respectu eiusdem notitiae), tenendum est hanc tertiam viam esse ab ipso Duns Scoto velut propriam opinionem propositam, nisi velit recedere a doctrina ad quam hic remittit, – quod excludendum est (cf. infra n. 193); immo, concedendo tantum tertiam et quartam viam ut probabiles (n. 53-54), cum de quarta via dixerit « Qui vult tenere quartam viam, potest respondere ad rationes » etc. (p. 181, 2), de tertia via sic ait: « Tenendo hanc viam, ad primum respondeo » (p. 171, 20). Insuper, in responsione ad quaestionem (n. 69-70) pertractatur tertia via, non quarta. Cf. p. 225 nota 1. [3] scil. habitus et potentia. – Huic dubitationi (n. 33) occasionem praebet sermo Duns Scoti de causis dictis 'ex aequo' et 'non ex

causae eiusdem ordinis, sicut duo trahentes navem, – quod eorum habet rationem causae prioris?

Videtur quod habitus, quia causae prioris est determinare secundam, et non e converso: habitus autem determinat potentiam ad agendum et inclinat eam, et non e converso; inclinare autem est superioris respectu inferioris, et non e converso. 34

Sed oppositum huius videtur: 35

Primo, quia potentia utitur habitu, non e converso, – quia quod utitur alio in agendo, est principalius eo, et illud quo utitur est quasi instrumentum vel causa secunda respectu eius [1].

Similiter, potentia est illimitatior in agendo quam habitus, quia ad plura se extendit; sed causa superior videtur esse illimitatior extensive; ergo etc. [2] 36

Praeterea, tertio, habitus est causa naturalis. Ergo si ipse sit causa principalis, movens potentiam, moveret eam per modum naturae, et per consequens potentia cum agat eo modo quo movetur, ageret per modum naturae: nam agens quod agit in quantum movetur – si movetur per modum naturae – agit etiam ulterius per modum naturae, et ita omnis actio potentiae habituatae esset na- 37

$ADCPMSRIVZ\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 causa $DP\Gamma^{N}$ | ordinis] rationis $V\Gamma^{BD*}$ 3 Videtur — prioris] *praem.* Et $V\Gamma^{BD}$ *om.* Σ^{U2} | causae prioris] p. c. CZ causa prior D | determinans D 3-4 secundam] secundum D *add.* causam $CPMRIZ\Lambda^{YO2}\Sigma$ 4 et non = $A\Lambda^{O}$ non autem Σ non *rell. edd.* 5 et non e converso] *ante* et inclinat $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *om.* DΣ 5-6 inclinare — e converso *om.* $CMSZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 6 et *om.* $PIV\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ | et non e converso *om.* Γ^{D} 7-8 Sed — e converso *om.* Γ^{B} 7 huius] eius Λ^{O} 8 potentia — quia *om.* Z | habitu] *praem.* suo P *add.* et $DV\Gamma^{D}$ | quia quod] sed quod D quod autem $I^{2}\Lambda^{O}\Sigma$ 9 in agendo *post* eo Σ | est^{2}] *ante* quo $\Gamma^{D\prime}$ *om.* $\Gamma^{BD2}\Lambda^{O*}$ 10 quasi] r...ı $\Lambda^{O\prime}$ ut Λ^{O2} | instrumento Λ^{O} | respectu eius *om.* $V\Gamma^{BD2}\Lambda^{O*}$ 11 illimitatior] *rescr.* $I^{2}\Gamma^{D3}$ illimitata Λ^{O} 11-12 in agendo — illimitatior *om.* D^{2} 11 in agendo] *post* habitus D^{2} *om.* V | quia] eo quod Λ^{O} 12 extendit] *add.* quam habitus I^{2} | sed causa superior = A igitur $C'MSRI'Z\Gamma^{N\prime}\Lambda^{Y}$ sed s. c. Γ^{N2} *edd.* sup. autem c. Σ igitur sup. c. $D^{2}C^{2}P$ sup. c. ergo I^{2} sup. causa $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | illimitatior] illimitabilior (!) Γ^{N} *praem.* quia C^{3} 13 extensione $CMRZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | ergo etc. *om.* $DCPMSRVZ\Gamma^{BDN2}\Lambda^{Y}\Sigma$ 14 ipsum $V\Gamma^{BD*}$ | sit] esset (*-se!* Γ^{B}) $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 15 potentiam] positionem C^{2} *om.* Σ 16-17 et — naturae *om.* C^{2} 16 potentia cum] c. p. Σ 17-18 nam — naturae *om.* R^{2}(*ante* et, 16) 17 quod *om.* $C^{2}MS^{*}VZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | quod agit *om.* Σ^{Q} 18 si] sed $C^{*}\Lambda^{Y}$ et D autem *post* movetur^{2} Γ^{N} *om.* R^{2} 18-19 agit — naturae] *rep.* $D\Sigma^{U*}$ *om.* R 18 ulterius *om.* Σ 19 ita] ideo $C^{*}MZ\Lambda^{Y}$

aequo', et quaestio ubi inquiritur quaenam ex causis principalior sit respectu notitiae genitae, – cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 496. 554 (III 293-294. 330); cf. p. 153 notae 1-2. Quod vero attinet diversitatem terminologiae n. 33-39, attendendum est causae priori respondere causam superiorem et principaliorem et illimitatiorem, causae autem secundae inferiorem et instrumentum.

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 562 (III 334). [2] Cf. ib. n. 559 (III 333).

turalis et nulla libera (saltem non in potestate voluntatis), quod est inconveniens.

38 Item, quarto, habitus esset potentia, quia esset illud quo habens primo potest operari.

39 Item, quinto, quando duae sunt causae ordinatae quarum una est causa alterius, illa quae est causa alterius, est causa superior; sed potentia est causa habitus – saltem mediantibus actibus – et nullo modo e converso; ergo etc.

40 ⌜Opinionis declaratio⌝ – Concedo, propter istas rationes [1], quod [9]
tenendo habitum esse causam partialem respectu actus [2], esset causa secunda et non prima, sed ipsa potentia esset causa prima et absolute non indiget habitu ad operandum; tamen minus perfecte operatur sine habitu quam cum habitu (et hoc, posito aequali conatu ex parte potentiae), sicut quando duae causae concurrunt ad effectum unum, una sola non potest per se in ita perfectum effectum sicut ambae simul. Et hoc modo [3] salvatur quare actus est intensior a potentia et ab habitu quam a potentia sola: non quidem quod potentia sit causa substantiae actus, et habitus causa intensionis actus (quasi duobus causatis correspondeant duae causae [4]), sed quod ambae causae concurrentes possunt producere perfectiorem effectum quam altera sola [5], – qui tamen effectus secundum se totum et ut 'per se unus', est a duabus causis [6], sed in diverso ordine causantibus [7].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 et nulla] vel non D | saltem — voluntatis *om.* D^{*}CPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ 2 inconveniens] *add.* et per consequens nullus actus noster esset meritorius nec demeritorius, nec laudandus nec vituperandus, quia non esset in potentia nostra vel potestate Λ^{O2} 3-4 Item — operari *om.* Λ^{O*} 3 Item, quarto] Praeterea, quarto, tunc Σ | illud *om.* VΓ^{BD} 5 Item] Praeterea $\Lambda^{O}\Sigma$ | sunt] *ante* duae V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *post* causae PIΓ^{N} 6 illa — alterius *om.* $D^{*}\Lambda^{O*}$ 7 habitus] *add.* eius D 8 etc. *om.* Σ 9 propter] igitur D | rationes] *ante* istas Σ *om.* Γ^{BD*} 10 actus] *add.* et habitus D^{2} | esset = AC' est Λ^{O} erit C^{2} *rell. edd.* 11 et *om.* VΓ^{BD} | ipsa potentia] p. i. Z pot. prima (pr. *om.* C^{2}) CM | esset = A est Γ^{D} erit *rell. edd.* 13 operatur = A operabitur *rell. edd.* 15 unum] *ante* effectum V$\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | per se] *ante* non Σ ex se V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *pon.* ex se I^{2} 17 ab *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | potentia sola] s. p. Σ 18 causa[1] — habitus *om.* Σ^{U*} | habitus] *add.* sit $P^{2}\Lambda^{O}\Sigma^{QU2}$ 19 actus *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | causatis] effectibus C 20 quod] secundum quod CZ quia Γ^{B} 21 perfectiorem effectum = A eff. magis perfectum PIΓ^{N} eff. perfectiorem *rell. edd.* 22 et] etiam *post* ut Λ^{O} *om.* I^{2} | ut] non D | duabus] diversis A

T [1] Cf. supra n. 35-39. [2] scil. iuxta tertiam viam, supra n. 32. [3] scil. praecedente, lin. 12-16. [4] scil. secundum quod tenetur in secunda via, supra n. 27. [5] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 496 (III 294). [6] scil. partialibus, ut dictum est supra n. 32. [7] Cf. supra n. 33.

[10] ⌊Contra opinionem⌋ – Contra istam opinionem arguitur sic[1]: 41

Nulla distincta specie sunt sibi invicem causae aequivocae agentes; habitus et actus distinguuntur specie, igitur non sunt sibi invicem causae aequivocae agentes; sed actus est necessario causa aequivoca in generatione habitus, acquisiti saltem, – non ergo e converso [2].

Probatio maioris [3], quia causa aequivoca eminenter continet in se perfectionem effectus; non autem possunt duo distincta specie se invicem eminenter continere. – Praeterea [4], comparando ad eandem causam primam duos effectus, videtur quod alter illorum habeat determinatum ordinem, immediatum vel mediatum, priorem vel posteriorem, – et hoc, loquendo de tota specie alterius illorum effectuum. Hoc apparet inductive in passionibus consequentibus idem subiectum, in quibus est necessario determinatus ordo, quod una immediatius consequitur subiectum quam altera, et hoc secundum totam speciem, ita quod iste ordo non variatur in quibuscumque individuis specierum. Ergo respectu potentiae – quae est causa communis actus et habitus – habebunt isti duo effectus ordinem determinatum, ita quod vel necessario actus secundum totam speciem praecederet habitum, vel e converso; et cum aliquis actus de necessitate praecedat habitum ut causa eius, habitus non praecedet aliquem actum. 42

[11] Praeterea, si habitus sit causa partialis respectu actus et aequivoca, ergo causa huius causae [5] erit perfectior causa aequivoca eius- 43

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 arguo DCMSRVZ$\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ 2-4 agentes — agentes *om.* C^2MR^2Z 3 habitus et actus] a. et h. $DC^2PSR^2I\Gamma^N\Lambda^Y\Sigma$ | non sunt] *post* invicem (3-4) $DC^2PSI\Gamma^N\Lambda^Y$ *post* aequivocae (4) R^2 4 agentes] *ante* aequivocae C^2 *om.* $R^2I^2\Gamma^N\Lambda^Y$ 5 non ergo = A e. n. Λ^O *edd.* non $V\Gamma^{BD'}$ e. et non Γ^N et non Γ^{D2} *rell.* 5-6 converso] *add.* ergo $PSI\Lambda^Y\Sigma$ *add.* ergo etc. CMVZΓ 10 duos effectus] *ante* ad (9) Σ *praem.* ad A | alterum PΣ | illorum] istorum $\Gamma^D\Lambda^O$ *add.* effectuum D 14 quibus] quo (*pon.* quibus C^2) CZΛ | quod] quia $PRI^2V\Gamma^N\Lambda^O$ *praem.* eo C^2 16 iste] ille Λ 19 ita = AC^2 tamen D scilicet Σ | vel] *ante* quod P *post* necessario Σ 20 praecedet $DM^1S\Gamma^{D2}\Lambda^O$ praecedit $PRI\Gamma^N$ praecedat Λ^Y | actus] habitus $\Lambda^Y\Sigma^Q$ 21 de necessitate] necessario Σ | habitus *om.* Λ^Y | non] *add.* omnino Λ^O 22 actum] *add.* ut eius causa per se (eius causa per se] e. p. se c. Σ p. se c. e. DR^2) $DPR^2I^2V\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 23-24 aequivoca] *add.* causa Γ^N 24 ergo *om.* Γ^N | ergo — aequivoca *om.* R^2

T [1] Hic (n. 41-43 et n. 45) arguitur contra tertiam opinionem seu viam (n. 32), idque contra causalitatem partialem habitus, de qua fit sermo etiam n. 40; contra causalitatem habitus secundariam (n. 40) arguitur n. 44. – Haec argumenta Duns Scotus inferius (n. 82-86) refellit. [2] scil. habitus est causa aequivoca in generatione actus. [3] Cf. supra lin. 2-3. [4] Probatur secundo eadem maior (lin. 2-3); cf. infra n. 83. [5] scil. partialis (lin. 23).

dem actus (consequentia patet, quia in causis aequivocis causa causae est perfectior causa quam causa proximior causato); sed actus est causa generationis habitus; ergo si potentia cum habitu potest in actum perfectum[1], multo magis si esset sub actu generativo habitus, posset in eundem actum perfectum, – quod videtur inconveniens, quia duo actus perfecti non possunt esse in eadem potentia, aut saltem si possent, non videtur quod unus illorum possit esse aliquo modo principium activum respectu alterius.

44 Praeterea, si habitus est quasi causa secunda[2], supplens aliquem gradum causalitatis qui deest potentiae, ergo posset habitus fieri ita perfectus quod suppleret vicem totius potentiae, – et ita aliquis habitus solus, sine potentia, posset esse sufficienter causa et in ratione habitus et in ratione potentiae: universaliter enim, in agentibus eiusdem rationis, videtur quod ita posset intendi virtus unius quod aequaretur duobus[3].

45 Praeterea, si teneretur quod in motu intensionis et remissionis individuum praeexsistens corrumpitur, necesse esset ponere habitum non esse causam actus, quia corrumpitur in actu illo quo intenditur; causa autem non est causa quando corrumpitur, quia quod non est, nullius est causa.

⌈4. – QUARTA VIA⌉

46 ⌈Opinionis expositio⌉ – Qui vellet tenere conclusionem istarum rationum[4], posset negare ab habitu omnem rationem principii [12]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 consequentia] contrarium (*praem.* cuius Z) AC^{2}P^{2}MS*ZΛ^{Y} 2 proximior] *ante* causa^{2} CM propinquior PIΓ^{N} 4 potest *rep. ante* potentia (3) A 4-5 generativo] in generatione (*add.* ut PS) DCPMSRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 5 posset — perfectum] posset in illum *ante* si esset (4) Σ 7 possent = AΛ^{O} possint Γ^{B} possunt *rell. edd.* | unus] unum DCMSRZΛΣ alterum PI$^{*}\Gamma^{N}$ | illorum] istorum DCMSRZΛ 8 posset CPMRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | esse aliquo modo] a. m. e. DΛ^{O}Σ 9 quasi] a C′MS*RZΛ^{Y} *om.* C^{2}P$^{*}\Gamma^{N}$ | supplens = A supplendo *rell. edd.* 10 possent D possunt Λ^{Y} 10-11 habitus fieri] f. h. VΓ^{BD}Σ 11 quod] qui VΓ^{BD}Σ 13 habitus] potentiae V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ | et^{2} — potentiae *om.* Λ^{O*} | potentiae] habitus V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}$Σ | universaliter enim] et u. Λ^{O} 14 ita posset] p. i. Γ^{N} i. possit CMSRZΛ ista possunt D 15 aequabitur V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 16 teneatur Γ^{N} 17 corrumpitur] corrumperetur C^{2}PΓ^{N} correspondetur C′ cooperetur D | est VΓ^{BD} | ponere *om.* R$^{*}\Lambda^{Y}$ 18 actus] effectus (*not.* vel: actus P^{2} *sed om. denuo* P^{3}) DCPMSRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ | actu illo = AZ′ i. a. Z^{1} *rell. edd.* 20 non — causa] nihil est, non est causa alicuius PIΓ^{N}

T [1] Cf. supra n. 32 et n. 40 (p. 154 nota 6). [2] Cf. supra n. 40 (cf. p. 155 nota 1). [3] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 497 (III 294). [4] Cf. supra n. 41-45 (scil. habitum non esse causam partialem vel secundam respectu actus [p. 155 nota 1]).

activi, et dicere quod habitus tantum inclinat ad operationem, quasi actus prior conveniens cum actu secundo, et determinans ad actum illum, – sicut gravitas[1] est actus prior, determinans et inclinans ad determinatum 'ubi', licet secundum aliquos[2] gravitas non sit principium respectu esse in illo 'ubi'[3].

⌜Opinionis approbatio⌝ – Et istud[4] videtur probabile, quia nulli 47
debet attribui causalitas respectu alicuius nisi talis causalitas sit evidens ex natura rerum (vel causae vel causati); nulli etiam causae neganda est perfecta causalitas nisi manifeste appareat imperfectio causalitatis in ea, quia nullam naturam negandum est habere perfectionem qua non est evidens eam carere. Nulla autem videtur

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 inclinat] *add.* potentiam Σ 2 quasi] quia DCMIZΛ | actu *om.* Σ | et determinans] est det. (-nativus Z) $C^2P^*R^2IZ\Gamma^N\Lambda^{YO2}$ det. et inclinans est D 3 illum] *ante* actum Λ^O secundum R^2 4-5 ubi — in illo *om.* D^2 | gravitas *om.* Σ 5 esse] essentiae Λ^{O*} eius V | illo] isto D quo (!) Λ^Y 6 istud] illud $C\Gamma^D\Lambda^O$ hoc Σ | quia] quod CR 6-7 nulli — causalitas² *om.* Λ^Y 7 debet] deberet $I\Lambda^O$ debetur CMZ videtur R | alicuius] *add.* termini $R^2\Sigma$ | nisi] *add.* prius D 8 ex] a CZ | rerum] rei (not. vel: rerum Λ^{O2}) $DCMR^*Z\Gamma^{N2}\Lambda\Sigma^U$ *om.* Σ^Q | etiam] autem $CPMSRIZ\Gamma^N\Lambda^Y$ 9 est] *ante* neganda $DCMSRVZ\Gamma^{BD}\Lambda^Y\Sigma^U$ *om.* Σ^Q | perfecta] *post* causalitas C^2PI *om.* $DC'MRZ\Gamma^{N*}\Lambda^Y$ 10 ea] eo $ASV\Gamma^{BD*N*}$ 11 qua] quae Λ^Y quia $M\Lambda^O$ | eam] ea $AC^*PMSZ\Gamma^N\Lambda$ *comp.* D | carere] causare $DC^*PMRI^*Z\Gamma^{N*}\Lambda^Y$ *add.* nec attribuenda est alicui causalitas qua apparet carere, nec neganda qua apparet non carere D | Nulla autem] Nunc autem non $V\Gamma^{BD}\Sigma$

F *4-5* Cf. apud Godefridum de Font., *Quodl.* XV q. 20 in corp. (PhB XIV 73-74): « Dicunt quidam quod licet [gravitas] non sit agens illum motum [deorsum], est tamen ut principium activum illius motus, non quo grave moveat se, sed quo generans vel conservans gravitatem in gravi movet grave; nec videtur eis inconveniens, si gravitas sit principium eius immediate, quod non sit principium passivum eius, quia motus localis non recipitur in gravi per gravitatem passive, sed per quantitatem ».

T [1] scil. corporis gravis, vel quae est in corpore gravi (puta in lapide; sic similiter habitus est in potentia, secundum hanc viam). [2] Opinio ad lin. 4-5 adducta (cuius prior pars pertinet ad p. 182, 12-14, altera huc lin. 4-5) a Godefrido colligitur ex diversis locis Sigeri de Brabantia, *Quaestiones super lib. Physic.* VIII q. 5. 18. 20. (PhB XV 196. 221. 223-224), pro priore parte; q. 18. 17. (p. 221. 220); IV q. 25 (p. 182), pro altera parte; Duns Scotus tamen dependet hic (lin. 4-5) a Godefrido, ut patet ex dictis in *Collationibus Paris.* (cf. p. 141 nota 2; ed. Vivès V 164*b*). Hoc autem quod Godefridus dicit « ut principium activum » et « principium eius immediate » (quae orta sunt ex verbis Sigeri, quod gravitas est « causa proxima et immediata motus deorsum » et non « generans grave » [PhB XV 221]), non est confundendum cum gravitate ut principio activo quo grave movet se, sicut tenet Duns Scotus, quod tamen negant Sigerus, Thomas et Godefridus (cf. p. 182 nota 7 et ad p. 182, 12-14). [3] id est: licet... gravitas non sit principium receptivum respectu exsistentiae 'gravis' in determinato 'ubi', sed quantitas seu 'corpus quantum' (cf. infra n. 53, et n. 89 in fine); similiter in proposito, habitus passive inclinat potentiam ad operationem (cf. n. 70. 89), licet habitus non sit principium receptivum operationis, sed potentia (cf. n. 12. 48-51. 70). [4] scil. quod habitus nihil causat, sed totum potentia (n. 46).

necessitas ponendi causalitatem aliquam activam in habitu respectu actus, quia sine hoc salvabuntur omnes condiciones quae communiter attribuuntur habitui[1]; nulla etiam est necessitas auferendi a potentia perfectam rationem causalitatis, ut attribuatur partialis causalitas potentiae. Ergo non est aliqua causalitas habitui attribuenda.

48 Assumptum[2] patet, quia illae quattuor condiciones quae attribuuntur habitui, videlicet quod est 'quo habens faciliter operatur, delectabiliter, expedite et prompte'[3], salvantur propter solam inclinationem habitus, quam tribuit[4] potentiae ut est receptiva operationis.

49 Delectatio quidem est propter condicionem recipientis, cui competit operatio recepta et obiectum circa quod est operatio. Numquam enim delectatio est in factione quae praecise est factio, sed quia actio est in agente, potest esse actio delectabilis propter convenientiam agentis ad obiectum; hanc autem convenientiam potest tribuere habitus ex hoc quod inclinat ad actionem et obiectum. Ergo delectabilitas non concludit rationem principii activi, sed tantum convenientiam principii passivi ad potentiam et obiectum, et hoc quantum ad actionem quae est de genere qualitatis, non quae est de genere actionis, – de qua differentia actionum dictum est supra distinctione 3[5]. Operatio quidem est actio quae est

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 ponendi = A ponere *rell. edd.* | causalitatem aliquam] a. c. Σ 2 hoc] habitus causalitate C | salvantur D 2-3 communiter] *om.* $PI^2\Gamma^N$ *add.* salvabuntur seu R 3 etiam] autem $C^*Z\Lambda^O$ enim Γ^B | est] videtur Σ *om.* Λ^O 4-5 ut — potentiae] potentiae (*add.* ut attribuatur partialis causalitas D^2) $DS\Gamma^N\Lambda^Y$ primae potentiae R *praem.* potentiae CMZ | causalitas] *add.* habitui et partialis Σ 5 habitui] *ante* non Σ *post* attribuenda R 6-7 Assumptum — habitui *om.* C^* 6 patet] apparet $V\Gamma^{BD}$ | quia] eo quod C^2 quod $DMIZ\Gamma^N$ 7 videlicet] scilicet DCMZΣ 8 expedite et prompte] p. et e. $\Lambda^O\Sigma$ 9 attribuit $C^*P^*MRIZ\Gamma^N\Lambda^Y$ 11 competit] convenit SRI | et — operatio *om.* D^* 12 factione] operatione Γ^{D2} 14 agentis — convenientiam *om.* S^* | obiectum] alium $C^*MR^*Z\Lambda^Y$ | autem] tamen $V\Gamma^{BD}$ 15 tribuere] *post* habitus D attribuere C^*RZ | habitus] habitui C^*MZ *not.* vel: habitui Λ^{O2} | et] *add.* ad PI 16 concludit] includit $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ convenit $SR\Lambda^Y$ | rationi $S\Lambda^Y$ ratione $R\Gamma^N$ 17 tantum] *add.* propter $DP^*S^2RI\Gamma^N\Lambda^Y$ | potentiam] actionem (*pon.* potentiam Λ^{O2}) $P^2\Lambda^O\Sigma$ 17-18 et obiectum] et hoc o. D omnium (*pon.* et obiectum Λ^{O2}) Λ^O 18 quantum *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}\Sigma$ 18-19 quae est de genere — qua differentia actionum] quae non est de genere actionis sed qualitatis, de quarum actionum differentia Σ *om.* Λ^Y 19 est *om.* Λ^O 20 Operatio quidem] Operatio quaedam $C^*MRZ\Lambda^Y$ quod quaedam Λ^O *not.* vel: quod quaedam P^2 | actio] *not.* vel: operatio Λ^{O2}

T [1] Cf. infra n. 48 (nota 3). [2] scil. quod nulla causalitas attribuenda est habitui, sed tota potentiae, quia non apparet necessitas talem causalitatem habitui tribuendi eamque a potentia auferendi (n. 47); idem assumptum recitatur infra n. 52. [3] Cf. supra n. 7. [4] id est: 'quam inclinationem ipse habitus tribuit' etc. [5] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 600-604 (III 354-357).

qualitas, et illa competit potentiae habituatae, quae per habitum inclinatur ad talem actum et ad obiectum terminans talem operationem; non-habituatae autem non sic competit, nec talis forma nec tale obiectum.

[13] Similiter quoad condicionem secundam[1]. Difficultas in operatione accidit ex hoc quod receptivum operationis non est dispositum ad recipiendum, et non solum ex defectu virtutis activae; ergo si receptivum sit dispositum, erit facilitas in agendo, in quantum agens agit circa tale passum. 50

Similiter de expeditione et promptitudine. Nam impeditio et tardatio agentis in agendo potest esse propter indispositionem ipsius passi, potissime quando idem est agens et recipiens, ita quod ipsummet non operabitur prompte quia est indispositum ad operandum. Haec ergo indispositio non est ad agendum actionem de genere actionis, sed ad habendum actionem de genere qualitatis; nihil enim dicitur formaliter operari in quantum elicit operationem, sed in quantum recipit eam in se. 51

Qualiter etiam alia communiter attributa habitui salventur, attribuendo totam actionem potentiae et nullam activitatem habitui[2], patebit solvendo argumenta ad principale[3]. 52

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 competit] convenit SRI | quae] quia A 3 competit] convenit SRIΓ^{N} concludit P^{*} 5 condicionem secundam] s. (om. S^{2}) c. $SI^{*}\Gamma^{N}\Sigma$ aliam cond. DRΛ^{Y} aliam cond. sec. P 9 passivum A 10 Nam] *om.* $P^{2}I'$ Nam vera I^{2} | Nam impeditio] Nam impedimentum DCMRZ *om.* S$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | et²] vel R enim *post* tardatio (11) S^{2} *om.* $C^{2}\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 11 tarditas Σ retardatio $C^{2}I^{2}$ | propter] per V secundum DCMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 12 ipsius] illius DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ | passi] passivi AΓ^{N} *add.* et CZ | recipiens] patiens vel rec. P 13 ipsum PI ipsemet RV Γ^{BD} | est indispositum] i. e. CMRZΛ^{Y} 14 ergo] autem $I^{2}\Sigma$ etiam Λ^{O} | actionem] actione ACMS^{*}VΣ 15 habendum] agendum DPRVZΓΛ^{Y} hab. vel agendum I^{*} *pon.* agendum C^{2} 18 etiam] autem CMRVZ$\Gamma^{DN}\Lambda^{Y}$ | alia] aliqua (*post* attributa Λ^{O*}) AC^{2}PMSRIVZ$\Gamma^{N}\Lambda$ *om.* C^{*} | communiter] *post* habitui $\Gamma^{BD'}$ *om.* DCMSRVZ$\Gamma^{D2N}\Lambda^{Y}$ 19 attribuendo] tribuendo Σ accipiendo Γ^{N*} | activitatem = A 20 argumentum V

T [1] scil. 'faciliter'; hoc iuxta ordinem propositum n. 7, non n. 48 (Duns Scotus in conficiendo textu n. 49-51 prae oculis habet argumenta n. 8-11, ad quae tamen non respondet n. 49-51, sed infra n. 88, idque iuxta dicta n. 49-51). [2] Cf. p. 158 nota 3. [3] Argumenta ad principale, seu principalia, sunt ea quae habentur supra n. 6. 7(-11). 12. 13. 14; sunt ergo quinque, et solvuntur infra n. 87-91. Porro, cum quattuor condiciones communiter attributae habitui (cf. n. 47), de quibus in secundo argumento principali (n. 7[-11]), salventur supra n. 48-51, remanet adhuc ut salventur «alia communiter attributa habitui» (lin. 18), quae scil. attribuuntur ei in reliquis quattuor argumentis principalibus (n. 6. 12. 13. 14), quae quidem quomodo salventur, patebit infra n. 87. 89-91.

⌈5. — QUID SENTIENDUM DE QUATTUOR VIIS⌉

53 Sic ergo patet qualiter, duabus viis primis 'de habitu'[1] tamquam inconvenientibus derelictis, duae ultimae viae probabiles possunt sustineri, videlicet tertia et quarta[2]: attribuendo, secundum tertiam viam, aliquam activitatem habitui, et non solum 'rationem principii activi' potentiae[3], – et secundum quartam negando ab habitu rationem activi, et quod sit[4] tamquam forma inclinans ad aliquam formam ulteriorem recipiendam, licet non sit ratio recipiendi respectu eius (sicut gravitas inclinat ad deorsum, licet non sit ratio receptivi eius quod est deorsum, sed 'corpus quantum', in quantum est receptivum alicuius 'ubi'[5]).

54 Ad argumenta quae sunt contra istas duas vias ultimas, quarum utraque posset probabiliter sustineri, postea respondebitur[6], secundum alterutram istarum viarum tenendo de actu quantum ad substantiam actus sive quantum ad gradum intrinsecum.

⌊6. — QUINTA VIA⌋

55 Restat modo inquirere ulterius de bonitate accidentali actus (qualis est bonitas moralis[7]) et de habitu morali[8], utrum habitus [Q. 3] [I]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2 patet = AΣ *edd.* apparet *rell.* | duabus] *praem.* de C*PMSRIVZΓΛ^{Y} 2-3 tamquam] *add.* de PR 3 derelictis] demonstratis R^2 | viae] *add.* ut PIΓ^{N} *add.* tamquam V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ 4 videlicet] scilicet Σ | tribuendo Σ 5 tertiam] quartam A*Γ^{N*} | viam *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$Σ | activitatem = A causalitatem ρπγβμυ actionem *rell.* (*om.* I*) τ | non solum] aliquo modo Σ solum Γ^{BD*} 6 activi] passivi (-ve P*) PΛ^{O} *pon.* passivi C^2 *add.* totam ipsi D | potentiae *om.* C^2PMΛΣ | et] vel V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ sed R 7 rationem] *add.* principii PIVΓΛ^{O} | et] concedo D 8 aliquam] aliam Σ | recipiendam] recipiendum D *om.* Γ^{BD} 9-10 sicut — eius *om.* Λ^{O*} 10 receptivi] *om.* C′ recipiendi respectu C^2 | est] *add.* esse Λ^{O} 10-11 quantum] ut quantum Σ *om.* DCPMSRIZΓ^{N}Λ 11 in quantum *om.* Σ | alicuius] omnis Λ^{O}Σ 12-13 Ad argumenta ... postea respondebitur = A Argumenta (*praem.* Ad! D[τ) ... postea solventur (*s. p.* Σ) *rell. edd.*, *add.* scilicet folio sequente; illa quae contra tertiam, ibi 2, et illa quae contra quartam, quae sunt rei principalis, quaest. ibi D 12 vias ultimas] u. v. P *add.* scilicet tertiam et quartam D 14 secundum] quia RΛ^{Y} | viarum] duarum Σ *om.* Λ^{O} *add.* CCCC. (!) Γ^{B} | tenendo] *post* actu CZ dicto PI deducto VΓ^{D} *praem.* hoc Λ^{O} *add.* hoc Γ^{N2} | actu] habitu V *add.* sive D 14-15 quantum ad] quoad Γ^{BD} 15 sive] et VΓ^{BD} | quantum ad] quoad Γ^{BD} | intrinsecum] *add.* eius Σ *add.* ipsius Λ^{O2} 17 modo *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | inquirere] *post* ulterius VΓ^{BD} *in corr.* Γ^{N2} quaerere *ante* modo C | accidentali *om.* VΓ^{BD} 18 morali] *add.* et est una quaestio D *hic adnot.*: Quaest. 3 A^1 *et multi*; Thomas, De potentia Dei, q. 1 art. 1 in solu-

T [1] Cf. supra n. 21. 27. [2] Cf. supra n. 32. 46. [3] Cf. supra n. 32. [4] id est: 'et dicendo quod habitus sit' etc.; cf. infra n. 87. 89. [5] Cf. supra n. 46. [6] scil. infra n. 71-86. 87-91. [7] Cf. p. 164, 20-165, 1. [8] In hac parte quaestionis (n. 55-68) agitur de moralitate, de

moralis in quantum virtus, sit aliquo modo principium activum respectu bonitatis moralis in actu.

⌜Argumenta pro quinta via⌝ – Videtur quod sic:

Quia, secundum Philosophum II *Ethicorum*, virtus est «quae 56
habentem perficit et opus eius bonum reddit»[1]; non reddit autem illud bonum in ratione principii passivi, quia non est ratio recipiendi; ergo in ratione principii activi.

Praeterea, virtus est «dispositio perfecti ad optimum», ex VII 57
Physicorum; non est autem dispositio passiva, quia – ut prius[2] – non est ratio recipiendi; ergo est in ratione principii activi. – Et confirmatur ratio, quia 'sicut bonum ad bonum, ita optimum ad optimum'[3]; sed cum 'optima ratio' sit principii activi, igitur secundum istam rationem virtus perficit potentiam, et ita ad agendum.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

tione quarti argumenti: habitus non est in potentia activa, sed passiva. Et Godefridus, Quodlibet V q. 13 (t2 $\Gamma^{B!}$) $V^1\Gamma^{B1}$ | utrum] *add.* scilicet Σ

1 virtus] habitus P *pon.* habitus C^2 3 Videtur quod sic] Quod sic, videtur Λ^O Quod sic Σ *praem.* Et CMRZΛ^Y 4 Philosophum] Aristotelem V$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ | est quae] *om.* $I^2\Lambda^{O'}$ quae Λ^{O2} 5 eius] suum D est (!) Z | reddit¹] facit D 5-6 non reddit autem *om.* Λ^{O2} | autem] *ante* reddit² (5) Σ *om.* DΓ^{BD} 6 bonum] *ante* illud S$\Gamma^N\Lambda^{O2}$ *om.* CPMRIZ$\Lambda^{YO'}$ | quia] *add.* ut sic C*MVZ$\Gamma^{D2}\Lambda^{O2}$ 7 ergo] *add.* est AΛ^O *add.* reddit PI* 8 optimum] perfectum et optimum R | ex *om.* Σ 9 autem] *ante* est P^2Σ *om.* D'CP'MSRIVZ$\Gamma\Lambda^Y$ sed *ante* non D^2 10 est² *om.* R$\Gamma^{BD2}\Lambda\Sigma$ | in ratione principii activi] activa (*not.* vel: in ratione principii activi Λ^{O2}) $\Gamma^{BD*}\Lambda^O\Sigma$ | Et *om.* Σ 11-12 sicut bonum — ad optimum] sicut se habet ratio boni ad bonum, ita optimi ad optimum Σ est optimi ad optimum (*pon.* sicut bonum — ad optimum Λ^{O2}) Λ^O *praem.* si est optimi ad optimum Γ^{N*} 11 ita] sic Γ^N et CMSZ 13 rationem] *ante* istam Σ perfectionem Λ^Y

F 4 ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 5 (B c. 5, 1106*a* 15-17): «Dicendum igitur quoniam virtus omnis, cuius utique fuerit virtus, et id bene perficit et opus eius bene reddit». 8-9 ARISTOT., *Physic.* VII t. 17 (H c. 3, 246*b* 23): «Dispositiones enim quaedam perfecti ad optimum [virtutes] sunt».

qua adhuc sermo non fuerat. Ad solvendam enim quintam viam («utrum... in actu» n. 55; cf. infra n. 92. 98) visum est conveniens inquirere primo de bonitate morali actus, quid sit et in quo consistat (cf. n. 62 et p. 167 nota 1), et secundo de habitu ut virtus moralis est (n. 65). His praemissis, quinta via (de cetero posita per modum quaestionis [n. 56-59. 60-61], sicut illud dubium supra n. 33-39) solvitur quoad actum n. 64, quoad habitum n. 66 et quoad utrumque simul n. 67.

T [1] Cf. HENRICUS GAND., *Quodl.* IV q. 10 in corp. (f. 100H): «... ut sic necesse sit virtutes acquisitas esse dispositiones et perfectiones alicuius naturae praesuppositae, ad cuius actus ordinantur. Et secundum haec definit Philosophus virtutem, cum dicit in secundo Ethicorum quod virtus est 'quae habentem perficit et opus eius bonum reddit'». [2] Cf. supra lin. 6-7 (virtus «non est ratio recipiendi»). [3] Cf. ARISTOT., *Topic.* III c. 4 (Γ c. 2, 117*b* 33-36): «Si hoc illo melius, et optimum eorum, quando hoc melius eo quod in altero optimum: ut si melior est homo quam equus, et optimus homo optimo equo melior».

58 Praeterea, virtus est moderatrix passionum[1]; non moderatur autem passiones per rationem principii passivi, quia obiectum, ex quo est naturalis causa, causat actionem secundum ultimum potentiae suae, – ergo quantum potest, si non impediatur per aliquid contra-agens; ergo habitus impediendo obiectum sic summe agere, in reprimendo passionem moderatur eam per rationem principii activi.

59 Praeterea, II *Ethicorum* dicit Philosophus quod 'non habens iustitiam, etsi possit operari iusta, non tamen iuste', – et ita de aliis actibus; bonitas autem moralis requirit operari iuste vel fortiter, – et sic de aliis; ergo virtus est tale principium actus, in quantum bonus, quod sine ea non posset actus esse bonus[a].

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* Item, tanto perfectior est virtus respectu actus sui quam ars respectu sui, quanto virtus est melior arte[2]; sed omnis ars est causa 'unde principium motus', respectu operationis suae, secundum Commentatorem I Ethicorum commento 160, in fine[3]; ergo et virtus respectu actus sui.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 moderatur] moderantur ADCPMSRI* VZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ 2 passiones = A | passivi] *add.* quia hoc est moderari passionem in quantum recipitur ab obiecto, quod non est possibile S$^{2}\Lambda^{O}$ 3 naturalis causa] c. n. I^{2}V$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ naturale (*ante* est D *add.* agens C^{2}) DCPMSRZΛ^{Y} naturale seu causa naturalis I' | actionem] cognitionem P^{2}RI*$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ 4 suae] *ante* potentiae (3-4) VΓ^{BD} Λ^{O} *om.* Σ aliquid] aliquod contrarium VΓ^{BD} aliud D 5 habitus] agens (*pon.* habitus C^{2} *not.* vel: habitus Λ^{O2}) CΛ^{O} | summe] sive sit S$^{2}\Lambda^{O*}$ *add.* dispositum R 8 Ethicorum] Physicorum Σ 9 posset DSΛ^{O} | ita *om.* A | operari] comparari Z 10-11 fortiter] formaliter CPMRIVZ$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ 11-12 actus, in quantum *om.* D^{2} | in quantum bonus — esse bonus *om.* R^{2} 12 quod] quia DSR^{2}V$\Gamma\Lambda^{O}$ | eo PS*I*Λ^{Y} | possit CPMS*IZΛ^{Y} | actus esse bonus = A e. a. (a. *om.* τ) b. V$\Gamma^{BD}\Sigma$ *edd.* e. b. a. R^{2} *rell.* 13-*p.* 163, 20 Item — receptione = A^{1}Mμυ [[*post* impossibile (*p.* 163, 12) M]]; ¶ *text. sign.:* Non in libro Scoti A^{1} Additio M^{1}υ *lin. anfractuosa* μ 13 tanto] multo A^{1}Mμ 14 quam ars respectu sui *om.* A^{1} | sed] se M* *ante* sed *spat. vac. unius centimetri* M 15 causa *om.* A^{1} | unde] unum M* | motus *om.* M 16 fine] *add.* commenti M | sui *om.* M

F 8 ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 4 (B c. 3, 1105*b* 7-9): « Iustus autem et temperatus non est qui haec [scil. res iustas] operatur, sed et qui sic operatur ut iusti et temperati operantur ».

T [1] Cf. AVERROES, *Eth. ad Nic.* IV com. 12: « Haec passio [iracundia vel furiositas] nominatur universaliter 'ira'... Qui irascitur ei cui est irascendum et pro quibus est irascendum et ut oportet et quando oportet et quantum, hic laudatur. Et conveniens est ut iste sit ipse mansuetus, cum mansuetudo laudetur; et hoc, quoniam de natura mansueti est ut sit moderatus, non ulciscens propter iram, sed est in hoc quod ordinaverit intellectus, et est eius exacerbatio in mensura horae secundum quod mensuraverit intellectus»; *Physic.* VII com. 19: « Virtus... est prohibitio vitiosi a receptione passionum corporalium ». – Cf. p. 184 nota 2. [2] Cf. ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 5 (B c. 5, 1106*b* 14-15): « Virtus autem omni arte certior et melior est ». [3] EUSTRATIUS, *In Aristotelis Moralia Nicomachia explanationes* I c. 10 (37E): « Verum, nihil absurdi est si secundum aliud atque aliud genus causae virtus et felicitas mutuo altera alterius

[2] ⌜Argumenta contra quintam viam⌝ – Sed contrarium huius [1] arguitur per hoc quod bonitas moralis in actu [2] non dicit nisi relationem, quia actum esse circumstantionatum debitis circumstantiis non est aliquid absolutum in actu, sed tantum comparatio debita eius ad illa quibus debet convenire; ergo istud [3] non habet aliquod principium proprium activum, sicut nec aliquis respectus [4]. 60

Praeterea, si habitus in quantum 'virtus' esset principium activum bonitatis moralis in actu, cum habitus non sit virtus nisi ex respectu, videlicet ex conformitate eius ad prudentiam (est enim « habitus electivus medii, ut determinatur a recta ratione » [5]), ergo aliqua ratio relativa in virtute esset ratio principii activi, quod est impossibile. 61

[3] ⌜Responsio ad quintam viam⌝ – Quantum ad istum articulum [6], dici potest quod sicut pulchritudo non est aliqua qualitas absoluta in corpore pulchro, sed est aggregatio omnium convenientium tali corpori (puta magnitudinis, figurae et coloris), et aggregatio etiam omnium respectuum (qui sunt istorum [7] ad corpus et ad se invicem), ita bonitas moralis actus est quasi quidam decor illius actus, inclu- 62

Item, IV Ethicorum cap. 1 probat Philosophus quod habitus liberalitatis magis consistit in bona actione et datione quam in bona passione et receptione [8].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 contrarium huius] oppositum h. (h.] huiusmodi Γ^{B} eius $\Gamma^{D}\Lambda^{O}$) $I^{2}V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ contra hoc Σ | arguitur] quaeritur D 2 per] ex V | relationem] *add.* ad obiectum R 4 comparatio] operatio $M\Gamma^{B}$ quaedam compositio D | eius = A actus *rell. edd.* 5 debet] debent Λ^{O} videtur $DC^{2}PS^{*}RI^{2}Z\Lambda^{Y}$ *om.* C'M | istud] illud $CMZ\Lambda^{O}$ hoc Σ sicut Λ^{Y} | non] nec *ante* istud P 6 proprium] *ante* principium (5-6) Σ *post* activum Λ^{O} 6-8 activum — activum *om.* D^{2}(*ante* proprium, 6) 8 virtus *om.* $D^{2}P^{2}SRI^{2}\Lambda^{Y}$ 9 videlicet] scilicet $D\Lambda^{O}\Sigma$ 11 aliqua] alia D *om.* C^{2}(*post* ratio[1])Z | virtute] habitu (*not.* vel: virtute Λ^{O2}) $S^{*}\Lambda^{O}$ *pon.* habitu P^{2} 15 pulchro] pulchritudo M^{*} *om.* $V\Gamma^{BD2}$ 15-16 omnium — aggregatio *om.* $D^{2}\Lambda^{Y}$ 15 tali] relationi S' *om.* $CMS^{2}RZ\Gamma^{N}$ 16 et[1] *om.* Σ | etiam] *ante* aggregatio Σ *om.* $C^{*}\Lambda^{O*}$ 17 respectuum] *praem.* istorum $DC^{2}PMSRI^{*}Z\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *praem.* illorum Γ^{D2} *add.* istorum $\Lambda^{O}\Sigma$ | qui sunt istorum] quae s. i. (i. *om.* Λ^{O}) $PV\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ *om.* Σ 18 actus[1] *om.* $\Lambda^{O2}\Sigma$ | illius] istius $D\Lambda^{Y}$ ipsius $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 18-*p.* 164, 1 includens] per D *om.* S^{2} 19 libertatis M 20 et[2]] vel M

causae dicantur, sicut in artibus earumque finibus fit: in unaquaque arte, si unde principium motionis provenit consideramus, ipsa ars causa est, – si cuius causa fit motus, finis, ob quem et ars est inventa et opera secundum eam exercentur ».

T [1] Cf. supra n. 56-59. [2] scil. ipsius actus. [3] scil. 'comparatio debita' etc., quod est bonitas moralis (cf. n. 63. 62). [4] scil. habet (aliquod principium proprium activum). [5] Aristot., *Eth. ad Nic.* II c. 5 (B c. 6, 1106*b* 36-1107*a* 2): « Est ergo 'virtus' habitus electivus, in medietate exsistens quoad nos, determinata ratione et ut utique sapiens determinabit ». [6] scil. 'de bonitate accidentali actus' (cf. n. 55 et p. 160 nota 8). [7] scil. « omnium convenientium » (lin. 15). [8] Aristot., *Eth. ad Nic.* IV c. 1 (Δ c. 1, 1120*a* 8-23).

dens aggregationem debitae proportionis ad omnia ad quae habet[1] proportionari (puta ad potentiam, ad obiectum, ad finem, ad tempus, ad locum et ad modum), et hoc specialiter ut ista dictantur a ratione recta debere convenire actui: ita quod pro omnibus possumus dicere quod convenientia actus ad rationem rectam est qua posita actus est bonus, et qua non posita – quibuscumque aliis conveniat – non est bonus, quia quantumcumque actus sit circa obiectum qualecumque, si non sit secundum rationem rectam in operante (puta si ille non habeat rationem rectam in operando), actus non est bonus. Principaliter ergo conformitas actus ad rationem rectam – plene dictantem de circumstantiis omnibus debitis istius actus – est bonitas moralis actus.

63 Haec autem bonitas nullum habet principium proprium activum, sicut nec aliquis respectus[2], – potissime cum iste respectus[3] consequatur 'extrema posita' ex natura extremorum: impossibile enim est aliquem actum[4] poni in esse et rationem rectam poni in esse, quin ex natura extremorum[5] sequatur in actu talis conformitas ad rationem rectam; relatio autem consequens extrema necessario, non habet causam propriam aliam ab extremis.

64 Quantum ergo ad istam condicionem accidentalem actus, quae [4]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 debitae] *add.* dispositionis R | habet] debet habet M dicitur habitus (h. d. R) PRI$\Gamma^N\Lambda^Y$ debet actus *edd.* debet habitus *rell.* 2 potentiam] *praem.* ipsam P | obiectum, ad finem] f. ad o. PIΓ^N o. et ad f. Λ^O 3 et^1 = Aτ | dictantur] dicantur (-catur MΛ^O) C*MI$^2\Gamma^{DN*}\Lambda\Sigma^Q$ 4 ratione recta] re. ra. CMZΛ^Y | convenire] competere D | quod *om.* C*MR^{2}Z$\Gamma^{N*}\Lambda^Y$ 5 rectam est qua] qua est D^2 6-7 et qua — bonus *om.* P^* 6 et = AIΓ^N | aliis] *add.* positis S^2 8-9 in operante — rectam *om.* Γ^D | in operante *om.* V 9 ille] iste D operans Σ | habet VΓ^B | rationem rectam] re. ra. DCPMSIZ$\Gamma^N\Lambda$ | operando] agendo PIΓ^N 11 plene] plane P*RIΛ^Y bene Γ^D | circumstantiis *post* debitis Σ | omnibus] *add.* et Λ^Y | istius] ipsius CMVZ$\Gamma^{BD}\Sigma$ 12 bonitas] *add.* moralis Λ^O 13 proprium] *ante* principium CMRZΣ *om.* $\Gamma^B\Lambda^O$ 14 potissime] maxime Λ^O | iste] ille PRI$\Gamma^N\Lambda$ 15 consequitur RΛ^Y sequatur PI sequitur CMZΓ^N 16 enim est] est en. MSV$\Gamma^{BN}\Lambda$ | aliquem actum] ac. al. $\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | in esse *om.* Σ | rationem rectam] re. ra. Σ | poni^2 = A 16-18 in^2 — rectam *om.* Γ^B 17 sequitur (*pon.* sequatur C^2) CZ | in actu *om.* ZΓ^N 18 extrema] *add.* ex natura extremorum Σ 19 aliam] *ante* causam P *ante* propriam ADCMSRIZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ 20 accidentalem *om.* C^2MS^2(*ante* condicionem)Z | quae] qui AI$\Gamma^{BD}\Lambda^O$

T [1] Loco «habet» codices varias lectiones praebent (cf. apparatus lect. var.), quae ortae probabiliter sunt ex eo quod Duns Scotus scripserit «debet habet», scilicet prius «debet» quod postea correxerit in «habet». Iuxta contextum, hic (n. 62) sermo est non de habitu (de quo n. 65), sed de actu qui habet proportionari seu convenire diversis circumstantiis. [2] Cf. supra p. 163 nota 4. [3] scil. moralis bonitatis actus. [4] scil. in se seu in substantia (cf. p. 165, 4 et p. 168, 20-21), seu consideratum absque morali bonitate extrinsecus et accidentaliter adveniente: illum equidem qui natus est esse conformis rationi rectae (similiter de habitu dicitur n. 66). [5] scil. ex natura absoluta actus et rationis rectae.

est bonitas moralis, non oportet aliquem habitum [1] habere aliquam rationem proprii principii activi, nisi in quantum habet rationem principii activi respectu substantiae actus, – qui actus natus est convenire completo dictamini prudentiae [a]: et ad illum actum in se

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ⟦ Iste respectus – aptitudinalis – sequitur ex natura extremorum, sed actualis non [2]; est enim iste habitus [3] ex specie sua subordinabilis prudentiae in agendo, non autem subordinatur – in agendo – ex natura ipsorum [4], etiam simul exsistentium in eodem [5]: quando enim appetit [6] secundum istum habitum et non ex dictamine prudentiae (si hoc est possibile [7]), tunc non subordinatur [8], nec actus est bonus moraliter.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 habitum] actum DCP^{2}MSRIZ$\Gamma^{N2}\Lambda^{YO2}$ 2 proprii] *ante* aliquam (1) $\Lambda^{O'}$ *post* principii R propriam Γ^{N} *om.* DΛ^{O2} | nisi] *post* activi (3) Z non S^{2} *om.* I^{*} 4 convenire completo] conv. complete VΓ^{N} *praem.* complete P 5-*p.* 167, 18 Iste respectus — coniunctio = AMR^{2}IVΓ^{BD}μ ⟦*post* eorum (*p.* 169, 16) μ *post* prudentiae (*p.* 168, 21) AMIVΓ^{BD} *sed restit.* A^{1} *nota marginali* Hic scripsit Scotus additionem sequentem in alia parte folii (*not.* immo hic statim in fine columnae A^{2}); et bene, ut videtur, licet ibi alibi intromittatur, nescio per quem⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra A^{1} Extra de manu Ioannis R^{2} Extra I^{2}(*text. et mg.*)$V^{1}\Gamma^{B1D2}$ Additio M^{1} *lin. anfractuosa* μ; *adnot.* Deficit una additio Γ^{N2} 6 iste] ille R^{2} 7 prudentiae] *add.* suae I | subordinatus MI VΓ^{BD} 8 ipsorum] eorum V 9 possibile *om.* Γ^{B} 10 non] *comp.* M

T [1] scil. virtutis moralis (ex quinta via; cf. n. 55. 67). [2] id est: 'Iste respectus bonitatis moralis in actu, qui est aptitudinalis (ex hoc scil. quod actus iste est aptus natus convenire completo dictamini prudentiae [lin. 3-4]), sequitur ex natura absoluta extremorum, videlicet actus et habitus, quia ipsemet habitus ex natura sua natus est esse conformis prudentiae (n. 66), – sed respectus bonitatis moralis qui esset actualiter in actu, non sequitur ex natura actus et habitus, quia respectus iste actualis requirit subordinationem habitus moralis habitui prudentiae'; si enim sequeretur, tunc quilibet actus – elicitus secundum istum habitum et absque prudentia – esset moraliter bonus, quod non conceditur (cf. lin. 6-10 et infra n. 94). – Respectus actualis consistit in conformitate actuali ad prudentiam (vel rationem rectam), ac proinde non est contradictio si hic non sequitur ex natura extremorum et supra n. 63 sequitur; ibi enim agitur de actu qui praecedit omnem habitum, hic vero de actu elicito ex habitu, et sic alterum extremorum non est prudentia, sed habitus. Respectus autem aptitudinalis (qui et in actu et in habitu sequitur ex natura extremorum) consistit in conformitate aptitudinali ad prudentiam; omnis enim actus vel habitus, capax habere conformitatem actualem ad prudentiam, habet conformitatem aptitudinalem ad eam quando est sine ea: ita v. g. habitus abstinentiae, acquisitus absque ratione recta, habet conformitatem aptitudinalem ad prudentiam, ut dato tempore possit habere conformitatem actualem ad eam (n. 65). Cf. infra n. 92-94. [3] scil. virtutis moralis «in quantum habet rationem principii activi respectu substantiae actus» (scil. secundum tertiam viam, n. 32. 68), cf. lin. 2-3; habet enim talem rationem principii activi in quantum habitus virtutis moralis est habitus in natura seu in substantia (n. 65-66), id est in quantum est virtus moralis materialiter et absque prudentia (cf. nota 2 et infra n. 95-96). [4] scil. habitus et prudentiae; et ratio est, quia si ex natura istorum habitus subordinaretur prudentiae, omnis actus esset moraliter bonus, quia non esset iam possibile appetere «secundum istum habitum et non ex dictamine prudentiae» (lin. 8-9). [5] scil. subiecto (cf. p. 166, 14 et p. 168, 14), quod est homo. Cf. infra n. 121. [6] id est: 'quando enim iste, qui scil. est subiectum habitus et prudentiae, appetit' etc.; cf. nota praecedens. [7] sicut scil. est possibile, ex dictis n. 65 (quod etiam sequens obiectio concedit, – cf. p. 166 nota 1). – In hac adnotatione (lin. 5-p. 167, 18) textus lin. 5-10 est positio Duns Scoti. [8] id est: 'tunc habitus non subordinatur prudentiae' etc.

inclinat habitus aliquis ex natura habitus, et ex hoc – ex consequente – inclinat ad actum qui sit conformis rectae rationi, si recta ratio insit operanti.

Contra: semper utitur isto ut virtus, quia ut subordinabilis [1]; non enim [2] est virtus praecise ut actu subordinatus [3] in agendo, quia tunc nihil agens [4] nullam haberet virtutem. – Item, omnis respectus qui non est ex natura extremorum, habet propriam causam. Quae hic [5]?

Ad primum [6]: utitur illo, non ut virtuans [7]. Aliter: licet utitur eo quod est virtus, non tamen ut est virtus, quia licet ad esse virtutem sufficiat subordinabilitas, tamen ad uti eo 'ut virtus' requiritur subordinari, quia hoc est uti, subordinari [8].

Ad secundum [9]: respectus in effectu est a duabus causis [10], coniunctis in agendo; nec per formam unius ad se, nec alterius [11], nec ambarum et coniunctarum in subiecto, sed tantum coniunctarum in actualiter agendo, et sic coniunctarum quod ex dictamine prudentiae habitus movet ad appetendum. Coniunctio ergo talis istorum [12], in actualiter agendo, est unde est relatio in effectu [13]; non quod unde moraliter (quia hoc haberetur a sola prudentia, sine habitu alio movente [14]), sed quod unde [15] moraliter et faciliter et delectabiliter, – sicut ex II Ethicorum [16].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 habitus aliquis] a. h. VΓΣ | ex natura habitus *om.* Γ^{D*} 4 isto] illo R^{2} | ut[2] *om.* V | enim est] est en. I 5 tunc nihil] n. t. Γ^{D*} 6 haberet = Aμ habet *rell.* 7 hic] haec V *praem.* est V *add.* est Γ^{BD} 8 virtuans] virtuosus MI *add.* sed M | utitur[3] = A 9 ut *om.* M | esse virtutem] v. e. I* | sufficiat] sufficiet M sufficit I$V\Gamma^{BD}$ 10 eo *om.* Γ^{D} | ut] *add.* est M 10-11 uti, subordinari] ut subord. M uti ut subordinabili I$V\Gamma^{BD}$ 13 et = A etiam *rell.* μ 14 in subiecto *om.* V 15 appetendum] petendum M 16 ergo *om.* M | istorum] *post* agendo M illorum R^{2} istarum $V\Gamma^{BD}$ 17 unde = R^{2} bene AMI$V\Gamma^{BD}$μ | haberetur] habetur $V\Gamma^{BD}$ haberet R^{2} 18 unde] bene *codd.* μ | et[1] *om.* $V\Gamma^{BD}$ | ex II = A II *rell.* μ | Ethicorum] *add.* « Iuste » MI$V\Gamma^{BD}$

T [1] id est: 'licet habitus non subordinetur actualiter prudentiae quando habens simul habitum et prudentiam sic appetit (p. 165, 8-10), tamen semper utitur habitu ut est virtus, quia utitur eo ut est prudentiae subordinabilis'. [2] scil. habitus. [3] scil. est prudentiae. [4] id est: 'quia tunc ille qui nihil agit', puta homo dormiens. [5] scil. 'est propria causa?' Utrum habitus solus, an prudentia sola? [6] Cf. supra lin. 4-6. [7] id est: 'talis, qui sic appetit (cf. p. 165 nota 6 et hic nota 1), utitur vere habitu ut prudentiae subordinabili, sed non utitur habitu ut faciens virtutem in habitum, vel ut habitui dans virtutem'; solius quidem prudentiae est virtuare habitum. [8] id est: 'quia uti significat seu importat subordinari'. [9] Cf. supra lin. 6-7. [10] id est: 'respectus actualis in ipso effectu, vel actu, est ab habitu et prudentia' etc. Iste ergo respectus est effectus communis istarum causarum (cf. p. 167, 14 et n. 66). [11] id est: 'nec respectus iste est per formam habitus ad respectum, nec per formam prudentiae ad respectum' etc. [12] scil. habitus et prudentiae (id est habitus cum prudentia). Cf. p. 169 nota 5. [13] id est: 'est ea ipsa unde est vel habetur respectus actualis moralis in actu' (cf. nota 10). [14] Cf. p. 165 nota 2 et n. 63. Ut patet, absque habitu non datur respectus actualis in habitu, ac proinde hic est sermo de respectu actuali in actu, – cf. p. 165 nota 4 et hic supra nota 10. [15] id est (a lin. 16): 'respectus iste (nota 13) est a tali coniunctione, non quod coniunctio sit a qua est vel habetur respectus iste moraliter (quia hoc haberetur a...), sed quod sit a qua est vel habetur' etc. – Loco « unde » (lin. 17. 18), codices habent « bene »: est error, ratione simillimae abbreviationis. [16] scil. habetur, ex definitione habitus moralis, – ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 5 (B c. 5, 1106*a* 15-21): « Dicendum

Sicut dictum est de bonitate morali actus[1], proportionaliter est de habitu dicendum, quod virtus moralis non addit super substantiam habitus – ut est forma in genere qualitatis – nisi conformitatem habitualem ad rationem rectam. Idem enim habitus in natura, qui generaretur ex actibus abstinentiae elicitis cum ratione erronea in eliciente, manens post cum ratione recta, esset post virtus abstinentiae et prius non habitus virtutis, quamdiu non fuit 65

Sed unde est ista coniunctio istorum[2] in agendo, quia[3] est respectus extrinsecus? – Responsio: a naturis absolutis istorum[4] est ista coniunctio primo, et secundo relatio in effectu[5].

Sed quid 'absolutum' est ab istis, ut iste respectus causetur secundo?[6] – Responsio: a prudentia est actus absolutus in intellectu, – et ab illo actu ut causa priore et regula, et ab appetitu ut regulato, est actus absolutus appetendi. Si coniunctio causarum praecedit natura effectum communem[7], nihil 'absolutum' est a duabus causis prius quam earum coniunctio (difficultas consequens: unde est actio primo, non unde est coniunctio secunda in actione). Si primum – ordine naturae – est 'absolutum' causatum, inde relatio[8] eius ad utramque causam, et inde e converso utriusque ad ipsum, – inde unius[9] ad aliam coniunctio. ||

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 proportionaliter] *praem.* ita Σ   2 est de habitu dicendum] e. d. de h. PI d. e. de h. VΓ^{BD}Σ   3 habitus] *ante* substantiam (2-3) Σ *om.* P²Λ^{O*} 3-4 ut — habitus *om.* P²   3 ut] *add.* habitus Σ | in] de P²VΓ^{BD}Λ^{O}Σ   5 generatur Γ^{B}Λ^{Y}Σ   6 post¹] *ante* manens VΓ^{BD} postmodum I² postea vero P² | post²] postea Λ^{O} prius D *om.* I²   7 et *om.* PI²Γ^{N*} | non¹ = A non fuit *rell. edd.*   8 unde] non Γ^{D*} | ista] illa R² | istorum] illorum R²   9 istorum] illorum R² *om.* M | ista] illa R²   11 iste = A ille *rell.* μ | secundo] duorum A²IVΓ^{BD} secundo vel duorum A′   12 ut] *add.* a V   13 regula] reali V | appetitu] appetitiva I | regulato] regulata IVΓ^{BD} *praem.* est Γ^{D} | Si] Sed si I   14 nihil] vel MVΓ^{D} 15 duobus (!) Γ^{B} | eorum (!) M | consequens] communis IVΓ^{BD} 16 actio primo] p. a. R   17 causatum] causat IΓ^{D} *comp.* V | inde] in (!) I   18 inde²] unde V ita I

igitur quoniam virtus omnis, cuius utique fuerit virtus, et id bene habens perficit et opus eius bene reddit [cf. ad p. 146, 17]: puta oculi virtus oculum studiosum facit et opus eius (oculi enim virtute bene videmus); similiter et equi virtus equum studiosum facit, et bonum ad currendum et ferendum ascensorem, et exspectandum bellatores». – Virtus, in definitione, «bene reddit» opus 'moraliter', in primo exemplo 'delectabiliter', in secundo 'faciliter' etc. (cf. n. 48).

T [1] Supra (n. 62) dictum est moralem bonitatem actus esse quasi quemdam decorem, eamque principaliter consistere in conformitate ad rectam rationem: ista duo applicantur ad habitum, hic lin. 2-4. [2] scil. habitus et prudentiae (cf. p. 166, 12-18). [3] scil. ista coniunctio. [4] Cf. nota 2. [5] id est: 'et secundo, videlicet immediate post istam coniunctionem, est ab ista coniunctione respectus actualis (bonitatis moralis) in actu'; cf. p. 166 nota 13. [6] id est: 'Sed cum necesse sit respectum fundari in absoluto, ita ut respectus non possit causari nisi prius causetur absolutum, – quid ab habitu et a prudentia est ante coniunctionem, quod absolutum sit, ut in eo respectus iste causetur post coniunctionem?'; quasi diceret: 'Ut respectus ille possit causari post coniunctionem, necesse est ut sit aliquid absolutum ante coniunctionem'. [7] scil. respectum. – Si respectus est a duabus causis (cf. p. 166 nota 10), est effectus communis earum. [8] id est: 'inde causatur relatio' etc. [9] scil. causae.

ratio recta abstinendi; nec tamen aliquid mutatum est circa illum habitum in se, sed tantummodo nunc coniungitur prudentiae et prius non.

66 'Coniungi' ergo 'prudentiae'[a] attribuit habitui (ut est forma de genere qualitatis) esse virtutem, quando ille habitus ex natura sua natus est esse conformis prudentiae, – et ita nihil aliud in entitate absoluta dicit habitus qui est virtus moralis, ab illo qui est talis in natura, et non virtus, si sit sine prudentia: et per consequens, nullam aliam causalitatem potest habere ut est virtus quam ut est qualitas talis naturalis, nisi quia 'ut coniungitur prudentiae' natus est esse causa secunda – quasi directa a prudentia – respectu effectus communis[1] amborum; ut autem est sine prudentia, non potest esse causa secunda respectu eiusdem effectus (sicut visus in frene- [5]

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ⁑ Non dico 'coniungi in eodem subiecto', sed cum hoc[2] 'coniungi sibi[3] ut regulae et causae priori', cui iste habitus subordinatur in quantum motivus, – et ista subordinatio vel conformatio est essentialis ratio virtutis; et forma absoluta[4] ut est praecise motiva sub tali respectu[5], est praecise activa ad actum habentem consimilem respectum (quia quod convenit regulato, et regulae), et sic habitus 'ut virtus' est praecise motivus ad actum rectum moraliter, qui – ut absolute talis forma – est absolute activus ad talem actum 'in substantia', nec ibi habet rationem causae subordinatae respectu prudentiae. ⁑

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 ratio recta] recta (vera CZ *sed pon.* recta C^2) rat. CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | aliquid mutatum est] a. e. m. Λ^{O} e. m. a. Σ | illum = AS istum *rell. edd.* 2 tantum Σ | nunc coniungitur] c. n. Σ | et *om.* PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 4 ergo] autem (*add. sic* MI) DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ | attribuit] tribuit $P^2\Sigma$ convenit RZΛ^{Y} 5 ille] scilicet iste D 6 ita] ideo DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 8 non] *add.* est Λ^{O} | si] *add.* non VΓ^{BD*} 9 potest habere] h. p. Σ 9-10 qualitas talis] t. q. V$\Gamma^{BD}\Sigma$ realis q. Λ^{O} 11 prudentia] *add.* potest esse D 12 sine] in V 13-*p.* 169, 1 causa — esse *om.* Z 13 respectu] *praem.* nisi V *om.* C | eiusdem] eius IΛ^{O*} *om.* $R^2\Lambda^{Y}$ 13-*p.* 169, 1 in frenetico] in M' in infirmo M^2 *om.* D^* 14-21 Non dico — prudentiae = A^1D MR^2I(*om.* I^2 *cancellando prima et ultima verba*)VΓρ$\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}$μυ ⟦*post* non (3, *sed praem.* Coniungitur igitur prudentiae M) A^1MIVΓυ *post* prudentiae (6) R^2 *post* entitate (6, *sed praem.* Coniungitur prudentiae) D⟧; ¶ *text. sign.*: Extra manu Scoti A^1 Extra de manu Ioannis R^2 Extra I^2(*text. et mg.*)$V^1\Gamma^{B1D2}$ Additio M^1υ Vacat Γ^{N1}(*rep. in textu.* Γ^{N2}) Quidam ponunt in textu (*sequitur textus*). Et non est de textu $\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}$ *lin. anfractuosa* μ 14 Non dico] Non solum Γ^{D} Non VΓ^{B} *praem.* Coniungitur igitur (*ig. om.* D) prudentiae (*cf.* 4) DM *om.* Γ^{N} | coniungi *om.* Γ^{N2} | cum] in Γ^{N} 15 regulae] reale V | cui] cum V | iste] idem R^2 | habitus] *add.* in quantum I 16 ista] iste (!) Γ^{B} | vel conformatio] vel confirmatio MVΓ^{BD*} *om.* D | ratione R^2 17 ut] non D | est[1] *om.* R^2(*restit.* R^3) 18 habentem *rep. ante* actum D | quia *om.* MV 18-19 regulato] reato (!) Γ^{B} relati (!) M remoto Γ^{N*} 19 regulae] reale (!) Γ^{B} 20 qui] quae R^2 | absolute[1]] absoluti D | talem actum] a. t. IVΓ^{BD} 21 ibi habet] h. i. Γ^{B} | habet — prudentiae *om.* D^*

T [1] scil. bonitatis moralis in actu. [2] id est: sed cum 'coniungi in eodem subiecto', dico adhuc etc. [3] scil. prudentiae. [4] scil. istius habitus. [5] scil. virtutis vel bonitatis moralis (in habitu).

tico non potest esse libera potentia per participationem, quia ille non potest habere usum voluntatis, quae est potentia libera per essentiam, – in sano autem visus habet usum potentiae liberae per participationem, et quasi[1] causa secunda respectu voluntatis[2]). Sed adhuc, quando[3] est causa secunda respectu prudentiae[4], causalitatem propriam – convenientem sibi in suo ordine causandi – habet praecise ex hoc quod est talis forma vel qualitas quaedam in natura, non autem per respectum conformitatis vel coniunctionis ad prudentiam, quia licet causa secunda coniuncta primae[5] aliter agat quam sine ea, non tamen habet virtutem suam propriam activam ex coniunctione tali, sed ex natura sua absoluta.

⌜Conclusio ad quintam viam⌝ – Nec igitur ex parte actus in quantum est bonus moraliter[6], nec ex parte habitus in quantum est virtus moralis[7], potest inveniri ratio specialis secundum quam virtus 'ut virtus' sit principium actus ut[8] bonus moraliter, nisi illa quae est ex parte habitus et actus quantum ad naturam eorum[a]. 67

⌜Quid sentiendum de quinta via⌝ – Istam ergo quintam viam, de actione virtutis moralis respectu actus ut est bonus moraliter[9], non 68

---

[a] *Sequitur textus a Duns Scoto cancellatus:* Sed nec ut causa secunda potest[10] aliquam causalitatem habere respectu actus nisi ratione naturae absolutae in eo[11], et non ex tali coniunctione prudentiae[12].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 potentia] *ante* libera V$\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* CM 1-2 participationem — per *om.* Λ^{Y} 2 usum] visum DC*MR | potentia] *post* libera $\Lambda^{O2}\Sigma$ *om.* $\Lambda^{O'}$ 3 usum] visum DC*MRΛ^{Y} | potentiae liberae] l. p. CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 4-5 respectu — secunda *om.* Γ^{N1} 5 Sed adhuc] Sic habitus Z | prudentiae] *add.* adhuc PI[2] *add.* habet VΓ^{DN2} 6 causandi] *om.* Σ *add.* et VΓ^{DN2} 7 ex] ad D | hoc] eo Γ^{B} *om.* Γ^{D*} | vel] et DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | quaedam *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}\Sigma$ 8 vel coniunctionis] vel communicationis MΛ^{Y} vel convenientiae PIΓ^{N} vel concomitationis Λ^{O2} *om.* CZ 9 primae] cum prima PIΓ^{N} 10 virtutem suam] s. v. Σ 11 sua] *om.* Γ^{N} *add.* mera vel D 12 Nec] Non PI $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ Nunc Λ^{O*} 12-13 actus — ex parte *om.* Σ^{U} 16 habitus et actus] a. et h. R$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ h. et etiam a. D | naturam eorum] e. n. Σ 17 Istam ergo] Itaque ergo V Secundum ergo istam Λ^{O} Istam Σ | quintam] coniunctam C[2]MS*RZΓ^{N2} 19-21 Sed — prudentiae = ADCPMSRIVZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO2}\Sigma$τ; ¶ *sign.* Vacat (*rep. in textu* V[2]). Cancellatur V[1] 19 ut *om.* Λ^{O2} 20 ratione] *add.* suae D 21 eo = A ipso *rell.* τ | ex] de C[2] | coniunctione] *add.* principii P

T [1] id est: 'et est [scil. visus] quasi' etc. [2] id est, in comparatione ad voluntatem (voluntas enim est causa prima, cf. notae 4-5). [3] scil. habitus qui est virtus moralis (p. 168, 7). [4] id est, in comparatione ad prudentiam (prudentia enim est causa prima, cf. infra n. 95). [5] puta, habitus coniunctus prudentiae, visus voluntati, etc. [6] Cf. supra n. 64. [7] Cf. supra n. 66. [8] scil. ut est. [9] Cf. n. 55 et p. 160 nota 8. [10] scil. habitus virtutis moralis (cf. nota 3). Cf. nota sequens. [11] scil. in habitu virtutis moralis. [12] Textus «Sed... prudentiae» (lin. 19-21) a Duns Scoto intelligitur secundum dicta in notis 10-11, et est simplex repetitio – quoad sensum – textus «Sed... ad prudentiam» (lin. 5-9).

oportet pertractare quasi aliam ab illis quae tangunt de substantia habitus et substantia actus [1], – et ita breviter, quantum ad totam quintam viam [2], oportet tenere vel tertiam viam vel quartam [3], de omni habitu.

⌈B. – Solutio quaestionis tenendo tertiam viam⌉

69 Tenendo tertiam viam (quae videtur attribuere plus habitui [4]), [6]
potest dici sic quod sicut [5] si esset aliqua gravitas in lapide quae non esset sufficiens principium activum respectu descensus deorsum, esset tamen principium partiale activum (sicut dicetur in II de gravitate sufficiente quod est totale principium activum respectu descensus [6]), illa – inquam – gravitas deminuta, cum alia potentia motiva principaliter movente ad descensum, posset deminute agere, ita quod potentia alia motiva ex aequali conatu agente, descensus esset velocior qui causaretur ab illa alia potentia motiva extrinseca et a gravitate deminuta intrinsecus movente, quam qui a sola causaretur potentia motiva extrinseca cum aequali conatu movente, potentia tamen motiva extrinseca posset cum tanto conatu movere corpus neutrum (cuius videlicet nulla esset gravitas nec levitas),

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 oportet] *add.* multum D | quasi] quaestionem Λ^{O2} | tanguntur PI* tangit D 2 et[1]] *add.* de Σ | totam *om.* Σ 3 quintam viam] coniunctam viam MS′ viam coniunctam CZ istam quaestionem Σ quaestionem istam (illam S²) S²R²(in ras.)I²Λ^{O} *add.* pro tota conclusione tali D | vel[1]] ut C′ aut C² *om.* Σ | tertiam] *post* viam² PI illam (*add.* tertiam *post* viam² C²) CM*Z | tertiam ... quartam] q. ... t. Γ^{N} | viam²] *post* quartam $\Lambda^{O2}\Sigma$ *om.* $\Lambda^{O\prime}$ 4 habitu] *add.* in quaestione praecedente D *adnot.* sicut patet in fine quaestionis praecedentis Γ^{B2} 6 viam *om.* C$\Lambda^{O*}\Sigma$ | attribuere plus = A p. a. *rell. edd.* | habitui] *add.* rationem principii activi sicut causae secundae partialis Λ^{O2} 7 sic *om.* Γ^{BD} | esset aliqua gravitas in lapide] e. in l. g. a. Λ^{O} in l. e. g. a. Σ 8 esset] *add.* nisi Σ | principium] *ante* sufficiens Σ *add.* motivum vel VΓ^{BD} 8-9 activum — principium *om.* C² 9 principium partiale] part. pr. $\Lambda^{O}\Sigma$ | in II] II CZ *add.* in Ioanne RΛ^{Y} 10 quod] quae D$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ 11 illa] ista PVΓ^{BDN1} ita D$\Gamma^{N\prime}\Lambda^{Y}$ | alia] *post* motiva (12) D illa CPMRZ$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ *pon.* illa Λ^{O} 12 posset] *post* deminute P*IΓ^{N} possit R *om.* Λ^{Y} 12-13 agere — potentia *om.* Γ^{N2} 13 ita] ista CMR*ZΛ^{Y} | quod *om.* DCPMS*RI*ZΛ^{Y} | alia] *pon.* illa Λ^{O2} *add.* sua S | motiva] *post* aequali C′MS*Λ^{Y} *ante* alia C² 14 esset velocior *post* movente (15) Σ | qui causaretur *om.* V | illa] ista I²Λ^{O} *om.* C²MSRZΛ^{Y} | alia *om.* DC²PI²V$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ | potentia motiva] m. p. Σ | extrinseca = A 15-16 et — motiva *om.* I² 15 intrinsecus] intrinseca PI²VΓ^{BD} | movente] manente R mediante C*MSZ 15-16 a sola causaretur] c. a s. CPMRI²VZ$\Gamma\Lambda\Sigma$ 16-17 cum — extrinseca *om.* $\Sigma^{U\pm}$ | movente — conatu *om.* Z 18 videlicet] scilicet Σ | nulla esset] n. est Γ^{BD*} n. erit (*pon.* esset C²) C n. nec esset D n. esset nec I nec est P | nec] vel Σ

T [1] Sequitur ex dictis n. 67. [2] scil. quantum ad actionem tam virtutis moralis quam potentiae, respectu eiusdem actus ut est bonus moraliter. [3] Cf. supra n. 32 et n. 46. [4] quam scil. quarta; cf. n. 32. 46. 53. [5] Alter terminus comparationis habetur infra p. 171, 2: « ita in propositio » etc. [6] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II d. 2 pars 2 q. 6 n. [2-11].

sicut istud corpus[1] moveretur a gravitate intrinseca[2] et a potentia motiva extrinseca remisse agente; – ita, in proposito[3], habitus movet potentiam quasi quoddam pondus, quod tamen ex se non sufficit ad eliciendum active ipsam operationem, sufficit autem sola virtus potentiae activae, sine tali pondere[4]; sed quando ambo[5] concurrunt, ita tamen quod non sit maior conatus ex parte potentiae nunc quam prius, perfectior operatio elicitur nunc quam prius posset elici ab ipsa potentia sola[6].

Et videtur pro ista via[7] esse experientia communis, quia quilibet potest experiri, se habituatum, ex aequali conatu posse habere perfectiorem operationem quam possit habere non-habituatus (quae perfectio actus non posset attribui habitui, si esset tantum principium passivum inclinans[8]), quia saltem, ut videtur, in priore instanti naturae in quo elicitur[9] – prius quam recipiatur in potentia – esset aequalis ratio principii activi[10] in eliciendo, et ita aeque perfecta operatio eliceretur aequali conatu a potentia habituata et non-habituata. 70

⌈C. – Ad argumenta tenendo tertiam viam⌉

[7] ⌊Ad argumenta principalia negativa⌋ – Ad argumenta principalia[11]. Tenendo hanc viam[12], ad primum[13] respondeo. Quamvis dica- 71

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 istud] *post* corpus Σ illud CMZΛ^{O} | moveretur] movetur CPMRIZΓ^{N}Λ *add.* et VΓ^{BD*} 3 quasi] sicut Σ 4 ipsam *om.* Σ 5 sola] ipsa D | virtus] voluntas V | ambo] *ante* quando D ambae CZ *add.* simul Σ 6 sit *post* potentiae (6-7) Σ | maior] manifestior (maior! Λ^{Y}) vel maior DC MSRI*ZΛ^{Y} | ex parte *om.* Σ 7 nunc²] non S' *om.* CMS²I²ZΛ 8 prius *om.* DCPMSRI²VZΓΛ | ab ipsa] a Σ | potentia sola] s. p. VΓ 9 pro *om.* DC²MSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | esse *om.* Σ | quia = Aτ quam $\Gamma^{D'}\Lambda^{O}$ qua Γ^{D2} *rell.* ρπγβμυ 10 se habituatum *om.* DC²MS²RZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | aequali conatu] essentiali c. D tali c. PΓ^{N} tali c. et aequali VΓ^{BD} 10-11 posse habere] *ante* ex (10) Σ quomodo (*ante* ex, 10) possit hab. D quod (*ante* ex, 10) posset hab. VΓ^{BD} 11 possit habere] *post* non-habituatus VΓ^{BD} posset hab. CZ | possit habere non-] si non sit Σ 12 habitui *om.* Γ^{BD*} 13 ut videtur *om.* D 14 instanti *om.* Λ^{YO*} | qua C*Z | eliceretur D | recipiatur] reciperetur DCPMSRIZΓ^{N}Λ *add.* indivisibilis (*p.* 176, 17) — activae (*p.* 176, 18), Dubium est (*p.* 172, 16) — accidens (*p.* 173, 11), Ad (*p.* 174, 2) — sufficientem (*p.* 176, 9) Γ^{D*}(*notando* Vacat) 16-17 habituata ... non-habituata] non-h. ... h. $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 17 et = A sicut et P sicut a potentia $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ sicut a [[a] ab (*post* non- βμ) C*MZβμ]] *rell. edd.* 20 Tenendo hanc viam] Ten. v. h. DCPMSRIVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ Hanc v. t. *ante* Ad (19) Λ^{O}Σ | ad primum] ad primam CMZ *om.* Λ^{O} | respondeo *om.* Σ

T [1] scil. 'grave' (lapis). [2] scil. sufficiente. [3] loquendo scil. de omni habitu, secundum tertiam viam (cf. supra p. 170, 3-4. 6). [4] Cf. supra n. 32. [5] scil. habitus et potentia. [6] Cf. supra n. 40. [7] scil. tertia, pertractata n. 69. [8] scil. secundum quartam viam (cf. n. 46. 53). – Cf. infra n. 133. [9] scil. operatio (seu actus) ab habituato et non-habituato. [10] scil. apud habituatum et non-habituatum (esset aequalis, quia « ex aequali conatu » apud utrumque, cf. lin. 10-11). [11] Cf. supra n. 15-20. [12] scil. tertiam; cf. nota 7. [13] Cf. supra n. 15.

tur habitum non esse formam absolutam, propter illa verba Philosophi VII *Physicorum*[1], tamen tenendo omnem qualitatem esse formam absolutam (et qualitas primae speciei[2] non est minus qualitas quam alterius speciei), potest dici quod aliquid cui relatio [8
est eadem, potest esse principium activum, licet relatio non sit principium activum; nec etiam illud cui ipsa[3] est eadem, per rationem relationis est principium activum, sed per rationem absoluti, cui ipsa relatio est eadem. Distinctio istorum, videlicet relationis et essentiae absolutae cui relatio est eadem, patere potest ex multis aliis dictis supra, ubi cum identitate reali perfecta ponitur non-identitas formalis[4]; et hoc magis patebit in II distinctione 1, ubi dicetur quod relatio creaturae ad Deum est eadem essentiae absolutae rei creatae et tamen non formaliter eadem[5]. Pro tanto ergo potest exponi Philosophus 'habitum esse ad aliquid', quia per identitatem includit respectum[a]; et tamen non est re-

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ⟦Dubium est de respectu ad per se obiectum, si est identicus habitui. Certum est quod ille respectus unde dicitur virtus – qui est

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-3 propter — absolutam *om.* D^* 1 illa] ista Σ *om.* D^2 2 tamen] *post* tenendo Λ^O non $C^*P'MZ\Lambda^Y$ om. P^2 5 est — relatio *om.* Σ^{U*} | licet] *add.* ipsa $V\Gamma^{BD}$ 5-6 licet — activum] sed D^* *om.* Λ^Y 6-7 nec — activum *om.* Λ^{O*} 6 ipsa est] e. i. $V\Gamma^{BD}$ relatio est Σ ipsa relatio est $M\Lambda^{O2}$ | eadem] idem Σ 6-7 per rationem relationis] ratione relat. *post* activum (7) Σ per relationis rationem V per relationem rationis R principium relationis S^* *add.* formaliter Λ^{O2} 7 activum] *add.* in quantum relatio S^2 | sed] si $R\Lambda^Y$ | per rationem] ratione Σ p. relationem $CS^*RZ\Lambda^Y$ 7-8 absolutae $S^*R\Lambda^Y$ 8 ipsa relatio est] i. e. r. $C^*PMRI\Lambda^Y$ e. i. r. (r.] ratio V) VΓ r. i. e. Σ rel. est Λ^O | eadem] idem Σ^{QU2} *om.* $\Sigma^{U'}$ | Distinctio] *addunt:* vero D autem $V\Gamma^{BD}\Sigma$ enim Γ^N | istorum] *post* videlicet Λ^O *add.* duorum Γ^N | videlicet] scilicet Σ *om.* Γ^N 12 idem Σ 13 non] *post* formaliter Σ *om.* I^* *add.* est V | idem Σ 14 Philosophus] *praem.* quod posuit Λ^O *addunt:* quod dicit Σ ponens VΓ penes R | habitum] relationem (*pon.* habitum S^2) $C^*SZ\Lambda^Y$ 15-*p.* 173, 1 respectus tantum] t. r. $V\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ 16-*p.* 173, 11 Dubium — per accidens = $ADMR^2IV^1\Gamma^{BDN2}$μυ ⟦*ante* relatio (12) V^1 *post* agendi (*p.* 173, 2) μυ *ante* Ad confirmationem (*p.* 173, 3) $DMI\Gamma^{N2}$ *post* principaliter (*p.* 174, 8) A *post* activae (*p.* 176, 18) Γ^{BD}⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra A^1 Extra $D^2R^2I^2$(*text. et mg.*)Γ^{D2} Additio M^1υ *lin. anfractuosa* μ 16 si est] an sit D sicut Γ^D 17 identificus Γ^{N2} (*restit.* ^{N3}) | respectus] *add.* qui dicitur virtus ad (!) D | qui] quae $AR^2\Gamma^{N2}$ quod M

T [1] Cf. minor argumenti, supra n. 15. [2] scil. qualitatis, ad quam pertinet habitus, – cf. ARISTOT., *Praedic.* pars 2 div. 4 [tr. 2 c. 4] (c. 8, 8*b* 25-11*a* 38): « Est autem 'qualitas' eorum quae multipliciter dicuntur. Et una quidem species qualitatis, habitus et dispositio dicitur... Aliud... genus qualitatis est secundum quod pugillatores vel cursores, vel salubres vel insalubres dicimus, et simpliciter quaecumque secundum potentiam naturalem vel impotentiam dicuntur... Tertia vero species qualitatis, passibiles qualitates et passiones: sunt autem huiusmodi, ut dulcedo et amaritudo et austeritas et omnia his cognata; amplius autem et calor et frigus, et albedo et nigredo... Quartum vero genus qualitatis est forma et circa aliquid constans figura; amplius, ... rectitudo et curvitas » etc. [3] scil. relatio. [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 2 n. 388-410 (II 349-361); d. 8 n. 191-217 (IV 260-274). [5] Cf. ib. II d. 1 q. 4 n. [21-25].

spectus tantum, sed est quoddam absolutum, – et ideo potest sibi competere actio tamquam principio agendi.

[8] Ad confirmationem rationis[1] potest dici quod maior absolutio requiritur in termino motus quam in principio agendi, quia nihil potest terminare motum[2] quod habet relationem eandem sibi[3]. 72

---

ad regulam – est extrinsecus adveniens[4]; unde non oportet propter intentionem Aristotelis ire ad respectum identicum habitui, sed sufficit quod omnis habitus sit ad aliquid non secundum gradus divisibiles[5].

Contra: unde locus, 'accidens per accidens' non dividitur, ergo nec illud cui accidit? – Forte una ratio in VII, de respectu identico, alia de 'per accidens'[6]. ‖

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 sed — absolutum *om.* Λ^{Y} | est] etiam PIVΓ *om.* RΛ^{O} | quoddam] aliquod Λ^{O} 1-2 sibi competere] c. s. Γ^{BD} *praem.* bene D 2 principium CPMRIZΛ^{Y} 3 posset Σ 6 est extrinsecus] extr. est $\Gamma^{N?}$ | unde] tamen D *om.* I 7 respectum] rationem $\Gamma^{N?}$ 8 ad aliquid] aliq. aliud D 9 unde locus *post* accidit (10) DMIV$^{1}\Gamma^{BDN?}$ | illud] illuc (!) D 10 in VII *om.* DM | identico] identifico $\Gamma^{N?}$ extrinseco (-ce D) DM *add.* et R?

T [1] Cf. supra n. 16. [2] Cf. Averroes, *Physic.* VII com. 18: « Motus autem est in eis inter quae est medium ». [3] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II d. 1 q. 4 n. [21-25]. [4] De isto respectu extrinseco et accidentali (videlicet bonitatis moralis in habitu), qui est habitus ad prudentiam ut ad regulam, cf. supra n. 66 et p. 168, 14-21. [5] id est: unde (quia scil. est 'extrinsecus adveniens'), non oportet propter intentionem Aristotelis ('habitum non esse absolutum sed ad aliquid') ire ad respectum identicum habitui, dicendo habitum esse « 'ad aliquid' quia per identitatem includit respectum » (p. 172, 14-15), sed sufficit ire ad respectum non secundum gradus divisibiles, quia indivisibilitas respectus identici absoluto non impedit quin habitus, forma absoluta, sit principium activum, – et sic patet responsio ad argumentum n. 15. Cf. adnotatio infra p. 174, 10-176, 18. [6] Cum habitus sit « quoddam absolutum » (lin. 1), si insuper sit « ad aliquid non secundum gradus divisibiles » (lin. 8), patet talem respectum indivisibilem esse identicum absoluto, – ex quo sequitur absolutum ipsum « non habere gradus divisibiles » (p. 175, 10-11); et quia respectus ille extrinsecus est accidens 'per accidens' (de isto accidente cf. Averroes, *Metaph.* IV com. 14), ideo si 'accidens per accidens' non dividitur, nec illud cui accidit: quod cum difficile sit probare, Duns Scotus, arguens in contrarium (lin. 9-10), quaerit locum 'ab auctoritate' ad confirmandam consequentiae ipsius veritatem. Et respondet, apud Aristotelem – VII Physicorum – adesse forte unam rationem de respectu identico, scil. quod non dividitur, et aliam de ipsa consequentia (lin. 9-10), scil. quod sequitur. – Quid hic senserit Aristoteles, quaerendum est in iis quae Averroes commentator eius dixit, et quidem commento 18, ubi ait: « et totum hoc intellectum est ex suis verbis potentialiter »; et forsitan ista est causa cur Duns Scotus dixerit « Forte ». Prior itaque ratio est ista: cum secundum Aristotelem habitus sit 'aliqua perfectio' et secundum Averroem perfectio 'non sit divisibilis', ideo si habitus est 'ad aliquid', sequitur eum esse respectum non divisibilem. Altera haec: « unaquaeque enim rerum tunc est perfecta in illa hora proprie, in qua pervenit ad virtutem propriam » (Aristoteles, versio arabico-latina); Averroes autem, hoc exponendo, inter alia dicit: « cum hora, in qua invenitur perfectio, est indivisibilis, ... manifestum est quod alteratio non est in perfectione », – ergo nec divisibilitas, quia alteratio non est nisi « in re divisibili secundum magis et minus »; sed perfectioni – quae est habitus – hora accidit per accidens; ergo ex indivisibilitate 'accidentis per accidens' sequitur indivisibilitas eius cui accidit. Aristot., *Physic.* VII t. 18 (H c. 3, 246*b* 27-247*a* 20); Averroes, ib. com. 18.

Non sic est de principio activo[1] [a] [b].

73 Ad secundum argumentum[2] dico quod unius actionis unum est principium per se, et hoc in uno ordine principiandi; tamen

---

[a] *Sequitur textus interpolatus*: Vel, quod magis est ad rem, potest dici quod illa ratio non concludit propositum nisi deminute, – et ad habendum conclusionem suam quam intendit, oportet eam alio modo pertractare quam verba primo sonant (circa quod nolo modo immorari), vel oporteret alias rationes eius declarare ad dictam conclusionem probandam principaliter (de hac conclusione 'utrum habitus sit aliquid absolutum' dicetur alias)[3].

[b] *Adnotatio Duns Scoti*: ‖ Addendum est ad minorem Philosophi[4] sic: 'omnis habitus est identice ad aliquid non secundum gradus divisibiles'. Et sic maior est vera: 'quidquid identice est ad aliquid non secundum gradus divisibiles, non potest terminare motum'[5]. – Sed mutationem bene potest terminare. Unde habitus non continue generatur (ut sic eius generatio sit motus), sed si habet gradus, quilibet est indivisibilis et in quolibet indivisibiliter respicit obiectum; et quilibet simplici mutatione generatur, quae non terminat motum in illa forma

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 Non] Nec Λ^{O} *om.* D | est *om.* CPSRI*VZΓΛ | principio activo] a. p. Σ^{U} 2 argumentum *om.* Σ | actionis] *comp.* V *om.* I* | unum] *post* est (3) VΓ^{BD} *post* principium (3) Σ 3 est *om.* C* | et *om.* D* | tamen] *post* multa (*p.* 175, 1) Σ tantum Γ^{B*} et non Λ^{Y} 3-*p.* 175, 1 tamen — principiandi *om.* D*V 4-9 Vel — alias = *codd. edd.*; ¶ *text. sign.* Istud non est in libro Scoti, sed credo quod fuit ante additionem A¹; *lectiones variantes vide in append.* B 10-*p.* 176, 18 Addendum — activae = ADMR²IVΓΣρπ$^{\Phi}$β$^{\Phi}$μυ [[*ante* Ad confirmationem (*p.* 173, 3) μυ *post* accidens (*p.* 173, 10-11) A *post* rem (4) Σρπ$^{\Phi}$β$^{\Phi}$ *post* alias (9) *rell.*]]; ¶ *text. sign.*: Scotus extra. Istud est intra in libro Scoti immediate ante illud 'Vel quod magis est ad rem' (4), sed forte melius est extra A¹ Extra R²I²(*text. et mg.*) Additio M¹υ Loco illius litterae 'Potest dici quod illa ratio' (4-5) usque ad illum locum 'Ad secundum argumentum' (2) habet originale sic (*et sequitur* Addendum, 10 — activae, *p.* 176, 18) Γ^{N}(*in textu*) Aliqui subiungunt in textu (*sequitur textus*). Et non est de textu π$^{\Phi}$β$^{\Phi}$ *lin. anfractuosa* μ 10 est] *addunt*: ergo A autem I tamen VΓ^{D} | sic *om.* Γ^{N} | omnis] *comp.* R² 11 Et *om.* R² 11-12 Et sic maior — gradus divisibiles *om.* D 12 identice est] enim est identice VΓ^{BD} | ad *om.* MIΓ^{N*} 13 potest terminare] t. p. DΣ 14 generatur *om.* DM | sic eius generatio = AΣ^{Q2} | habet] *add.* motus, sed si habet V 15 indivisibiliter] divisibiliter I 16-*p.* 175, 3 quae non terminat — quibuscumque aliis *om.* Σ^{U} 16 quae] qui VΓ^{DN} | terminat] terminant D | in] et D

T [1] id est: 'Non sic – sicut de termino motus – est de principio activo', quia principium activum habet relationem eandem sibi. [2] Cf. supra n. 17. [3] Non constat utrum hic textus (lin. 4-9) referendus sit ad n. 72 an ad n. 15. [4] scil. 'habitus est ad aliquid'; est minor argumenti n. 15, facti secundum doctrinam Aristotelis. Ab eadem minore dependet confirmatio n. 16 (hoc modo: 'si ergo habitus – eo quod est ad aliquid – caret entitate absoluta' etc.). [5] Responsio n. 72 nititur hoc syllogismo: 'nihil potest terminare motum quod habet relationem eandem sibi; habitus habet relationem eandem sibi (ex expositione Philosophi n. 71); ergo habitus non potest terminare motum' (aliis verbis: 'quidquid identice est ad aliquid, non potest terminare motum; habitus identice est ad aliquid; ergo etc.'). Hic vero agitur de mutatione minoris et maioris in arguendo contra confirmationem rationis (n. 72): dicendo autem quod maior 'sic est vera', Duns Scotus vult declarare eandem minorem de habitibus non esse veram prout accipitur in responsione n. 72.

multa possunt esse principia, in diverso ordine principiandi, quorum non sit unitas in quantum principiant nisi unitas ordinis, licet

---

(sed forte motum in passionibus vel quibuscumque aliis), nam magis et minus in forma, non sufficiunt ad motum in illa nisi quilibet gradus sit divisibilis [1], ut possit continue procedi ab uno in alium. Non enim componitur motus ex mutationibus.

Itaque non est medium Philosophi 'habitus est ad aliquid' [2], – sed sic [3]: 'ad aliquid non secundum gradus divisibiles', si [4] in quocumque gradu indivisibiliter respicit illud ad quod est identice relativum. Et ex hoc forte, sicut ex manifestiore [5], sequitur ipsum absolutum – quod sic respicit [6] – non habere gradus divisibiles: non autem sequitur hoc tamquam ex causa [7]; immo absolutum non habere [8], est causa eius quod est 'respectum non esse divisibilem' (quia relatio suscipit magis et minus ex fundamento), non e converso [9], licet quandoque e converso possit esse causa innotescendi [10].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 multa possunt esse] p. e. m. (m.] plura Λ^{O}) $D^2\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *add.* (*ante* esse Z) ibi CZ | ordine] genere CMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 2 in quantum — unitas *om.* Λ^{Y} | principiant] *in ras.* S^2 principia *in ras.* I^2 principiatum (*praem.* quo sive in quantum Λ^{O2}) Λ^{O} quo (*praem.* principiant D^2) DCPMZΓ^{N} *praem.* quo R 2-*p.* 176, 1 licet — concurrat] concurrat (*add.* licet — concurrat Λ^{O2}) Λ^{O} 3 forte] formaliter Σ^{Q*} | motum] forma D | passionibus = A $\rho\pi^{\Phi}$ pass. et (et] in Σ^{Q}) singularibus (s.] phantasmatibus finibus D finibus $\beta^{\Phi}\mu\upsilon$) *rell.* (*om.* Σ^{U}) $\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ | vel] et DVΓ^{BD} | quocumque (!) D | magis] maius VΓ 4 in illa] in creatura I *om.* Σ | nisi] ubi R^2 | indivisibilis V 5 continue procedi] c. morari et pr. Σ pr. in illa cont. D | in] ad IΣ | motus] modus D 7 non *om.* M | habitus est = AΣ^{Q2} | aliquid *om.* I | sic *om.* Σ^{Q*U} 8 aliquid] *add.* quod R^2 | gradus] *add.* distinctos vel Γ^{BD} | si] sed R^2V$\Gamma\Sigma$ 9 illud — relativum *om.* D | illud] aliud Σ | identice] secundum identitatem *post* relativum Σ | ex²] e I 9-10 manifestiore] *comp.* VΓ^{N} 11 tamquam] tam quod est Γ^{D} sicut Γ^{N} | immo] *add.* ipsum D 11-12 non habere, est *om.* D 12 est causa eius] c. est e. R^2I c. e. est Γ^{N} | respectum] respectuum Γ^{B} reliquum V 13 suscipit] sufficit D | magis] maius R^2 | et minus *om.* Γ^{N*} 14 possit esse] *ante* e converso (13-14) D posset e. MR^2

T [1] Cf. Averroes, *Physic.* VII com. 18: «[Motus] non invenitur nisi in rebus divisibilibus». [2] id est: Itaque, ut ex praedictis patet (p. 174, 13-175, 6), medium ad demontrandum habitum non posse esse terminum motus non est dictum Philosophi quod habitus est 'ad aliquid' etc. – Duns Scotus arguit hic contra confirmationem rationis n. 16, ubi ex habitu ut relativo ita arguebatur: 'habitus est ad aliquid, ergo non potest terminare motum' (cf. p. 174 nota 4). [3] id est: 'sed ad probandum quod habitus non potest terminare motum, medium sic est' etc. – Propositio sequens, usque ad «relativum» (lin. 9), est paraphrasis minoris recitatae p. 174, 10-11. Duns Scotus itaque, abiciendo syllogismum confirmationis rationis n. 16 (cf. nota 2) et ipsius responsionis ad eam (cf. p. 174 nota 5), vult ut rectus sit syllogismus cuius minor et maior ponuntur p. 174, 10-13, ut inde p. 176, 15-18 respondere possit ad conclusionem principalem confirmationis n. 16, de principio activo seu agendi quantum ad habitum. [4] scil. habitus (id est, absolutum; cf. nota 6). [5] id est: 'Et forte ex isto respectu indivisibili, identico absoluto, non tamquam ex causa sed sicut ex manifestiore quam ex ipso absoluto' etc. Cf. lin. 11-14. [6] id est: 'quod indivisibiliter respicit illud ad quod est identice relativum' etc. [7] id est, arguendo ex causa ad effectum, ita videlicet ut respectus indivisibilis sit causa quare absolutum non habeat gradus divisibiles. [8] scil. gradus divisibiles. [9] scil. quod respectum non esse divisibilem sit causa eius quod est 'absolutum non habere gradus divisibiles'. [10] id est: licet quandoque 'respectum non esse divisibilem' possit esse causa innotescendi absolutum non habere gradus divisibiles.

quandoque cum unitate ordinis concurrat quod sit unitas accidentis et subiecti, sed hoc accidit.

Ita in proposito. Habitus et potentia sunt duo principia activa alterius ordinis, et utrumque in suo ordine est 'unum per se'. Et cum ista unitate ordinis concurrit unitas accidentis et subiecti inter haec ordinata, sed hoc accidit, quia si ita posset coniungi causa prima cum secunda sine informatione tali unius ad alteram, sicut coniunguntur quando informatur una ab altera, eodem modo possent habere unitatem sufficientem ad causandum unum effectum. Quando ergo dicitur quod 'unius actionis est causa activa per se una', concedo, quod scilicet in uno ordine, – sed in alio ordine principiandi bene potest esse alia et alia causa, et hoc sive haec et

Ista autem indivisibilitas respectus identici absoluto, non arguit ipsum[1] non esse principium agendi, sicut patet de quacumque forma activa, – si qua est indivisibilis, habet 'respectum identicum' ad Deum[2]. Non ergo sequitur 'non[3] terminat motum propter relationem indivisibilem identicam[4], ergo non est principium agendi propter illam', quia relatio identica indivisibilis repugnat formae acquisitae per motum[5], non autem formae activae[6]. }|

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 quod] ut Γ^{N} et D 2 et] *in ras.* S^{2} ut Λ^{Y} 3 duo *om.* Σ | activa *om.* $\Lambda^{O*}\Sigma$ 4 ordinis] rationis C | et] autem *post* utrumque Σ *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}$ | unum per se] p. se u. Σ 5 cum] tamen Z *praem.* tamen DR | unitate] unitas C*MSΛ^{Y} | concurrat PMRZΛ^{Y} | unitas — subiecti *post* ordinata (6) Σ 6 posset] possent *post* secunda (7) Σ 7 causa prima cum secunda] causa (*om.* Λ^{O2}) p. et (*add.* causa VΓ^{BD}) sec. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ cum p. et sec. S et ita Λ^{Y} *add.* causa (*ante* secunda I^{2}) I *add.* et ita R | tali *om.* Σ 7-8 ad alteram — ab altera *om.* Λ^{Y} 7 ad alteram = AI^{2} ad alterum (*pon.* ab altero C^{2}) CPMS'RI*ZΓ^{N} ab altera S^{2} *rell.* (*om.* Λ^{Y}) *edd.*, *add.* quando (*om.* Γ^{D} *add.* scilicet Λ^{O2}) unitas per accidens est intra cum unitate ordinis (unit. ord.] ordine originis V) in actione immanente (manente Λ^{O2}) V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O2}$ 8 coniungitur $DP^{2}V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | quando informatur] q. informantur (form. P) C*P*MS RZ per informationem Σ | una ab altera] u. ab alia Λ^{O} *om.* Σ 9 possunt (*pon.* possent I^{2}) DCP*MS RIZ$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ posset (*pon.* possent Λ^{O2}) Λ^{O} 10 est] *add.* una DSR | activa *post* una (11) Σ 11 conceditur Γ^{N} | quod scilicet] quia sc. C*Z quod sit D *om.* $I^{2}V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | ordine¹] *add.* principiandi Λ^{O} | sed — ordine *om.* C^{2} | alio] *add.* et alio Σ 12 principiandi *om.* $\Lambda^{O2}\Sigma$ | bene *om.* DCPMSRZΓ^{N} Λ^{Y} | causa *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$(*ante* et alia)Σ 13 Ista] Illa R^{2} Ita I | respectu Γ^{N*} | identice (!) D | absoluto, non arguit ipsum non = A non prohibet absolutum cui respectus est idem Σ absoluto non prohibet ipsum absolutum $\rho\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ absolute non prohibet (pr. *om.* DM) ipsum *rell.* 14-15 indivisibilis] *add.* quod Σ 15 identicum] identitatis R^{2} *comp.* D | ergo] *post* sequitur Σ enim VΓ^{BD} 16 divisibilem Γ^{N*} | identicam] identitatem (!) R^{2} quae est idem sibi Σ *om.* I 17 propter] secundum R^{2} | illam] relationem identicam Σ | quia] quae D *add.* talis Σ

T [1] scil. absolutum. [2] «habet... ad Deum», id est: 'respectum, qui ipsi formae activae est identicus, habet ipsa ad Deum'; aliis verbis: 'habet respectum ad Deum, qui respectus ipsi formae activae est identicus', ac proinde cum forma sit indivisibilis, etiam respectus est indivisibilis, et sic indivisibilitas eius stat cum forma ut principio activo. Similiter dicendum de habitu respectu obiecti. [3] id est: 'habitus non' etc. [4] Cf. p. 175 nota 3. [5] Ratio repugnantiae est medium, quod in motu ab uno in alterum extremum requiritur, in indivisibilibus autem nequaquam. Cf. p. 173 nota 2 et p. 175 nota 1. [6] Cf. nota 2.

illa constituant 'unum per accidens' sive non, sed tantum 'unum unitate ordinis'; et licet sit ibi[1] 'unitas per accidens', adhuc tamen semper salvatur unitas ordinis principii ad principiatum.

Per hoc[2] apparet ad illam confirmationem de unitate principii formalis[3]: concedo enim talem unitatem in illo quod est principium 'quo' in uno ordine principiandi. 74

Ad aliud[4] dico quod accidens bene potest esse principium alicuius effectus receptibilis in suo subiecto, sicut species intelligibilis est principium intellectionis receptae in intellectu possibili; et ita forma potest esse principium 'quo' respectu transmutationis sui subiecti. 75

Ad aliud, de appetitu sensitivo[5], dico quod ille habet rationem principii activi aliquo modo, licet non activi libere; et hoc est quod Damascenus intelligit, quod 'non ducit sensus, sed ducitur'[6]: hoc est, non dominatur actioni suae, quod est 'ducere', – sed respectu actionis suae determinatur ab ipso agente ad certam operationem, et hoc est 'duci'. Quod etiam appetitus sensitivus non sit liber, tamen sit aliquo modo activus, et ipse sensus similiter, – de hoc dicetur alias[7]. 76

[9] ⌊Ad argumenta contra secundam viam⌋ – Ad argumenta quae facta sunt contra viam secundam, ponentem habitum esse principium activum 77

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 constituat C*MRZΛ^{Y} | sed] sive C*PMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO2}$ 2-3 et licet — ordinis *om.* D | adhuc tamen semper salvatur] a. t. (t. *om.* CZ) salv. s. CPMRZ$\Gamma^{N}\Lambda$ t. salv. a. s. I 3 principiatum] principatum R principium C^2PSIV$\Gamma\Lambda^{Y}\Sigma$ principium vel ad principiatum A *add.* et per hoc stat potestas partialis in utroque ad principiandum (pr.] *comp.*) D 4 Per hoc — confirmationem] Ad confirm. autem illam D | hoc] *add.* autem CPMSRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda$ | apparet] patet $I^2\Sigma$ | illam] istam CΛ^{O} aliam PRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 5 enim = AΣ | talem] illam DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 7 bene *om.* DCPMSRIZΛ 9 receptae = AΣ^{U}πγβμυ speciei receptae *rell.* ρτ 10 quo respectu *om.* D^2C^2MSZ$\Gamma^{N2}\Lambda^{Y}$ 11 obiecti C*MZ 12 ille] iste D illa C*MRZ$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ 13 aliquo modo *ante* rationem (12) Σ | licet non activi *om.* Σ | activi^2] active DCP*MSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 14 intelligit] *praem.* dicit et CZ *add.* dicendo Σ *add.* quando dicit D | sensus *om.* $I^2\Lambda^{O}\Sigma$ 15 hoc] id Σ | est^1] *om.* D *add.* quod VΓ^{BD} | dominatur] dicatur D | quod est ducere] quae e. d. C^2PR*IΛ^{O} quae est sui (*add.* quod est ducere S^2) C'MSZΛ^{Y} *add.* sui R 16 suae] *ante* actionis Σ *add.* potius D 16-17 determinatur ab ipso — rationem, et hoc *om.* D^2 16 ipso *om.* Σ 17 et *om.* CZ | etiam = A est (!) V autem *rell.* (*om.* P*) *edd.* 17-18 non sit = AC'M licet (*comp.* Λ^{Y}) non sit C^2 *rell.* *edd.* 18 tamen] *post* sit^2 Σ cum MRΛ^{Y} | sit^2] si (!) Σ^{Q} est *post* modo Γ^{N} | ipse] etiam V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | similiter *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 19 de hoc *post* alias Σ | dicetur] dicere (!) D *om.* PIΓ^{N} 20 Ad *om.* C^2PSV$\Gamma\Sigma$ | quae facta sunt] q. s. f. CMRZΛ^{Y} facta P 21 contra] secundum Λ^{O} | secundam] *ante* viam V$\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* Λ^{O*}

T [1] scil. in alio ordine principiandi. [2] Cf. supra n. 73. [3] Cf. supra n. 18. [4] Cf. supra n. 19. [5] Cf. supra n. 20. [6] Cf. ibidem. [7] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II d. 29 q. un. n. [3-4]; ib. Suppl. d. 25 q. un. n. [8. 24].

intensionis in actu,[1] quia videntur esse contra istam[2] viam (pro tanto, quia ista ponit actum 'elicitum ab habitu et potentia agente cum aequali conatu' esse intensiorem quam elicitum a potentia sola[3]), discurrendo per illa ostendo quomodo non repugnant huic[4] viae.

78 De primo[5] patet quod haec via[6] non ponit duo distincta in actu, habentia duo principia, sed idem actus 'per se unus' habet duo principia in diverso ordine principiandi[7].

79 Ad secundum[8] concedo quod infertur, videlicet quod potentia operante ex aequali conatu 'semper actus sit intensior habitu coagente quam non coagente'[9], sed ex hoc non sequitur illud inconveniens – quod sequitur contra illam viam[10] – videlicet quod potentia ex quocumque conatu agente 'actus sit semper aeque intensus'[11]; hoc ibi[12] sequitur, quia intensio tota attribuitur habitui[13], – sed non hic[14], quia intensio attribuitur duabus causis: et potentiae quidem, ex maiore vel minore conatu, – habitui autem semper aequaliter, quantum est ex se[15].

80 Ad tertium[16] concedo quod posset fieri voluntas in puris naturalibus, quae actum intensiorem eliceret quam alia voluntas cum habitu; et hoc non est inconveniens, ponendo ista duo esse principia ordinata[17], sicut esset inconveniens ponendo totam inten-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$($\varrho\tau\pi\gamma\beta\mu\upsilon$)

1 quia = A quae D$\mu\upsilon$ | istam viam] v. i. Σ 2 quia] quod CP^{2}VZ$\Gamma^{BD*N}\Lambda^O$ pro quanto Σ 3 sola] *ante* potentia Σ solum Γ^D 4 quomodo] quod DCPMSRIVZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ | repugnent DCMSRIZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ repugnat V 4-5 huic — ponit *om.* Λ^Y 5 quod] quia RV$\Gamma^N\Sigma$ | haec via = AΣ | pono RV$\Gamma^{BDN2}\Lambda^O$ 6 principia] *add.* distincta P^{2}RI^{2}V$\Gamma^{BDN2}\Lambda^O\Sigma$ 8 concedendo Σ | videlicet] scilicet A$^2\Sigma$ 9 actus sit] est a. Σ 10 quam non coagente *om.* $\Gamma^{BD2}\Lambda^{O2}\Sigma^{U2}$ | coagente^2] agente Σ^{QU2} | sed ex hoc] ex h. autem Σ | illud] *post* inconveniens (11) Σ idem Γ^{N*} 11 quod sequitur *om.* P | contra *om.* Σ^{Q2U} | illam] *post* viam Σ istam P^2 | videlicet] scilicet Σ 13 hoc] *praem.* sed D *add.* quidem PIVΓ^{BD} *add.* enim C^2 | ibi] *post* quia (*rep. suo loco* Λ^{O2}) Λ^O *add.* bene D | tota *om.* Σ | attribuitur] *add.* ibi D 13-14 habitui — attribuitur *om.* S^2 14 sed — attribuitur] hoc autem non, sed hic attribuitur intensio Σ 14 non] *post* hic Λ^O *add.* sic DI^2 | et *om.* I$^2\Sigma$ 15 vel] et RV$\Gamma^{BD*}\Lambda^Y\Sigma$ 16 ex se] *ante* est Σ de se Γ^N 17 possit $\Gamma^N\Lambda^Y\Sigma$ | in puris *om.* C^2 17-18 in puris — voluntas *om.* P 19-20 ista — ponendo *om.* Λ^Y 20 principia] *ante* esse (19) VΓ^{BD} *add.* immediate Λ^{O2} 20-*p.* 179, 1 ponendo — intensionem^2 = A ponendo totam (t.] *post* intensionem I *om.* C) intensionem vel attribuendo (v. attr.] in actu attribui D *add.* totam intensionem Γ^N) DC'MSRI'ZΓ^N Λ^Y attribuendo totam intens. (i. t. I^2) I^{2}V$\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ *edd.* tot. intens. attribuendo C^{2}P

T [1] Argumenta cf. supra n. 28-31, positio viae n. 27. [2] Tertia via (n. 32) istud ponit supra n. 40. [3] scil. tertiam; cf. p. 171 nota 12. [4] scil. tertiae (n. 32. 40). [5] Cf. supra n. 28. [6] scil. tertia. [7] Cf. supra n. 40. [8] Cf. supra n. 29. [9] Hoc infertur ex tertia via, supra n. 40; idem cf. lin. 1-3. [10] scil. secundam (n. 27); cf. nota sequens. [11] Istud est 'illud inconveniens', quod n. 29 sequitur contra secundam viam, non autem contra tertiam. [12] scil. in secunda via. [13] Cf. supra n. 27. [14] scil. in tertia via; cf. nota 11. [15] Cf. supra n. 32. 40. 69-70. [16] Cf. supra n. 30. [17] quorum scil. utrumque in proprio ordine (cf. n. 73) habeat causalitatem, sicut est in tertia via (cf. nota 15).

sionem ab habitu vel attribuendo totam intensionem habitui et non potentiae[1].

Per idem ad quartum[2]. 81

[10] ⌊Ad argumenta contra tertiam viam in specie⌋ – Ad argumenta quae facta sunt contra tertiam opinionem[3]. 82

Ad primum[4] oportet negare maiorem, quia oportet dicere quod duo distinctarum specierum possunt sibi invicem esse causae aequivocae partiales, licet non totales.

Ad probationem eius, quae[5] est 'per eminentiam causae aequivocae'[6], respondeo: illa probatio tenet de causa totali, et non pono circulum in causis aequivocis totalibus. – Ad aliam probationem[7] dico quod duo effectus, comparati ad unam causam communem eorum, possunt ordinem mutuum habere ad se invicem in ratione causae partialis, – sicut species intelligibilis et intelligere, comparando ad intellectum agentem et possibilem, quia respectu intellectionis causa partialis est species, et posset poni 'intellectio' aliqualis causa speciei, pro quanto includit eam. 83

Ad aliud[8] potest dici quod non oportet actum generativum habitus esse rationem agendi 'quo', sicut habitus genitus potest esse ratio 'quo', – quemadmodum virtus solis non potest esse principium 'quo' respectu omnis actus, respectu cuius forma geniti a sole potest esse principium 'quo'. Et cum dicitur quod 'quidquid est 84

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-2 et non potentiae *om.* P   3 idem] illud CZ *add.* patet V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}$ 4-5 quae facta sunt] q. s. f. A facta Σ   5 tertiam opinionem] o. t. Γ^{B} *add.* quae est quarta in ordine $S^{4}\Lambda^{O}$ 7 duo] duae causae Λ^{O2} *add.* diversarum et D | distinctarum specierum] distincta specierum C′ distincta specie C^{3} | sibi invicem esse] i. s. e. Λ^{Y} e. s. i. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 8 aequivocae] *add.* et DCPMRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 8-10 partiales — aequivocae *om.* Σ^{U1} 8 licet] sed VΓ^{BD} 9 quae] quod D$P^{2}\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 10 respondeo] dico Σ | illa probatio] ista p. CZ illa propositio V$\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ quod Σ   12 unam] unum effectum Λ^{Y} | causam] *om.* C* *add.* totalem D   13 habere] *ante* ordinem V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *post* invicem PIΓ^{N} 15-16 quia respectu ... causa partialis] respectu ... partialis, quia causa VΓ^{BD*} | intellectionis] intentionis D *add.* vel intellectus P^{2} *add.* intelligentis VΓ^{BD*} 16 causa partialis est species] p. c. e. sp. Λ^{O} sp. e. c. p. Σ | posset] potest (*pon.* posset Γ^{D2}) V$\Gamma^{BD}\Sigma$ | intellectio *ante* posset Σ   17 includit = VΓ^{BD} intendit $\Lambda^{O}\Sigma$ *edd.* intelligit (*pon.* intendit Γ^{N2}) *rell.*   18 actum] habitum Λ^{Y} *praem.* ibi P | generativum] *post* habitus (19) Λ^{Y} generatum Z generatur C*   19 genitus] geometricus C*MS*Z   21-22 respectu omnis actus — principium quo *om.* VZ   22 principium] *praem.* tale D *add.* a Λ^{O*}

T [1] Cf. supra n. 27.   [2] id est: 'Per ea quae dicta sunt supra n. 80, dicendum ad quartum'; cf. supra n. 31.   [3] Cf. supra n. 41-45.   [4] Cf. supra n. 41.   [5] id est: 'Ad probationem maioris, quae probatio' etc.   [6] Cf. supra n. 42.   [7] Cf. ibidem.   [8] Cf. supra n. 43.

causa causae' etc.[1], – verum est sicut remotum 'quo' (ubi est remotum 'quo'), sed non sicut immediatum 'quo'.

85 Ad tertium[2] dico quod habitus – in quantocumque gradu[3] – non posset supplere totam vicem potentiae, quia etsi causalitas eius sit deminuta, et causalitas etiam potentiae deminuta, tamen alterius rationis est causalitas habitus quam causalitas potentiae; quia etsi causalitas potentiae sit deminuta, tamen 'ex ratione sui' habitus est causa secunda, qua videlicet potentia potest uti, – et ita si in infinitum augeretur[4], numquam posset fieri principium utens (sicut virtus generativa patris, quantumcumque augeretur, non posset fieri virtus solis). Non ergo eiusdem rationis est causalitas potentiae cum causalitate habitus, nec ista intensa posset ascendere ad illam[5], sed sunt alterius rationis semper; et tamen haec, causans cum illa, causat actum perfectiorem quam si solum causaretur ab una earum.

86 Ad ultimum[6]: illud suppositum[7] negabitur in materia sequente 'De augmento caritatis'[8].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-2 sicut — quo^{1} = AI' sicut (ut C^{2} ut est Γ^{N} ergo est R) remotum quo $C^{2}PRI^{2}V\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ *edd.* ubi est (*add.* sicut DS^{2}) remotum quo DC'MSZΛ^{Y} 2 sicut] ut Σ quoad CZ   3 habitus] *post* gradu $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *rep. post* gradu V *add.* etiam D | quantocumque gradu] quocumque g. V quemcumque gradum C*Z   4 totam *om.* $R^{2}\Sigma$ | etsi] si DC*Z   5 eius — potentiae] et (*om.* Σ^{U}) habitus per se et potentiae per se sit deminuta, sunt tamen alterius rationis Σ | sit] esset R | et — deminuta *om.* V | etiam *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 5-7 tamen — deminuta *om.* Λ^{Y} 6 causalitas^{2} *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 7 quia — deminuta] sit deminuta P' quia P^{2}; ¶ *sign. litteris* a-b *in text. et mg.* V^{2} | etsi — deminuta] *om.* $I^{2}\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}\Sigma$ *edd.*; ¶ *sign.* Vacat Γ^{N2} | potentiae] eius DC^{2}MSRVZ | tamen = ADS^{2} et C(*om.* C^{2})MS'RZΛ^{YO2} | ex ratione sui] ex r. sua *post* habitus (8) Σ   8 videlicet] *in corr.* Γ^{D2} scilicet Σ valet S* | potentia] *praem.* causa Γ^{N} *om.* Λ^{Y} 8-9 et ita] qui Σ   10 utens] sufficiens R   11 non] numquam Σ | est *ante* ergo Σ   12 potentiae ... habitus] h. ... p. $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | nec] ut $I^{2}V\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ | intensio A | possit $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | 13 sunt *om.* $V\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}\Sigma^{Q}$ | semper] *ante* sunt $\Lambda^{O2}\Sigma^{U}$ *ante* alterius $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O\prime}\Sigma^{Q}$ *om.* DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 13-14 tamen haec] cum hoc CSZ cum (*add.* hoc Λ^{O2}) illa Λ^{O} 14 haec, causans] una Σ *om.* I^{2} | cum illa] *ante* causans $V\Gamma^{BD}$ cum alia $\Gamma^{N*}\Sigma$ *om.* Λ^{O*} *add.* causa Γ^{N} | causat *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}$ 14-15 quam si solum causaretur ab una earum] quam potentia sola causaret Σ *om.* Λ^{O*} 14 solum] sola CMRZΛ^{YO2} 15 earum] illarum RΛ^{Y} eorum C   16 suppositum] sumptum PIΓ^{N*} *add.* assumptum $V\Gamma^{BD}$ | materia] *in ras.* R^{2} ipsa S'Λ^{Y} quaestione S^{2} | sequente *om.* DCPMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$

T [1] id est: 'quidquid est causa causae, est perfectior causa quam causa proximior causato', – cf. supra n. 43. [2] Cf. supra n. 44. [3] scil. intelligatur. [4] videlicet habitus. [5] scil. causalitatem potentiae. [6] Cf. supra n. 45. [7] scil. illud quod suppositum est, nempe « in motu intensionis et remissionis individuum praeexsistens corrumpitur », cf. supra n. 45. [8] Cf. infra n. 225. 249.

⌊D. – Ad argumenta principalia positiva tenendo quartam viam⌋

[11] Qui vult tenere quartam viam [1], potest respondere ad rationes principales adductas pro prima parte [2]: 87

Ad primam [3]: potentia (vel potens) utitur habitu, quia ipse est quaedam inclinatio ad operandum; non quidem ut potentia activa ad agere, sed ut forma prior inclinat ad formam posteriorem, sicut gravitas ad deorsum [4].

Ad illas quattuor condiciones [5]. Diceretur quod delectatio [6] 88
est ex convenientia operationis ad potentiam et obiectum circa quod est operatio; quae convenientia est obiecti ad potentiam in quantum recipit actionem, non in quantum elicit eam, quia factio sola ut factio numquam est delectatio, et ideo propter delectationem numquam oporteret ponere rationem principii activi [7]. – Similiter, facilitatio, expeditio et promptitudo [8] ponuntur ratione passi, quia passum difficulter potest recipere quando non est dispositum, et impedite et tarde sive non prompte, et ratione indispositionis passi est ibi [9] difficultas et tarditas. Potest ergo agens expedite et prompte et faciliter agere, propter dispositionem passi, et habitus est talis dispositio in passo [10]. Quando ergo dicitur quod 'non est facilitas ad patiendum, quia passum est summe disposi-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2 viam] *add.* quae est quinta in ordine $S^2\Lambda^O$ 3 parte] via DCPMSRI*Z$\Gamma^N\Lambda^Y\Sigma$ *not.* vel: via Λ^{O2} 4 potentia vel potens] de potentia vel potentia A | ipse] *pon.* habitus Λ^{O2} 5 operandum] operationem (*not.* vel: operandum Λ^{O2}) V$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ 8 illas] alias C | quattuor condiciones] c. q. DCMSRVZ$\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ | Dicetur DCMSRZ$\Lambda^Y\Sigma$ Dicitur VΓ 9-10 et — potentiam *om.* A 9 et obiectum *om.* C^2M 11 recipit] accipit Λ^O *praem.* potentia (-am! Σ^Q) Σ | non] et non V$\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 12 solum Σ | delectabilis I^2V$\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 13 numquam] non PIΓ^N | oporteret = AD oportet *rell. edd.* 14 et *om.* DCPMSR*VZ$\Gamma\Lambda^Y$ | ponuntur] *add.* in DCPMSRIZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ 15 passi] passivi ACP^{2}MRZΛ^O passivi principii S^2 15-17 quia — passi *om.* $S^2\Lambda^Y$ 15 passum] passivum A$P^2S^2R^2\Lambda^O$ | difficulter potest = A potest $S^2\Lambda^{O\prime}$ pot. difficulter (difficiliter VΓ^{BN}) Λ^{O2} *rell.* (*om.* Λ^Y) *edd.* 16 et^2 *om.* C*MZ | tarde sive] t. et R t. sed Γ^{N*} *om.* D | et^3] ita quod D *om.* S^2 17 passi] passivi AP^2 passivae Λ^O *praem.* ipsius D *om.* S^2 | et tarditas = A tard. (*praem.* et I *add.* caritas! Λ^Y *add.* ⌊...⌋ R*) et (et *om.* Λ^O) indispositio (impeditio Σ) *rell. edd.* | Potest ergo agens = A Ergo ag. pot. *rell. edd.* 18 et^1 *om.* DCPMSRIVZ $\Gamma\Lambda^Y$ | et faciliter] faciliter *ante* expedite Σ 19 dispositio] *add.* passi CPMSRI*VZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ 20 facilitas] difficultas Λ^O *pon.* difficultas S^2

T [1] Cf. supra n. 46. [2] scil. pro «Quod sic»; cf. supra n. 6-14 (cf. p. 159 nota 3). [3] Cf. supra n. 6. [4] Cf. supra n. 53. 46. [5] Cf. supra n. 7. [6] Cf. supra n. 7. 8. [7] Cf. supra n. 49. [8] Cf. supra n. 7. 9-11. [9] scil. in agente. [10] Cf. supra n. 50-51. – Cf. p. 159 nota 1.

tum'[1], respondeo: per abnegationem contrarii est summe dispositum[2], sed non per positionem dispositionis convenientis. Exemplum de ligno sicco et neutro: lignum quidem neutrum[3] est summe dispositum ad calorem privative, per carentiam cuiuscumque dispositionis oppositae, – non tamen summe dispositum positive, per positionem dispositionis convenientis, qualis est siccitas; et si ista convenientia esset cum sensu, lignum siccum delectabiliter calefieret, non sic lignum neutrum, quia non similiter convenit sibi forma recepta[4].

89 Ad aliud, de inclinatione[5], posset dici quod inclinat[6] sicut forma prior ad susceptionem formae posterioris, sicut gravitas inclinat ad deorsum esse (etiam secundum eos qui dicunt gravitatem respectu descensus deorsum non esse principium activum[7]); neque oportet sic passive inclinans[8] esse rationem recipiendi formam ad quam inclinat, sicut nec gravitas est principium receptivum 'ubi'[9].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
1 respondeo] dico Σ *add.* quod VΓ^{D2N2}Σ | abnegationem] abiectionem I*Λ^{O} 1-2 est summe dispositum] bene est disp. *ante* per (1) Σ 1 summe *om.* DC*MSRIZΓΛ 2 positionem] rationem DC*MSRVZΓΛ^{Y}Σ 3 quidem] enim Σ | est = AΓ^{D2} erit (pon. est C²) C esse P'R'$\Gamma^{D'}\Lambda^{Y}$ esset P²R² *rell. edd.* 4 per] *praem.* scilicet P²Λ^{O} *add.* scilicet D 4-5 dispositionis] indispositionis Λ^{O2} 5 oppositae] *add.* (¶ *not.* Non est de libro) puta humiditatis Γ^{N2} | tamen] autem Λ^{O} *add.* est Λ^{O2} *add.* esset Σ | positive *om.* Σ 6 positionem] rationem DCMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | et] *add.* ita R 7 ista convenientia] c. i. Σ 8 calefaceret DPRΓ^{BD*} | sic] *add.* autem D | similiter] simpliciter CPMRI sic Λ^{O} *praem.* sic C²PI 9 receptiva DC* MZ 10 inclinat *om.* Σ 12 esse] *ante* deorsum VΓ^{BD}Σ *om.* D | etiam] et DΣ 13 deorsum *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 14 neque] nec V$\Gamma^{BDN2}\Lambda^{O}$ non ZΣ | sic] semper A similiter CP*MSZ *add.* similiter I* | rationem] *add.* perfectam I² 15 formam] formae AVΓ^{BD} activum (actum C²) CM activum seu formam Z | ad quam] neque C'M ad quem C² *om.* Z

F 12-14 THOMAS, *Expositio in octo lib. Physic. Aristotelis* VIII c. 4 lect. 8 n. 7 (II 393*a*): « Ille qui divellit columnam, non dat gravi superposito impetum vel inclinationem ad hoc quod sit deorsum: hoc enim habuit a primo generante, quod dedit ei formam, quam sequitur talis inclinatio. Sic igitur generans est per se movens gravia et levia, removens autem prohibens per accidens. Concludit igitur [Aristoteles] manifestum esse... quod nihil horum, scilicet gravium et levium, movet se ipsum ».

T [1] Cf. supra n. 9. [2] scil. ad patiendum. [3] scil. nec siccum nec humidum. [4] scil. siccitas. [5] Cf. supra n. 12. [6] id est: 'quod habitus inclinat potentiam' etc. [7] Contrarium huius tenet Duns Scotus supra n. 69 et loco citato supra p. 170 nota 6 (cf. ad p. 157, 4-5). – De motu gravium et levium cf. ARISTOT., *Physic.* VIII t. 27-33 (Θ c. 4, 254*b* 7-256*a* 3); THOMAS, *Expositio in octo lib. Physic.* VIII c. 4 lect. 7-8 (II 386*a*-393*b*); SIGERUS DE BRABANTIA, *Quaestiones super lib. Physic.* VIII q. 17-20 (PhB XV 219-224); HENRICUS GAND., *Quodl.* IX q. 5 in corp. (f. 358V-395Y. 362 O); GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* XV q. 20 (PhB XIV 72-74). [8] sic scil. sicut forma prior ad recipiendum formam posteriorem (lin. 10-11; cf. supra n. 53. 46). [9] Cf. supra n. 53. 46.

90 Ad aliud, de scientia[1], dico quod scientia, per quam anima reducitur de potentia essentiali ad accidentalem, est species intelligibilis ipsius obiecti, et de illa concedo quod ipsa est principium activum respectu considerationis[2]. Sed illa species non est habitus de quo loquimur, qui est quaedam qualitas, relicta ex actibus frequenter elicitis; ipsa enim species praecedit naturaliter primum actum elicitum circa obiectum circa quod est, et licet ista species posset esse radicata in intellectu et – cum fuerit radicata – posset dici habitus, non tamen est ille habitus qui generatur ex actibus frequenter elicitis, ut dictum est[3]. Ideo omnia verba quae loquuntur de specie tamquam de habitu, non procedunt ad intellectum huius quaestionis[4], nec etiam illa quae accipiunt scientiam pro ista specie (distinctio istorum habituum, videlicet habitus qui est species intelligibilis et habitus intellectivi proprie dicti, patebit in II distinctione 3[5]). Per idem apparet ad illud quod adducitur de esse 'quo'[6]: dico quod scientia, stricte accipiendo pro habitu acquisito ex speculationibus, non est proprie quo speculamur, sed quaedam inclinatio ad faciliter et delectabiliter speculandum; illud autem quo ut principio activo – ex parte obiecti – speculamur, est species intelligibilis.

91 Ad aliud[7] potest dici quod habitus intellectivus – vel practicus – potest dici activus vel factivus, quia inclinat ad praxim; non

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 dico quod scientia *om.* V 2 reducitur] *ante* anima (1) Σ *post* essentiali D | accidentalem] actualem DV actum talem (talem *om.* R^2) CPRI*$\Gamma^N\Lambda^Y$ 2-4 intelligibilis — species *om.* D^* 3 illa] ista $D^2P^2\Lambda^O$ illo $R\Lambda^Y$ | ipsa] illa V *om.* Σ 5 derelicta Σ 6 ipsa = AP' ipsa vel ista $S'\Lambda^Y$ ista (ita Λ^{O*}) P^2S^2 *rell. edd.* | praecedit] *ante* species S* *post* naturaliter Σ 6-7 primum actum elicitum] principium elicitivum D 7 actum *om.* $C^*MS^*\Lambda^Y$ | circa quod] cuius Σ 8 posset[1]] possit Σ 10 frequenter elicitis] frequentibus (*not. vel:* frequenter elicitis Λ^{O2}) $\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | ut] *add.* saepe D 11 procedunt] sunt Σ 13 istorum] ista Γ^{BD} *praem.* autem $\Lambda^O\Sigma$ | videlicet] scilicet Σ 14 et habitus *om.* P* | dicti] *add.* potentiae proprie dictae Λ^O 15 II] secunda SR tertia C *add.* libro Σ^Q | distinctione 3] dist. 9 AP dist. 1 Σ^Q dist. (*add.* 3 $S^2I\Gamma^{D2}\Lambda^O$ *sequitur spat. vac. in* $V\Gamma^B$) quaest. (*add.* 8 Γ^{D2} *add.* de specie S^2 *sequitur spat. vac. in* $V\Gamma^B\Lambda^O$) CMSIVZ$\Gamma^{BD}\Lambda$ dist. Σ^U | idem] illud R hoc $V\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | apparet] patet $V\Gamma^{BD}\Sigma$ | illud] aliud A 16 dico] *add.* enim Σ | accepta Σ 18 sed] *add.* est tantum D 21-22 quod — factivus *om.* C^* 21 habitus] *add.* aliquis C^2 21-22 intellectivus — factivus = A intellectivus practicus potest dici Mτ practicus intellectus dicitur practicus Σ intellectus (*pon.* intellectivus Γ^{N2}) practicus potest dici C^2 *rell.* ρπγβμυ [[practicus] *post* dici C^2Z pro tanto (!) *post* dici D; potest] *post* dici $V\Gamma^{BD}$ρπγβμυ per (!) D]] 22 quia] quod (*praem.* eo C^2) CΛ quo R | inclinatur $DC^*MSZ\Lambda^Y$ inclinamur R

T [1] Cf. supra n. 13. [2] Cf. supra n. 83. 75. [3] Parum supra (n. 90). [4] Cf. supra p. 141, 17-18. [5] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II d. 3 pars 2 q. 3 n. [15]. [6] Cf. supra n. 13. [7] Cf. supra n. 14.

quod illa praxis sit eius ut principii activi, sed quasi terminans inclinationem eius, – sic quod vel ipsius potentiae habituatae vel alterius potentiae, ut principii activi[1]: sicut electio 'recta practice' active elicitur a voluntate et non a prudentia, quae tamen est habitus practicus respectu illius electionis (quia inclinat ad eam), licet non sit principium activum eius.

⌊E. – AD ARGUMENTA PRO QUINTA VIA⌋

92 ⌈Simul ad omnia⌉ – Ad argumenta illa adducta pro quinta via, quae videntur ostendere quod habitus moralis, in quantum est virtus, est principium activum actus in quantum moralis est[2], respondeo quod bonitas moralis (ut praedictum est[3]) in actu, est integritas omnium condicionum et circumstantiarum, et hoc praecipue ut illae condiciones dictantur a recta ratione debere inesse actui. Simpliciter ergo necessarium est ad bonitatem moralem actus moralis quod eam praecedat dictamen completum rationis rectae, cui dictamini conformetur, tamquam mensuratum mensurae. [12]

93 Sed non oportet illud dictamen esse ab habitu aliquo intellectivo, puta prudentia, nec illum actum conformem dictamini elici ab habitu aliquo morali appetitivo; simpliciter enim dictamen

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 quod] quia CVZΓ^{N} | quasi terminans] est term. quasi Σ 2 sic quod] sed est Σ | quod vel] v. q. DCM^{2}SRZΛ^{Y} autem vel (vel] nihil V quod Γ^{N} *sed pon.* vel Γ^{N2}) PI^{2}VΓΛ^{O} autem vel quod I' | ipsius *om.* P^{2}I^2 3 sicut] sed A sit Λ^{O} 4 et *om.* CZΣ | tamen] *add.* non DR 8 illa *om.* Λ^{O}Σ | via] *add.* quae est sexta in ordine S$^2\Lambda^{O}$ 10 moralis est] e. m. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ 11 respondeo] dico Σ *add.* et hoc est idem quod solvitur supra, tertia quaestione, et dico D | ut praedictum est] ut dictum e. Λ^{O} *om.* Σ | in actu] *ante* ut C^{2}PIΓ^{N} *om.* Λ^{O} 12 et circumstantiarum *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}$Σ 12-13 praecipue] praecise C^{2}PRI*VΓ praeci^e AC'ZΛ^{O} 13 illae condiciones] c. i. Σ | dictantur] dicantur Λ^{O*} ducantur Σ 14 Simpliciter] Similiter P*SRI$^*\Gamma^{D*N*}\Lambda^{Y}$Σ | ergo] etiam *post* est Σ | moralem *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 15 actus] *add.* bonitatis VΓ^{B*D*} | completum] *ante* dictamen Σ *om.* Γ^{N} 15-16 rationis rectae] rec. rat. DPIΓ^{N} 16 conformetur = AΛ^{O} *edd.* conformatur (*add.* vel commensuratur ipso Σ) *rell.* | tamquam] sicut Σ 16-17 mensurae] mensura Σ 18 esse ab habitu aliquo] e. ab a. h. CMRVZΓ^{BD} ab a. e. h. Λ^{Y} 19-20 nec ... elici] ut ... eliceret D 19 conformem] sic consonum D 20 elici ab habitu *om.* Γ^{D*} | aliquo] *ante* habitu Σ *post* morali D alio Γ^{D*}

T [1] scil. sit illa praxis. [2] Cf. supra n. 56-59. – Responsio ad haec argumenta dividitur in duas partes: in priore (n. 92-97) negative respondetur (iuxta dicta supra n. 60-67) ad argumentorum conclusionem «habitus moralis... moralis est» (lin. 9-10), quae conclusio latet sub «quod sic» (p. 161, 3); ex priore responsione infertur altera (n. 98-100), in qua respondetur ad propositiones maiores argumentorum, exponendo auctoritates quae in eis prostant (auctoritatem pro maiore argumenti n. 58 Duns Scotus – utpote satis notam – non indicavit [cf. p. 162 nota 1]). [3] Cf. supra n. 62.

rectum praecedit prudentiam, quia per ipsum generatur primus gradus prudentiae, et ita simpliciter recta electio praecedit habitum moralem, quia per ipsam electionem generatur virtus moralis in primo gradu: tunc igitur in primo actu [1], et recte, quis dictat sine prudentia generata et recte moraliter eligit sine virtute morali generata. Tamen prudentia, ex primo actu [2] vel ex aliis pluribus rectis dictaminibus generata, magis inclinat ad consimilia dictamina elicienda, hoc est ad recte concludendum conclusiones syllogismorum practicorum de omnibus circumstantiis quae debent inesse actui [12] eliciendo; similiter virtus moralis, generata post primum actum [3], magis inclinat ad eliciendos similes illis ex quibus est generata.

[13] Intelligendum tamen quod illud quod generatur de virtute mo- 94
rali, est quaedam qualitas, de cuius ratione – ut est absolute talis qualitas – non est conformitas eius ad prudentiam: posset enim eadem qualitas generari ex actibus similibus in eadem specie, elicitis sine prudentia (immo cum ratione erronea, si esset [4]), sed illa qualitas – quae generatur ex istis actibus secundum speciem naturae – non est virtus ex hoc quod est haec qualitas, sed adhuc requiritur necessario conformitas eius ad prudentiam, vel, quod est expressius, coexsistentia eius cum prudentia in eodem operante [5]. Semper quidem enim, sive prudentia insit sive non, habi-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 rectum] *ante* dictamen (*p.* 184, 20) Σ dictum (*pon.* rectum Λ^{O2}) Λ^{O} | prudentiam] potentia (!) Σ 2 prudentiae] *praem.* ipsius D *om.* V | simpliciter] similiter $CI^{2}Z\Gamma^{DN2}\Sigma$ 4 tunc igitur] licet ig. tunc Σ | actu] gradu Λ^{O} | et] ut V *om.* $\Gamma^{N2}\Lambda^{O}\Sigma$ *add.* ut Γ^{BD} | recte, quis dictat] dictet q. r. Σ 5 genita $V\Gamma^{BD}$ | eligit] eligat Σ elicit $CPMIVZ\Gamma\Lambda^{Y}$ 5-6 generata] genita $V\Gamma^{BD}$ generalia (!) D 6 aliis] *post* pluribus P *om.* $DCMSRI^{*}Z\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ 6-7 rectis dictaminibus] d. r. C actibus sive dict. Σ 9 quae debent inesse *om.* Γ^{D2} 10-11 similiter — est generata *om.* $C^{2}MSZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 10 genita $DC^{2}\Sigma$ | primum actum] a. p. Σ 11 ad = A ad actus C^{2} *rell.* (*om.* $MSZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$) *edd.* | eliciendos similes] sim. (*consim.* Σ) el. $DC^{2}R\Sigma$ | est generata] generatur Σ 12 tamen] autem Λ^{O} 13 talis] quaedam Σ *om.* D 14 qualitas non est *om.* V 14-15 non est — generari *om.* Λ^{Y} 16 esset] erit C′ inesset (-*sent* Λ^{O*}) $C^{2}PS^{2}\Gamma^{D2N2}\Lambda^{O}$ 18 non] nec Σ | haec] *post* qualitas Σ *om.* $DPSRI^{2}\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | adhuc] ad hoc (*post* necessario, 19 Σ) VΓΣ 19 necessario] *ante* requiritur $V\Gamma^{BD}$ *post* eius $DCMSRZ\Gamma^{N}\Lambda$ 20 coexsistentia] *praem.* ex $C^{*}MZ\Gamma^{N}\Lambda^{O2}$ | eius] ipsius Σ *om.* Γ^{D*} 21 enim = $A\Sigma^{Q2}$ 21-*p.* 186, 1 habitus — sicut *om.* D^{2} | habitus ille] i. h. D^{2} h. (*add.* enim $C^{*}Z$) iste $CPMSRIZ\Gamma^{N}\Sigma$ *praem.* semper $D^{2}\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *praem.* semper quidem V *add.* semper IΣ

T [1] scil. recti dictaminis (quoad prudentiam) et rectae electionis (quoad habitum moralem); cf. nota 2. 3. Cf. infra n. 100. [2] scil. recti dictaminis (vel, ut infra n. 97: «qui est rectum dictamen»). [3] scil. rectae electionis (per illam quidem incipit generatio virtutis moralis, ut dictum est [n. 93]). [4] Cf. supra n. 65. [5] Cf. supra n. 66. – Cf. Aristot., *Eth. ad Nic.* VI c. 18 (Z c. 13, 1144*b* 19-30).

tus ille natus est esse conformis prudentiae, si esset (sicut habitus abstinendi, generatus ex actibus factis ex ratione erronea, semper – quantum est ex se – natus est esse conformis prudentiae, licet prudentia non insit), quemadmodum alius habitus, generatus ex actibus excessivis, non est natus esse conformis. Quando ergo qualitas, quae est nata esse conformis prudentiae, coexsistit cum ea, tunc non solum habet conformitatem aptitudinalem sed actualem ad prudentiam, quia ad similia inclinat uterque habitus[1], – et actus elicitus secundum inclinationem istorum duorum habituum est bonus moraliter; qui si esset elicitus secundum inclinationem illius solius qualitatis quae est materialiter virtus moralis, prudentia non coexsistente in eodem operante nec inclinante ad actum illum, non esset ille actus bonus moraliter.

95 Sic ergo patet quod illa qualitas, quae est materialiter virtus [14] moralis (quae per hoc completive habet rationem virtutis moralis quia coexsistit prudentiae), se habet ad prudentiam – quando inest – sicut causa secunda ad primam, et hoc respectu eiusdem effectus communis eliciendi ab eis; tunc enim prudentia est causa quasi prior et habitus moralis causa quasi posterior. Istae autem duae causae simul concurrentes ad actum eliciendum, possunt ei tribuere bonitatem moralem, quam non posset solus habitus secundus[2] tribuere si esset sine prudentia vel ratione recta: tribuere

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 *si esset*] si erit C′ si inesset C²PS²I$\Gamma^{D2N2}\Lambda^{O}$ *praem.* quantum est ex se Σ *add.* quantum est ex se, licet prudentia non insit Λ^{O2} 2 abstinentiae DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 2-3 semper *om.* VΓ^{BD*} 3 quantum est ex se] *post* conformis P *post* prudentiae DCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | prudentiae *om.* P 4 alius] aliquis (*add.* alius C²) DCMZ *pon.* aliquis S² *not.* vel: aliquis Λ^{O2} | generatus] genitus Σ generatur (*not.* vel: generatus Λ^{O2}) DΛ^{O} 5 conformis] *add.* prudentiae Σ 6 quae est nata] n. q. e. $\Gamma^{N\prime}$ q. n. e. $\Gamma^{N2}\Sigma$ | prudentiae] cum prudentia D 8 similia] *add.* tunc Λ^{O} | uterque] *add.* quia Λ^{O*} 10 qui] quia DCPMS²RIZ$\Gamma^{N}\Lambda$ 11 solius qualitatis] q. s. Σ | materialiter] *ante* est Σ moraliter Γ^{B} *add.* tantum D 12 cooperante VΓ^{BD*} | nec] non D vel R 13 illum] *ante* actum (12) Σ primum D | ille actus] *ante* non Σ a. i. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ iste a. D 14 patet] apparet M | illa qualitas] q. i. Σ | materialiter] *ante* est Σ naturaliter VΓ^{BD*} 15 quae — moralis *om.* Γ^{N} 16 quia] quae V | se] sed (*pon.* se Λ^{O2}) Λ^{O} *praem.* et DP | quando] quanto Γ^{D*} unde Γ^{B} 18-19 causa quasi] q. c. D⁺V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 19 et *om.* CZ | causa quasi = A q. c. *rell. edd.* 20 possunt] *praem.* ex se D *add.* ex se (esse S²) CPMSRI*Z$\Gamma^{D2N}\Lambda^{Y}$ | ei] actui *post* moralem (21) Γ^{N} *om.* CPMSRI*Z$\Gamma^{D2}\Lambda^{Y}$ 21-22 bonitatem — tribuere¹ *om.* D* 21 posset] *add.* esse S′R′ *add.* ex se S²R²CM 21-22 secundus] *in ras.* R² sensus Λ^{Y} ei (*praem.* secundus Λ^{O2}) Λ^{O} *om.* D²C²PΓ^{BD} 22 tribuere¹] *in ras.* R² tribuens Λ^{Y} *om.* Σ | vel] *add.* sine I²$\Lambda^{O2}\Sigma$

T [1] ut scil. dictum est n. 93. [2] scil. ille qui est virtus moralis materialiter, seu aptus natus esse conformis prudentiae (n. 94).

quidem bonitatem moralem, est tribuere conformitatem ad rationem rectam, – et hoc tribuit[a] qualitas illa, non ex hoc quod qualitas solum, sed ex hoc quia in causando est coexsistens prudentiae, simul inclinanti.

Patet ergo quod illa qualitas quae est virtus[1], ex hoc quod est 96
virtus non habet causalitatem specialem respectu bonitatis moralis in actu, sed tantum – ex hoc quod est virtus – habet coexsistentiam cum quadam alia causa[2] eiusdem actus, quae causa simul concurrens ad eliciendum actum, tribuit illi actui bonitatem moralem, quia conformitatem sibi ipsi. Sed adhuc tunc, habitus ille[3] nullam causalitatem habet respectu actus ex ista ratione quae est coexsistentia eius cum prudentia, sed tantum ex ratione suae naturae unde est haec qualitas; et ideo nullo modo concedenda est causalitas aliqua specialis habitui unde moralis, ultra illam quae conceditur sibi unde est habitus iste[4].

Et est advertendum quod ista bonitas, ut attribuitur[5] pruden- 97
tiae sic inclinanti[6], sicut dictum est in principio[7], non necessario

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ‖ Nihil; extremum[8] ad quod aliud refertur, non dat effective correlativo suo aliquid, sed tantum terminative[9]. ‖

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 quidem] quidam (!) M enim Σ 2-3 illa — qualitas *om.* Z 2 illa] illam (!) Λ^{Y} ista $P^{2}V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* C | hoc[2]] *add.* tamen D | quod] *om.* $\Lambda^{O'}$ quia Λ^{O2} 3 ex hoc] habet (!) M *om.* $C\Gamma^{N}\Sigma$ | ex hoc quia] ex h. quod DP quia ex h. quod qualitas $V\Gamma^{BD}$ *om.* Λ^{O2} | in causando] *post* prudentiae $V\Gamma^{BD}$ *post* inclinanti (4) Σ | est coexsistens] c. e. $V\Gamma^{BD}$ coexsistit Σ e. coassistens vel coexs. A | prudentiae] *add.* cum eo D 5 illa] ista Σ *om.* I^{*} 5-6 ex hoc — virtus *om.* AD 5-7 ex hoc — tantum *om.* Λ^{Y} 5 quod[2]] *add.* ipsa Σ 6 habet] *add.* ipsa $DMSI^{*}\Gamma^{N}$ *add.* ipsam $CPRVZ\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | specialem] *rescr.* I^{2} substantialem D 7 tantum, ex hoc] ex h. t. Σ | est *om.* P^{2} | est virtus *om.* Σ | habet] habens D *praem.* quae Λ^{O2} 7-8 habet coexsistentiam *ante* ex hoc (7) Λ^{Y} 10 sibi ipsi] ad se ipsam Σ | tunc] tamen Λ^{O2} *om.* Γ^{B} | tunc, habitus ille] i. h. t. Σ 11 causalitatem habet] h. c. Σ 12 sed tantum in *ras.* A^{1} 12-13 suae naturae] n. s. $DV\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 14 causalitas] *post* aliqua $V\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ qualitas (!) Γ^{B} *add.* aut D | habitui = A in habitu D habitus *rell. edd.* | unde *om.* Σ | moralis] materialis (-liter S) $S'R^{*}I^{*}$ virtus moralis S^{2} *add.* est D 15 est habitus iste = A ille hab. est Λ^{O} est iste hab. *rell. edd.* 16 ista] illa Σ *om.* Γ^{N*} 17 sic] sicut $DCPMSRIZ\Gamma^{N*}\Lambda$ suae Σ^{Q*U} 18-19 Nihil — terminative = A^{1}; ¶ *text. sign.* Scotus extra A^{1}

T [1] scil. materialiter et apta nata etc., ut p. 186 nota 2. [2] scil. cum prudentia. [3] Cf. p. 186 nota 2. [4] Cf. supra n. 66-67. – Cf. p. 168, 14-21. [5] Attribuitur enim supra n. 95 et n. 96; cf. etiam n. 94. [6] Cf. supra n. 94 et n. 95. [7] scil. supra n. 92-93 (valet pro propositione sequente: « non... rectum » [lin. 17-p. 188, 2]). [8] scil. prudentia. Cf. nota sequens. [9] Aliis verbis: 'Non tribuit; prudentia quippe non tribuit effective habitui bonitatem illam moralem vel conformitatem, sed tantum terminative', ac proinde habitus ex hoc quod « in causando est coexsistens prudentiae » (lin. 3) non potest tribuere illam actui, eo quod in ipso habitu terminat. Sic ergo habitus ut est completive virtus moralis, sicut nihil respectu actus causat (cf. lin. 10-15), sic nihil ipsi actui dat. – Cf. p. 168, 14-21.

competit habitui prudentiae, nec soli, sed actui illi qui natus esset esse actus prudentiae, qui est dictamen rectum: si enim illud insit, et secundum illud – tamquam secundum mensuram – appetitus appetat, rectus est actus moraliter; et si illud dictamen rectum non inesset, prudentia tamen inesset (secundum quam intellectus posset recte dictare), adhuc actus – elicitus sine dictamine recto – non esset perfecte bonus. Itaque, prudentia quando non inest, sufficit ad actum rectum dictandum actus ille qui est rectum dictamen; quando autem prudentia inest, non sufficit sine actu suo elicito, et ita illam rectitudinem quam tribuit prudentia actui morali, tribuit mediante actu proprio prudentiae.

98 ⌈Ad singula⌉ – Ad illas ergo auctoritates, adductas pro quinta via, quae videntur sonare quod virtus 'unde virtus' effective causet bonitatem moralem actus[1]: [15]

Primo ad illud de II *Ethicorum* «opus eius bonum reddit»[2], dico quod vel reddit inclinando, et hoc competit sibi ex hoc quod est haec qualitas in specie naturae, – vel quia hoc non sufficit (sic enim inclinaret sine prudentia), reddit unde est virtus, hoc est unde coexsistens prudentiae; reddit quidem in suo genere causae, quia ut causa secunda, – et hoc virtute causae superioris, quae est prudentia. Si ergo teneatur tertia via, puta de activitate habitus[3],

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 competit] convenit DPSRΛ^{Y} 1-2 nec — prudentiae *om.* I^{2} 1 actui] etiam actioni D | esset] *ante* natus Σ est I^{2} erit (*pon.* esset C^{2}) C 2 qui] quae Γ^{BD} | enim] *post* illud Λ^{O} autem DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 3 secundum^{2}] sui SRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 5 prudentia tamen inesset] i. t. p. Σ 5-6 intellectus posset] p. i. DCPMSRIVZΓΛ 6 recte dictare] iuste D^{2} | adhuc] *add.* tamen Λ^{O} | recto] *ante* dictamine Σ rationis D 7 perfecte] perfectus C per se Γ^{B} | Itaque] Ita quod S Item Λ^{Y} | prudentia quando] q. p. Σ | inest] est Λ^{O*} *add.* ipsa Σ 8-9 ad actum — sufficit *om.* M 8 actum] *add.* moralem $P^{2}S^{2}\Gamma^{N2}\Lambda^{O}$ 8-9 dictandum — dictamen = A qui est dictamen V dictamen (*ante* rectum^{1}, 8 ρπγβμυ) $C^{2}S^{2}\Gamma^{BDN2}\Lambda^{O}$ *edd.* dictandum $C'S'\Gamma^{N'}$ *rell.* (*om.* M) 9 prudentia inest] i. p. Σ | non sufficit] *praem.* ipsa DPIV$\Lambda^{O}\Sigma$ *add.* ad actum rectum Γ^{B} | suo] *ante* actu Σ *post* elicito $P^{*}I^{*}$ *om.* Γ^{BD} 10 ita] ideo CZ | illam] nullam DCP^{*}MRI^{*}ZΛ^{Y} | prudentia] potentia DΛ^{O} 10-11 prudentia — tribuit *om.* Σ^{U*} | tribuit] *add.* nisi C^{2} 11 actu proprio] p. a. C^{2}MRΛ^{Y} pro primo actu C'Z 12 illas] istas DCMZΛ *om.* VΓ^{D} | ergo] *post* auctoritates V *om.* CMZ 13 unde virtus *om.* C^{*} 14 moralem actus] a. moralis V$\Gamma^{BD}\Sigma$ 15 de II] secundi Σ | eius] enim $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *praem.* enim D 16 dico — reddit] *om.* Σ^{U*} *add.* bonum Λ^{O2} | inclinando] *add.* in bonum Λ^{O2} | ex hoc = A eo V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O'}$τ in eo ρπγβμυ ex eo Λ^{O2} *rell.* 17 sic] sicut VΓ^{BD*} si Λ^{Y} 18 reddit] *addunt:* ergo S^{2} tamen Λ^{O2} autem Σ | hoc] id Σ 19 coexsistens] exsistens C^{*} *praem.* est Σ *add.* est Λ^{O2} | quidem] *comp.* M enim D inquam Σ inquit VΓ^{BD} | causae *om.* CZ

T [1] Cf. supra p. 184 nota 2. [2] Cf. supra n. 56. [3] Cf. supra n. 32.

tunc reddit active[1], sed ut causa partialis et secunda; si autem teneatur quarta via[2], tunc reddit per modum inclinationis, et hoc non ex hoc solo quod ipsa inclinat sed ex hoc quod ipsa virtus cum prudentia-virtute inclinat.

Ad aliud, de ‘moderari’[3], dico quod virtus moralis non modera- 99
tur active passionem, quasi iam factam – ab obiecto – faciat esse minorem: obiectum enim delectabile, praesens, naturaliter movet secundum ultimum sui. Sed habitus potest facere obiectum minus conveniens potentiae habituatae quam esset potentiae non-habituatae: sicut enim gravi magis disconveniens est esse sursum quam corpori neutro (licet gravitas non esset principium activum descensus), ita potentiae secundum se conveniens esset aliquod delectabile excessivum, sibi autem habituatae per habitum inclinantem ad actus moderatos, disconveniens est – vel non ita delectabile et conveniens – illud delectabile excessivum. Et pro tanto, quasi per repugnantiam formalem vel virtualem ad habitum[4], habitus disconveniens[5] vel excedens moderatur, ne illud delectabile immoderate delectet; et ex hoc non sequitur aliqua activitas habitus, sicut nec humiditatis in ligno, licet ipsa moderetur ne ignis ita immoderate calefaciat vel vehementer, sicut corpus siccum.
Aliter potest dici quod virtus moderatur passionem, non iam

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 autem *om.* Γ^{BD} 3 hoc[1]] *post* solo PI$\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ *om.* DZΛ^{Y} 3-4 sed — inclinat *om.* Γ^{B} 6 iam = A eam (*ante* quasi Γ^{N*} *add.* iam Λ^{O2}) *rell. edd.* | factam] formatam S | fecerat Λ^{O} 9-10 quam — non-habituatae *om.* Λ^{O2} 9 potentiae[2]] *not.* vel: naturae Λ^{O2} 10 enim = ARΛ^{Y} (*post* gravi RΛ^{Y}) | gravi] in *corr.* C^{2} gravitas P^{2} | magis disconveniens est = A m. e. d. τ e. m. d. Σ d. e. m. (m. *post* sursum $P^{2}\Lambda^{O}$ρπγβμυ) *rell.* ρπγβμυ | esse] corpori quod est P^{2} *om.* Λ^{O*}(*post* sursum)Σ 11 esset] *in corr.* Λ^{O2} causet (-sat C *not.* vel: esset P^{2}) DC'PMSR*ZΛ^{Y} sit C^{2} 12 descensus] *add.* deorsum Σ 12-13 conveniens esset aliquod delectabile] a. d. e. c. Σ 12 aliquid VΓ^{BD} 13 excessive Σ excessum R | sibi] potentiae (*ante* per Γ^{N2}) DCMS²RZ$\Gamma^{N2}\Lambda^{Y}$ *om.* S'$\Gamma^{N'}$ | autem habituatae] h. aut. PIVΓ 14 disconveniens est] vel e. d. Σ 14-15 delectabile et conveniens] conveniens (*ante* ita, 14 Λ^{O}) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O'}$Σ conv. et delect. Λ^{O2} *add.* est VΓ^{BDN2} *add.* sicut $C^{2}\Lambda^{O2}$ 15 et — delectabile *om.* A | delectabile] *add.* suum D | quasi] quia (*not.* vel: quasi Λ^{O2}) P^{2}SΛ^{O} 16 per] propter (*not.* vel: per Λ^{O2}) Λ^{O} 17 illud *om.* Λ^{O*}Σ 18 et] autem *post* hoc Σ *om.* IVΓ^{BD} 20 immoderate calefaciat vel vehementer] i. vel veh. c. V cal. vehementer (*not.* vel: immediate Λ^{O2}) Λ^{O} vehementer cal. ΓΣ | sicut corpus] corp. humidum sicut Σ 21 moderatur … non] non mod. … ut PIΓ^{N} 21-*p.* 190, 1 iam infactam vel inhaerentem] quidem inhaer. vel iam inf. Σ

T [1] id est, non dando moralem bonitatem actui (hoc enim retractatum est supra p. 187, 18-19 [cf. p. 187 nota 9]), sed active movendo potentiam ad actum habentem moralem bonitatem a prudentia, ut dictum est supra p. 168, 14-21. [2] Cf. supra n. 46. [3] Cf. supra n. 58. – Ad argumentum n. 57 non respondetur, cum ad illud respondendum sit per dicta n. 98. [4] Habitus quippe est quo habens faciliter et delectabiliter operatur (cf. n. 48). [5] id est: ‘obiectum disconveniens’ etc.

infactam vel inhaerentem sed infiendam, pro quanto inclinat potentiam – et hoc cum prudentia coexsistente – ut fugiat immoderata delectabilia, quae nata sunt inferre immoderatas delectationes, et non admittat nisi delectabilia quae nata sunt moderate delectare. Et in hoc quidem moderatur, non delectationem inexsistentem[1] minuendo, sed immoderatam – quae inesset – praecavendo.

100 Ad aliud, de hoc quod 'sine iustitia non potest aliquis operari iuste'[2], respondeo: dico quod in primo actu, quando est dictamen rectum generativum prudentiae et conformatur illi electio alicuius iusti[3], ibi non tantum iustum, sed iuste operatur eligens. Sed debet intelligi quod non iuste – sine iustitia – operatur secundum omnem perfectionem secundum quam posset aliquis iuste operari, quarum una est delectabilitas et facilitas in operando, quod non competit potentiae non-habituatae sicut habituatae.

⌊II. – AD PRIMAM QUAESTIONEM

A. – OPINIO QUAE ATTRIBUITUR PETRO LOMBARDO⌋

101 Ad primam quaestionem[4] dicitur esse opinio Magistri[5] [16]
quod solus Spiritus Sanctus inexsistens[6], sine aliquo habitu medio

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 infactam] factam $C^2PVZ^*\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ infinitam $R\Lambda^{Y}$ | vel inhaerentem *om.* $I^2\Gamma^{BD*N}\Lambda^{O*}$ 2 hoc cum] c. h. $C^*MZ\Lambda^{Y}$ 3 immoderatas delectationes] d. i. Σ immoderata delectabilia quae nata sunt inferre immoderata (!) delectationes D 4 admittit DCPMSRIVZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | nisi delectabilia] d. n. Σ | moderate delectare] m. delectari (*not.* vel: delectare Λ^{O2}) PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ moderatas delectationes inferre Σ 5 quidem moderatur, non delectationem = A mod. delect., non quidem Σ mod., non quantum ad delect. V$\Gamma^{BD'}$ mod., non quidem delect. Γ^{D2} *rell. edd.* | inexsistente (!) MΛ^{Y} exsistentem VΓ^{BD} 6 minuendo] in minuendo C^2S^2(*in corr.*)Z in (*om.* Γ^{N2}) moderando R$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ in moderato C'M minuendo vel in moderando I^* in isto A in isto minuendo VΓ^{D} in isto mundo (!) Γ^{B} *not.* vel: moderando Λ^{O2} 7 aliud] illud Σ *add.* quando dicitur D *add.* dico S | de hoc = A | aliquis] quis IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 8 respondeo *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 8-9 dico — prudentiae *om.* Γ^{B} 10 operatur eligens] el. op. *ante* non Σ 11 non iuste — operatur] sine iustitia non operatur quis iuste, id est Σ 12 iuste *om.* CZ 13 delectabilitas et facilitas] fac. (felicitas Γ^{D2}) et del. VΓ^{BD} | et facilitas] et facialitas (!) R *om.* Λ^{Y} | in operando *om.* P^* 14 sicut habituatae *om.* DCMSR$I^2Z\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ 17 Ad primam quaestionem] Ad quaest. R Restat modo post haec solvere primam quaestionem ad quod D | dicitur] videtur P$I^*\Gamma^{N}$ | esse] et est R est Λ^{Y} *om.* D

F 17-p. 191, 4 THOMAS, *S. theol.* II-II q. 23 a. 2 in corp. (VIII 165*a*); *Sent.* I d. 17 q. 1 a. 1 in corp. (ed. Parmen. VI 137*a*); AEGIDIUS ROM., *Sent.* I d. 17 princ. 1 q. 2 in corp. (90*ra*. 90*va*-91*ra*); RICHARDUS DE MEDIAVILLA, *Sent.* I d. 17 q. 1 in corp. (I 56*vb*-57*ra*).

T [1] scil. intus exsistentem, iam infactam vel inhaerentem. [2] Cf. supra n. 59. [3] Cf. supra n. 93. [4] Cf. supra p. 139, 7-9. [5] scil. in dist. 17, – cf. LOMBARDUS, *Sent.* I d. 17 c. 6 n. 159 (I 116). [6] id est, exsistens in voluntate vel ei inhaerens (cf. nota 1 et infra n. 115).

informante voluntatem, movet ipsam ad actum meritorium, aliter quam moveat ipsam ad credere et sperare (quia ad credere et sperare movet mediantibus habitibus fidei et spei), et ita dicitur negasse omnem caritatem creatam.

[II. – ARGUMENTA PRO OPINIONE QUAE ATTRIBUITUR PETRO LOMBARDO]

Pro hac conclusione [1] potest argui duabus viis. 102

[Prima via] – Prima accipitur ex imperfectione formae vel habitus, vel non-necessitate ad movendum. 103

Ubi primo arguitur sic: sicut actus naturalis ad habitum naturalem sive acquisitum, ita videtur se habere actus habitus infusi ad habitum infusum; sed habitus acquisitus tribuit tantum delectabiliter operari et facilitat potentiam ad actum (non autem dat substantiam actus), sicut patet ex quaestione praecedente [2]; ergo similiter habitus infusus tantum tribuit delectabiliter operari, aut saltem tribueret si inesset [3]. Sed prius peccator iam iustificatus non delectabiliter elicit actum diligendi Deum: ita enim videtur ei difficilis resistentia a vitiis et continuatio bonorum operum, sicut quando erat in peccatis, vel non multo facilior, quousque per pugnam et victoriam passionum acquisiverit aliquem habitum con- 104

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 ipsam] ipsum DΓ^{N*} naturam VΓ^{BD} | aliter] *add.* tamen Λ^{O2} 2 ipsam] ipsum RΛ^{Y} animam I^{2}VΓ^{BD}Λ^{O}Σ ips. animam PI′ | et[1]] vel ad VΓ^{BD}Λ^{O} 2-3 quia — sperare] *rep.* D *praem.* et VΓ^{BD*} *om.* R* | credere et sperare] c. vel (*add.* ad Λ^{O}) sp. PΛ^{O} hoc Σ 3 ita] ideo Σ 3-4 negasse] creasse (!) A 4 caritatem creatam] cr. car. PIVΓ causalitatem (!) cr. D car. causatam Λ^{O}Σ^{Q*} *add.* in esse Λ^{O2} 6 hac] *add.* etiam P 7-8 formae vel habitus] h. vel f. VΓ^{D2} habitus I^{2}Γ$^{BD'N}$Σ *om.* Λ$^{O'}$ formae Λ^{O2} 7 vel *om.* DCPMS*RVZΓ^{D2}Λ^{Y}Σ 8 non-necessitate] non necessariae DΓ^{D2} non necessario RΛ^{Y} non (nec C) necessaria CMZΣ non necessarii PS* *not.* vel: non necessarii Λ^{O2} *add.* habitus S^{2}I^{2}Λ^{O} 9 Ubi *om.* RΛ | arguitur] *ante* primo VΓ^{BD}Σ arguo A *om.* Λ^{O} | actus] *praem.* se habet S^{2} *add.* habitus VΣ^{Q*U} 10 sive acquisitum] sive acquisiti *ante* ad (9) Σ | videtur se habere] se v. h. *post* infusi Σ 11 tribuit tantum] tant. tr. CPMSRIZΓ^{N}Λ 11-12 tribuit — facilitat] tantum (tamen Σ^{Q*}) facil. et trib. delectabiliter operari VΓ^{BD}Σ 12-14 et — operari *om.* Z 12 et] vel P^{2}Λ^{O} | potentiam ad actum *om.* VΓ^{BD}Λ^{O2}Σ 12-13 substantiam] *praem.* ipsam PVΓ^{BD}Λ^{O} *om.* I* 13 quaestione praecedente] p. q. Σ 13-14 similiter habitus infusus] s. i. h. Λ^{O} sim. infus. VΓ^{BD} infus. sim. Σ 14 tribuet VΓ^{D}Σ | delectabiliter operari] faciliter op. Γ^{N} del. op. et faciliter VΓ^{BD} faciliter op. et del. PI 15 tribueret = AΓ^{N} trib. illud Σ illud trib. (-rat P*) *rell. edd.* | prius] *post* peccator Γ^{BD} prior R*Λ^{Y} *om.* VΣ | iam] etiam D nuper Σ 16 ei] *ante* videtur Γ^{BD}Λ^{O2} esse Z *om.* VΛ$^{O'}$ 17 a vitiis] vitiorum Σ 18 in peccatis] peccator Σ 19 passionum] passuum (*pon.* passionum C^{2}) C | acquisiverit] acquisierit VΓ^{N} acquisiverunt P *add.* aliquid vel VΓ^{BD}

T [1] scil. quod nullus habitus caritatis creatae exsistat (lin. 3-4). [2] Cf. supra n. 47-51. 88. [3] Contrarium tenet Henricus supra n. 21.

trarium, et tunc delectabiliter operetur. Igitur non est aliquis habitus infusus illi iustificato, quia tunc illo delectabiliter operaretur si inesset.

105 Praeterea, si ostendatur bonum supernaturale voluntati in puris naturalibus, voluntas illud sufficienter amabit, quia sufficienter habet obiectum sibi approximatum; ergo non requiritur aliquis habitus infusus ad diligendum bonum supernaturale. Assumptum probatur, quia si minus bonum ostensum voluntati habet unde potest diligi, ergo et maius bonum; igitur si ex puris naturalibus voluntas potest aliquid diligere, potest diligere summum bonum si sibi ostendatur.

106 Praeterea, actus ille diligendi qui esset illius habitus supernaturalis, esset etiam supernaturalis, et ita crearetur immediate (supernaturalia enim non producuntur in esse per aliquam mutationem de aliquo, sed tantum per creationem), et si actus crearetur, ergo non praesupponit aliquid suae productioni.

107 Praeterea, habitu contingit uti cum habens voluerit (III *De anima* in commento 18 [a]); sed non experitur aliquis se posse uti isto habitu cum voluerit: non enim, cum voluerit, potest delectabiliter

---

[a] *Loco 18 a Duns Scoto relinquitur spatium vacuum.*

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 et] quo Σ | operaretur DVΓ^{BD} operatur RΓ^{N}Σ 1-3 Igitur — operaretur *om.* $\Lambda^{O*}\Sigma^{Q}$ 1-2 Igitur ... illi iustificato] Illi ig. iustif. *ante* non (1) Σ^{U} 2 iustificato] qui est iam iustificatus $\Lambda^{O?}$ iustificando Λ^{Y} 3 si inesset *om.* CM 4 si = AΛ^{O}ρπγβμυ quia si I^{2} | ostenderetur Λ^{O} 5 illud] *post* amabit Σ vero aliud D | amaret Λ^{O} 6 sibi *om.* $\Lambda^{O*}\Sigma$ 7 infusus] *add.* supernaturalis Σ 8 voluntati] *praem.* nudae I^{2} *add.* nudae PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | habet] *om.* $D^{*}S^{*}$ *add.* in se et ex se D | habet unde *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 9-10 diligi — potest² *om.* Σ^{U*} 9 et *om.* DCPMSRIZΛ^{Y} | maius] magis DCMRZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ | bonum *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ | voluntas *om.* VΓ^{BD*} | potest diligere] ergo (I) (*ante* ex) 10 diligere¹] *add.* quod est minus bonum, multo magis Λ^{O2} | potest diligere] dil. V *om.* I'Z dil. pot. *post* bonum I^{2} | si sibi] etsi D 12 Praeterea] *add.* si $CPS^{2}RI^{*}Z\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | ille] *ante* actus Σ iste D | qui *om.* $DCPSRI^{*}\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 13 esset etiam supernaturalis] *om.* Λ^{O*} *add.* sicut habitus Λ^{O2} | immediate] *om.* CM *add.* et in instanti Λ^{O2} 14 aliquam] *post* mutationem (14-15) Σ *om.* DCMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 15 de aliquo *ante* per (14) Σ 15-16 et si — ergo = A si autem creatur actus, ergo Σ si creatur ((c.] causatur aliquis τ) actus, igitur *edd.* si creatur, ergo $\Lambda^{O'}$ si ergo creatur, ergo Λ^{O1} si ergo creatur (-aretur V -atus I), tunc (cum S^{*}) actus creatur, ergo *rell.* 16 non praesupponit aliquid] nihil pr. Σ *add.* esse $C^{*}MZ\Lambda^{Y}$ *add.* esse vel inesse R^{2} 18 in commento 18] in commento *et spat. vac. dimidii centimetri* A commento 18 Λ^{O2} commento $DCP'MS'VZ\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 (3 I^{2}) commento I commento 7 Γ^{N}γ commento 6 τ Commentator $P^{2}S^{2}\Lambda^{O'}$ *om.* RΛ^{Y}ρπβμυ | non experitur aliquis] n. exp. quis IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ nullus exp. Σ 18-19 isto habitu] *ante* uti (18) Γ^{BD} illo h. V$\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ h. illo Σ 19 non — voluerit *om.* $C^{*}R^{*}$ Σ^{U*} 19-*p.* 193, 1 delectabiliter et faciliter elicere = AΛ^{Y} fac. el. et del. Σ fac. et del. el. *rell. edd.* 20 *cf. ad* 18

F 17-18 AVERROES, ut supra ad p. 142, 2-3.

et faciliter elicere actus ferventes amandi Deum, – sicut patet de contemplativis, qui quandoque ex aliquo conatu se experiuntur magnam devotionem habere et quandoque cum aequali conatu vel minorem vel nullam.

[17] ⌊Secunda via⌋ – Secunda via accipitur ex hoc quod Spiritus Sanctus sufficit movere sine habitu. 108

Ubi arguitur primo sic: prima causa potest per se illud quod potest cum causa secunda, quae secunda est tantummodo agens[1] (vel sic accipitur maior: 'causa prima potest per se quidquid potest cum causa secunda quae non est de essentia rei'; hoc addo propter formam et materiam in composito, – Deus enim non posset facere compositum sine partibus intrinsecis componentibus); sed habitus, si inest, non habet causalitatem necessariam respectu actus nisi aliquo modo causae agentis (saltem patet quod non formalis, nec materialis 'de qua'[2]); ergo causalitas eius est extrinseca. Ergo quidquid Spiritus Sanctus potest causare cum habitu in actu, hoc potest sine habitu: pluralitas sine necessitate non videtur ponenda, quia superfluit, – ergo etc. 109

Praeterea, voluntati habenti habitum, ad hoc quod agat secundum illum, oportet Spiritum Sanctum cooperari, alioquin non esset[3] causa prima in omni actione creaturae; non autem coope- 110

ADCPMSRIZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 Deum *om.* Γ^{BD}Λ^{O} 2 ex aliquo conatu *om.* VΓ^{BD}Λ^{O2} 2-3 se — conatu *om.* C* 2 se experiuntur] e. se VΓ^{BD}Λ^{O}Σ 3 et quandoque] q. etiam VΓ^{BD}Λ^{O}Σ 4 vel^{1} *om.* I^{2}V Γ^{BD}Λ^{O}Σ | vel^{2}] et aliquando Σ | nullam] *add.* habent Λ^{O2} 5 Secunda] Tertia Σ 6 sufficit] sufficiat DVΓ^{BD}Λ$^{O'}$ sufficienter potest Λ^{O2} | movere] ad movendum Σ 7 primo] *ante* arguitur PI *post* sic VΓ^{BD} *om.* Γ^{N} | prima causa] c. p. Σ | per se] *ante* potest I *om.* D*C MSRZΓ^{N}Λ^{Y} 8 causa] *post* secunda^{1} DCMI*ZΓ^{N}Λ^{Y} *om.* PΓ^{BD}Λ^{O*} | tantummodo] tantum DVΣ *add.* causa (*praem.* est M) DCPMSRIZΓ^{BD}ΛΣ 9-12 vel — componentibus] *om.* Λ^{O*}Σ; ¶ *sign.*: Vacat Γ^{N1} *litteris* a-b V^{1}(*text. et mg.*)Γ^{B1} 9-10 vel — rei *om.* Λ^{O2} 9 sic *post* maior VΓ | accipitur] accipiatur CMVZΓ *add.* vel D | per] secundum CZ 10 cum causa *om.* S* | causa] *post* secunda Z *om.* DPRIVΓ | hoc] quod CMRZΛ^{YO2} 11 formam et materiam] m. et f. CMRVZΓΛ^{YO2} | Deus enim] et Deus PS'I'Γ$^{N'}$ quia Deus DS^{2}I^{2}Γ^{N2} | non *om.* C*M | potest I^{2} 13 inest] *add.* nobis D^{2} 14 nisi — saltem] vel saltem nonnisi causae agentis Σ | non] nec C 15 nec] vel (*add.* non Λ^{O2}) Λ^{O} *rep. post* materialis A | de qua *om.* P^{3} | est] erit VΓ^{BD} Λ^{O}Σ 16 quidquid] quia P' quod (quidquid P^{2}) DCP^{2}MSRIZΓ^{N}Λ^{Y} | Spiritus Sanctus] *post* potest DCPMSRIVZΓΛ *post* causare Σ 16-17 causare — pluralitas *om.* Z 16 in actu] respectu actus Σ 17 pluralitas] *add.* enim CMS^{2}RΛ^{Y} *add.* autem Λ^{O} 18 quia] quod (*praem.* eo C^{2}) C sed RΛ^{Y} | ergo etc. *om.* Λ^{O}Σ 19 habitum] habitudinem vel habitum Λ^{O} | quod] ut VΓ^{BD}Λ^{O}Σ 21-*p.* 194, 1 cooperatur] *add.* voluntati Σ

T [1] id est: 'causa agens' (videlicet non formalis vel materialis, ut iam dicetur [n. 109]). [2] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* prol. sub n. 188 (I 126 nota 2). [3] scil. Spiritus Sanctus.

ratur quia voluntas habet illum habitum, quia tunc voluntas creata uteretur Spiritu Sancto ut causa secunda, et Spiritus Sanctus non esset causa prima sed quasi secunda respectu voluntatis habentis habitum, quia determinaretur per habitum voluntatis ad coagendum voluntati; ergo e converso, quia cooperatur voluntati, ideo illa voluntas secundum illum habitum operatur. Sed aeque potest Spiritus Sanctus cooperari voluntati – in illo primo instanti naturae – non habenti caritatem sicut habenti; ergo etc.

111 Praeterea, Filius Dei sic est unitus nostrae naturae, quod operabatur opera illius naturae ita quod illi actus vere dicebantur esse Filii Dei ut suppositi agentis; et tamen per hoc nihil derogabatur naturae assumptae, quin ipsa etiam esset principium suarum operationum. Ergo a simili, Spiritus Sanctus potest aliquo modo uniri voluntati, ut ipse agat opera voluntatis nec per hoc derogetur naturae voluntatis in ratione principii operativi quin ipsa possit esse principium suarum operationum.

112 Praeterea, intellectus est magis passivus quam voluntas, et minus activus; ergo magis indiget aliquo actuante ad hoc quod possit in actum suum. Sed ponitur intellectum posse in visionem beatam absque omni forma informante, ex hoc solo quod essentia Dei est sibi praesens quasi per modum formae[1]; ergo multo magis

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1-2 voluntas^{2} — secunda] *om.* Γ^{BD}Λ^{O*}Σ; ¶ *sign. in textu et mg. litteris* a-b (a *ante* quia tunc, 1) V^{1} 2 et] *om.* MVΓ^{BD}Λ$^{O'}$Σ et tunc Λ^{O2} 3 secunda = A causa sec. *rell. edd.* 6 ideo] ergo DSRΛ | illa *om.* PIVZΓ^{BD}Λ^{O}Σ | voluntas] *add.* semper VΓ^{BD} | operatur] *ante* secundum Σ operaretur V 7 Spiritus Sanctus] *ante* potest VΓ^{BD}Σ *om.* Λ^{O*} | cooperari] operari VΓ^{BD} 7-8 voluntati ... non = A voluntati ... voluntati (-te γ) non PSI'Γ$^{N'}$γ voluntati non *ante* habenti (8) I^{2}Γ^{N2} *rell.* ρτπβμυ 7 illo *om.* Γ^{N2}Λ^{O} 8 sicut habenti *om.* Γ^{BD}Λ^{O*} | etc.] *om.* PΣ *add.* Tunc quia intensio habitus magis vel minus aeque secundum proportionem intenderet actum, et non plus; vel tunc Spiritus Sanctus potest amplius intendere, vel nihil potest intendere. Si nihil, igitur non necessario requiritur ibi cum habitu. Si autem amplius, igitur sicut in duobus, ita in decem gradibus potest intendere, et tunc non necessario requiritur habitus ibi Λ^{O2} 9 nostrae naturae] nat. nostr. DRIVΓ^{BD}Λ^{O}Σ 9-10 quod — naturae *om.* P* | operatur VΓ 10 esse *om.* DRΓ^{N}Λ^{Y} 11 derogatur Γ^{N}Σ derogat DCPMSRIZΛ^{Y} 12 etiam] *ante* ipsa CPMRIZΓ^{N}Λ^{Y} *om.* VΓ^{BD}Λ^{O}Σ 12-13 operationum] productionum Λ^{O} 13 aliquo modo uniri] u. a. m. Σ 14 ut] *praem.* ita Σ *praem.* sicut (!) D | ipsa CMRVZΓ^{BD}Λ^{Y} | derogatur CMZΛ^{O*} derogabitur PIΓ derogabatur V 15 naturae voluntatis] voluntati PIΓ^{N} *add.* in aliquo CMVZΓ^{BD}Λ^{O}Σ | in ratione principii operativi] in r. pr. activi V ut princ. op. Λ^{O} *om.* Γ^{BD} 15-16 quin — operationum *om.* Λ^{O*} 15 posset DCPMSRIZΓ^{N}Λ^{Y} 17-18 et minus activus *om.* DCPMSRI*ZΓ^{N*}Λ^{Y} 18 quod] ut DPSIΓ^{N}Λ^{O} 19 Sed] *add.* si P^{2}Λ^{O} | intellectum] intellectus (*ante* ponitur Σ *pon.* intellectum C^{2}) CMVZΣ *om.* Γ^{BD}Λ^{O*} | beatam] beatificam I^{2}Γ^{N} universalem (*praem.* beatam D^{2}) D 20 forma *om.* PΓ^{N} | ex] quod R quia Λ^{Y} *praem.* et Λ^{O} 21 sibi] simpliciter P

T [1] Hoc ponitur a Duns Scoto, infra n. 193.

voluntas potest in omnem actum suum sine omni forma informante, per hoc quod Spiritus Sanctus sit sibi quasi forma ad diligendum[1].

⌊2. – Argumenta contra opinionem quae attribuitur Petro Lombardo⌋

[18] Contra hanc conclusionem[2], sive sit secundum intentionem Magistri sive non, arguitur duabus viis suppositis ex fide: prima accipitur ex iustificatione peccatoris sive acceptatione divina, et hoc absque omni actu elicito[3], – secunda ex ratione actus meritorii. 113

⌊Prima via⌋ – Ex prima via arguitur primo sic: peccator ante paenitentiam est iniustus, post paenitentiam est iustus, sicut communiter Scriptura peccatorem vocat 'iniustum' et liberatum a peccato 'iustum'. – Ex hoc arguitur: iniustitia, cum sit formaliter privatio, non potest auferri ab aliquo nisi detur ei habitus oppositus, quia 'privare privationem' est ponere habitum, quia sunt immediate opposita circa aptum natum (X *Metaphysicae*); anima est apta nata recipere iustitiam; ergo iste iustificatus, factus de iniusto iustus, 114

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 omni *om.* V$\Gamma^{BD}\Sigma$ 2 per] ex Σ et D 5 hanc] istam V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 6 suppositis ex fide] *om.* $I^{2}\Gamma^{BD'}\Lambda^{O2}\Sigma$ s. in f. Γ^{D2} | prima] *add.* via D 7 accipitur] sumitur Γ^{N} | peccatorum Γ^{BD} | sive] *add.* ex Σ | et *om.* MS'RΛ^{Y} 8 omni] tamen *post* actu V *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}\Sigma$ | secunda] *add.* via PI *add.* vero D | actus] *post* meritorii $PS^{2}I^{*}$ *om.* S'R$^{2}\Lambda^{Y}$ 9 prima via] prima VΓΣ primo Λ^{O} | arguo DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda$ | primo] *post* sic Λ^{O} *om.* PIΓ^{N} 10 iniustus — est *om.* Σ^{U2} | est² *om.* Σ^{QU2} 10-11 communiter] *post* Scriptura (11) Σ *om.* PIΓ^{N} 11 peccatorem vocat] v. p. CPMRIVZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 11-12 et — iustum *om.* Σ 12 Ex hoc arguitur] Tunc sic Σ 14 ponere habitum] h. p. (p. *om.* I*) M'IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 14-16 quia — iustitiam] *om.* Λ^{O2}; ¶ *sign. litteris* a-b Γ^{B2} 14-15 sunt immediate opposita *post* natum (15) Σ 15 aptum] *comp.* D *praem.* actum R 16 iustificatus] qui iustificatur Λ^{O} *om.* V$\Gamma^{BD}\Sigma$

F *15* Aristot., *Metaph.* X t. 15 (I c. 4, 1055*a* 33 et 1055*b* 3-6): « Prima vero contrarietas, habitus et privatio est... Privatio vero contradictio quaedam est: ... si quod aptum natum habere non habeat, privatum... est ».

T [1] Cf. Aegidius Rom., *Sent.* I d. 17 princ. 1 q. 1 in corp. (89*va*): « Intellectus absque medio intelligit divinam veritatem, ergo et voluntas absque medio divinam bonitatem diliget »; ib. q. 2 in corp. (90*va*): « Si ergo actus fidei et cognitio quam habemus per fidem, esset similis cognitioni quam habebimus in patria (scil. visioni apertae), sicut illum actum Deus operatur per se ipsum, non per habitum virtutis medium, sic et nunc talem actum operaretur non per habitum virtutis medium...; et quia talis est actus caritatis, talem actum absque habitu virtutis medio Deus operatur in nobis... Sicut ergo illos actus (ut visionem apertam et huiusmodi) Deus per se ipsum operabitur in patria, ita nunc actum caritatis per se ipsum operatur in nobis absque habitu virtutis medio, licet actum fidei et spei per virtutes, ut per habitum spei et fidei, operetur ». [2] Cf. supra p. 191 nota 1. [3] scil. voluntatis divinae (ex parte cuius est sola acceptatio; cf. n. 116-117. 120).

recipit habitum oppositum illi privationi: si enim nihil inesset sibi formaliter plus nunc quam prius, non magis careret nunc privatione quam prius caruit.

115 Praeterea, peccator ante paenitentiam est indignus vita aeterna, post paenitentiam autem est dignus vita aeterna; non autem est dignus nisi per aliquid formaliter inhaerens sibi, cui secundum regulas divinae iustitiae iudicatur vita aeterna reddenda, et nihil tale prius habuit; ergo aliquid positivum inest iusto formaliter, per quod est dignus vita aeterna.

116 Praeterea, Deus non acceptat peccatorem ad vitam aeternam, iustificatum acceptat. Quaero tunc quid est 'acceptare ad vitam aeternam'? Hoc non est 'velle – voluntate beneplaciti – beatificare pro tunc', quia tunc statim beatificaret; ergo hoc est 'velle istum – secundum dispositionem quam nunc habet – esse dignum tali praemio', quem prius non voluit esse dignum tali praemio. Ista diversitas, ut videtur, non potest poni in voluntate divina, quia nihil est ibi novum, quia est immutabilis; ergo propter diversitatem a parte istius, quia isto omni eodem modo se habente, voluntas divina vult ipsum eodem modo se habere.

117 Confirmatur ista ratio[1], quia volitio divina, quae est unus actus in se, non habet rationem oppositorum sive distinctorum actuum – ut velle et nolle – absque omni distinctione obiectorum connota-

---

ADCPMSRIZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-3 si enim — caruit *om.* Λ^{O*} 1 inesset] *post* sibi (2) Γ^{N} *praem.* aliud DΣ *add.* aliud Γ^{BD} 2 sibi] *post* formaliter IΣ *om.* Γ^{BD} | plus = A magis CMR²ZΛ^{O2} | nunc quam prius *om.* V | nunc²] *post* privatione (3) DCPMSRIZ non C* *om.* VΓ^{BD} 3 prius] *add.* habuit nunc quam prius (*add.* qua Γ^{B}) VΓ^{BD} | caruit *om.* Σ 5 post — aeterna *om.* P*V | autem¹ = AD vero Σ 5-6 vita — dignus *om.* Γ^{B} 5 vita aeterna] ea Σ | non autem] sed non Σ 6 aliquod DVΓ^{BD} | formaliter *om.* Σ | sibi *om.* PR*I$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 8 aliquod VΓ^{BD} | inest iusto formaliter = A est form. in iusto (iustificato Σ) DSV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Στ est form. in isto ρπγβμυ inest form. iusto *rell.* 11 iustificatum] iustum (*praem.* tamen Λ^{O} *add.* autem Γ^{B}) DCPMSRIZΓΛ | tunc *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | est] sit Σ 12 Hoc] *add.* autem Σ | est] potest esse D 13 tunc² *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ | istum] illum Σ ipsum VΓ^{BD} iustum DCPRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 14 nunc] tunc DS 14-15 praemio] *ante* tali (14) IΓ^{N} *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}$ 15 quem — praemio *om.* D* | quem] quam (!) D²Γ^{B} quo *in corr.* Λ^{O2} quali Σ | prius non voluit] n. v. p. Σ | tali praemio *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ | Ista] Illa Λ^{Y} *add.* autem Σ 16 ut videtur *post* poni DCPMSRIVZΓΛ^{Y}Σ 16-17 quia nihil — ergo] nisi I²Λ^{O}Σ 17 ibi] sibi Γ^{N*} ei R 18 istius] illius Λ^{O} ipsius (*add.* iusti C²) CZ | quia] nam Σ 19 divina] *add.* cum sit immutabilis Σ | vult — se = A eodem modo vult se P$\Gamma^{N'}$ eod. modo vult se ipsum DSRΛ^{Y} eod. modo (m. *om.* Z) vult ipsum se Γ^{N2} *rell. edd.* 20 ista ratio] r. i. VΓ^{BD} illa r. Λ^{Y} *om.* Σ | divina *om.* A | quae est] cum sit Σ 21 non habet] *om.* C*(*ante* in se) *add.* in se PMSRIVZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO2}$ | sive distinctorum actuum] a. sive (vel Σ) d. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ 22 ut — nolle] ut velle et non velle (*post* connotatorum, 22-*p.* 197, 1 VΓ^{BD*}) VΓ^{BD} *om.* $\Lambda^{O'}$ ut est velle et nolle vel velle et non velle Λ^{O2} | omni *om.* DCPMSRIZΓ^{N}Λ 22-*p.* 197, 1 connotatorum *om.* CSI²Γ^{N}ΛΣ

T [1] Cf. supra n. 116.

torum; hoc enim 'velle divinum' non est velle quoddam beneplaciti – et nolle similiter – nisi illa obiecta distinguantur, alioquin contradictoria erunt vera absque omni distinctione causante illam veritatem; ergo cum Deus velit istum iustificatum ad aliquid esse ad quod non vult peccatorem, propter quam diversitatem dicitur *diligere iustos* et *odire peccatores* in Scriptura, sequitur quod ista distinctio – secundum rationem ex parte volitionis divinae – necessario requirat distinctionem actualem ex parte ipsorum obiectorum. Aliter ergo se habet iste in se quando dicitur 'dilectus Deo' vel 'acceptus ad vitam aeternam', aliter quando 'oditus'.

[19] Ultimo arguitur sic secundum istam viam [1], quia si nihil aliud 118
est in anima istius post paenitentiam quam ante, non videtur quod aliquo alio modo se habeat ad Deum, nec Deus ad ipsum, quia non videtur esse ista alietas propter mutationem aliquam factam ex parte Dei. Ergo si concedatur, sicut videtur necessarium, quod aliquo modo aliter se habet ad Deum, et e converso, hoc est propter mutationem istius, – et ita aliquid infiet sibi formaliter de novo; non autem infiunt in eo de novo fides et spes, quia manserunt in peccatore, – ergo caritas.

Posset etiam argui secundum istam viam [2], quod Deus offensus 119
peccatori prius, postea paenitenti, remittit offensam; hoc non

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 quoddam] quod Λ^{Y} quorumdam S^{2} quorumdam voluntate Σ 2 et] vel VΓΛ^{O} | similiter *om.* ΓΛ^{O} | illa] ista (*post* obiecta Σ) VΓΣ 3 erunt] essent VΓ^{BD} r...ɹ Λ^{O*} *add.* simul PI$\Gamma^{N}\Lambda^{O2}$ | illam] *post* veritatem (4) CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ istam DSΛ^{O} 4 voluit P*IΓ^{N*} | istum] hunc Σ | esse = A aliud Γ^{B} 5 diversitatem] *add.* Deus Λ^{O} 8 actualem] *add.* causantem VΓ^{BD} | ipsorum] istorum Λ^{O} *om.* DCPMSRIZ$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$Σ 9 Aliter ergo] Ergo al. Σ | se^{1} *om.* A | quando] cum Σ | Deo = A a (in D) Deo *rell. edd.* 10 vel] ut Λ^{O} | acceptatus VΓ^{BN} | aliter] *praem.* et Σ | quando] quam DCPIZΛ^{Y} | oditur VΣ 11 Ultimo — quia] Praeterea Σ | arguitur sic] s. a. Γ^{N} *post* viam VΓ^{BD} 12 ante] prius Σ 13 alio] *post* modo D aliter *post* modo Λ^{O} *om.* Σ 14 non videtur *post* alietas Σ | esse] *ante* propter PIV *om.* DCMSZΓ^{N}ΛΣ | ista] *post* alietas V ipsa Λ^{O} *om.* I^{2} | factam] *ante* aliquam DCPMSRSRIZΛ *om.* Γ^{BD*}Σ 15 necessarium] necessario concedendum Σ 16 aliquo modo aliter] alio modo Σ | aliter] *post* se Z *post* Deum PΓ^{N} *praem.* paenitens Λ^{O2} *om.* C*(*post* habet)M | habeat CMZΣ habere Λ^{O} | et e converso] *om.* $\Gamma^{D'}$Σ et e contra Γ^{D2} | est] erit Σ | propter] per VΓ^{BD} 17 istius] ipsius (*pon.* istius, non Dei Λ^{O2}) Λ^{O} | infiet] infuit D infieret P^{2} infiet vel (vel Λ^{O2}) inerit Λ^{O} | formaliter] *ante* sibi PIΓ^{N} *post* novo Λ^{O} 18 infiunt] infit Γ^{BD} infuit D | in eo] ei PIΓ^{N} *om.* Γ^{B*} | et] *add.* similiter C | quia] quae Γ^{N} et DP* 20 istam] illam ADS 21 prius] *add.* et DCPMSRI$\Gamma^{DN}\Lambda^{Y}$Σ | prius, postea *om.* Z | hoc] quod D *praem.* ergo R* *add.* autem Σ

F 6 Ps. 145, 8: «Dominus diligit iustos»; Prov. 15, 9: «Qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo». – Eccli. 12, 3. 7: «Altissimus odio habet peccatores»; Ps. 5, 7: «Odisti omnes qui operantur iniquitatem»; etc.

T [1] scil. primam (cf. n. 113). [2] Cf. nota praecedens.

est propter mutationem aliquam voluntatis divinae (sicut potest esse in me quando remitto offensam); igitur hoc est per hoc quod ille cui remittitur offensa, aliter se habet in se.

120 Sed istud argumentum[1] non concludit, sicut patebit in IV distinctione 16[a], ubi dicetur quod prius natura Deus remittit offensam peccatori quam det ei gratiam[2]. Unde argumenta – si quae valent secundum istam viam[3] – accipienda sunt ex acceptatione passiva et ex ordine sive dignitate ad vitam aeternam, quae conveniunt iustificato et non peccatori, sicut argutum est prius[4]; non autem ex sola remissione offensae[5], quod secundum se minus est quam iustum esse.

121 ⌞Secunda via⌟ – Ex secunda via, ex ratione scilicet actus meritorii[6], arguitur sic: [20]

Nihil dicitur formaliter agere aliqua actione nisi principium illius actionis sit forma agentis: hoc accipitur ex II *De anima*, ubi ex hoc quod anima est « quo vivimus et sentimus » etc.[7], concluditur anima esse actus et forma sic agentis; igitur cum operatio meritoria sit voluntatis, vel hominis per voluntatem operantis, sequitur quod illud quo meritorie agit sit forma eius. Hoc autem quo meritorie agit, non potest esse pura natura, quia tunc ex solis naturalibus posset meritorie agere, quod videtur esse error Pe-

---

[a] *Loco 16 a Duns Scoto relinquitur spatium vacuum.*

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 propter] per A | mutationem aliquam] a. (*om.* Σ^{U2}) m. Σ | potest] patet Λ^{O} 4 istud] illud Λ 5 16 = υ (*adnot.* q. 2) 16 q. 2 γ 16 q. S 7 RI$\Gamma^{N}\Sigma^{Q}$ρπ 7 q. VΛ^{O} 17 τ 1 q. 16 β 1 q. 6 (*adnot.* 16 q. 2) μ q. Γ^{D} *spat. vac.* (*add.* q. Γ^{B}) APΓ^{B} *simpliciter om.* DCMZ$\Lambda^{Y}\Sigma^{U}$ | Deus] *post* remittit Σ *om.* Λ^{O} 6-7 si quae valent] si qua v. (*post* viam, 7 Σ) P^{2}V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ si quid v. Γ^{N} 7 acceptatione] acceptione DCPSRΓ^{B} accep^{ne} AMVZ$\Gamma^{D}\Lambda^{Y}\Sigma^{Q}$ *praem.* iusta (ista Λ^{O2}) IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *add.* divina et R 7-8 passiva] *add.* iusti Σ 8 et ex ordine] eius vel ordine *post* dignitate Σ | ex = A 10 remissione] *add.* primae CZ | quod] quae V$\Gamma^{BD'N}$ quia CRZ$\Gamma^{D2}\Lambda^{Y}$ 12 *adnot.* Godefridus, Quodlibet VI q. 9 $V^{1}\Gamma^{B1}$ 12-13 ex ratione — meritorii] *post* sic (13) VΓ^{BD} *om.* Λ^{O}Σ; ¶ *sign. litteris* a-b Γ^{B3} 15 forma agentis] formaliter (*add.* in agente Γ^{D3}) Γ^{D} 16 et] quo PIΓ^{N} 16-17 concluditur] concludendum R *praem.* hic Σ^{Q} 17 anima *om.* D*CMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$Σ | esse] est Γ^{BD} quod sit Σ 18 vel] ut CP'I*ZΛ^{Y} aut P^{2} 19 quo] quod Σ *praem.* quod est D 19-20 sit — agit *om.* MΓ^{D2}Σ 21 esse = A 22 *cf.* ad 5

F *15-17* ARISTOT., *De an.* II t. 24 (B c. 2, 414*a* 12-14): « Anima autem haec quo vivimus et sentimus et movemur et intelligimus primo; quare ratio utique quaedam erit et species, sed non ut materia et ut subiectum ». *21*-p. 199, *1* Cf. *Codex canonum ecclesiasticorum* c. 13 n. 6 (PL 56, 488); DENZINGER, *Enchiridion symbolorum* n. 105.

T [1] Cf. supra n. 119. [2] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* IV d. 16 q. 2 n. [19]. [3] scil. primam (cf. n. 113). [4] Cf. supra n. 114-118. [5] scil. sicut nunc argutum est, n. 119. [6] Cf. supra n. 113. [7] Cf. supra n. 13.

lagii; ergo requiritur aliquid supernaturale: non fides vel spes, patet, quia manent in peccatore, – ergo caritas[1].

122 Praeterea, nulla actio est in potestate agentis nisi ipsum habeat formam per quam possit agere: si enim per aliquid coassistens sibi – extrinsecum tantum – quod non est in potestate eius, possit agere, talis actio non est in potestate eius, sicut nec coassistentia illius extrinseci est in potestate eius. Sed Spiritum Sanctum coassistere voluntati non est in potestate voluntatis, sicut nec universaliter actio causae superioris est in potestate causae inferioris. Ergo si ex illa sola coassistentia possit agere, et non habeat in se formam qua sufficienter possit exire in actum meritorium, sequitur quod actus meritorius non esset in potestate eius, – quod videtur inconveniens.

123 Praeterea, si Spiritus Sanctus moveat specialiter voluntatem in actione meritoria, sequitur quod illa motio est causatio alicuius in ipsa voluntate et quod voluntas respectu illius non habeat aliquam causalitatem, sed tantum receptionem passivam; vel ergo illud est actus diligendi, et ita sequitur quod actus diligendi nullo modo sit a voluntate; vel illud est aliquid aliud, naturaliter praecedens actum diligendi, – et illud voco 'habitum', quia perfectio prior actu in potentia (habituata vel habituabili) videtur esse habitus.

124 Praeterea, quarto, maior est identitas Patris ad Filium quam posset esse quaecumque unio Spiritus Sancti ad voluntatem; sed propter istam identitatem non dicitur operari Pater aliquid Filio,

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 aliquod CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 4 coexsistens DPΓ^{N} assistens C* 5 extrinsecum] *ante* coassistens (4) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ intrinsecum D | tantum] *ante* per aliquid (4) I²V$\Gamma^{D}\Sigma$ *om.* Γ^{B} 5-6 possit — eius *om.* M 5 possit] posset Γ^{N} potest D 6 coexsistentia PΓ^{N} 7 illius] *post* extrinseci Σ istius D 9 est — inferioris *om.* $\Lambda^{YO\pm}\Sigma^{U\pm}$ 10 illa sola] illa CMRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ sola P*S sola tali V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | coassistentia] coexsistentia (exsist. Γ^{D*}) PΓΣ coexsist. vel coassist. A 12 esset = A erit (*adnot.* alias: est υ) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ρπγβμυ est *rell.* τ 14 volentem R 15 meritorii Λ^{O} 15-16 meritoria — voluntate *om.* Z 15 quod *om.* S*V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}\Sigma$ 16 voluntas respectu illius = A resp. il. (il.) eius RΓ^{B} *om.* Γ^{D*} *add.* habebit D) vol. *rell. edd.* | habeat] habebit DSV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* Λ^{Y} 17-18 vel ergo illud] ill. autem vel Σ 18 et *om.* C*Z | ita — diligendi *om.* $\Lambda^{O\pm}$ | actus diligendi *om.* D 18-20 nullo — diligendi *om.* Z 19 illud] istud P² idem D *om.* Γ^{N} | aliud *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ 21 actu *om.* R$\Gamma^{N\pm}\Lambda^{Y}$ | in] et C²P′ vel prior P² | potentia *post* habituabili Σ | habituata vel *om.* I²V$\Gamma^{BD\pm}\Lambda^{O}\Sigma$ | habituabili] habituali VΓ^{BD} 23 possit CZΛ^{O} | voluntatem] *add.* creatam $\Lambda^{O2}\Sigma$ 24 propter istam] per illam Λ^{O} | operari] *post* Pater I²V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *post* aliquid R | Filio] *praem.* in RV$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}\Sigma$

T [1] Cf. Aegidius Rom., *Sent.* I d. 17 princ. 1 q. 1 in corp. (89*vb*): « ... quia requiritur aliquis habitus qui elevet voluntatem supra se, ad hoc ut diligat bonitatem primam meritorie propter se et super omnia; nam dicere quod ex puris naturalibus – absque alio habitu infuso supernaturali – possumus hoc efficere, sapit haeresim Pelagii ».

sicut patet secundum Augustinum *De Trinitate* VII cap. 1[a], quia 'Pater non sapit sapientia genita'; ergo nec multo magis voluntas dicetur aliquid operari propter unionem 'Spiritus Sancti operantis' ad ipsam.

⌊B. – RESPONSIO PROPRIA⌋

125 Ad solutionem huius quaestionis[1] tria sunt videnda: primo, si [21] debeat poni aliquis habitus supernaturalis gratificans naturam beatificabilem; secundo, si sit simpliciter necessarium talem habitum poni ad hoc quod talis natura beatificetur; et tertio, quid circa hoc senserit Magister, propter multa quae imponuntur sibi[2].

⌊1. – AN DEBEAT PONI ALIQUIS HABITUS SUPERNATURALIS GRATIFICANS NATURAM BEATIFICABILEM⌋

126 ⌜Habitus supernaturalis gratificans inest⌝ – Quantum ad primum articulum[3] potest dici quod ex nullo actu quem experimur, nec ex substantia actus, nec ex intensione actus, neque ex delectabilitate sive ex facilitate in operando, neque ex bonitate sive ex rectitudine morali actus, possumus concludere aliquem talem habitum

---

[a] *Loco 1 a Duns Scoto relinquitur spatium vacuum.*

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
1 secundum Augustinum] per Aug. MRZ$\Lambda^{Y}\Sigma$ *om.* C | De Trinitate] *post* VII V$\Gamma^{BD}\Sigma$ Trinitatis CMRVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ | VII] 11 I^{2} *om.* P^{2} | cap. *om.* $P^{2}\Lambda^{O}$ | 1 = τυ 1 vel 4 ρπγβμ 7 I^{2} *spat. vac.* VΣ 2 quia = AD quod *rell.* (*om.* Γ^{N}) *edd.* | nec] *ante* ergo P *post* magis Σ 3 dicetur] videtur Λ^{O} 4 operantis] cooperantis VΓ^{BDN2} comparati CPMSRI^{*}Z$\Gamma^{N'}\Lambda^{Y}$ | ipsam] ipsum DPSR$I^{2}\Lambda^{Y}$ *add.* voluntatem Λ^{O2} 6 tria sunt] s. t. Σ | si] utrum Σ 8 secundo] *praem.* et VΓ^{BD} | si] an Σ 9 ad] in VΓ^{BD} | quod] ut R | beatificatur VΓ^{BD} | et *om.* CPZ$\Lambda^{O}\Sigma$ | hoc^{2}] *add.* dictum de isto habitu D 10 senserit] *post* Magister Σ sensit V$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ senserint (!) M sumpserit C | propter — sibi] *om.* Λ^{O2}; ¶ *sign. litteris* a-b Γ^{B2} 14 articulum *om.* $\Gamma^{N}\Sigma$ quem *om.* RΛ^{Y} | experimur] *add.* quia R^{2}I$\Gamma^{D2}\Lambda^{Y}$ *add.* quod P^{*} 15 substantia actus] potentia act. (*add.* nec ex substantia actus Λ^{O2}) Λ^{O} | nec ex intensione actus *om.* P^{2}(*post* operando, 16)Λ^{Y} | nec] neque P^{2}RV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | neque] nec PRI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 15-16 delectatione DVΓ dilectione (*not. vel:* delectabilitate Λ^{O2}) Λ^{O} 16 sive^{1}] seu Λ^{Y} vel Σ neque V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | ex^{1} *om.* DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ | facilitatione VΓ^{BD} | ex^{3} *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 17 moralis CPMRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ | talem] *post* supernaturalem (*p.* 201, 1) R *om.* DCMZΛ^{Y} 18 *cf. ad* 1

F 1-2 AUGUST., *De Trin.* VII c. 1 n. 2 (PL 42, 934. 936): «Incipit non ea sapientia quam genuit, sapiens esse Pater... Si sapientia quam genuit causa illi est ut sapiens sit, etiam ut sit, ipsa illi causa est, quod fieri non potest nisi gignendo eum aut faciendo».

T [1] scil. primae. [2] Cf. RICHARDUS DE MEDIAVILLA, *Sent.* I d. 17 q. 1 in corp. (I 57*ra*): «Sed haec opinio [Magistri] modo a magistris non tenetur, quia rationabilis non est, et videtur appropinquare errori Pelagii». – Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 n. 7-8. [3] Cf. supra n. 125.

supernaturalem inesse, quia quocumque istorum dato posset aliquis habens caritatem cognoscere se certitudinaliter esse in caritate, ex hoc videlicet quod actum illum experiretur inesse sibi, vel ex hoc quod experiretur actum sic intensum inesse, vel sic delectabiliter et faciliter inesse, vel rectae rationi consonum esse.

Ratio autem quare non potest concludi ex actu, vel ex aliqua condicione ipsius actus[1], talem habitum inesse, est quia vel actus potest ex sola potentia habere omnia praedicta[2], concurrente ratione recta (sicut tenendo quartam viam in solutione praecedente positam[3]), vel si concurreret aliquis habitus propter condicionem aliquam praedictarum[4], posset ille esse aliquis habitus acquisitus: posset enim amicitia acquisita tantam intensionem actui dare (sicut causa secunda, cum potentia ut prima causa[5]), posset etiam tantam delectationem et facilitationem tribuere, posset etiam habitus esse ita consonus rationi rectae, quod actus elicitus nullam condicionem evidenter apparentem haberet ex qua necessario concluderetur ipsum elici secundum habitum supernaturalem. 127

Quod si dicas 'subito mutatur voluntas ut intense, faciliter et delectabiliter operetur, et hoc, modo consono rationi supernatu- 128

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 possit Λ^{Y} potest (*pon.* posset Λ^{O2}) Λ^{O} 2 certitudinaliter] *ante* cognoscere CPMRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}\Sigma$ *ante* se Λ^{O} 3 scilicet $\Lambda^{O}\Sigma$ | experiretur *ante* actum Σ 3-4 inesse — actum *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 3 sibi] *ante* inesse Σ *om.* Γ^{B} 3-4 ex hoc quod *om.* VZ | ex hoc quod experiretur *om.* Σ 4 inesse] esse C*Z *om.* $\Lambda^{O}\Sigma$ 4-5 sic — esse] faciliter et delectabiliter elicere illum vel ipsum esse consonum rationi rectae Σ 5 consonum] conformem Λ^{O} 6-7 ex actu — actus^{1} *post* inesse (7) Σ 6 ex^{2} *om.* DMSV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 7 ipsius *om.* Σ | actus^{1} *om.* V$\Gamma^{BD?}$ | talem habitum] talis habitus $\Lambda^{O}\Sigma$ habitus *ante* ex actu (6, *add. suo loco* talem habitum Γ^{D2}) VΓ^{BD} | est] *praem.* hoc (!) Λ^{O2} *add.* ista VΓ^{BD} 8 omnia *om.* CMZ 9 quartam viam] illam v. q. D | solutione praecedente = A solutione R'Λ^{Y} praec. sol. DCPMSIZ$\Lambda^{O}\Sigma$ *edd.* praec. quaestione R^{2}VΓ 10 positam *ante* in (9) DΣ | concurreret] concurrat VΓ^{BD} *comp.* D | aliquis] *post* habitus V *om.* Γ^{BD} 10-11 propter — habitus *om.* $\Sigma^{U?}$ 10 condicionem] *post* aliquam (11) VΓ^{BD} rationem *post* aliquam (11) Λ^{O} condicionum *post* praedictarum (11) $\Sigma^{QU?}$ 11 praedictorum Γ^{N} praedictam RΛ | ille] in Γ^{D*} *om.* $\Gamma^{B}\Lambda^{Y}\Sigma^{QU?}$ | aliquis *om.* VΓ^{BD} 12-14 intensionem — tantam *om.* Γ^{B} 12 actui] *post* dare V$\Lambda^{O2}\Sigma$ *om.* $\Lambda^{O'}$ 13 ut prima causa *om.* CΛ^{Y} | prima causa = A c. pr. Σ prima DP^{2}I$^{2}\Gamma^{D2N}\Lambda^{O'}$ρτπβμυ potentia MP'SRI'Z$\Gamma^{D'}\Lambda^{O2}$ potentia prima V potentia cum caritate γ 13-14 posset etiam tantam] et similiter Σ 14 delectationem et facilitationem] f. et d. V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | tribuere *om.* Σ | etiam] enim PSRI*$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 15 esse] *ante* habitus (14) RΣ *post* ita V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *om.* Z 16 evidenter apparentem] ap. (-ter Γ^{N*}) evid. (-tem Γ^{N*}) CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 17 habitum] actum (*pon.* habitum C^{2}) CMZ 18 intense] *add.* et DCPMSRIVZ$\Gamma\Lambda$ 19 rationi] dono S^{2}R'Λ^{Y} ratione (!) R^{2} *add.* sive dono C*MZ *add.* vel dictamini D *add.* rectae Σ

T [1] scil. ex eius intensione, vel delectabilitate et facilitate, vel ex morali rectitudine sive bonitate; cf. n. 126, hic lin. 12-17 et p. 202, 10-11. [2] scil. substantiam, intensionem etc., ut nota 1; cf. n. 126. [3] Cf. supra n. 46 (cf. p. 157 nota 4 et p. 170 nota 2). [4] scil. n. 126; cf. nota 1. [5] Hoc iuxta tertiam viam, supra n. 40.

rali (hoc est dictamini fidei), non autem potest ipsa subito acquirere habitum amicitiae ordinatae consonum fidei, ergo habet habitum aliquem non acquisitum quo ad subito agendum inclinatur', – respondeo: voluntas potest satis subito moveri quantum ad actus naturales, qui subsunt totaliter potestati eius, quia – sicut dicit Augustinus I *Retractationum* cap. 22 – «nihil tam est in potestate voluntatis quam ipsa voluntas»; ergo ex tali subitatione non potest concludi propositum [1].

129 Dico igitur quod ultra omnes condiciones praedictas, videlicet [22]
ultra intensionem actus, delectabilitatem et facilitatem in agendo, rectitudinem sive bonitatem et conformitatem rectae rationi [2] (sive rectae secundum dictamen prudentiae sive secundum dictamen fidei), ultra – inquam – haec omnia, creditur esse una condicio in actu, videlicet quod est acceptabilis Deo; non quidem solum communi acceptatione, qua Deus acceptat omnem creaturam (quo etiam modo [3] vult actum substratum peccato, alioquin non esset ab ipso [4]), sed acceptatione speciali, quae est in voluntate divina ordinatio huiusmodi actus ad vitam aeternam, tamquam meriti condigni ad praemium. Et hoc modo [5] credimus naturam nostram beatificabilem, iustam, esse habitualiter acceptam, – hoc est quod quando non actualiter operatur, adhuc tamen voluntas divina eam

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 dictamini] ad dictamen Λ^{O} dictamen S*Z | non autem potest] n. p. a. (a. *om.* S*) CPMS RIVZΓΛ^{Y}Σ et non pot. Λ^{O} | ipsa] ita $S^{2}\Lambda^{O}$Σ *om.* VΓ^{BD} 2-3 habitum aliquem] a. h. Λ^{Y}Σ 3 non] non vere DS' vere S^{2} *om.* Λ^{O*} 5 qui] quae ADS | totaliter *om.* CMRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 6 cap. *om.* V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ | 22] 21 CMZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ et (!) 2 V 2 R | tam est] e. t. DCPMSRIVZΓΛ^{Y}Σ 9 videlicet] scilicet CPMRIZΓ^{N}ΛΣ 10 ultra *om.* Σ | intensionem *post* agendo R | actus *om.* RΓ^{N} Λ^{Y}Σ 10-11 actus — rectitudinem *om.* Γ^{B} 10 delectabilitatem] in *corr.* Λ^{O2} delectationem RΓ^{N} *comp.* V | delectabilitatem et facilitatem] fac. del. Σ | et = A 11 rectitudinem sive bonitatem] b. s. r. CPMRIZΛ^{Y} sive (*add.* bonitatem Γ^{N2}) rectit. Γ^{N}Σ bonitatem DS | rectae rationi] ra. re. DCMRVZΓ^{BD}ΛΣ 11-12 sive rectae] s. rationi rect. PSI*Γ^{N} s. rect. rationi D et sive rationi Λ^{O} *om.* CMZΛ^{Y} 12 prudentiae — dictamen *om.* Z | sive] *add.* rectae Σ 14 scilicet Λ^{O}Σ | quod] quae Γ^{N} | solum] *ante* quidem CPMRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ solummodo *post* acceptatione (15) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ sola Σ 15 acceptatione] acceptione DCRZ accep^{ne} AMV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 17 acceptione RZΛ^{Y} accep^{ne} ADCMVΓΛ^{O} | divina] *add.* scilicet $\Gamma^{N2}\Lambda^{O}$ *sequitur spat. vac. unius fere centimetri in* V 18 huius DCPMSRIZΓ^{BN}ΛΣ | tamquam] scilicet Λ^{Y} | meriti] meritoria (*add.* meriti C^{2}) CMS*ZΛ^{Y} *praem.* meritoria PRI*VΓ *add.* et D 19 Et hoc = A Hoc etiam (etiam *post* credimus ρπγβμυ) *rell. edd.* | nostram *om.* CΓ^{BD*}Σ 19-20 beatificabilem] beatif. in statu *post* iustam (20) R 20 quod *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 21 non] *post* actualiter RZ *om.* C*MSΛ^{Y} 21-*p.* 203, 1 eam ordinat] o. e. DΛ^{O}Σ

F 6 AUGUST., *Retract.* I c. 22 [21] n. 4 (PL 32, 620; CSEL XXXVI pars II 104, 2).

T [1] scil. quod voluntas talem habitum non-acquisitum habeat, sive quod habitus supernaturalis gratificans insit. – Cf. p. 203 nota 4. [2] Cf. p. 201 nota 1. [3] scil. acceptatione communi. [4] scil. Deo. [5] scil. acceptatione speciali.

ordinat ad vitam aeternam, tamquam dignam tanto bono, secundum dispositionem quam habet habitualiter in se. Et propter hanc acceptationem naturae beatificabilis habitualem etiam quando non operatur, et propter acceptationem actualem actus eliciti a tali natura, oportet ponere habitum unum supernaturalem, quo habens formaliter acceptetur a Deo et quo actus eius elicitus acceptetur tamquam meritorius. Sic non videtur acceptari natura vel actus sine aliquo habitu informante, quia – secundum quod argutum est[1] – non videtur Deus aliam volitionem secundum rationem habere de obiecto nullo modo diversificato[2], nec etiam actus 'ut acceptabilis Deo' videretur esse in potestate agentis, nisi illud quo formaliter ageret esset forma eius[3].

[23] ⌊Dubium 1⌋ – Sed dubium est qualiter habitus iste[4] sit ratio acceptandi naturam et actum. 130

Ratio quidem acceptandi naturam videtur esse sicut quidam decor naturae, complacens voluntati divinae, ita quod sive ponatur habitus iste activus sive non-activus, ex hoc solo quod est talis forma decorans et ornans animam, potest esse ratio acceptationis et acceptandi naturam. 131

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2 dispositionem] *add.* bonam R²$\Gamma^{N2}\Sigma$ | habet *post* se Σ 2-4 Et — non operatur *om.* D* 2 Et *om.* D²CPMSRI*VZΓΛ 3 acceptationem] acceptionem SRZΛ^{O} accep^{nem} ACMVΓ | habitualem] *ante* naturae Σ habitualis (*pon.* -lem C²) C *om.* Γ^{BD2N} 3-4 etiam — operatur *om.* P 4 acceptationem] acceptionem DRZΛ^{O} accep^{nem} ACMΛΓ 5 habitum unum] u. h. Σ 6 acceptatur CPMR*I*ZΓ^{N}Λ | a Deo *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | eius] est (!) Σ^{Q} *om.* CΓ^{N} 6-7 acceptetur] acceptatur Λ^{O} formaliter acceptetur (*ante elicitus, 6* D) DΣ 7 Sic] sicut Z *add.* autem Σ | non] nec C*Z | natura vel] naturalis DCP*MS²RIVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$Z 8 actus] *add.* elicitus I *add.* naturalis Λ^{O2} | habitu] *add.* supernaturali D | secundum quod] secundum Λ^{Y} sicut V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 9 Deus] *ante* non Σ Deum D 9-10 aliam — habere] hab. volit. aliam sec. rat. Σ 9 aliam] *add.* et aliam Λ^{O2} | secundum rationem] *post* habere (10) Λ^{O} *om.* $\Gamma^{BD2}\Lambda^{Y}$ 10 actus *om.* P²I*Λ^{Y} 11 videretur = AΛ^{O2}ρπγβμυ videtur *rell.* τ 12 ageret] *add.* sic (si Λ^{O*}) CPMSRIVZΓΛΣ^{Q*U} 13 Sed] Aliud D | dubium est] tunc est dub. VΓ^{BD} | iste] ille $\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* Γ^{D} 15 naturam *om.* CPMS²(*ante acceptandi*)RIZΓ^{N2}ΛΣ 16 divinae *om.* D²CP²(*ante voluntati*)MS²(*ante voluntati*)RI*Z$\Gamma^{N2}\Lambda^{Y}$ | sive] si (*not. vel: sive* Λ^{O2}) PRI*Γ^{N}Λ 17 iste] ille $\Lambda\Sigma^{U}$ | sive non-activus *om.* Λ^{O} | ex hoc] *praem.* tamen D *add.* tamen Σ | solo] solum (*post quod* M) CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 18 et¹] ac CZ | acceptationis et] acceptionis et RZΛ^{Y} accep^{nis} et ACMΓ^{N} *om.* I²V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}\Sigma$ *add.* non R²

T [1] Cf. notae 2-3. [2] Cf. supra n. 116-117. [3] Cf. supra n. 122. [4] scil. supernaturalis gratificans, videlicet gratia seu caritas. – Secundum Duns Scotum gratia et caritas sunt unus habitus realiter, una forma absoluta, non duo habitus vel duae formae, quia « gratia formaliter est virtus quae est caritas » (cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II d. 27 q. un. n. [3-4]). Ideo iste habitus aliquando dicitur 'caritas' (n. 126), aliquando 'gratia' (n. 137); immo in eadem auctoritate Pseudo-Augustini, bis recitata, hic vocatur « gratia », illic « caritas » (n. 135. 154), et ita porro in aliis locis. Cf. infra n. 170.

132 Sed ad acceptationem actus plus requiritur quam quod agens habeat hunc decorem spiritualem, alioquin habens talem habitum non posset habere aliquem actum indifferentem, nec peccare venialiter, quod est inconveniens[1]. – Consequentia probatur, quia neutrum istorum[2] tollit illum decorem operantis, et ita utrumque esset acceptum si actus acceptaretur ex solo decore operantis.

133 Oportet ergo dicere quod iste habitus, praeter hoc quod est decor spiritualis, etiam est inclinans ad determinatos actus, et hoc sive non-active, secundum quartam viam positam in solutione praecedente[3], – sive (quod magis videtur) active, secundum tertiam viam[4].

134 Quod probatur:

Primo, quia alioquin[5] videretur quod sine illo[6] posset haberi actus intensissimus diligendi Deum, et hoc tam in via quam in patria, et ita beatitudo: nam in illo instanti naturae in quo elicitur actus a principio activo, – si sola voluntas esset ibi principium activum, ipsum[7] esset principium 'in quantum activum' aeque perfectum sine isto habitu sicut cum isto, et potentia ipsa posset aequali conatu agere[8] (ut patet[9]); ergo perfectissimus actus diligendi Deum, sine habitu tali haberi posset.

135 Secundo probatur idem, quia alioquin[10] non videretur esse

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
1 acceptationem] acceptionem RZΓ^{D} accep^{nem} DCMV$\Gamma^{BN}\Lambda^{Y}$ 2 spiritualem] *not. vel:* supernaturalem Λ^{O2} *om.* D | alioquin] *addunt:* enim V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ nunc RΛ^{Y} non C*S*Z iam M*   3 aliquem] talem R *om.* Γ^{B} 5-6 et ita — operantis] *rep.* S^{+} *om.* Γ^{N2} 5 utrumque] neutrum Λ^{Y} 6 ex] a VΣ 7 Oportet ergo] Ergo op. CMZΛ^{Y} 8 est] *ante* etiam DSV$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* Λ^{Y} 9-11 positam — viam *om.* Γ^{B} 10 praecedente] quaestionis praecedentis D praecedentis quaestionis VΓ^{D} 12 Quod] Quae CMSRVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ 13 alioquin] aliter Σ | videretur] videtur PI *om.* Λ^{Y} 14 intensissimus] *ante* actus Γ^{N} intensivus (*pon.* intensiss. Λ^{O2}) V$\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ | Deum *om.* CZ | et hoc *om.* Σ 15 et ita beatitudo *om.* D*CMSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | in^{2} *om.* CPMRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 17 ipsum — activum *om.* C^{2}VΓ^{B} | ipsa DC^{2}PMRI$\Gamma^{DN}\Lambda^{YO2}\Sigma$ | in quantum *om.* C^{2}I^{2}ZΓ^{D} 18 isto^{1}] illo Λ^{O} *om.* Σ | habitu — isto *om.* Λ^{Y} | sicut cum isto *om.* S$^{2}\Gamma^{N2}$ | isto^{2}] illo PS$^{2}\Gamma^{N2}\Lambda^{O}$ habitu DΣ *add.* habitu CPMRZ | potentia ipsa] i. p. V$\Gamma^{B}\Sigma$ potentia D ipsa I^{D} *praem.* ita Γ^{N2} | posset] *add.* cum V   19 agere] *add.* perfecte sine habitu sicut cum habitu Σ 20 Deum = AΣ | tali] *ante* habitu Γ^{BD} caritatis Σ *om.* V | haberi posset *ante* sine Σ 21 idem] ibidem I* *om.* CMZ | quia] quod (*praem.* eo C^{2}) CZ | videtur DP

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* II d. 41 q. un. n. [3-4].   [2] scil. nec actus indifferens, nec peccatum veniale.   [3] Cf. supra n. 46.   [4] Cf. supra n. 32.   [5] scil. si iste habitus esset non-active seu passive inclinans ad actus determinatos, ut dictum est n. 133 (argumentum n. 134 procedit iuxta quartam viam). Cf. supra n. 70 et p. 225 nota 1.   [6] scil. habitu (cf. p. 203 nota 4).   [7] scil. principium activum, quod est voluntas.   [8] scil. sine isto habitu sicut cum isto.   [9] Cf. supra n. 70.   [10] scil. si iste habitus non esset active inclinans ad actus determinatos, ut dictum est n. 133 (argumenta n. 135 procedunt iuxta tertiam viam).

verum quod dicit Augustinus de libero arbitrio, quod 'gratia se habet ad liberum arbitrium sicut sessor ad equum', quia sessor active regit et movet equum, aliqualiter. – Nec etiam illud quod dicit in *Epistola ad Bonifatium*[1]: « Voluntate » – inquit – « concomitante, non praeeunte, pedissequa, non domina ». Non esset autem voluntas pedissequa gratiae, si ipsa gratia nullam causalitatem haberet[a].

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ‖ Ponitur quod ad actum meritorium non sufficit voluntas cum caritate, sed requiritur influentia specialis[2], – non formae permanentis, sed motionis[3], sicut instrumentum habet ab agente principali ultra formam suam[4].

Prima ratio: forma naturalis datur alicui ut agat, quia talis actio est sibi proportionata[5]; gratia non datur nobis ut agamus, sed ut agamur (Rom. 8: *aguntur*[6]), et hoc quia talis actio est improportionata[7]. – Confirmatur, Ioan. 4: *fiet*

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

4 ad Bonifatium] ad Sixtum (not. etiam: ad Bonifatium μυ) *codd. edd.* 4-5 concomitante] comitante D communicante Γ^{N*} *praem.* non CMΛ^{Y} 6 ipsa] *in corr.* R^3 super a (!) C^2MΛ^{Y} *om.* Σ 6-7 causalitatem] caritatem C^2Z 8-*p.* 206, 18 Ponitur — condignus = ADMR^2VΓ^{BDN1}μ ⟦*post* sperare (*p.* 218, 16) *notando in marg.*: Non est signatum ubi cadat in originali VΓ^{B} *post* responsionem quaere (*p.* 215, 7) R^2 *post* acceptari (*p.* 208, 4) μ *duabus columnis antea* Γ^{N1} *post* superiori (*p.* 207, 13) ADMΓ^{DN2}⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra manu sua A^1 Extra de manu Ioannis R^3 Extra $D^2V^1\Gamma^{B1D2}$ Additio M^1 *lin. anfractuosa* μ 8 Ponitur] Item dicitur Γ^{D} | ad *om.* Γ^{D*} 10 motionis] movens M 12 ratio *om.* D | forma] *praem.* talis Γ^{N1} | alicui] *comp.* D | alicui ut agat *om.* M | est *om.* Γ^{D*}(post sibi) 13-14 Rom. — Confirmatur *om.* D 13 Rom. 8] Ad Dei $\Gamma^{D'}$ Ad Rom. 8: qui spiritu Dei Γ^{D2} 13-14 aguntur] *om.* M *add.* etc. Γ^{D2} 14 proportionata M

F 1-2 Ps.-August., *Hypognosticon* III c. 11 n. 20 (PL 45, 1632): « Recte namque arbitror comparari liberum arbitrium iumento..., gratiam vero sessori ». 4 August., *Epist.* 186, *ad Paulinum* c. 3 n. 10 (PL 33, 819; CSEL LVII 53, 7-8): « Ipsa gratia meretur augeri ut aucta mereatur perfici: comitante, non ducente, – pedissequa, non praevia, voluntate ».

T [1] Loco « Bonifatium » codices habent « Sixtum ». – Praesens allegatio (lin. 4-5) est altera pars propositionis, cuius prior (cf. ad lin. 4) refertur infra n. 195, ubi dicitur « Bonifatium », sicut etiam in Lectura (cf. Duns Scotus, *Lectura* I d. 17 n. 92); porro, etiam apud Lombardum dicitur « Bonifatium » (cf. Lombardus, *Sent.* II d. 26 c. 2 n. 231 [I 438]), quod Duns Scotus bene sciverat, ut patet ex n. 166. 195 et ex Reportatione (cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 31). Est ergo lectio codicum erronea, proveniens ex similitudine scriptionis. Epistola ipsa est ad Paulinum, sed medio aevo putabatur scripta esse ad Bonifatium. [2] Thomas, *S. theol.* I-II q. 109 a. 9 in corp. (VII 307*b*-308*b*). – Haec positio, cum tribus rationibus eam probantibus (lin. 12-p. 206, 18), colligitur ex diversis locis Thomae; terminus vero « influentia specialis » est potius Godefridi de Font., *Quodl.* IX q. 13 (PhB IV 254-257). Opinio a Duns Scoto crisi non subicitur. [3] Thomas, *S. theol.* I-II q. 109 a. 9 arg. in opp. et in corp. (VII 307*b*. 308*a*): « Homo iam habens gratiam indiget alio auxilio gratiae ad hoc quod recte vivat... Nulla res creata potest in quemcumque actum prodire nisi virtute motionis divinae ». [4] Ib. q. 112 a. 1 ad 1 (VII 323*b*): « Instrumentum autem non agit actionem agentis principalis propria virtute, sed virtute principalis agentis »; q. 111 a. 2 in corp. (318*ab*); q. 109 a. 6 in corp. (299*b*). [5] Ib. q. 109 a. 1 in corp. (VII 290*a*). [6] Rom. 8, 14: « Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei ». Cf. Thomas, *Sent.* I d. 17 q. 1 a. 1 arg. 1 (ed. Parmen. VI 136*a*); Godefridus de Font., *Quodl.* IX q. 13 in fine (PhB IV 257). [7] Thomas, *S. theol.* I-II q. 109 a. 2 in corp. (VII 291*ab*); a. 3 ad 2 (295*b*); a. 5 in corp. (298*b*); a. 7 ad 3 (302*b*).

136 ⌊Dubium 2⌋ – Sed tunc est ulterius dubium de isto habitu[1], comparato ad potentiam operantem, – quae videlicet illarum[2] debeat dici causa prima, et quae secunda. [24]

---

in eo fons etc.[3] Exemplum: gratia est ut pondus, non ut ars; pondus non est principium operativum, gratia est ut figura sphaerica data massae plumbeae. Aliud exemplum: gratia comparatur vi activae generativae matris; hanc habet mater (quia animam humanam habet), sed deminutam et non potentem in actum nisi moveatur vi activa patris.

Secunda ratio: gratia nunc non sanat naturam perfecte[4]. Accipitur ab Augustino De natura et gratia, ubi dicit generaliter: 'sicut oculus sanus non potest videre sine lumine, sic nec anima etiam iusta recte vivere sine luce spirituali'[5]. – Confirmatur, Rom. 7 'de lege carnis'; similiter: *quid oremus, nescimus*, – *Spiritus postulat*[6].

Tertia ratio: actus consideratur ut a libero arbitrio, ut ab ipso gratia informato, ut tertio – ultra hoc – moto a Spiritu Sancto. Primo modo nec dignus est praemio; secundo modo dignus (sicut et parvulus baptizatus), sed non condignus (Ioan. 4: *fons*, cuius aqua non ascendit ultra sui principium); tertio ergo modo condignus[7]. ⦚

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2 comparato] cooperativo CP*MRI*Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ vel comparatione D | quae] quod Σ | videlicet] scilicet Λ^{O} *om.* Σ | illarum] istarum DV$\Gamma\Lambda^{Y}$ illorum R eorum Σ Aristoteles (!) C^{2} 3 debeat] *post* dici Σ debebat Γ^{D} | quae] quod $\Gamma^{N*}\Sigma$ 4 etc.] et cui (!) D non dicit: faciet $\Gamma^{N!}$ *add.* non: faciet DMVΓ^{BD} | gratia] prima (!) D | non ut ars; pondus *om.* Γ^{D} 5 datur (!) M 6 gratia comparatur] *om.* M *add.* etiam Γ^{D} | vi activae] virtuti (!) D 7 sed] scilicet M | actum] actu D 8 vi] a vi MV$\Gamma^{BDN!}$ a virtute D 9 ratio] *add.* quod D | nunc] *post* sanat $\Gamma^{N!}$ *om.* D | non *om.* R^{2} | naturam perfecte] p. n. MV$\Gamma^{BDN!}$ *add.* ut $R^{2}\Gamma^{B}$ 10 dicit] dicitur D de (!) Γ^{D} | generaliter] substantialiter R^{2} supernaturaliter VΓ^{BD} *om.* D | sanus] *praem.* non $\Gamma^{N!}$ *om.* AR^{2} 11 videre] vigere M | anima etiam iusta] etiam (in Γ^{D}) i. a. MVΓ^{BD} iusta anima D | recte] ratione $\Gamma^{N!}$(*restit.* ^{N2}) *add.* potest Γ^{B} | vivere] videre VΓ^{BD} 12 Ad Rom. D | 7] 8 $\Gamma^{N!}$ | quid] quod D 13 Spiritus postulat] etc. D 14 Tertia ratio] Tertio D | actus consideratur ut] a. ut c. V ut a. c. Γ^{B} consideretur act. ut D act. non confirmatur Γ^{D} | a libero] alio Γ^{D} | ipsa D 15 ut] et D | motum A 15-16 moto — secundo *om.* Γ^{D} 15 modo *om.* V | nec] non DM VΓ^{B} | dignus] *post* est DMVΓ^{B} indignus R^{2} 16 modo *om.* M | sicut et] est D | et *om.* M$\Gamma^{N!}$ 17 fons] foris (!) Γ^{D} *om.* DM | non ascendit] non attulit V *comp.* Γ^{D} | sui] suum D | ergo *om.* DM

T [1] Cf. p. 203 nota 4. [2] scil. duarum causarum (quae sunt potentia et iste habitus). – Praesens dubium (n. 136) procedit supponendo tertiam viam, non quartam; et sponte sequitur ex dictis n. 135 (cf. p. 204 nota 10). [3] THOMAS, *S. theol.* I-II q. 114 a. 3 in corp. (VII 347*b*); Ioan. 4, 14: « Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam ». [4] THOMAS, *S. theol.* I-II q. 109 a. 9 ad 1 (VII 308*b*): « Hic autem aliqualiter gratia imperfecta est, in quantum hominem non totaliter sanat »; ib. in corp. (308*a*); a. 8 in corp. (303*a*). [5] Ib. a. 9 arg. in opp. (VII 307*b*); AUGUST., *De nat. et gratia* I c. 26 n. 29 (PL 44, 261). [6] THOMAS, *S. theol.* I-II q. 109 a. 9 in corp. (VII 308*a*); Rom. 7, 25 et 8, 26. [7] THOMAS, *S. theol.* I-II q. 114 a. 3 in corp. (VII 347*b*). Ibi patent primus et tertius modus. Secundus est (ibidem): « Attenditur etiam pretium operis secundum dignitatem gratiae, per quam homo, consors factus divinae naturae, adoptatur in filium Dei, cui debetur hereditas ex ipso iure adoptionis »; ib. q. 112 a. 3 ad 1 (325*b*): « Glossa illa loquitur de illo qui confugit ad Deum per actum meritorium liberi arbitrii iam per gratiam informati »; q. 113 a. 2 in corp. (329*b*): « Effectus autem divinae dilectionis in

Videtur enim ex dictis[1] quod gratia est causa prima. 137

Sed oppositum videtur: 138

Primo, quia potentia utitur habitu, non e converso.

Secundo, quia actio non esset libera, si gratia esset prima causa: voluntas enim naturaliter moveretur, quia gratia naturaliter moveret, – et sicut voluntas non libere moveretur, ita nec libere ageret, cum non ageret nisi quia mota. 139

Tertio, quia non videretur voluntas – semel habens gratiam – umquam posse peccare, quia causa secunda semper sequitur inclinationem causae primae, nec potest moveri ad oppositum illius ad quod causa prima inclinat. 140

Similiter, quarto, voluntas est illimitatior ad actus quam habitus iste; illimitatio ad plures effectus videtur competere causae superiori[2]. 141

Hic potest dici[3] quod in actu meritorio (de quo est modo sermo[4]) duo considero, videlicet: illud quod praecedit rationem 142

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 est causa prima] p. c. e. DS sit c. p. Σ 2 videtur] ostenditur $I^2V\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* C *add.* et Γ^D 3 habitu] actu Λ^Y | non] *praem.* et $DV\Gamma^N\Sigma$ *add.* est I^* 5 voluntas enim] quia tunc vol. Σ 6 et *om.* $CR^*Z\Lambda^Y$ | sicut] si $V\Gamma^{BD*}$ 7 cum non ageret] non enim ag. P non tamen ag. D *om.* $C\Lambda^Y$ 8 quia] *om.* $S\Lambda^{O*}$ *add.* tunc Σ | non] ut $P^2\Gamma^N$ρπγβμυ sicut C^2 *om.* $D\Gamma^{D2}$ | non videretur *post* gratiam Σ | videretur = AΣ videtur *rell. edd.*, *add.* quod $DC^2V\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}$ | semel] semper Γ^{BD*} solum DS^* 9 umquam = $AP'\Sigma^Q$ numquam P^2 *rell.* (om. I^2) *edd.* | posset $P^2V\Gamma$ potest D | semper sequitur] seq. semp. $CVZ\Gamma^{BD}\Lambda^O$ 9-10 inclinationem] motionem DSV $\Gamma^{BD}\Sigma$ mutationem (not.: et inclinationem Λ^{O2}) Λ^O 11 quod] quem V *add.* movet et Σ | causa prima] p. c. V *post* inclinat Σ *om.* Γ^{N2} 13 iste = A ipse (*ante* habitus, 12 $PI\Gamma^N\Lambda^O$ *edd.*) *rell.* (*om.* Σ) *edd.* | illimitatio] *add.* vero D *add.* autem Σ 14 quod *om.* $D^*S\Lambda^Y$ | modo *om.* $DV\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 15 considero] *ante* duo Σ considerare oportet Λ^O | scilicet Σ

nobis... est gratia, qua homo fit dignus vita aeterna»; q. 114 a. 5 ad 2 (350*b*); q. 113 a. 3 ad 1 (332*ab*): «Pueri non sunt capaces motus liberi arbitrii, et ideo moventur a Deo ad iustitiam per solam informationem animae ipsorum» (de verbis «fiet fons» cf. p. 206 nota 3). De tertio autem modo habetur adhuc, ib. q. 113 a. 3 in corp. (332*a*); q. 114 a. 6 in corp. (350*ab*); a. 7 in corp. (351*a*); a. 8 in corp. (352*b*).

T [1] scil. supra n. 135. [2] De textu n. 136-141 cf. analoge dictum de potentia et habitu in natura, in tertia via supra n. 33-39. [3] Aliis verbis: 'Hic, quantum ad solutionem huius dubii (n. 136), dico' etc. – Cum responsio ad secundum dubium (n. 136) requirat duas solutiones (quarum prior ponitur infra n. 151, altera n. 152-156), necessarium videbatur praemittere duo: prius de actu meritorio, ubi a Duns Scoto in primis consideratur id quod praecedit rationem meritorii, et deinde ipsa ratio meritorii (n. 142), – alterum de habitu gratificante, ubi similiter considerantur duo, primo gratia ut est qualitas, et secundo ut habet relationem ad voluntatem divinam (n. 150). Ex his sequuntur duae solutiones praedictae: prior quidem ex actu ut praecedit rationem meritorii et ex habitu ut est qualitas (n. 151), altera ex ipsa ratione meritorii in actu et ex habitu ut acceptabili a voluntate divina (n. 152-156). Ex dictis patet textum n. 143-149, licet sit primigenus, et non 'Additio' (cf. ed. Vivès X 84*a*), esse tamen a Duns Scoto scriptum quasi inter parentheses seu esse veluti digressionem quamdam. [4] Cf. supra n. 129-135.

meritorii, et in hoc gradu includitur et substantia actus et intensio et rectitudo eius moralis; ultra hoc, considero etiam ipsam rationem meritorii, quod est acceptari a divina voluntate in ordine ad praemium, vel acceptabilem esse sive dignum acceptari.

143 Hoc secundum membrum[1] verius esset si actus esset complete [25] meritum per aliquid quod est in merente; acceptare non est in ipso, sed est actio divina: actio autem divina non videtur per se requiri ad meritum. – Quod etiam probatur, quia respectu huiusmodi 'acceptari' videtur esse meritum[2], nam aliquis actus dignus est acceptari, alius non; ergo antequam intelligatur acceptatus, est aliquid in actu quare dignus sit acceptari; ergo tunc est in ipso ratio meriti, saltem respectu acceptationis.

144 Contra[3]: ratio meriti non habetur complete nisi habeatur ratio digni vel digne ordinabilis ad praemium (quod est beatitudo), et hoc digne secundum iustitiam commutativam vel retributivam; sed quicumque actus, ex solis intrinsece agentibus, non habet hunc ordinem (tunc enim Deus non posset ei qui sic operatus est, non retribuere beatitudinem nisi iniuste eam sibi subtraheret, – hoc est falsum); ergo talis ordo secundum iustitiam est ex sola voluntate

---

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 et^{1} *om.* Γ^{N}Λ^{O}Σ 2 eius] actus VΓ^{BD}Σ *om.* Λ^{O} | moralis] naturalis Γ^{D} *om.* DCPMSRIZΓ^{N}Λ^{Y} | etiam] *ante* considero C et P'RIΛ^{Y} *om.* P^{2}Λ^{O}Σ 3 quod] quae DCPMRIZΓ^{N}Λ^{Y} | est] *add.* sic V | acceptari] acceptatio DPMSRIΛ^{Y} acceptio C accep^{o} ZΓ^{N}Λ^{O} 4 acceptabilem] *post* esse Σ acceptabile P 5-*p.* 211, 3 ¶ Hoc secundum — liberalitate mera *sign.* Haec littera ab illo loco 'Hoc secundum' (5) usque ibi infra 'Ulterius, sicut in actu' (*p.* 211, 4), et (et] etc. υ) in aliquibus originalibus notatur 'Additio' μυ 5 verius] verum (*not. vel:* verius Λ^{O2}) S^{2}Λ^{O} | esset — esset] salvat Γ^{N*} 6 meritorius S^{2}Σ | merente] mente Λ^{O*} *add.* quod non videtur (*add.* verum S), quia D^{2}P^{2}SVΓ^{D2}Λ^{O} | acceptare] acceptabile (*add.* esse Λ^{O2}) Λ^{O} *praem.* sed Γ^{N2} *add.* enim Σ 7 ipso] potentia Γ^{D2} | actio^{2} — non] quae Λ^{O} | autem] enim VΓ^{BD} 8 etiam *om.* Σ | respectu] ratio P^{2}Σ 8-9 huiusmodi = AI huius *rell. edd.*, *add.* quod est S^{2} 9 videtur] dicitur P | esse] *post* meritum Σ *om.* DCPMSZΓ^{N}Λ^{Y} | actus *om.* C*MSRZΓ^{N*}Λ^{Y*} 10 est] *ante* dignus (9) Σ *om.* Z | alius] aliquis R et aliquis Σ | acceptatus] acceptus CPMSRIZΓ^{BD}ΛΣ *om.* D* 11 est^{1}] *post* aliquid Σ *post* actu Λ^{O} | quare] quasi D *add.* debeat acceptari et Σ | sit] *ante* dignus Σ *om.* R* 12 saltem *om.* Σ | acceptionis DRIZΓ^{D*}Λ^{O} accep^{nis} ACMΓ^{BN}Λ^{Y} 14 vel] et RΛ^{Y} naturalis (!) C*Z | beatitudo] habitudo (*pon.* beat. C^{2}) CZ 15 vel retributivam] et retr. I sive retr. VΓ^{BD}Σ vel distributivam P^{2} *om.* Λ^{O2} 16 actus] *add.* sequitur V *add.* detur Γ^{BD} | ex solis] solis Γ^{BD*} solum V | intrinsece] intrinsecis DC^{2}PVΓ^{BD}Λ^{O} *om.* C' 16-17 hunc ordinem] o. h. Σ 17 operatus est] est operans (-ratus Γ^{N2}) CPMRIZΓ^{N}Λ^{Y} operetur D 18 tribuere VΓ^{BD}

T [1] id est: 'Sed forte dices quod hoc secundum membrum' etc.; secundum membrum cf. lin. 2-4, primum p. 207, 15-208, 2. – Textus n. 143 continet obiectionem, eiusque probationem, contra quas Duns Scotus arguit infra n. 144. 145. 148. [2] scil. in merente. [3] Hic (n. 144) arguitur contra dicta lin. 5-6.

divina gratuite ordinante, et ita ratio meriti complete erit ex voluntate divina ordinante istum actum ad praemium.

Et quod adducitur de secundo membro, quod 'actio divina non est de ratione meriti' [1], – respondeo: relatio in actione merentis ad actionem divinam est de ratione meriti, quae relatio non est merentis sine actione divina. 145

Si dicas quod 'tunc non est in potestate merentis mereri, sicut nec in potestate eius est illa actio divina', similiter 'principalius erit Dei mereri quam mei, quia principalius in merito est ex actione divina', – ad primum [2]: actus qui est meritum, est in potestate mea, supposita influentia generali, si habeo usum liberi arbitrii et gratiam; sed completio in ratione meriti non est in potestate mea nisi dispositive, tamen sic dispositive quod ex dispositione divina semper sequitur illud completivum ad agere meum, sicut semper sequitur animatio ad organizationem factam a causa naturali. Per idem patet ad secundum [3], quod licet principalius [4] – id est ultimum et completivum – in merito sit a Deo, non sequitur tamen 'ergo Deus meretur', quia meritum est actus potentiae liberae et secundum donum gratiae elicitus, acceptus Deo ut praemiabilis beatitudine, – et ita mereri est sic agere; Deus non sic agit. 146

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 divina] ei C' Dei $C^2MRZ\Lambda^Y$ | ita] illa $V\Gamma^{BD}$ *om.* Λ^Y | complete *om.* $DSR^2\Gamma^{BD*}$ | erit] fit $V\Gamma^B$ fit sic Γ^{D*} 1-2 voluntate — actum] ordine (*pon.* ordinatione Γ^{D2}) voluntatis divinae (*add.* ordinante Γ^{D2}) istius (illius Λ^O istum Γ^{D2}) actus (-tum Γ^{D2}) $V\Gamma^{BD}\Lambda^O$ 2 istum] illum (*post* actum Σ) $D\Sigma$ 3 Et] *add.* ad illud P^2 | de] pro $S^2IV\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 4 de] ex V | meriti] *add.* quia nec est in potestate nostra Λ^{O2} 4-5 in actione — relatio *om.* Γ^{N*} 4 actione] actu $V\Gamma^{BDN2}\Lambda^O\Sigma$ 5 de] ex Λ^O 5-6 quae — merentis] quia relatio quae est merentis, non est $V\Gamma^{BD*}$ | merentis *om.* $I^2\Lambda^{O*}\Sigma$ 6-7 sine — merentis *om.* D^2 7 est] esset Σ *om.* M^2 8 in potestate eius est *om.* Σ 8-9 principalius — mereri] tunc mereri erit princ. Dei Σ 9 erit] est R esset C *add.* ipsius I^2 | quam mei *om.* D | est] *add.* quod (*add. ultra* est Λ^{O2}) Λ^O | ex actione] actio DCPMSRIZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ *not.* vel: actio Λ^{O2} 10 primum] *add.* dico quod $\Gamma^{N2}\Lambda^{O2}$ | qui] quod Σ 11 influentia] *post* generali Σ manentia (*pon.* infl. C^2) C 12-13 dispositive] dispositione $DR\Sigma^Q$ 13 tamen sic dispositive *om.* $P^2\Lambda^O$ 13 tamen] non Z *om.* P^2 | dispositive] dispositione $D\Sigma^Q$ | quod] quia Λ^O | dispositione] positione Γ^{D*} ordinatione Σ 15 patet *om.* $V\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 16 quod] quia CMSVZ$\Gamma^{BD}\Sigma$ | licet] *add.* illud quod est Λ^O | id est] et Λ^O 17 tamen] *ante* sequitur $\Lambda^{O2}\Sigma$ *om.* DCPMSRIVZ$\Gamma\Lambda^{YO'}$ | ergo] quod Λ^O 18 quia] quod Λ^O | actus] actio DPS actio vel actus (vel actus *post* liberae) A *om.* Λ^{O*} | potentiae *om.* Λ^{O*} | liberae] *add.* et gratiae $V\Gamma^{BD}$ | et *om.* $V\Gamma^{BD}$ | secundum] sed Γ^B *om.* I^* 18-19 donum] inclinationem (*add.* et donum Λ^{O2}) $I^2\Lambda^O\Sigma$ 19 gratiae] *add.* est actus Γ^B | Deo] a Deo CPMRIVZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ 20 Deus] *post* agit Z *om.* Λ^Y *add.* autem $I^2V\Gamma^{BD}\Sigma$

T [1] Cf. supra p. 208, 7-8 («actio autem... ad meritum»); secundum membrum cf. n. 142 (cf. p. 208 nota 1). [2] scil. respondeo; primum cf. lin. 7-8, secundum cf. lin. 8-10. [3] Cf. supra lin. 8-10. [4] «principalius», scil. 'id quod est principalius' etc.

147 Contra: saltem principalius in merito est a Deo. – Respondeo: [26] si 'principalius' dicatur ultimum completivum, concedatur; si dicatur prima realitas vel perfectior realitas, negatur, quia actus est quid absolutum et prius natura 'illa acceptatione passiva', et magis ens ea.

148 Ad illud quod secundo adducebatur pro secundo membro, quod 'actus meretur acceptari'[1], – respondeo: in hoc est ratio meriti 'secundum quid', quia non est ordinatio actus[2] ad beatitudinem ut praemium iuste reddendum pro tali actu, – et concedatur quod acceptatio illa passiva divina non includitur in ratione meriti 'secundum quid', sicut non requiritur in ratione meriti de congruo, quomodo attritus meretur iustificari.

149 Et quod praedictum est[3], intelligendum est de acceptatione divina aeterna, qua Deus, ab aeterno praevidens hunc actum ex talibus principiis eliciendum, voluit ipsum esse ordinatum ad praemium, et actu volitionis suae ordinando ipsum ad praemium, voluit ipsum fore meritum; qui tamen secundum se consideratus, absque tali acceptatione divina, secundum strictam iustitiam dignus tali praemio non fuisset ex intrinseca bonitate sua quam haberet ex suis principiis: quod patet, quia semper praemium est maius bonum merito et iustitia stricta non reddit melius pro minus bono. Ideo bene dicitur quod Deus semper praemiat ultra condignum, universaliter quidem ultra dignitatem actus qui est meritum, – quia quod ille sit condignum meritum, hoc est ultra

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 saltem] *praem.* Deus C*M *add.* sic V 2 concedatur = A *edd.* conceditur *rell.* 3 realitas^2 *om.* CMΣ 4 quid *om.* Σ | et^1] *om.* DCPMSRI^{2}Z$\Gamma^N\Lambda$ *add.* ita V | illa acceptatione] quam illa acceptatio Σ | acceptione CRZΓ^N accep^{ne} ADV$\Gamma^{BD}\Lambda$ | passiva] divina DCMRV'ZΛ^Y *not.* aliter: divina S^2 5 ea] *add.* sicut esse absolutum est magis ens relativo Λ^{O2} 8 quia] quod DCP*MS RZΛ^{YO2} | non *om.* Λ^{O2} 9-10 concedetur S' conceditur PS^{2}RIV$\Gamma\Lambda\Sigma$ 10 acceptatio] accep^o DI$\Gamma\Lambda^O$ *praem.* talis D | illa *om.* CZ | passiva *om.* DCPMSRZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ | divina *om.* Γ^{BD} 11 sicut non] sed nec V 12 quomodo] quo CP^{2}RZ$\Gamma^N\Sigma$ | attritus] contritus Σ attributus (!) Γ^B actus DC MSRVZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ *praem.* actus Λ^O 13 dictum DCPMSRIZ$\Gamma^N\Lambda^Y\Sigma$ | intelligendum] *add.* quod D | acceptione RIZ accep^{ne} ADV$\Gamma\Lambda$ 14 divina = A 16 et] *add.* ita V$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ | volitionis suae] s. v. Σ 18 tali *om.* PΓ^{BD} | acceptione DCRIZ accep^{ne} AMV$\Gamma\Lambda\Sigma^Q$ 19 non fuisset *ante* secundum (18) Σ | ex intrinseca] extrinseca DC*P*ZΓ^{N*} | sua = A 21 stricte DC PMSRZ$\Gamma^{N*}\Lambda^Y$ 21-22 melius pro minus] maius bonum pro minore Σ 22 Ideo] Illud S^2 *praem.* Et CZ | bene *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^O$ 23 condignum] *add.* meritum I*Λ^O *add.* et VΓ^D 23-24 universaliter — condignum *om.* Γ^B 23 quidem] quid VΓ^{D*} *add.* praemiat D | qui] quod DCP* MSRZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ 24 ille = A ille actus $\Gamma^{N2}\Lambda^O$ *edd.* illud $\Gamma^{N'}$ *rell.* (*om.* Γ^B)

T [1] Cf. supra p. 208, 8-12; de secundo membro cf. p. 209 nota 1. [2] id est: 'quia ordinatio actus non est' etc. [3] scil. supra n. 144-148.

[26] naturam et bonitatem intrinsecam eius, ex gratuita acceptatione divina; et forte adhuc, ultra illud aliud quod de communi lege esset actus acceptandus, quandoque Deus praemiat ex liberalitate mera.

[27] Ulterius, sicut in actu meritorio sunt duo praedicta (scilicet 150
substantia actus cum rectitudine, et ratio meriti [1]), similiter habitus gratiae est quaedam qualitas, – et probatur, quia praeter [2] relationem illam quam ad rationem rectam habet in quantum est habitus bonus moraliter, habet specialem relationem ad voluntatem divinam, acceptantem ipsum vel subiectum habens ipsum.

Habitus iste secundum substantiam inclinat active ad actum, 151
et hoc active ut causa partialis (tenendo tertiam viam in solutione praecedente [3]), et in hac causalitate habitus est causa secunda et potentia causa prima, sicut dictum est in solutione praecedente de habitu in communi et potentia, ponendo habitum 'activum' [4]; et hoc probant rationes iam adductae [5].

Sed accipiendo actum secundum rationem meritorii, potest 152
dici quod ista condicio principaliter competit actui ab habitu et minus principaliter a voluntate: magis enim acceptatur actus ut dignus praemio quia est elicitus a caritate, quam quia est a voluntate libere elicitus, quamvis utrumque necessario requiratur. Exemplum huius potest poni de divisione alicuius corporis mediante

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 intrinsecam *om.* Σ | acceptatione] acceptione DCRZ accep^{ne} MVΓΛ *om.* S* 2 et forte] sed f. Γ^{D2} f. etiam Λ^{O} *add.* etiam I | aliud] ad CPMIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{O}$Σ *om.* VΓ^{BD} | communi lege] l. c. (c.] qui! V) VΓΣ 3 quando C^{2}PVΓ^{BD*} | praemiat *ante* quandoque Σ | mera] *ante* liberalitate Σ sua (*add.* mera D^{2}) D 5 similiter] *praem.* ita Σ 6 probatur, quia] prob. quod A *om. rell. edd.* | praeter] propter A 6-7 relationem] rationem (*pon.* relationem S^{2}) DPSRI*$\Gamma^{N2}\Lambda^{Y}$ 7 rationem] *post* rectam CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *not.* vel: prudentiam Λ^{O2} | habet *ante* ad I^{2}VΓ^{BD}Σ 8 moraliter = Aτ formaliter *rell.* ρπγβμυ | relationem] *ante* specialem Σ rationem S* 9 ipsum^{1}] ipsam Λ^{O}Σ | vel] ut DCPMRI*Z$\Gamma^{N*}\Lambda^{YO*}$ | ipsum^{2}] ipsam Σ *om.* SR$^{2}\Lambda^{Y}$ *add.* habitum V 10 iste] ille Λ | active] actione Γ^{B} *praem.* et hoc D^{2} *om.* I^{2} | actum] *add.* secundum substantiam D^{2}P$^{2}\Lambda^{O}$Σ 11 et hoc active *om.* Σ 12 praecedente] *ante* solutione (11) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ principali praeced. AI principali et praeced. CPMSRZΛ^{Y} principali quaestionis praecedentis D | et^{1} *om.* DCP*MSRZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 13 solutione praecedente] p. s. VΣ 15 iam = A nunc (non $\Gamma^{D'}$ *om.* Γ^{D2}) *rell. edd.* 16 actum] habitum Λ^{O} | meriti V 17 ista] illa DΛ^{Y}Σ | condicio] *add.* esse meritorium et gratuitum Λ^{O2} | principaliter *om.* Λ^{O} | actui] *in ras.* P^{2} alicui S$^{2}\Gamma^{BD*N2}\Lambda^{O2}$Σ *praem.* alicui V 18 acceptaretur VΓ^{BD} 19-20 a voluntate] *post* elicitus (20) Σ ad voluntatem Σ^{Q}

T [1] Cf. duo membra n. 142 (cf. p. 208 nota 1). [2] Loco «probatur, quia praeter» codex A habet «probatur quod propter», reliqui «praeter». Lectionem codicis A córrigimus iuxta sensum, innixi simili forma qua haec verba in manuscriptis abbreviantur. [3] Cf. supra n. 32. [4] Cf. supra n. 10. [5] Cf. supra n. 138-141 (cf. p. 207 nota 2).

cultello: ipsa quippe divisio absolute magis est a potentia motiva dividentis quam a cultello, et ideo potentia motiva fortior velocius dividit; sed tamen in quantum haec divisio comparatur ad visum sub ratione acceptabilis – ut cui placet – magis attribuitur cultello, quia lenitas partium divisarum, quae placet visui, magis est ex acutie instrumenti quam ex efficacia virtutis principaliter dividentis. Similiter, sonus magis est ex percussione corporis sonantis quam ex ordine percussionis, et tamen ut acceptabilis auditui, magis est ex ordine percussionis quam ex efficacia potentiae percutientis; immo posset esse efficacior virtus percutiens, et minus acceptabilis, – immo omnino non acceptabilis auditui, quia non est sonus harmonicus. Aliud exemplum: si pater est causa principalis respectu filii et mater minus principalis, tamen ipsa potest esse principalior causa filii, in quantum dilecti aut diligibilis alicui, ita quod filius magis diligatur quia est matris ut gignentis, quam quia est patris generantis.

153 Ita potest Deus ordinasse aliquem actum acceptare tamquam dignum praemio – vel acceptabilem sive acceptandum esse – quia ad illum actum inclinat aliquis habitus ut principium eius activum partiale, et quod propter hoc principalius acceptetur vel sit acceptabilis, quam quia est a reliqua causa partiali.

154 Secundum hoc[1] ergo potest convenienter exponi illud Augu-

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 ipsa quippe] prima (*pon.* ipsa C^{2}) q. CM i. quidem DVΓ^{BD}Λ^{O} nam i. Σ | absolute *om.* DCPMSRIZΓ^{N}Λ^{Y}Σ | motiva *om.* VΓ^{BD*}Λ^{O} 2 dividentis] divisiva VΓ^{BD*}Λ^{O} *comp.* D *om.* Σ | motiva] *add.* dividentis (-dens Z) DPIZΓ^{D2N} 3 tamen] tantum C* non R^{2} | haec] *post* divisio CVΓ^{BD} *om.* ZΣ 5 divisarum] divisam (!) D diversarum Γ^{BD*} 6 virtutis] *add.* moventis Λ^{O2} | principaliter *om.* Σ 7 dividentis *om.* R*Λ^{Y} | magis] *post* est C^{2}Σ *om.* C'Z 8-9 et tamen — percussionis *om.* D^{2}Γ^{B} 9 potentiae] personae VΓ^{BD*} formae Λ^{O2} *om.* PR^{2}IΓ^{N}Λ^{Y} 10 virtus percutiens] vis p. VΓ^{BD} vis percussiva *ante* efficacior Λ^{O} virtus percutientis DCMRZ^{Y}Λ 10-11 minus acceptabilis, immo = AR^{2} 11 omnino] *in ras.* S^{2} *praem.* tamen Λ^{O2} *om.* DCPMR^{2}ZΓ^{N}Λ^{Y} | acceptabilis^{2}] acceptaretur VΓ^{BD}Λ^{O*}Σ | auditui] ab auditu Σ 12 est^{1}] esset Λ^{O}Σ | sonus harmonicus] s. harmoniacus Σ *comp.* D | Aliud exemplum] At ex. CM *add.* est D | est^{2}] esset D 13 mater] *add.* causa Γ^{N} 14 aut] ut C* vel VΓ^{BD}Λ^{O}Σ 15 ita] id est C*PSRI'ZΓ^{N}Λ^{Y} hoc est I^{2}VΓ^{BD}Λ^{O}Σ | diligatur] *add.* ab aliquo Λ^{O2} 15-16 quam — generantis] est Γ^{B} 16 quia *om.* DP | est patris] ut est (e. *om.* P) p. DC*PMRIZΓ^{N}Λ^{Y} est p. ut SVΓ^{D}Σ | generantis] gignentis est Γ^{D} 17 acceptare] acceptabilem (-let D) DCPMSR^{2}(*in corr.*) IZΓ^{N} ordinabilem (*not.* vel: acceptabilem Λ^{O2}) Λ *om.* Σ 18 vel] *om.* C'Γ^{N} et C^{2} | acceptabilem] acceptari DΓ^{N} 19 eius] *ante* principium Σ est DΛ^{O} 20 propter hoc] *post* principalius DCPMSRIVZΓ^{D2N}ΛΣ *om.* Γ$^{BD'}$ 22 Secundum] Per Σ | ergo *om.* Λ^{O}Σ | potest convenienter = A convenit vel convenit S' convenit (*pon.* potest S^{2}) DCMS^{2}RI'ZΛ^{Y} contingit P potest (*post* exponi Γ^{N}) I^{2}VΓΛ^{O}Σ *edd.*

T [1] Cf. supra n. 152-153.

stini 'caritas est sicut sessor ad equum'[1], et illud etiam quod 'voluntas respectu gratiae est pedissequa et non praevia'[2]: hoc quidem verum est respectu actus in quantum meritorius est, sed non in quantum ille actus[3] 'in substantia'.

Et esset primum exemplum[4] omnino simile, si equus esset liber et sessor esset per modum naturae dirigens equum ad certum terminum. Magis placere posset, et hoc alicui ordinatae voluntati, cursus equi ex hoc quod esset secundum inclinationem naturalem ipsius sessoris ad certum terminum, quam ex hoc quod equus vi sua motiva velociter curreret. Tunc etiam posset equus ex sua libertate sessorem deicere, vel praeter eius directionem in terminum, ad aliud se movere: et in primo[5] quidem fieret equus omnino non-acceptabilis, quia non haberet sessorem propter quem acceptaretur a tali voluntate, – in secundo[6], licet equus talis esset acceptabilis, non tamen cursus eius acceptaretur, quia non esset secundum directionem sessoris. – Hoc modo in proposito. Voluntas est quasi equus liber, et gratia quasi sessor per modum naturae, inclinans ad obiectum per modum determinatum: secundum huiusmodi inclinationem cursus voluntatis placeret, – alius[7] non placeret, sicut quando est peccatum veniale vel actus indifferens; quando autem sessor abicitur, quod fit per peccatum mortale, omnino ipsa voluntas fit displicens. 155

[28]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 etiam *om.* Σ 2 respectu] ex parte (*not. vel: respectu* Λ^{O2}) Λ^{O} | est pedissequa] sit (*sicut* Σ^{U}) ped. *ante* respectu Σ | non *om.* ACPMS$R^{*}I^{*}Z\Lambda^{Y}$ | praevia] domina $\Gamma^{N2}\Sigma$ *not.* vel: domina Λ^{O2} *rescr.* S^{2} 3 verum est] e. v. Σ | meritorius est] e. m. Σ 4 ille actus] iste a. DCMSRVZΓΛ^{O} *praem.* est $\Lambda^{O}\Sigma$ *add.* est PΓ^{N*} | in¹ *om.* PΓ^{N*} 5 primum] istud Λ^{O} | omnino *om.* PIΓ^{N} 6 per modum naturae *post* terminum (7) Σ 7 Magis] *praem.* Tunc enim $S^{2}\Gamma^{D2}\Lambda^{O}$ 7-8 Magis — equi] Et posset cursus equi magis placere ordinatae voluntati Σ 7 et hoc] *om.* CP'MRIVZΓΛ^{Y} ⌜…⌝ P^{2} | ordinatae voluntati] ordinate volenti C$PI^{2}Z$ ordi^{te} vo^{ti} (*v.*] vo^{te} Λ^{O} *sed pon.* volenti Λ^{O2}) ADMRI'VΓΛΣ 8 esset = A est *rell. edd.* | inclinationem naturalem] n. i. $\Gamma^{N}\Sigma$ 9 vi] ex vi DΓ^{N} *om.* Γ^{D*} 12 quidem] quidam M *om.* PRI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *add.* motu Σ^{Q} | fiet CZ 14 equus talis] t. e. $\Lambda^{O}\Sigma$ 15 non tamen cursus eius] c. t. e. n. Σ | acceptaretur] acceptatur VΓ^{B} acceptaret Γ^{N*} 16 secundum directionem] sec. (*om.* C) directivum CMZ 18 obiectum] *in ras.* R^{2} movendum Γ^{N2} actum Λ^{Y} *not.* aliter: actum S^{2} | per modum *om.* Σ | secundum] *praem.* sed S^{2} *add.* enim Λ^{O2} 19 huius DSΓ^{D}Λ | inclinationem] voluntatem V *add.* et Σ^{Q*U} | cursus] *praem.* unus $S^{2}\Lambda^{O2}$ | voluntatis] *add.* secundum huiusmodi inclinationem Σ | placeret] placet C*MVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma^{Q*U}$ *om.* Λ^{Y} 19-20 alius non placeret] a. n. placet MVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* $C^{*}R^{*}$ 20 quando] quia C*Z 21 fit] sit DM 21-22 omnino *post* fit (22) Σ 22 ipsa] illa VΓ^{BD} *om.* RΣ | fit] sit D est VΓ^{BD} sic M

T [1] Cf. supra n. 135. [2] Cf. ibidem. [3] id est: 'ille actus est actus' etc. [4] Cf. supra n. 154. [5] scil. casu (si scil. sessorem deiceret). [6] si scil. equus ad aliquid aliud se moveret. [7] qui scil. esset praeter inclinationem gratiae.

156 Hoc etiam modo[1] voluntas est pedissequa, quia non ex se ita determinate inclinat ad terminum (propter quam inclinationem actus acceptetur) sicut gratia inclinat, et voluntas potest illud[2] participare a gratia, quia competit gratiae magis per essentiam quam sibi; et in hoc ipsa voluntas est causa secunda, non quod in causando 'aliquid intrinsecum actui' sit causa secunda, sed in essendo propter quod actus acceptetur, quod dicit respectum eius ad extrinsecum: satis quippe possibile est propter causam principaliorem effectus competere effectui aliquam relationem ad extra minus principaliter, quam propter causam eius minus principalem, sicut patet in exemplis supra positis[3].

157 Habet autem habitus iste, sicut et quilibet habitus moralis, inclinare determinate ad obiectum – sive ad finem – ex virtute obiecti quam aliquo modo participat; nam sicut habitus intellectualis habet aliquo modo in se obiectum tamquam praesens sub ratione obiecti intelligibilis, ita habitus moralis habet aliquo modo obiectum in se sub ratione boni diligibilis, – et ita sicut ille habet virtute obiecti quodammodo agere ad praesentiam obiecti, ita iste virtute obiecti suo modo contenti habet inclinare ad obiectum: ex hoc apparet quomodo habitus magis determinate inclinat ad obiectum quam potentia, quia determinatius includit obiectum.

158 Et secundum hoc[4] etiam posset dici quod illa causalitas par-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 quia] quando VΓ^{BD} 1-2 non — inclinat] ex se non ita inclinatur determinate Σ 2 terminum] *add.* quod DPS²RI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | quam] eius (*post* inclinationem D) DPRI$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *om.* S 5 sibi] voluntati Σ igitur (*praem.* sibi S²) S *add.* et potentiae Λ^{O2} | ipsa *om.* P²R²Λ^{Y}Σ | voluntas] *post* secunda D²V$\Gamma^{BD'}$ *om.* D'CPMSRIZ$\Gamma^{D2N}\Lambda^{YO'}$ scilicet vol. Λ^{O2} | est = AC erit (*ante* ipsa D) *rell. edd.* | secunda] extra vel sec. D² *om.* P² *add.* tamen in eliciendo (eligendo S²) actum voluntatis (-tas S²Λ^{O}) habet primam rationem motivi (-vam S²Λ^{O}) P²S²I²Λ^{O} 5-6 non — secunda *om.* D² 6 sit] *addunt:* necessaria C'MS'RZΛ^{Y} voluntas D²C²PS²I²$\Gamma^{N}\Lambda^{O}$Σ necessaria vel voluntas I' | causa secunda] *praem.* non Γ^{N*} *om.* D² 7 essendo] *add.* illud Σ *add.* acceptabile Λ^{O2} | acceptatur CPMRIZΛ^{Y} receptetur S* 7-8 quod² — extrinsecum *om.* Γ^{N*} 7 quod²] quia ADCPMRVZ$\Gamma^{BDN?}\Lambda^{Y}$ 8-9 principalem DS²V 9 competere = A comp. illi *rell. edd.* 9-11 effectui — sicut *om.* Λ^{O2} 12 quilibet] quicumque DCPMSRIVZΓ^{DN}ΛΣ *add.* alius V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ 13 obiectum] *add.* sicut ad finem A 14 quam] quem Λ^{O2} quod Γ^{N} 15 in se] *ante* aliquo VΓ^{BD}Σ *post* obiectum Γ^{N} *om.* Λ^{O} 15-16 sub ratione] *in ras.* R² *in r.* PI 16-17 ita — diligibilis *om.* Λ^{Y} 16 aliquo] quodam VΓ^{BD}Σ 17 in se *ante* aliquo (16) Σ | boni] *post* diligibilis PIΓ^{N} obiecti R² 18 iste] ille Λ^{Y} *praem.* et V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *add.* habitus V 19-20 ex hoc] hoc D* *praem.* et DCPMRIZ$\Gamma^{DN}\Lambda^{Y}$ *add.* etiam Σ^{Q} *add.* autem Σ^{U} 22 Et *om.* Σ | etiam] *ante* secundum Γ^{B} *om.* Γ^{N}Σ | potest I

T [1] Cf. supra n. 155. [2] scil. 'inclinare ad terminum'. [3] Cf. supra n. 152. [4] Cf. supra n. 157.

tialis quae attribuitur habitui [1], competit sibi ex ea parte qua obiectum dicitur esse activum respectu actionis et non ex ea parte qua potentia dicitur activa, quia magis habitus habet vim suam ex obiecto quod determinate includit quam ex ipsa potentia.

Et si tunc arguatur, sicut argutum fuit in praedicta solutione, 159 quod 'habitus determinat et inclinat potentiam, ergo est causa prior' [2], – responsionem quaere [3].

[12. – An debeat poni habitus supernaturalis gratificans ad hoc quod natura beatificabilis beatificetur]

[29] De secundo articulo [4] dico quod Deus de potentia absoluta 160 bene potuisset acceptare naturam beatificabilem – acceptatione speciali praedicta [5] – exsistentem in puris naturalibus; et similiter, actum eius ad quem esset inclinatio mere naturalis, potuisset acceptare ut meritorium. Sed non creditur ita disposuisse quod naturam puram vel actum eius sic acceptet, quia 'actum ex puris naturalibus esse meritorium' appropinquat errori Pelagii [6]. Ideo verisimilius creditur quod acceptet naturam, et actum eius tamquam meritorium, per habitum supernaturalem.

Sed hic [7] duplex est dubitatio. 161

Una, quomodo aliquid in natura creata possit esse ratio quare

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 competit] convenit PSRI 1-2 qua — parte *om.* $D^{2}\Gamma^{D2}$ 2 dicitur esse = A dicitur D^{2}V $\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ *edd.* est $\Gamma^{D?}$ *rell.* | non] hoc C^{*}MZΛ^{Y} 3 habitus] *ante* magis Σ actus PΓ^{N} 5 Et si tunc] Et t. si Σ Si etiam t. PR$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ Si etiam (etiam *post* arguatur I^{*}) I Et si D | arguitur DPVΓ^{N} arguas Σ^{Q} | praedicta] praecedente VΓ^{BD} prima Σ 6 potentiam] rationem Σ *om.* S^{*} 7 responsionem quaere] responsio, quaere $I^{*}\Sigma$ responsio DCMSRZΛ^{Y} [[*praem.* (!) responsionem quaere alibi D^{2} *add.* quaere R^{2} *pon.* quaere C^{2} *add. in spatio relicto vacuo* quaere solutionem supra, huiusmodi distinctionis quaestione annexa, opinione tertia, in dubitationis solutione tertia, ubi dicitur quod habitus ex ratione sui est causa secunda, qua videlicet potentia potest uti, et ita si in infinitum augeretur, numquam posset fieri principium utens, quia non est eiusdem rationis causalitas potentiae cum causalitate habitus, sed alterius et alterius S^{2}]]; *adnot. in spatio relicto vacuo* Nihil ibi deficit, sicut dicit P^{2} *adnot.* Ubi, quaeso Γ^{B2} 10 Deus *om.* VΓ^{BD*} 11 posset CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO2}\Sigma$ | naturam] *om.* VΓ^{B2D2} *add.* acceptabilem et P | acceptione RIZΛ^{O} accep^{ne} ADCMS$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}\Sigma$ 12 speciali praedicta] p. s. Σ | exsistentem] exsistente S^{2}VΓ^{BD*} convenientem R | naturalibus] *add.* eius Γ^{N} 13 est VΓ^{BD*} | mere naturalis] modo naturali RΛ^{Y} viae naturalis Λ^{O*} | posset $\Lambda^{O2}\Sigma$ 14 disposuisse] posuisse C^{*} disponere Γ^{D*} *praem.* ipsum C^{2} *praem.* illud Γ^{N} 15 actum²] *add.* meritorium P 17 creditur] est DCPMSRI^{*}Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ 19 est] *ante* duplex CPMS^{2}IVZΓ $\Lambda^{O}\Sigma$ *om.* S'RΛ^{Y} 20 possit esse] *ante* in Σ posset e. DCMSRIVZΓΛ^{Y} | quare] *add.* aliquid Λ^{O}

T [1] Cf. supra n. 151. 40. 32. [2] Cf. supra n. 34. [3] Cf. supra n. 85. [4] Cf. supra n. 125. [5] Cf. supra n. 129. [6] Cf. supra n. 121. [7] scil. quantum ad duplex dictum n. 160, videlicet de potentia Dei absoluta et de habitu supernaturali gratificante; prior dubitatio (n. 161) refertur ad prius dictum, altera (n. 162) ad alterum.

acceptetur a voluntate divina (vel absolute vel tali modo[1]), cum nihil in creatura sit ratio actus divini, nec in se nec ut super tale obiectum tendit.

162 Alia dubitatio, quia circumscripto omni dono Dei supernaturali, est distinguere inter amicum et inimicum, – ut inimicus dicatur in quo est peccatum non deletum (et ideo manet offensa), non-inimicus dicatur in quo non est offensa; sed ante collationem omnis doni supernaturalis posset alicui 'prius inimico' dimitti offensa[2], sicut dicetur in IV libro distinctione 16[3][a].

163 Respondeo[4]. Non-inimicus non est 'amicus': quia[5] aliquis, condonans alteri offensam – per hoc quod non amplius quaerit vindictam pro offensa – non fit amplius eius inimicus; sed non propter hoc sequitur quod statim recolligat eum ut amicum, nec quod respuat eum ut inimicum contrarie, sed negative, – quod nec velit sibi malum ut inimico, nec bonum ut amico.

---

[a] *Loco 16 a Duns Scoto relinquitur spatium vacuum.*

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 acceptatur (*comp.* C^2) DCPMSIVZΓ^{BDN*}Λ 2 ut *om.* PVΓ^{BD*} 2-3 super tale obiectum tendit = A tend. sup. t. ob. (*add.* de hoc dicetur in quaestione sequente Λ^{O2}) *rell. edd.* 4 Alia dubitatio] Alia $S^2V\Gamma^{BDN2}\Sigma$ *om.* DCPMS'RIZ$\Gamma^{N'}\Lambda^{Y}$ *add.* est Λ^{O} | Dei = A 4-5 supernaturali] spirituali CMRZΛ^{Y} 6 ideo] in quo Σ 6-7 non-inimicus — offensa *om.* Σ^{U2} 7 dicatur] dicitur DCPMR^2IVZΓΛ^{Y}Σ *om.* R' | est] manet PI 8 posset] *praem.* et VΓ^{D*} *add.* dici VΓ^{BD*} 9 offensa] *add.* quam infunderetur alicui gratia supernaturalis Λ^{O2} | libro = ARτ | 16 = $I^2\Lambda^{O}$ 16, q. 2 Γ^{D2} 1, q. 6 βμυ 3 P^2I'$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$τπγ 2 ρ *spatium vacuum* VΓ^{B}Σ [[*cf. etiam ad* 10]] 10 Respondeo = A Ad ista (i.] primum Γ^{B}) respondeo [[resp.] responsio est ibi I^2 *add.* (*post* amico, 15 μ) quaere ibi ρπγβμ *not.* alius liber: Responsionem vide dist. 16 et 14, 4 et 41 dist. huius adhuc μ]] DC (*om.* C^2)PMS'RIVZΓΛ^{Y}Σρπγβμυ Ad ista responsum est in IV, dist. 16; quaere ibi si placet (*partim in spatio relicto vacuo*) S^2 Ad ista quaere responsionem in IV, 16 (*add.* ad quod potest dici quod Λ^{O2}) Λ^{O} Ibi est responsio ad ista τ 10-15 Non-inimicus — ut amico] Ad primum potest dici quod in homine est aliquid quod reddit ipsum acceptabilem de lege ordinata, et illud dicitur acceptabile secundum quid, quia non est donum nisi quia acceptum. Ad secundum dici potest quod inter amicum et inimicum est dare medium, scilicet nec amicum nec inimicum positive (negative non), quia si non habet peccatum, nec etiam gratiam (quod Deus facere potest); nec est inimicus nec amicus positive β [[*eundem textum add. post* amico (15, ¶ *sign.*: Additio υ Additio aliorum *et lin. anfractuosa* μ) μυ]] *om.* S$R^2\Lambda^{YO2}$ρτπγ; ¶ *sign.*: Extra *in text. et mg.* I^2 *litteris* a-b $V^1\Gamma^{B2}$ *lin. anfractuosa et nota* Additio aliorum μ 10 Non-inimicus non] Non inimicus PIVΓ | non^2] *add.* semper Λ^{O2} | non est amicus *om.* Z 11 alteri] alicui (*post* offensam V) VΓ^{BD}Σ | per] propter VΓ^{BD} | amplius quaerit] q. a. Σ 12 fit] est Σ sit DP | eius] *post* inimicus Σ ei $C^2R^2\Lambda^{O2}$ 13 hoc] se D *om.* C | $quod^1$] ut D *add.* non Γ^{N*} | recolligat eum] e. r. PIVΓ^{BD} 14 respuat] respiciat D | sed] *add.* tantum Σ | negative] privative IΓ^{N} | quod] quia IΓ^{N} *praem.* scilicet VΓ^{BD}Σ *add.* scilicet PIΓ^{N} | vellet PIVΓ 16 *cf. ad* 9

T [1] scil. acceptatione speciali (n. 160). [2] id est, dimitti offensa et non dari gratia (conclusio: talis ergo non-inimicus videretur esse amicus). [3] Cf. idem ut supra n. 120 et p. 198 nota 2. [4] Respondetur ad n. 162, omissa responsione ad dubitationem n. 161. [5] id est: 'probatur, quia' etc.

Quantum ergo ad istum articulum[1], non est necessarium ponere habitum supernaturalem gratificantem, loquendo de necessitate respiciente potentiam Dei absolutam (praecipue cum posset dare beatitudinem sine omni merito praecedente), licet tamen hoc sit necessarium loquendo de necessitate quae respicit potentiam Dei ordinatam, quem ordinem colligimus in Scriptura et ex dictis sanctorum, ubi habemus quod peccator non est dignus vita aeterna et iustus est dignus. 164

13. – De sententia Petri Lombardi

[30] Quantum ad tertium articulum[2], posset dici quod Magister non negat omnem habitum supernaturalem. Ipse quippe distinctione 37 primi, capitulo illo «Illud quoque mirabile», adducit Augustinum *Ad Dardanum*, dicentem quod «ad templum Dei pertinent pueri sanctificati, qui non valent cognoscere Deum»; ergo Deus inhabitat parvulum, qui tamen non potest actum elicitum habere circa Deum. Ista inhabitatio, quae competit parvulo regenerato et non alii[3], non potest esse sine habitu supernaturali in ipso parvulo: nec enim potest poni propter actum, quia talem non habet (nec habere potest), nec propter solam naturam, quia non inhabitat alium parvulum non-regeneratum, cum tamen in eo sit eadem natura. 165

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 Quantum] *praem*. Responsio Γ^{N} *praem*. Ad ista respondeo P | ergo *om*. P*IΓ^{D} | articulum] *add*. respondeo quod Γ^{D2} *add*. posset dici quod Λ^{O2} 2 gratificantem] beatificantem Σ^{Q} 3 praecipue] praecise DC'PRV$\Gamma^{B}\Lambda^{Y}$ praeci^{e} (*pon*. praecipue Γ^{D2} *not*. vel: praecise Λ^{O2}) AC^{2}Z$\Gamma^{D}\Lambda^{O}$ | cum] tamen (*add*. cum praedestinatis R^{2}) R 4 tamen hoc = A 5 quae respicit] respiciente $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 6 Dei] divinam PIΓ^{N} | quem ordinem] quam ordinationem Λ^{O} secundum ordinem (*add*. quem P^{2}) P | in] ex V$\Gamma^{BDN2}\Lambda^{O}\Sigma$ | et *om*. VΓ^{BD*} 7 non est dignus] est indignus V$\Gamma^{BD}\Sigma$ 8 est = A 10 tertium articulum] a. t. DCPSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | potest CZ 11 omnem] aliquem C 12 primi] pr. libri Σ primo libro *ante* distinctione Γ^{D} *om*. DCMVZ$\Gamma^{B}\Lambda^{Y}$ | capitulo illo] c. 1 (1 *om*. Γ^{D2}) RVΓ$\Lambda^{Y}\Sigma$ 1 cap., ibi CMZ cap. D 14 pertineant VΓ^{BD} | cognoscere] cogitare Σ 15 tamen] *add*. parvulus D 15-16 actum elicitum habere] h. a. (a. *om*. Γ^{N*}) e. PVΓ$\Lambda^{O}\Sigma$ 16 Ista] *add*. enim C*RVZΛ^{Y} | habitatio C*RZΛ^{Y} 17 regenerato *om*. C^{2}Z | sine] cum (!) Z *add*. omni V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 18 parvulo] *add*. regenerato Γ^{D2} | nec] non V$\Gamma^{BD}\Sigma$ | enim] etiam DC*Z | propter actum] *praem*. ipsum Λ^{O} *om*. C^{2}S^{2}R^{2}ZΛ^{Y} | talem] *add*. actum PIV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 19 nec habere potest *om*. Σ | solam naturam] n. s. CPMRIVZΓΛΣ *add*. nec R 20 habitat CPMSI*Z$\Lambda^{Y}\Sigma^{Q}$ | tamen] *post* eo D *om*. CMSRIVZΓΛ | eo] *pon*. omni Γ^{D2}

F *11-14* Lombardus, *Sent*. I d. 37 c. 3 n. 338 (I 233); August., *De praesentia Dei* c. 6 n. 21 (PL 33, 840).

T [1] scil. secundum (cf. p. 215 nota 4). [2] Cf. supra n. 125. [3] scil. non-regeneratum.

166 Similiter, distinctione 26 libri II videtur ponere gratiam creatam in anima[1].

167 Itaque potest dici quod Magister posuerit habitum unum, quo informante animam, Spiritus Sanctus inhabitat et ut inhabitans quasi perficit potentias habitibus supernaturalibus: duas quidem – scilicet intellectum et voluntatem – fide et spe, ad credendum et sperandum; sed voluntatem nullo habitu alio – ad amandum – quam illo per quem dicitur inhabitare, quia actus ille amandi est ita perfectus quod potest attribui immediate illi habitui quo formaliter inhaerente Spiritus Sanctus inhabitat, tamquam perfectissimo habitui. Non sic possunt actus credendi et sperandi attribui immediate illi habitui per quem Spiritus Sanctus inhabitat, propter imperfectionem istorum actuum, et perfectionem illius habitus quo Spiritus Sanctus inhabitat mentem: ille enim debet esse ita perfectus, quod nec in patria evacuetur, quando anima erit templum Domini; tunc enim non manebunt credere et sperare[2].

168 Et hoc modo[3] auctoritates Augustini[4] faciunt pro Magistro, non quod nullus sit habitus supernaturalis formaliter gratificans animam, sed quod non alius ab illo per quem Spiritus Sanctus inhabitat animam, eo modo quo habitus credendi et sperandi alius est ab habitu quo inhabitat; et hoc patebit solvendo rationes quae adducuntur pro prima parte quaestionis[5].

169 Secundum hoc ergo non videtur discordare[6] ab aliis, nisi quia vel ponant gratiam esse alium habitum a caritate, vel saltem dicant istum habitum – qui realiter est gratia – formaliter esse in volun-

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 distinctione 26] *post* II PI²V$\Gamma\Lambda^{O}$ dist. 20 Γ^{N} dist. (*praem.* 26 S² *add.* 16 *in spat. vac.* P²) PSI* (*post* II)Λ^{Y} idem D | libri II] *om.* CZ *add.* cap. (*sequitur spat. vac. dimidii centimetri*) 'Illius naturae' Σ | gratiam] substantiam CP*MI*ZΛ^{Y} 3 posuit CV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | unum] *ante* habitum V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ *om.* Σ^{Q} 6 scilicet] *post* intellectum Λ^{O} *om.* DCPMSRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ 7 habitu alio] a. (modo Σ^{Q*}) h. V$\Gamma\Sigma$ 9-11 quo — habitui *om.* Σ^{Q} 11 habitu CZ$\Gamma^{N}\Lambda^{O2}$ | possunt] *post* actus DS potest VΓ^{BD} 16 Domini] Dei DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ | enim] autem V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 17 hoc] illo Σ 18-19 formaliter gratificans] g. f. Σ 19-20 sed — animam *om.* Λ^{O2} 21 alius est] e. a. Σ | inhabitat] *praem.* Spiritus Sanctus Σ *add.* animam DΣ | hoc] hoc modo Σ 23 non videtur] *praem.* Magister PI²$\Gamma^{N2}\Sigma$ *add.* (*post* discordare D²) Magister D²V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | quia *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O*}\Sigma$ 24 vel¹] *post* ponant $\Gamma^{BD*}\Sigma$ *om.* Λ^{O*} | ponunt Γ^{N} ponat I²VΛ^{O} ponatur Γ^{BD*} | dicat DP²I²VΛ^{O} 25 istum] ipsum VΓ^{BD} | realiter] veraciter Λ^{Y} | esse] esset (!) D *add.* tantum Σ

F 1-2 LOMBARDUS, *Sent.* II d. 26 c. 1 n. 228-229 (I 436-437).

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 n. 32. [2] Cf. supra n. 101 et p. 190 nota 5. [3] scil. ut dictum est n. 167. [4] scil. tres, positae supra n. 1-3; cf. p. 222 nota 2. Cf. nota sequens. [5] Patebit infra n. 174; rationes istae, scil. n. 1-4, solvuntur infra n. 171-177. [6] scil. Magister.

tate et non in essentia animae, quia tunc[1] non inhabitaret Spiritus Sanctus per habitum unum quasi radicalem respectu fidei et spei ut primo infiunt, sed inhabitaret per habitum formaliter inhaerentem, informantem voluntatem, qui quodam ordine naturae esset posterior fide et spe.

Sed tenendo eundem habitum realiter esse caritatem et gratiam[2], videtur quod iste habitus informet essentiam animae primo, 170
et sic a Spiritu Sancto, inhabitante essentiam animae, primo fluant virtutes informantes potentias, – vel sit in voluntate formaliter, iam praesuppositis fide et spe in potentiis (de hoc in II libro distinctione 26[3]); saltem caritas non videtur esse alius habitus realiter ab illo per quem Spiritus Sanctus inhabitat animam, et ita non sic Spiritus Sanctus per habitum 'medium'[4] – supple 'alium ab illo quo inhabitat' – movet ad diligere sicut movet ad credere et sperare[5].

⌊C. – Ad argumenta principalia⌋

[31] Ad argumenta principalia[6]. 171

Ad primum[7] dico quod argumentum Augustini[8] sic tenet: 'omnis diligens proximum, diligit dilectionem suam formaliter, si convertat se ad illam; omnis autem diligens dilectionem suam formaliter, diligit Spiritum Sanctum qui est dilectio per essentiam;

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 in essentia] in esse V | inhabitaret] habitaret M*Σ 2 radicalem] *pon.* indivisibilem Λ^{O2} 3 infiunt] insunt DCPMS^{2}RI^{2}Z$\Gamma^N\Lambda^{YO2}$ 3-4 inhaerentem, informantem voluntatem = A inhaerentem voluntati Λ^Oτ informantem voluntatem *rell.* ρπγβμυ 4 qui] quae Γ^{BD} quia P* | quodam] *add.* modo V 7 videtur quod iste habitus = A qui utrum $\Sigma^{Q'U}$ videtur quod Σ^{Q2} unde iste hab. C'MZ utrum iste (ille RΛ^Yρπβμυ) hab. C^2 *rell. edd.* | informet] informaret *post* primo S | informet essentiam] inesset RΛ^Y inesset essentiae (ess.] exsistentiae CZ) C^{2}MZ inesset animae primo vel informet essentiam I* sit in essentia D | animae] a se P | primo *om.* VΓ^{BD} Σ^{Q2}(*ante* informet)^U 8 inhabitante] *add.* animam vel Λ^O | animae *om.* V$\Gamma^{BD}\Sigma$ | primo = A 9 in voluntate formaliter] f. in v. Σ 10 suppositis DCPMRI*Z$\Gamma^N\Lambda^Y$ | libro] *ante* II D *om.* Σ 11 esse *om.* Σ | habitus *om.* A 13 non sic *post* Sanctus Σ 15 et] vel VΓ^{BD} *add.* ad Λ^Y 17 principalia] ad principale Σ 18 Ad — Augustini] Ad Augustinum CZ 19 omne (*pon.* omnis Λ^{O2}) V$\Gamma^{BD}\Lambda^O$ | suam *om.* C^{2}RZΛ^Y 19-21 si — formaliter *om.* S^2 19-20 si — illam] *om.* S$^2\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}$; ¶ *sign.* ∴ — ∴ μ 20 ad = A super (-pra τ) Λ^{O2} *rell.* (*om.* S$^2\Gamma^{BD}$) *edd.* 20-*p.* 220, 1 dilectionem — diligens *om.* ZΛ^Y

T [1] scil. si formaliter esset in sola voluntate. [2] Cf. p. 203 nota 4. [3] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* II Suppl. d. 26 q. un.: «Utrum gratia sit in essentia animae vel in potentia»; ib. n. [6] tuetur gratiam perficere voluntatem, non animae essentiam. [4] Cf. supra n. 101. [5] Cf. Aegidius Rom., *Sent.* I d. 17 princ. 1 q. 2 in corp. (90*vab*). [6] Cf. supra n. 1-4. [7] Cf. supra n. 1. [8] Cf. supra p. 139, 11-13.

ergo omnis diligens fratrem suum, diligit Spiritum Sanctum qui est dilectio per essentiam'. – Secunda propositio in ordine[1] (quae tamen esset maior, disponendo in syllogismo[2]) probatur sic, quia omnis ordinate diligens minus bonum, magis debet diligere aliquid magis bonum, praecipue quando in minore bono non est ratio diligibilitatis nisi a maiore bono; dilectio autem mea formaliter est minus bonum quam dilectio illa per essentiam quae est Spiritus Sanctus, et praecipue ab illa dilectione habet rationem diligibilitatis. ‖ Ratio ergo **Augustini**[3] habet reduci in duos syllogismos, sic: 'diligens dilectionem-actum[4], diligit dilectionem per essentiam; sed diligens proximum, diligit dilectionem-actum; ergo diligens proximum, diligit dilectionem per essentiam. Sed Deus est huiusmodi dilectio; ergo etc.'[a]. ‖

---

[a] *Loco* Ratio (9) — ergo etc. (13) *textus a Duns Scoto cancellatus*: Istud ergo argumentum Augustini[5] probat Deum esse diligendum, et tamen nec quod sit dilectio mea formaliter, nec quod non sit in me alia dilectio formaliter. Debent quippe intelligi duo syllogismi in argumento Augustini, quorum unus est: 'di-

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
1 suum] *om.* DCPMSRVZ$\Gamma^{BDN*}\Lambda^{Y}\Sigma$ *add.* proximum Λ^{O} 1-2 qui — essentiam = A
2 quae] qui Γ^{N} 2-4 quae — ordinate *om.* D 3 esset = AC est R erit *rell.* (*om.* D) *edd.* | disponendo in syllogismo] in syl. disposito (disponendo Γ^{D2}) VΓ disposito syl. Σ | quia *om.* CPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ 4 omnis *om.* V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O*}$ | aliquid] aliud Σ illud $\Gamma^{D'}\Lambda^{O}$ *om.* RVΓ^{BD2N} 5 magis] maius CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma^{Q}$ | praecipue] praecise R praeci^e ACI²VZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | bono *om.* VΓ^{BD} 6 diligibilitatis] diligentis (*pon.* diligib. C²Λ^{2}) CR$\Lambda^{O}\Sigma^{U2}$ *comp.* $\Sigma^{U'}$ 6-7 autem — dilectio *om.* Λ^{Y} | formaliter est] e. f. CPMRIZΓ^{N} 7 illa *om.* Σ 7-9 essentiam — diligibilitatis *om.* C* | 7 quae] id D*P*MSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 8 praecipue] praecise RZΛ^{O} praeci^e AV$\Gamma\Lambda^{Y}$ | illa] ista Σ | habet] *add.* illa Σ 8-9 diligibilitatis] diligentis (-ti M) MR *add.* sive diligibilis Λ^{O} 9-13 *et* 14-*p.* 221, 19: Ratio (9) — ergo etc. (13) *et* Istud (14) — ergo etc. (*p.* 221, 19) = ADCPMSRI'VZ$\Gamma\Lambda^{Y}$τγ Istud (14) — ergo etc. (*p.* 221, 19) I²$\Lambda^{O}\Sigma$ρπβμυ; ¶ *text.* Ratio (9) — ergo etc. (13) *sign.*: Liber Duns A¹ Extra I²(*text. et mg.*)Γ^{N1} Additio M¹ *litteris* a-b V¹ 9 Ratio] *in ras.* P² Responsio D | ergo] autem DC²PMSRVΓ^{BD} 10 -actum] actu CPRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ in actu D | -actum, diligit dilectionem *om.* M | diligit] diligenter C*Z 10-11 diligit — dilectionem-actum *om.* Λ^{Y} 11-12 sed — essentiam *om.* D²Γ^{BD2} 11 diligit *om.* C² | -actum] actu D²CPMRIVZΓ^{BN} in actu Γ^{D2} | diligens²] diligendo D² 12 diligit] *ante* proximum D² *om.* C²(*post* dilectionem)S² | dilectionem] dilectione D² | Sed *om.* D² 12-13 huiusmodi *om.* DPSRIV$\Gamma\Lambda^{Y}$ 13 ergo *om.* I | ergo etc. *om.* M
14 Istud] Illud D Hoc Σ | ergo] etiam V *om.* AD 15 Augustini *om.* Λ^{O2} | et tamen] *om.* $\Lambda^{O'}$ tamen *post* nec Λ^{O2} | nec] non CPMSRV$\Gamma\Lambda$ | quod] quia CMIVZ$\Gamma^{BD*N*}\Lambda^{Y}\Sigma$ | sit] sicut C*Z 16 mea] mei (*not. vel:* mea Λ^{O2}) Λ^{O} | formaliter¹ *om.* Γ^{B} | nec — formaliter *om.* $\Gamma^{BN}\Lambda^{Y}$ | nec] nihil R² *add.* tamen Γ^{D} | quod] quia CP²MR*IVZ$\Gamma^{D}\Lambda^{O}\Sigma$ | non *om.* D | in me alia] immo V | alia] aliqua Λ^{O} mea CP*MSRIZ mea vel alia D | Debent] Deberet V Dicitur S² Dicuntur CPMRI*Z 17 quippe] enim D | Augustini] *add.* formaliter VΓ^{BD} 17-*p.* 221, 16 Augustini — dilectionem *om.* C² 17 est] *add.* iste V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$

T [1] scil. minor, p. 219, 20-21. [2] scil. praecedente, p. 219, 19-220, 2; disponit in primo syllogismo sequente, lin. 10-12. [3] Cf. p. 219 nota 8. [4] id est, dilectionem quae est actus (idque dicit, ne intelligatur de dilectione-habitu). [5] Cf. p. 219 nota 8.

De secundo argumento eius, videlicet de dono excellentissimo[1], dici posset quod argumentum sic tenet: 'nullum donum creatum est excellentius creata caritate, ergo caritas est perfectio simpliciter et non ex ratione sui includens imperfectionem vel limitationes'. – Consequentia ista probatur, quia omni dono quod non est perfectio simpliciter, eminentius est aliud donum in creaturis quod est perfectio simpliciter. Ulterius: omnis perfectio simpliciter formalius competit Spiritui Sancto, ex hoc quod ipse est donum simpliciter excellentissimum, ac per hoc Deus (quia Deus potest dare se ipsum), et ita excellentissimum donum est Deus; ergo Spiritus Sanctus, ex hoc quod est donum excellentissimum simpliciter, est omnis perfectio simpliciter. Sed cum hoc stat quod ista 'perfectio simpliciter' sit in nobis participata, et essentialiter alia ab illa persona divina, quae est perfecta hac perfectione simpliciter. 172

Absolute ergo argumenta Augustini[2] praesupponunt[3] quod 173

ligens fratrem, diligit dilectionem qua formaliter diligit; illa autem est dilectio participata; ergo diligit dilectionem participatam'. Ultra, alius est syllogismus: 'diligens participatam dilectionem, debet diligere dilectionem per essentiam; Deus est dilectio per essentiam; ergo etc.'[4].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 secundo] *add.* autem Σ | eius *om.* VΛ^{O} | videlicet] scilicet Γ^{N} neque (!) D *om.* Σ 2 potest Σ | tenet] posset tenere C secundum Λ^{O2} 3 creata caritate] car. cr. IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 4-7 et non — simpliciter[1] *om.* CP^{2}M$S^{2}I^{2}\Lambda^{Y}$ 4 non — includens] ex ratione sui non includit Σ | imperfectionem vel limitationes = A limitationem $P^{2}S^{2}R^{2}I^{2}$ *rell.* (*om.* CMΛ^{Y}) *edd.* 5 ista] illa R^{2} *om.* $P^{2}I^{2}$ | quia] quod Γ^{N} pro Z 6 eminentius] *post* donum VΓ^{BD} minus ZΓ^{N2} 6-7 eminentius — simpliciter[1] *om.* Σ^{U2} 6 aliud] *post* donum R ad DZ$\Gamma^{N'}$ aliquod VΓ^{BD*N2} illud P^{2} | donum *om.* Λ^{O} 7 perfectio[1]] perfectionis Λ^{O} | Ulterius] Ultra Σ *om.* R^{2} 7-8 formaliter C^{*}PS^{2}VΓ^{BD} 8 ipse = AΛ^{O}τ ipsum (*praem.* per D) DCPMSRIZΛ^{Y}Σρπγβμυ 9 simpliciter] *post* excellentissimum Σ *om.* DCPMSRVZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ | hoc] *add.* est D 10 dare se ipsum] se i. d. Σ | donum] *praem.* eius Σ *om.* Λ^{Y} *add.* eius P$\Gamma^{BN*}\Lambda^{O}$ | Deus *om.* Λ^{Y} 11-12 simpliciter] simplex Λ^{O} *om.* DCPM$S^{*}R^{2}$IZΛ^{Y} 13 sit in nobis participata] sive in nobis participata sit (*sit ante* in Λ^{O2}) sive non (*non om.* C) participata DC^{*}MS'RI^{*}ZΛ^{YO2} in nob. part. sit S^{2} | et] est C^{2}MS^{2}RI^{*}ZΛ^{YO2} sit D | essentialiter alia = A alia (alius R) essent. *rell.* *edd.* 14 persona] *post* divina CZ perfectione R^{2} | perfecta] perfectio VΓ^{BD} | perfectione] ratione C^{2}MRZ *om.* S^{2} 15 praesupponunt = A praesup. unum verum ργπβμυ praesup. (*sup.* I^{2}V$\Gamma\Lambda^{O}$) verum *rell.* τ 16 fratrem] speciem (!) D | illa] ista Γ^{D} | est] *post* dilectio DVΓ^{BD2} *om.* $S^{*}\Gamma^{D'}$ 17 participatam] imparticipatam CP^{*}M$R^{*}I^{*}$Z$\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ | Ulterius Λ^{O} | alius] *post* est PIVΓ autem D | alius est syllogismus *om.* Λ^{O} | est *om.* Σ | syllogismus] similis DCZ 18 diligens] *praem.* omnis Γ^{N2} | participatam dilectionem] d. p. $\Lambda^{O}\Sigma$ | diligere *om.* D^{2} | essentiam] *add.* quia magis bonum Λ^{O} 19 etc. *om.* Σ

T [1] Cf. supra n. 2. [2] scil. duo, n. 1-2. [3] videlicet iuxta dicta n. 171-172. [4] Hic non disponitur syllogismus p. 219, 19-220, 2 (sicut indicatum fuerat p. 220, 3), sed in textu p. 220, 9-13, ut dictum est p. 220 nota 2; ideo textus p. 220, 14-221, 19 considerandus est ut cancellatus virtute textus postea additi (p. 220, 9-13).

Deus sit formaliter caritas et dilectio, – non tantum effective, sicut est effective 'spes' vel 'patientia mea'[1], quia efficit patientiam tamquam non-perfectionem simpliciter, et ideo non convenientem sibi formaliter; sed caritatem efficit in anima – et dilectionem – tamquam perfectionem simpliciter, et ideo convenientem sibi formaliter. Quemadmodum, alio modo facit humanitatem in homine, alio modo bonitatem: ex hoc quippe quod facit humanitatem, non sequitur quod sit formaliter homo, sed tantum causa effectiva hominis; sed ex hoc quod efficit bonitatem, sequitur quod sit formaliter bonitas, – et ratio est, quia omnis perfectio simpliciter quae est in causato, reducitur ad causam formaliter habentem illam perfectionem. Non sic de perfectione limitata.

174 Sed quid faciunt istae auctoritates[2], sic intellectae[3], ad propositum Magistri[4]? [32]

Respondeo quod ille habitus quo inclinatur anima ad diligendum meritorie, est perfectio simpliciter, in tantum ut illa 'perfectio simpliciter' conveniat Spiritui Sancto; sequitur ergo quod iste habitus possit esse immediatus habitus respectu dilectionis quae est perfectio simpliciter, et per hoc Spiritus Sanctus – ut inhabitans per istum habitum – immediatius causat illum actum quam credere vel sperare, respectu quorum non potest esse aliqua causa proxima quae sit perfectio simpliciter.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 Deus *om.* DC*MSZΛ^{Y} | sit] est CZ | caritas et dilectio = A dil. et formaliter car. *rell. edd.* | non] et non V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ 1-2 sicut est effective] s. eff. est VΓ^{N} *om.* Σ^{U2} 2 spes] species (!) D *add.* mea Σ | vel] et Σ 3-4 non convenientem sibi formaliter] n. s. f. c. CMRZΛ^{Y} s. n. (n. *om.* S^{2}) f. c. SΓ^{N} s. f. n. c. (c. *in corr.* D^{2}) DPI 4-6 sed — formaliter *om.* AC^{2}M$S^{2}R^{2}I^{2}$ZΛ^{Y} 5-6 convenientem sibi formaliter] s. f. c. DC^{2}P$R^{2}I^{2}$VΓΣ f. s. c. $S^{2}\Lambda^{O}$ 6 Quemadmodum] Sicut Σ 6-7 in homine — humanitatem] *om.* $\Lambda^{O'}\Sigma^{Q}$ in homine Λ^{O2} 9 hoc] *add.* quidem VΓ^{BD} 11 causam] formam PR*I*$V^{2}\Lambda^{Y}$ | formaliter] causaliter V *add.* secundum Σ^{Q} | illam] *post* perfectionem (11-12) Σ istam Γ^{D} *comp.* D 12 Non sic] Nec sic CZ *add.* est $C^{2}\Gamma^{N2}$ | perfectione] *add.* alia D *add.* finita et VΓ^{BD} 13 istae *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}\Sigma$ | auctoritates, sic intellectae *post* Magistri (14) Σ 15 quod] quia PSI$\Gamma^{B}\Lambda^{Y}\Sigma$ *praem.* ex hoc C^{2} | anima] *ante* inclinatur Σ *om.* P$I^{2}\Gamma^{N}$ 16 ut] quod V$\Gamma^{N2}\Sigma$ 17 conveniat = AP conv. formaliter *rell. edd.* | ergo = A ex quo *ante* sequitur Γ^{N2} 17-19 quod — Sanctus *om.* Σ^{U2} 18 iste = ADΓ^{D} *edd.* ille Σ^{U2} *rell.* | posset DCP*MSRIVZΓΛ^{Y} 19 ut] *add.* est Λ^{Y} 20 istum] illum DCPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ 21 vel] et VΓ^{BD}

T [1] Cf. supra n. 3. – Hic (n. 173) tangitur tertia auctoritas Augustini, conveniens cum duobus argumentis eius expositis n. 171-172. Cf. nota sequens. [2] scil. tres Augustini (n. 1-3), quarum primae duae sunt rationes syllogisticae (cf. n. 176), seu argumenta. [3] scil. ut dictum est n. 173. [4] videlicet quid ipse senserit, seu 'ad intentionem Magistri' (cf. n. 176), vel 'pro Magistro' (cf. n. 168). Verba Magistri recitantur supra n. 101 (cf. p. 190 nota 5), sed cum de intentione eius sit quaestio, 'propositum' intelligitur hic prout Duns Scotus exposuit supra n. 165-170, non prout alii exposuerunt (n. 101), ut patet ex dictis n. 168, ubi ad hunc textum (n. 174) remittitur.

Sed contra istam responsionem[1] arguitur:

175 Primo, quod propositio sit falsa cui innititur, videlicet quod 'omni perfectione non-simpliciter, in creaturis, eminentior sit sive perfectior aliqua perfectio simpliciter'[2]; videtur enim habere instantiam de essentia supremi angeli, quae non est perfectio simpliciter et tamen nulla res nobilior illa videtur esse in tota creatura.

176 Praeterea, male videtur intentio et ratio Augustini adduci[3] ad intentionem Magistri, quia ex prima ratione[4] habetur quod Spiritus Sanctus est formaliter dilectio per essentiam[5], ex secunda[6] habetur – si quid valet – quod Spiritus Sanctus est formaliter caritas per essentiam[7]. Quomodo ergo ex hoc inferretur quod non est in nobis aliqua dilectio habitualis, sive caritas, alia ab illo habitu per quem Spiritus Sanctus dicitur inhabitare? Ille quippe habitus quo Spiritus Sanctus inhabitat, vel non est perfectio simpliciter, sed aliqua perfectio limitata, – vel si est, non sequitur quin habitus alius ab illo posset poni principium proximum eliciendi actum meum diligendi meritorie, nam ille actus est limitatus, et 'perfectio' limitata; aliter non potest dici de ratione Augustini, ad propositum Magistri[8].

177 Ad aliud[9] patet quomodo caritas est bona per participationem, ex distinctione 8 quaestione 4, ubi expositum est quomodo forma simplex participat causam suam[10].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 arguitur = A arguitur sic τ arguo (*add.* sic ρπγβμυ); videtur PSIVΓ^{BD}ρπγβμυ arguo *rell.* 2 sit falsa *post* innititur Σ | scilicet Σ 3-4 eminentior sit sive perfectio] sit p. vel e. Σ 4-5 videtur — simpliciter *om.* Γ^{N*} 6 illa *om.* Σ | videtur esse *ante* nobilior Σ 7 male videtur] vid. male *post* Augustini Σ | et ratio] *post* Augustini V *om.* Σ 8 quia — ratione] ex prima responsione enim D 9-11 dilectio — formaliter *om.* C 9 per essentiam *om.* V 10 valeat DPMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 11 ex] ad CMZ | inferretur = AΓ^{N} infertur *rell. edd.* 14 quo — inhabitat *om.* Γ^{BD*} 15 sed aliqua perfectio] vel a. p. V *om.* Γ^{B} | aliqua *om.* DCPMSRIZΛ^{Y} | perfectio] *ante* aliqua $\Gamma^{N}\Lambda^{O2}$ *post* limitata Σ *om.* $\Lambda^{O'}$ 16 posset] possit Σ potest R 17 actus] *add.* meus VΓ^{BD} 17-18 limitatus] *add.* et determinatus D 18 et] *om.* Γ^{D*} *add.* etiam D | limitata] *add.* deficit Λ^{O} | non = A(non *om.* A^{1})DΓ^{N2} | de] ex CMRZΓ^{N*} Λ^{Y} 19 ad propositum Magistri *om.* Γ^{N*} | Magistri] *om.* Γ^{B} *add.* quod Spiritus Sanctus ut inhabitans per illum habitum immediatius causat illum actum quam credere vel sperare, quorum non potest esse aliqua causa proxima quae sit perfectio simpliciter (*cf.* p. 222, 19-22) S^{2} 20 patet *post* participationem Σ 21 4] 3 Λ^{O} 5 ZΓ^{N} *spat. vac.* V$\Gamma^{B}\Sigma^{U}$ *om.* DCPMSRI$\Gamma^{D'}$ $\Lambda^{Y}\Sigma^{Q}$ 5: Utrum aliqua caritas sit simplex Γ^{D2} 22 simplex] simpliciter per participationem D | suam] *om.* Γ^{BD} *add.* 1, q. 2 R

T [1] Cf. supra n. 174. [2] Cf. supra n. 172 (in probatione consequentiae). [3] Adducitur supra n. 174, iuxta dicta n. 173. [4] Cf. supra n. 1. [5] Cf. supra n. 171. [6] Cf. supra n. 2. [7] Cf. supra n. 172. [8] Ad obiectiones n. 175-176 Duns Scotus non respondet. [9] Cf. supra n. 4. [10] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 8 n. 213 (IV 271).

⌊D. – AD ARGUMENTA PRO OPINIONE QUAE ATTRIBUITUR PETRO LOMBARDO⌋

178 Ad argumenta pro opinione quae imponitur Magistro, quae videlicet negat habitum supernaturalem gratificantem[1]. [33]

179 ⌊Ad argumenta pro prima via⌋ – Ad primum[2] dico quod iste habitus[3] simpliciter dat acceptabiliter operari[4], et etiam dat aliquam activitatem respectu actus, sicut aliqua causa secunda respectu eius[5]; sed non dat delectabiliter neque faciliter operari, quae conveniunt habitui acquisito in quantum distinguitur ab infuso, quia per hoc quod acquiritur ex frequenter agere.

180 Ad secundum[6], licet aliqui dicant voluntatem in puris naturalibus nullum actum posse habere circa obiectum supernaturale nude visum, tamen hoc improbatum est distinctione 1 quaestione 4[7]. Concedo ergo quod posset habere actum circa tale obiectum ostensum sive nude sive per actum fidei, – sed ille actus circa obiectum ostensum a fide, non esset meritorius, quia non esset secundum inclinationem illius habitus, secundum quem solum Deus disponit acceptare actum; nec etiam in patria esset beatitudo, quia non esset[8] ita perfectus sicut posset haberi a tali potentia, si esset perfecta proportionaliter habitu supernaturali[9].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2 quae^2] qua CP*MSRIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ 3 videlicet negat] scilicet n. Σ videtur negare R | habitum] actum Λ^{Y} 4 dicendum V dicitur Λ^{O} 4-5 iste habitus] h. i. VΣ ille h. (h. *om.* P) PIΛ^{Y} 6 actualitatem DCPMSRI*VZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ | aliqua *om.* Σ   6-7 respectu eius *om.* Σ   7 neque] nec Γ^{N} vel Γ^{B} et Σ | operari = A | quae] qui Σ^{U} *add.* quidem ΓD^{2} 8 in quantum] ut Σ | distinguitur] distinguatur Σ^{U} differt PSRIΓ^{N} dicunt (!) D sint (!) Λ^{Y} 9 quia *om.* $P^{2}S^{2}$IVΓ^{BD*N}Σ | ex] ex eo *ante* acquiritur R^{2} 10 licet] quamvis V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$Σ   12 nude visum = A invisum (!) CM etiam (*in ras.* S^{2}) vis. S visum Λ^{O}Σ *edd.* ostensum (*praem.* sibi D) *rell.* | hoc *om.* DI*Σ^{Q*} | improbatum est] e. i. Σ   12-13 quaestione 4] quaest. DC*MS*RZΛ^{YO*} *om.* Σ   14 ostensum] *add.* a fide DRZ | sive^{1}] vel Σ   14-15 sive nude — ostensum *om.* S*   14 nude] nudum C*MZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$Σ unde (!) D in idem R^{2} | sive^{2}] vel Σ *om.* DC*MRVZΛ^{Y} | actum] habitum Σ | ille] *post* actus Σ iste Γ^{N} 16 illius habitus] h. i. Σ | solus DCV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O2}\Sigma^{Q2}$ 17 disposuit D | acceptare] accepturus Γ^{B} 19 esset] *add.* potentia CZ | habitui DCP*MS^{2}RIVZ$\Gamma\Lambda^{Y}$

F 10 GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* VI q. 9 in corp. (PhB III 179-181); HENRICUS GAND., *Summa* a. 49 q. 6 in corp. (II f. 43X-Y).

T [1] Cf. supra n. 101. 102-112. [2] Cf. supra n. 104. [3] scil. supernaturalis gratificans (cf. p. 203 nota 4). [4] Cf. supra n. 150. 129. [5] Cf. supra n. 151. [6] Cf. supra n. 105. [7] De 'aliquorum' opinione eiusque improbatione cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 1 n. 88-89. 141-142 (II 64-65. 96). [8] scil. ille actus. [9] id est: 'si habitu supernaturali (vel per habitum supernaturalem) esset perfecta proportionaliter, videlicet obiecto supernaturali nude viso'.

Et si obicias quod ille actus circa essentiam divinam visam posset esse ita perfectus quod totaliter quietaret voluntatem, quia eliceretur secundum totum conatum eius et per consequens esset beatificus, – quod etiam videtur, quia talis voluntas haberet 'quidquid vellet, et nihil male vellet' (hoc autem est 'esse beatum' secundum Augustinum XIII *De Trinitate* cap. 5), – respondeo quod non solum illa voluntas non esset beata quia non haberet quidquid vellet, eo modo quo deberet velle (deberet enim velle 'acceptabiliter diligere', et hoc non haberet), sed etiam non esset beata quia non haberet actum ita perfectum sicut sibi competeret in gradu naturae suae. Nulla enim potentia habituabilis potest habere actum ita perfectum sine habitu, sicut cum habitu[1]; immo quanto potentia perfectior est, tanto minus potest habere actum proportionalem suae perfectioni, si careat omni habitu, quia ex quo similis est proportio geometrica duarum potentiarum inaequalium ad habitus proportionaliter perfectivos, ergo erit alia proportio, arithmetica, – et ita simpliciter magis deficiet potentia perfectior, si non habituetur, quam potentia inferior et imperfectior[2]. 181

Quod etiam additur quod 'habet quidquid vult'[3], – respondeo: 182

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1 divinam] *ante* essentiam VΓ^{BD}Σ *om.* Λ^{O} | visam *om.* CMVZ 2 ita perfectus] sic p. I imperfectus M*Λ^{Y} 3 elicitur R eliceret D elicere (!) V | eius] suum CMRZΛ^{Y}Σ 4 quod] quia VΓ^{B} | quia] quod DCVZΓ^{BD}Λ^{Y} 5-8 et — vellet *om.* C* 5 mali C^{2}PIVΓ 6 XIII — 5] *om.* C^{2} *add.* ubi dicitur: beatus non est nisi qui et habet et omnia quae vult, et nihil mali vult Λ^{O2} | De Trinitate] Trinitatis PMRVZΓ^{BD}Λ^{Y} 7 illa] ista Σ | quia] si Γ$^{BD'}$ sed Γ^{D2} 8 deberet^{1}] debet DCPMSRI*VZΓ^{BD}Λ^{Y} | deberet^{2}] debet DVΓ^{BD} | velle^{2} *om.* D*CPMS^{2}I*ZΓ^{N}Λ^{Y} 9 acceptare (not. aliter: acceptabiliter S^{2}) CSVΓ^{BD*} | diligere] *add.* alia C*MV 10-12 sicut — perfectum *om.* S* 11 naturae suae] s. n. DΣ | habituabilis = Aυ habitualis S^{2}RVΓ^{DN}Λ^{O}ρτπγβμ habitu^{18} *rell.* 12 actum] habitum A | sicut cum habitu *om.* VΣ^{U*} 13 est = AΓ^{D2}πγβμυ (ante perfectior πγβμυ) 14 habitu] *add.* sicut si causaret cum habitu VΓ^{BD} 15 est] *ante* similis CPMSRIZΓ^{N}Λ^{Y}Σ *post* geometrica V *om.* D | potentiarum] proportionum VΓ^{BD} 15-16 inaequalium] aequalium VΓ^{BD} inessentialium (!) D 16 proportionaliter] aequaliter VΓ^{BD} | perfectivos] perfectos R effectivos VΓ^{BD} | alia] aliqua DΣ 17 proportio] *pon.* perfectio P^{2} *add.* duarum potentiarum R | deficit R deficiat Λ^{O} 18 si — imperfectior *om.* Σ^{U*} | si non habituetur] sine habitu VΓ^{BD} | habituetur] *pon.* perficiatur per habitum P^{2} | impotentia Γ^{BD*} | inferior et *om.* I^{2}VΓΛ^{O}Σ^{QU2} | et imperfectior] et perfectior Γ^{BD*} *om.* PR* 19 etiam *om.* DCPMSRI^{2}ZΓ^{N}Λ^{Y}Σ | additur] *add.* et DS

F 6 August., *De Trin.* XIII c. 5 n. 8 (PL 42, 1020): « Beatus igitur non est nisi qui et habet omnia quae vult, et nihil vult male ».

T [1] Cf. supra n. 40. 70. – Praesens responsio (lin. 6-18) procedit iuxta tertiam viam (n. 32), quam Duns Scotus hic tenet, ut patet; quod autem haec responsio contradicat dictis supra n. 134, eatenus est quatenus argumentum n. 134 processit secundum quartam viam (cf. p. 204 nota 5). [2] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* III Suppl. d. 27 q. un. n. [19]. [3] Cf. supra lin. 4-5.

non tanta volitione quanta potest ordinate appetere illud obiectum. Potest enim ordinate appetere illud habere tanto actu quantus competeret sibi ex natura potentiae et habitus sibi proportionalis, et non tantum ita perfecto actu sicut competit sibi ex puris naturalibus; non autem[1] haberet primo modo, sed tantum secundo[2].

183 Contra istud[3]:

Videtur tunc quod nulla voluntas esset beata, quae non haberet caritatem maximam cuius est capax.

184 Praeterea, sicut argutum fuit in solutione praecedente[4], ex ratione qua potentia est perfecta in summo gradu potentiae, potest in supremum actum, ita quod nihil sibi deficit ex defectu habitus; ergo voluntati in quocumque gradu, nihil deficit in illo gradu propter defectum habitus.

185 Ad primum[5] dico quod non potest ordinate velle habere obiectum beatificum maiore actu quam correspondente meritis suis; talis non est maximus 'cuius est capax', semper tamen maior illo quem posset habere exsistens in puris naturalibus.

186 Ad secundum[6] dico quod voluntas infinita continet in se eminenter per identitatem omnem perfectionem vel totam perfectio- [34]
nem habitus, et ideo nullam minorem perfectionem dat actui, quia non intelligitur informari habitu; sed potentia finita non includit per identitatem habitum proportionalem sibi, et ideo potest deficere a proportione sibi conveniente in agendo, si non perficiatur habitu.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 tantam volitionem quantam R | ordinate *om.* C^2Z | appetere] *add.* habere D^2 1-2 illud — appetere *om.* P^2M$\Lambda^Y\Sigma^{U2}$ 2 appetere *om.* D$\Lambda^O\Sigma^{U2}$ | illud] *ante* ordinate D *post* habere $P^2\Sigma$ *add.* obiectum Λ^O | quantus] quanto PI *praem.* quod C^2MZ 3 sibi[1]] *ante* competeret I si R | sibi proportionalis] p. s. R$\Lambda^O\Sigma$ 4 tantum] tamen (*ante* non C^2MZ) $C^2P^2MS^2$RZ *om.* Γ^D 5 non autem] illud autem obiectum sic appetitum non D | secundo] *add.* modo PVΓ 6 istud] hoc Σ *add.* quia DVΓ^B *add.* quod Γ^D 7 tunc] *ante* Videtur DVΓ^{BD} *post* quod CMZ$\Lambda^O\Sigma$ *om.* Γ^N | quae] quia DR 8 caritatem] *post* maximam Σ causalitatem (*pon.* caritatem C^2) CZ | est] esset PMSIVZ$\Gamma\Lambda$ erit C 9 fuit] est Σ | solutione] conclusione Λ^O 10 in *om.* $C^2P^2MSR^2Z\Gamma^{N2}\Lambda^Y\Sigma$ 11 sibi deficit] d. s. PRIV$\Gamma\Lambda^O\Sigma$ *add.* in illo gradu DCMZΛ | ex defectu] propter defectum DCMRZΛ^Y 12-13 ergo — habitus *om.* D^2 14 dico quod] respondeo Λ^O *om.* Σ | potest] oportet VΓ^{BD} 16 cuius] cuiusmodi CM illius Λ^{O2} *add.* ratio $S^2\Lambda^Y$ | semper] sed CZ | maior] *praem.* est (*ante* tamen S^2) $DS^2R\Lambda$ *add.* est CPMIZ$\Gamma^N\Sigma$ 18 dicendum PI 19 omnem perfectionem vel totam = A omn. vel tot. DCMSRI'ZΛ^Y vel tot. P' totam P^2I^2 *rell. edd.* 20 et *om.* A | minorem] *post* perfectionem Σ maiorem S^2 | actui *om.* Γ^{BDN2} 22 ideo] *add.* non M 23 proportione] perfectione DV$\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | conveniente] competente VΓ^{BD}

T [1] id est: 'non autem talis voluntas quidquid vult' etc. [2] Secundus modus cf. lin. 4-5, primus lin. 2-3. [3] Cf. supra n. 181-182. [4] Cf. supra n. 30. [5] Cf. supra n. 183. [6] Cf. supra n. 184.

Ad tertium [1] dico quod iste actus non creatur, proprie loquendo de creatione: tum quia respectu eius concurrit aliqua causa secunda activa, creatio autem est solius agentis primi sine causa secunda, – tum quia praesupponitur hic aliquod receptivum ipsius actus (puta voluntas), in creatione autem nullum praesupponitur susceptivum. Quando ergo dicitur quod 'omne supernaturale creatur' [2], si concedatur de omni actu primo supernaturali, non oportet concedere de supernaturali qui est actus secundus, quia ad ipsum concurrit potentia creata, et in ratione activi aliquo modo [3] et in ratione receptivi; et tamen potest dici supernaturalis, ratione formae sive habitus concurrentis ad eius productionem, licet non immediate creetur. 187

Aliter potest dici [4] quod actus non est proprie supernaturalis sicut habitus, quia etsi 'habitus praesuppositus' sit a causa supernaturali immediate, tamen ille positus in esse est causa naturalis respectu sui actus; et ideo actus qui producitur per talem habitum, non est supernaturalis: ita enim naturaliter potest se habere ad actum suum forma quae supernaturaliter producitur, sicut se habet ad actum suum forma quae est mere naturalis, ita quod differentia in productione formarum non causat nec concludit distinctionem earum in comparatione ad suos actus. 188

Ad quartum [5] dici potest quod in potestate voluntatis sic habi- 189

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 tertium] *add.* pro opinione Λ^{O} *add.* pro illa opinione quae imponitur Magistro Σ | iste] *post* actus $\Lambda^{O}\Sigma$ ille Λ^{Y} | proprie] *post* loquendo Σ *post* creatione (2) Λ^{O} 2-3 tum — creatio *om.* C^{*} 3-4 activa — secunda *om.* D^{*} 4 hic] *ante* praesupponitur $\Lambda^{O}\Sigma$ huic *ante* praesupponitur PIVΓ^{BD} *om.* DCMSR^{*}Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 4-5 ipsius actus] a. ip. (illius CZ) CPMRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 5 autem *om.* DCPMS$R^{2}I^{2}$ZΓ^{N}Λ | nullum = A nihil (vel! D) *rell. edd.* | praesupponitur] *post* susceptivum (6) V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ supponatur (!) D 7 si] etsi V$\Gamma^{BD}\Sigma$ | supernaturali] *ante* primo Σ supernaturale (!) S | oportet] *praem.* tamen Σ *add.* inde D 8 de] *add.* actu $\Gamma^{N}\Lambda^{O}\Sigma$ | qui — secundus] secundo Σ | ipsum] *add.* actum secundum Λ^{O} 10 receptivi] susceptivi Λ^{O} *praem.* etiam D | et tamen = AR^{2} tamen DV$\Gamma\Lambda^{O}$ *edd.* vel (nihil C^{*} *om.* S^{*}) R′ *rell.* 11 productionem] perfectionem R 12 creatur (ante immediate R) DCP^{*}MSRIZΛ^{Y} 13 posset V$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 14 quia etsi habitus *om.* Γ^{N} 15 tamen] *post* ille VZΓ^{BD} *post* positus Σ *om.* C^{*}M | ille] iste D ibi M esse (!) Λ^{Y} *om.* $\Lambda^{O}\Sigma$ 16 respectu *om.* CM | sui] *om.* P′$I^{*}\Gamma^{N}$ secundi *post* actus[1] P^{2} 16-*p.* 231, 9 producitur — voluntatis] *om.* $S^{*}\Lambda^{Y}$; ¶ *sign.*: Additio M^{1} Hic est additio (*sed contrasign.* Non est additio P^{3}) P^{2} 17 non est] est (*praem.* proprie non D^{2}) D *add.* proprie PI$\Lambda^{O}\Sigma$ 17-*p.* 231, 9 ita — voluntatis *om.* R^{*}(*in folio apposito*) 17-18 ad actum suum *om.* S^{2} 18 suum] sicut $\Gamma^{BD'}$ *om.* VΓ^{D2} 18-19 se habet ad actum suum] ad suum *post* naturalis (19) Σ 20 productione] perfectione C^{2} 21 earum] eorum CMVZΓ^{BD} ipsarum Σ | actus] effectus sive actus VΓ^{BD} *om.* Z 22 dici potest] p. d. C dico DPS^{2}IV$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ 22-*p.* 228, 1 sic habituatae = AR^{2} specificae MZ non (*om.* I^{2}) impeditae DC^{2}(*in ras.*)PS^{2}IV$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ *edd.*

T [1] Cf. supra n. 106. [2] Cf. ibidem. [3] Cf. supra n. 152-153. [4] scil. ad idem tertium (n. 106). [5] Cf. supra n. 107.

tuatae est uti huiusmodi habitu; et quando cum aequali conatu operatur voluntas, habitus sibi aequaliter cooperatur, quia habitus ex parte sui agit per modum naturae. Nec tamen semper erit aequalis delectatio, consequens actum elicitum: delectatio quippe est ab obiecto quod attingitur per actum, et non tantum ab ipsa potentia agente circa obiectum; nunc autem quando obiectum non est praesens in se sed in aenigmate, potest ab obiecto limitato causari diversimode, nunc plus nunc minus, licet actus circa ipsum aeque intensus ex aequali conatu eliciatur. – Quod ergo dicitur de contemplativis[1], verum est de devotione, hoc est de delectatione consequente actum; non autem de ipso actu amandi elicito, qui quandoque est intensior et quandoque magis meritorius, licet ipsum sequatur minor delectatio vel quasi nulla, – et quandoque minorem actum, in se et in acceptatione divina, concomitatur maior delectatio, ad alliciendum parvulos ut avidius sequantur illud cuius dulcedinem praegustarunt.

190 ⌊Ad argumenta pro secunda via⌋ – Ad primum de secunda via[2] concedo quod Spiritus Sanctus possit actum causare immediate in voluntate, et posset illum actum – tamquam a se causatum – acceptare tamquam dignum vita aeterna: sed tunc nec iste actus esset voluntatis, nec in potestate eius; nec credimus ipsum[3] talem [35]

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 huiusmodi = AR² isto (*post* habitu Σ illo PΓ^{N}) S² *rell. edd.* | habitu *om.* C*MVZΓ^{BD*} 2 sibi] *post* aequaliter Λ^{O} *post* cooperatur Σ 3 parte sui] se Σ | modum] *add.* suum, scilicet Λ^{O} 7 limitato] libero (*not. vel:* limitato Σ^{Q2}) Σ licite (*pon.* limitante Γ^{D2}) Γ^{BD} licite delectatio I' lucente (*pon.* limitato Λ^{O2}) Λ^{O} delectatio S²I² *add.* delectatio Γ^{N} 7-8 causari] *post* diversimode (8) PR²IV$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ causare Γ^{N*} creari Γ^{B} 8 nunc¹] non C* nec Z² *praem.* iam C*Z | nunc²] non C* nec Z *praem.* et D | licet] et C*MZ 9 aeque intensus] aequo intellectu R² *praem.* sit Σ *add.* et DC²PR²V$\Gamma^{BD}\Sigma$ | dicitur *om.* MZ$\Gamma^{D}\Lambda^{O*}$ 10 est¹ *om.* MZ | de devotione] de volitione MΣ denominative CPS²R²I²VZ$\Gamma^{BDN'}$ *om.* Γ^{N2} | hoc est] id est Σ *om.* Γ^{N2} | de² *om.* DCΓ^{BDN*} | delectatione] dilectione P electione V 12 quandoque¹] quando DS² | et] *add.* fortior et D | quandoque² *om.* DC²PS²R²IV$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ | magis *om.* C²MZ | licet] *praem.* sed D 13 ipsam DC MZ | quasi] quia C²MZ | et] vel D *add.* ita PI 14 actum] *add.* et PI² | et in *om.* C*I*Z | concomitatur] contineatur (*pon.* concomitatur C²) CZ concomitantur Γ^{D} *comp.* D* *praem.* quandoque Λ^{O} *om.* M | maior] minor P 15 illud] illum Γ^{D2} *om.* CMZ 16 praegustaverunt CM S²ZΓ^{N} praegustarent P*Γ^{BD} 17 via] opinione vel via P 18 posset DΛ^{O} potest S²R²Γ^{N} | actum] *post* causare CMR²ZΣ suum P² *om.* $\Lambda^{O'}$ actum meritorium *post* causare Λ^{O2} | immediate] *ante* possit Σ *ante* causare V *post* voluntate (19) Λ^{O} *add.* et P 19 causatum] tantum M tali (!) C*Z 20 tamquam] quantum C*M quam Z | tunc] *post* nec P tum *post* nec Λ^{O} *om.* D | iste] ille PS²$\Lambda^{O}\Sigma$ | actus] habitus (*pon.* actus Γ^{D2}) DC²MS²R²VZΓ^{BDN2} 21 voluntatis] notitia (*pon.* voluntatis Γ^{D2}) Γ^{D} | nec²] in *corr.* D² ut CZ

T [1] Cf. supra n. 107 [2] Cf. supra n. 108. 109. [3] scil. Spiritum Sanctum.

actum acceptare, sed disponit actum liberi arbitrii – qui est in potestate eius[1] – acceptare.

Ad secundum[2] dico quod Spiritum Sanctum cooperari igni ad 191
calefaciendum, non est miraculum; cooperari tamen aquae ad calefaciendum (si tamen sibi[3] sine contradictione posset dici competere aliqua causalitas respectu calefactionis), hoc esset miraculosum. Ita dico in proposito quod Spiritum Sanctum cooperari voluntati humanae habituatae ad actum eliciendum secundum illum habitum, hoc est de communi lege qua Deus assistit causae secundae ad actum suum agendum; sed ipsum cooperari voluntati non-habituatae, esset miraculosum, si tamen voluntas ipsa posset operari. Dico ergo quod Spiritus Sanctus cooperatur voluntati habenti caritatem; non quidem quia habet, ita quod caritas eius sit causa prior, movens scilicet Spiritum Sanctum ad cooperandum, – sed quia Spiritus Sanctus cum causa secunda generaliter cooperatur ad actum illum ad quem[4] secundum formam suam ordinatur, quomodo est de diligere in voluntate habituata. – Cum ergo dicis quod 'prius cooperatur quam voluntas habet caritatem'[5], falsum est, nisi intelligatur de prioritate naturae, sicut causa superior. Simul quippe Spiritus Sanctus cooperatur voluntati

---

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1-2 sed — acceptare *om.* C 1 sed = A qui Σ quia S^{2}R^2 *rell.* (*om.* C) *edd.* | disposuit D disponi (!) MZ | actum^2] qui (!) M qui autem (!) Z *praem.* in Γ^D | qui = A ad illa quae Λ$^{O'}$ et quae P et qui S^{2}R^{2}Λ^{O2} *rell.* (*om.* C) *edd.* | est] esset (-se R^2) DPR^{2}IVΓ essent Λ^O *om.* MZ 3 secundum] tertium Σ^{U2} quartum Γ^{N*} | dicendum Λ^O | cooperare C*MZ | igni *om.* DC^{2}MS^{2}VZΓ^{BD*N2} 4 non] nunc M *praem.* igitur D | miraculosum Λ^O | cooperare DCMZ | tamen] autem CMR^{2}I^{2}VZΓ^{BD}Λ^O sed *ante* cooperari Σ cum S^2 *om.* PI' | aquae] aqua S^2 aeque Γ^B vis (!) C^{2}Z *spat. vac.* M *add.* frigidae PI 5 sibi] *ante* competere (5-6) DC^{2}PS^{2}R^{2}IΓ^{N}Λ^{O}Σ *post* competere (5-6) VΓ^{BD} *om.* C'MZ | dici *om.* DPS^{2}R^{2}IΓ^{N}Λ^{O}Σ 6-7 miraculum DPS^{2}R^{2}IVΓ^{BD}Σ 7 Ita] Et ita S^{2}Γ^N | Spiritum Sanctum *om.* D^{2}Γ^N | cooperare (*pon.* -ri C^2) CMZ 8 humanae *om.* PR^{2}IVΓ^{BD}Λ^{O}Σ | habitualiter DC*MZ 9 illum] istum DP illud (!) Γ^B *om.* Λ^O 10 actum suum] s. a. PR^{2}IΓ^{B}Λ^{O}Σ | agendum *om.* DPS^{2}R^{2}IVΓΛ^{O}Σ | cooperare C*MZ | voluntati *om.* C*Z 11 miraculum DPS^{2}R^{2}IVΓ^{BD}Σ 12 quod — cooperatur] Spiritum Sanctum cooperari Γ^N 13 habet] *praem.* se Λ^{O2} *add.* caritatem Σ | caritas] causalitas D'S^2 qualitas D^{2}CPMR^{2}IVZΓ 14 scilicet *om.* CPS^{2}R^{2}IVΓΛ^{O}Σ 15 cum causa secunda = AS^2 cum sec. causa CMZ cum (!) causae secundae DI'V tunc causae secundae Γ^{BN} omni (*in ras.* Γ^{D2}) causae secundae (*sec. om.* Λ^O) PR^{2}I^{2}Γ^{D}Λ^O *edd.* causae secundae Σ 16 actum illum = A ill. (istum ρ alium πγ secundum C) act. S^{2}R^2 *rell. edd.* 17 de diligere] diligere CΓ^{BD}Λ^O *om.* D^2 | habituata] ordinata S^2 18 dicit R^2 dicitur VΓ^{BD} | cooperatur] operatur S^2 *praem.* Spiritus Sanctus I^2 | quam] quod C*Z | habet = A haberet P habeat (hanc! M) S^{2}R^2 *rell. edd.* 18-19 caritatem] causalitatem DCMS^{2}VZΓ^{DN} 19-20 de prioritate — cooperatur *om.* Γ^B 19 naturae = A essentiae (*pon.* eminentiae C^2) CMZΓ$^{N'}$ eminentiae (-nente Λ^{O*}) S^{2}R^{2}Γ^{N2} *rell.* (*om.* Γ^B) *edd.* 20 cooperatur *ante* Spiritus Σ

T [1] scil. voluntatis. [2] Cf. supra n. 110. [3] scil. aquae. [4] id est: 'ad quem causa secunda' etc. [5] Cf. supra n. 110.

habenti caritatem, et ipsa operatur, – aut si concedatur quod prius cooperatur Spiritus Sanctus voluntati quam habeat caritatem, non sequitur ergo quod 'aeque posset cooperari voluntati non habenti caritatem' [1], quia non ita cooperatur non habenti formam ad agendum sicut habenti.

192 Ad tertium [2] dico quod etsi per communicationem idiomatum operationes humanae vere dicantur de Verbo, tamen actus proprii [36] Verbi in natura divina non erant in potestate 'istius hominis', ut ille in quantum homo possit mereri actibus illis: non enim Christus in hoc nobis meruit, si Filius Dei – qui erat in carne – creavit animas cum Patre et Spiritu Sancto; et ita ad propositum, non merebitur voluntas si Spiritus Sanctus, quomodocumque sibi coniunctus, causaret in ea actum diligendi.

193 Ad ultimum [3] dico quod licet faciat difficultatem tenentibus speciem esse actum primum respectu intellectus, per quam intellectus potest in actum secundum (sicut lignum calidum calefacit calore), quia si hoc esset verum, difficile esset salvare quod intellectus 'non informatus aliqua forma' posset in operationem [4]; tamen secundum illam viam quam dixi distinctione 3 huius I, quod 'obiectum – sive in se sive in specie – est sicut causa partialis, con-

---

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 et] *in ras.* I^2 aut VΓ^{BD*N*} *om.* S^2 | ipsa] *add.* voluntas Σ | aut] ac CMZ etiam I^2 ad (!) D *om.* Γ^{BD} 1-2 prius cooperatur] prius (principalius D) cooperetur DCMR^2IZ$\Gamma^N\Lambda^O\Sigma$ p. operatur (*post* Sanctus, 2 S^2) S^2VΓ^B *om.* Γ^{D2}(*post* Sanctus, 2) 2 voluntati *om.* DCPMS^2R^2IVZ$\Gamma^{BD2N}\Lambda^O$ | quam habeat] habenti Γ^{D2} quam voluntas hab. Σ quam hanc (!) CMZ 2-4 non — caritatem *om.* D 2 non] *add.* tamen Σ 3 quod = AΛ^{O2} non (!) Z 4 caritatem] *add.* sicut habenti Σ *add.* ad agendum sicut habenti I^2 | cooperatur] *add.* agenti S^2 4-5 ad agendum *om.* S^2 5 habenti] *add.* formam ad agendum (ad ag. *om.* Λ^{O2}) Λ^O 6 etsi] si DCPMZ 7 operationes humanae vere] opus humanum vere $S^2\Gamma^N$ a principio (a pr.] operationes C^2) humanarum rerum CMZ | vere *om.* Γ^{BD*} | dicantur] dicatur M$S^2\Gamma^N$ videantur Γ^{BD} | Verbo] Deo-Verbo DCMZ | proprius $S^2\Gamma^N$ 8 Verbi] Verbo CI^2 | erat $S^2\Gamma^N$ | istius] illius PS^2R^2V$\Gamma^{BD}\Sigma$ eius Λ^O *om.* C 9 ille] iste homo D | in quantum *om.* Σ^U | posset (*post* mereri Σ) P$S^2\Gamma^B\Lambda^O\Sigma$ | actibus] actis (!) D *praem.* in Γ^{BD} 10 si] sed C*MS^2Z$\Gamma^{N*}\Sigma$ quod Λ^O *om.* D | Dei *om.* $S^2R^2\Lambda^O$ | qui] dum $R^2\Lambda^O$ quando D 10-11 qui — animas] creavit animas, qui erat in carne *post* Sancto (11) S^2 10 creavit] *post* Sancto (11) R^2 creat Σ 11 animas] divinas C*Z *add.* simul Σ | Patre] *add.* et Filio C*MZΛ^O 11-12 et ita — Sanctus *om.* Γ^B 11 ad propositum] in proposito Σ 11-12 non merebitur voluntas] vol. mea n. m. Σ merebitur M membrum (!) C^2Z 12 voluntas] *praem.* in ea (mea Γ^{N2}) D$S^2\Gamma^N$ *add.* mea C^2R^2V$\Gamma^B\Lambda^O$ *add.* mera PI | sibi] ei PR^2IV$\Gamma^D\Lambda^O$ eis (!) Γ^B 13 causaret] causet CMR^2I'VZ $\Gamma^{BD}\Sigma$ esset PI^2 esset causans (caus. *post* ea) Λ^O | actus P$S^2I^2\Gamma^N$ 14 licet] *add.* illud C^2P$R^2I^2\Gamma^{D2}$ $\Lambda^O\Sigma$ | tenentibus] exsistentibus (!) C*MZ 15-16 per quam intellectus *om.* D^2 16 calefaciat CMZ 17 esset²] erit (*pon.* esset C^2) C est S^2 18 forma] specie Σ 19 huius] libri (*post* primi Γ^N) $S^2\Gamma^N$ 20-*p.* 231, 3 sive in se — sufficit *om.* C^2MZ 20 sicut *om.* Σ

T [1] Cf. supra n. 110. [2] Cf. supra n. 111. [3] Cf. supra n. 112. [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 456-459 (III 275-277).

currens cum intellectu ad causandum intellectionem'[1], non facit aliquam difficultatem, quia obiectum in se praesens (quomodo erit in patria) sufficit absque omni informatione ad causandum visionem, vel ex se solo cum intellectu.

Et si arguatur 'si sine habitu informante potest esse visio per- 194
fecta, ergo et fruitio perfectissima', – respondeo: nullus negat, communiter, in gloria 'habitum luminis gloriae in intellectu'[2], – et ille[3] ex parte intellectus potest poni correspondere caritati ex parte voluntatis[a].

---

[a] *Sequitur quaestio interpolata; vide append.* A.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1 intellectiones P 3 erit] concurrit (*rescr.* Λ^{O2}) Λ^{O} | absque omni] cum C^{2}MZ 4 vel *om.* Σ 5 arguitur (*add.* quod P) $PS^{2}R^{2}\Gamma^{D}\Lambda^{O}$ 7 communiter *ante* nullus (6) Σ | luminis] beatitudinis DC^{*}MZ habens P^{2} 9 voluntatis] caritatis A

T [1] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* I d. 3 n. 494-498 (III 292-295). – Cf. supra p. 152 nota 2. [2] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* I d. 3 n. 114 (III 71); III d. 14 q. 1-2 n. [2-4. 8]; IV Suppl. d. 49 pars 2 q. 3 n. [9-10]. [3] scil. habitus luminis gloriae in intellectu.

[PARS SECUNDA

DE MODO AUGMENTI CARITATIS

QUAESTIO 1

UTRUM TOTA CARITAS PRAEEXSISTENS CORRUMPATUR ITA QUOD NULLA REALITAS EADEM NUMERO MANEAT IN CARITATE MAIORE ET MINORE]

[Q. 4] [1] Circa augmentum caritatis, supposito quod caritas possit augeri – 195
secundum illud Augustini in *Epistola ad Bonifatium*, et ponitur libro II distinctione 26 cap. 3, « caritas meretur augeri, ut aucta mereatur perfici », et secundum ipsum VI *De Trinitate* 7 « in rebus incorporeis idem est melius esse quod maius esse » [a] (aliqua autem caritas est melior quam alia quia ei correspondet maius praemium essentiale, ergo aliqua caritas est maior alia) – quaero de modo augmenti caritatis, et primo: utrum tota caritas praeexsistens corrumpatur, ita quod nulla realitas eadem numero maneat in caritate maiore et minore [1].

---

[10] [a] *Loco* in (8) — maius esse (9) *textus interpolatus*: « in his quae non sunt mole magna, hoc est maius esse quod melius esse » [2].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

5-*p.* 252, 11: *Hanc quaestionem primam in duplici forma tradunt* VΓ^{BD}ρπβμυ, *quarum unam, viciniorem textui Reportationis I A, signamus siglis* v$\Gamma^{bd}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$; ¶ *text. sign.*: Vacat Γ^{b2} Extra Γ^{d2} Secunda quaestio Cancellarii $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}$ Additio, quae dicitur a quibusdam quaestio secunda Cancellarii υ^{Φ} *lin. anfractuosa* μ^{Φ}. 5 *adnot.*: Ista quaestio colligitur ex Reportatione, quam tantum habent communiter libri, et ex Ordinatione, quam pauci habent quantum ad istam quaestionem A^1 Ista quaestio secundum Ordinationem est multum detruncata et in medio et in fine Σ^{Q2}; *lectiones variantes huius quaestionis* (5-*p.* 252, 11) *vide in append.* B 8-9 *et* 15-16: in rebus (8) — maius esse (9) = PI'VZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρτπγβμυ in his (15) — melius esse (16) DCMS RI²v$\Gamma^{bd}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ in rebus (8) — maius esse (9) *et* in his (15) — melius esse (16) A; ¶ *text.* in his (15) — melius esse (16) *sign. lin. protracta et nota* (*quae nota valet etiam pro ceteris huiusmodi textibus*): Illa quae habent lineam rectam protractam, non sunt in libro Scoti A^1

F 6-8 AUGUST., *Epist.* 186, *ad Paulinum* c. 3 n. 10 (PL 33, 819; CSEL LVII 53, 7-8); LOMBARDUS, *Sent.* II d. 26 c. 2 n. 231 (I 438). – Textus cf. ad p. 205, *4-5*. 8 AUGUST., *De Trin.* VI c. 8 n. 9 (PL 42, 929): « In rebus autem spiritualibus, cum minor maiori adhaerescit, sicut creatura Creatori, illa fit maior quam erat, non ille; in iis enim quae non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse: melior autem fit spiritus alicuius creaturae cum adhaeret Creatori, quam si non adhaereat, et ideo etiam maior quia melior ».

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 pars 2 q. 1; *Rep.* I A d. 17 pars 2 q. 1. – Cf. ea quae in Praefatione huius voluminis dicta sunt. [2] Cf. ad lin. 8-9. – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 75.

196 Et quod sic, arguo:

Quia alias ipsa forma augeretur subiective, quia eadem manens transmutaretur ab imperfectione ad perfectionem; sed forma est invariabilis, secundum auctorem *Sex principiorum*; ergo non potest caritas sic augeri [a].

197 Contra:

I *De generatione*, 'auctum oportet manere'; ergo in augmento quocumque non est corruptio praeexsistentis [b].

[I. – OPINIO GODEFRIDI

A. – OPINIONIS EXPOSITIO]

198 Hic dicitur quod nihil caritatis praeexsistentis manet idem numero in caritate aucta, sed totum quod praefuit corrumpitur, et aliud individuum perfectius illo generatur. [2]

---

[a] *Loco* Quia (2) — augeri (5) *textus interpolatus*: Quia si non corrumperetur, tunc forma caritatis mutaretur de minore ad maius; hoc falsum est, quia forma simplex subiectum transmutationis esse non potest [1].

[b] *Loco* ergo (7) — praeexsistentis (8) *textus interpolatus*: ergo et caritatem praeexsistentem, auctam per novum gradum caritatis sequentis, oportet manere et non corrumpi [2].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2-5 *et* 14-16: Quia alias (2) — augeri (5) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρτπγβμυ Quia si (14) — potest (16) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ Quia alias (2) — augeri (5) *et* Quia si (14) — potest (16) A; ¶ *text.* Quia si (14) — potest (16) *sign.* Non in libro Scoti *et lin. protracta* A[1] 7-8 *et* 17-19: ergo (7) — praeexsistentis (8) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρτπγβμυ ergo (17) — corrumpi (19) DCMSR$\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ ergo in (7) — praeexsistentis (8) *et* ergo (17) — corrumpi (19) A; ¶ *text.* ergo (17) — corrumpi (19) *sign. lin. protracta* A[1] 11 *adnot.* Opinio Godefridi A[1] *et multi* 11-*p.* 235, 1 *et p.* 235, 16-18: nihil (11) — ratio (*p.* 235, 1) = IVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρτπγβμυ in omni (*p.* 235, 16) — sequentis (*p.* 235, 18) DCMSR$\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ in omni (*p.* 235, 16) — sequentis (*p.* 235, 18) *et* nihil (11) — ratio (*p.* 235, 1) APvΓ^{bd}

F *4 Liber de sex principiis* c. 1 n. 1 (ed. HEYSSE-VAN DEN EYNDE in *Opuscula et textus* VII 8): « Forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens ». *7* ARISTOT., *De gener. et corrupt.* I t. 35 (A c. 5, 321*b* 10-13): « Quoniam autem de his quaesitum est sufficienter, oportet quaestionis tentare solutionem invenire, salvantes manere id quod augetur ». *11-13* GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 145): « Quare cum non possit attendi magis et minus in qualitatibus secundum rationem speciei, quia in indivisibili consistit, oportet quod attendatur secundum rationem individuorum. Et quia etiam esse individui in quantum individuum est, simplex est, si fiat transmutatio in individuo secundum magis et minus, fit etiam transmutatio ipsius individui, manente tamen specie eadem »; VI q. 5 in corp. (III 123): « Et hoc patet per eos qui ponunt habitus augeri vel intendi per additionem eiusdem secundum speciem [cf. infra n. 249. 225]. Si enim possibilis est talis additio, manifestum est quod non potest intelligi nisi sic quod additum cum eo cui additur, fiat unum numero, sed intensius ».

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 75. [2] Cf. ib. n. 76.

Ad hoc ponitur ratio[a], quia termini motus sunt incompossibiles (ex V *Physicorum*), ergo huius motus vel mutationis[1] – quo caritas augetur – termini erunt incompossibiles; ergo illud quod est terminus 'ad quem', simpliciter est incompossibile termino 'a quo'; igitur non includit idem numero[2] [b]. 199

Confirmatur ista ratio[3], quia sicut in speciebus ponitur magis et minus propter ordinem essentialem specierum, ita videtur ponendum suo modo in individuis eiusdem speciei; sed species perfectior (quae dicitur maior) est simpliciter alia natura ab imperfectiore, ita quod nihil idem numero – naturae scilicet inferioris – manet in superiore, immo superior est in se simplicior quam inferior, quia in formis superior est perfectior et actualior et simplicior (patet in formis substantiarum separatarum, unde Deus est simplicissimus); ergo in individuis eiusdem speciei nihil imperfectioris idem numero manet in perfectiore, quia tunc 'perfectior' esset compositior imperfectiore[4] [c]. 200

---

[a] *Loco* nihil (*p.* 234, 11) — ratio (*p.* 235, 1) *textus interpolatus:* in omni intensione cuiuscumque formae, gradus formae praecedentis corrumpitur in adventu alterius gradus, sequentis[5].

[b] *Loco* ergo (2) — numero (5) *textus interpolatus:* gradus iste praecedens et ille de novo adveniens, in ista mutatione augmentationis formae sunt termini illius mutationis, ergo non sunt simul; ergo una[6] corrumpitur in adventu alterius[7].

[c] *Loco* Confirmatur (6) — imperfectiore (15) *textus interpolatus:* Huic opi-

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2-5 *et* 19-21: ergo (2) — numero (5) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρτπγβμυ gradus (19) — alterius (21) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ gradus (19) — alterius (21) *et* ergo (2) — numero (5) A; ¶ *text.* gradus (19) — alterius (21) *sign. lin. protracta* A¹   6-15 *et* 22-*p.* 236, 19: Confirmatur (6) — imperfectiore (15) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{G}\Sigma$ρπγβμυ Huic (22) — additam (*p.* 236, 19) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ Huic (22) — additam (*p.* 236, 19) *et* Confirmatur (6) — imperfectiore (15) AΛ^{O}τ (Confirm., 6 — imperf., 15 *post* accidentali, *p.* 236, 27 Λ^{O}); ¶ *text.* Huic (22) — additam (*p.* 236, 19) *sign. lin. protracta* A¹

F 2 Aristot., *Physic.* V t. 26 (E c. 3, 227*a* 7-10): « Quoniam autem omnis mutatio in oppositis est, opposita autem 'contraria' et 'secundum contradictionem' sunt (contradictionis autem nihil medium), manifestum est quod in contrariis erit medium ».

T [1] Cf. Aristot., *Physic.* V t. 9 (E c. 1, 225*a* 34): « Omnis motus mutatio quaedam est ». [2] Cf. Godefridus de Font., *Quodl.* XIV q. 5 in corp. (PhB V 389-391. 415-416). [3] Cf. supra n. 199. [4] Cf. Godefridus de Font., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 140-141); q. 7 ad 1 (127-129); VII q. 7 ad arg. in opp. (III 360-362); IX q. 7 in corp. (IV 231-232); X q. 10 in corp. (343-344); XIV q. 5 in corp. (V 414-415). [5] scil. formae, in eadem specie (cf. p. 236, 18): ideo lin. 21 dicitur « ergo una [forma] » et p. 236, 19 « gradum vel formam praecedentem »; forma igitur praecedens vel sequens caritatis est gradus praecedens vel sequens eius, et e converso (iste modus loquendi de duabus formis in una forma secundum speciem, reperitur etiam apud Godefridum de Font., *Quodl.* XIV q. 5 in corp. [PhB V 414]). – Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 77. [6] scil. forma (cf. nota praecedens). [7] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 77.

201 ‖ Confirmatur secundo, quia simili modo videtur ponendum magis et minus in substantia (si ibi sit[1]) in eadem specie, et in accidente in eadem specie, praecipue in illo accidente secundum quod non est motus; sed propter defectum motus in substantia, ponitur ibi 'magis' omnino aliud individuum, non habens in se 'minus' quasi aliquid sui, sed aeque simplex vel simplicius quam ipsum minus; ergo similiter ponetur in caritate, secundum quam non est motus[2], – patet[a]. ‖

[B. – Opinionis improbatio]

202 Contra istam positionem[3] arguitur sex viis[4], quarum una sumitur ex praesuppositione formae in augmento illius formae, – et secundum istam viam arguo primo[5] sic: [3]

---

nioni[6] addo duas rationes. Prima sit ista: eodem modo se habent maius et minus in eadem specie, quomodo se habent proportionaliter maius et minus in diversis speciebus; sed in diversis speciebus quanto una species est perfectior alia, tanto perfectius continet eam et modo simpliciore, ita quod species contenta ab ea non facit additionem ad ipsam; ergo cum simplicitas sit perfectio in omnibus formis, videtur etiam quod in eadem specie forma simplicior sit perfectior, non habens gradum vel formam praecedentem sibi additam[7].

[a] *Loco* Confirmatur (1) — patet (8) *textus interpolatus:* Item, consimili modo se habent maius et minus in formis accidentalibus, quomodo se habent in formis substantialibus, si in substantia esset magis et minus; sed secundum omnes ponentes maius et minus in forma substantiali, substantia perfectior etiam in eadem specie est simplicior alia, non faciens additionem cum minus perfecta, sed continens aliam modo simplici, – ut ponitur de anima Christi, quae non fuit compositior anima Petri sed simplicior, et tamen perfectior in essentia animae; ergo eodem modo de forma accidentali[8].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}(\rho\tau\pi\gamma\beta\mu\upsilon)$

1-8 *et* 20-27: Confirmatur (1) — patet (8) = R^2IVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{G}\Sigma\gamma$ Item (20) — accidentali (27) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{YO}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ Item (20) — accidentali (27) *et* Confirmatur (1) — patet (8) A; ¶ *text.* Confirmatur (1) — patet (8) *sign.*: Pro isto sic in Scoto manu sua: Extra A^1 Extra de manu Ioannis R^2 Extra in *text. et mg.* I^2; *text.* Item (20) — accidentali (27) *sign. lin. protracta* A^1 10-*p.* 237, 11 *et p.* 237, 22-31: Contra (10) — caritatis (*p.* 237, 11) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma\rho\pi\gamma\beta\mu\upsilon$ Contra (*p.* 237, 22) — impossibile (*p.* 237, 31) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ *utrumque textum aliquo modo conflatum (cf. lect. var. sub* 10-*p.* 237, 11 *in append.* B) A

T [1] scil. magis et minus (cf. lin. 22). [2] De his cf. nota 8. [3] Cf. supra n. 198. [4] Cf. n. 202. 208. 212. 213. 214. 215. [5] Primo arguit ex actu meritorio n. 202-203, secundo ex virtutibus moralibus et intellectualibus n. 205, tertio ex specie intelligibili n. 206 et quarto ex voluntate n. 207. [6] Cf. supra n. 198 secundum textum p. 235, 17-19; reliquum est ratio, cf. p. 248 nota 13. [7] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 78. Ista est prima ratio; secunda statim sequitur (lin. 20-27). [8] Cf. Godefridus de Font., *Quodl.* IX q. 4 in corp. (PhB IV 216-219). – Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 79.

⌊Prima via⌋ – Licet non necesse sit Deum augere caritatem in illo instanti quo elicitur actus meritorius (quo 'meretur caritas augeri' [1]), tamen potest tunc augere caritatem, ita quod augmentum quod quis meretur, simul tempore detur quando actus elicitur.

Ex hoc arguo: iste actus qui meretur augmentum caritatis, est meritorius, – ergo praesupponit caritatem in illo instanti in quo elicitur. Quaero quam? Non illam novam partem quae acquiritur, quia illa sequitur actum sicut praemium meritum; ergo praesupponit illam quae praeexsistebat, et per consequens non corrumpitur illa in illo instanti, – quia si sic, tunc in illo instanti non posset actus meritorius elici, in quo tamen quis meretur augmentum caritatis [a]. 203

Si autem proterviat quis quod Deus numquam auget caritatem in illo instanti temporis in quo habetur actus meritorius respectu augmenti, sed semper posterius duratione, pro eo quod non auget propter actum in quantum est elicitus sed in quantum est in acceptatione divina, et hoc modo manet [2] post instans in quo [3] elicitur, et tunc post ipsum [4] confertur augmentum: 204

Licet ista responsio [5] sit omnino improbabilis si neget Deum posse tunc augere [6] (quod si potest, ponatur in esse et procedit argumentum [7]), tamen non evadit difficultatem in aliis. 205

Primo quidem [8], quia in virtutibus moralibus et intellectualibus

---

[11] [a] *Loco* Contra (*p.* 236, 10) — caritatis (*p.* 237, 11) *textus interpolatus:* Contra istam opinionem [9] arguitur sic: supposito quod possibile sit Deum posse augere caritatem in illo instanti in quo elicitur actus meritorius, – ponatur ergo in esse quod tunc augeat. Quaero tunc a qua caritate elicitur iste actus meritorius (quia necessario ab aliqua caritate elicitur, ut prius ostensum est [10]): non a caritate infusa de novo, quae augebat caritatem in illo instanti in quo fuit sub actu, quia est praemium talis actus et sequitur aliquo ordine actum illum meritorium; nec elicitur a caritate praecedente, quia secundum te [11] illa corrumpitur, nam in infusione posterioris caritatis corrumpitur prior; ergo in illo instanti in quo caritas augetur, est actus meritorius et tamen a nulla caritate, quod est impossibile [12].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

12-*p.* 238, 8 *et* *p.* 238, 16-38: Si (12) — ab habitu (*p.* 238, 8) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ Dices (*p.* 238, 16) — augmentatio (*p.* 238, 38) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ *utrumque textum aliquo modo conflatum* (*cf. lect. var. sub* 12-*p.* 238, 8 *in append.* B) A

T [1] ut scil. ait Augustinus, supra n. 195. [2] scil. caritas. [3] scil. actus meritorius. [4] scil. instans. [5] scil. n. 204, ad argumentum n. 203. [6] Cf. supra n. 202. [7] scil. n. 203 (cf. lin. 22-31). [8] scil. non evadit difficultatem' (lin. 20); ubinam secundo non evadat difficultatem, cf. n. 206. [9] Cf. supra n. 198 secundum textum p. 235, 17-19 (cf. p. 236 nota 6). [10] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 27. [11] scil. secundum Godefridum (cf. nota 9). [12] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 80.

virtus augetur per actum elicitum, et non quando actus ille non est, quia quando non est, nihil causat; ergo quando actus ille inest, tunc est ratio augendi habitum. Ergo si tunc generetur novum individuum et corrumpatur quod praefuit, sequitur quod actus augmentativus habitus non elicietur ab habitu sed a sola potentia, quod videtur inconveniens, quia tunc – secundum dicta in praecedente quaestione [1] – actus augmentativus habitus esset imperfectior quam alius non-augmentativus habitus, elicitus ab habitu [a].

206 Et si etiam concedat conclusionem quod 'actus augmentativus [4] habitus acquisiti elicitur a sola potentia' (quamvis hoc videatur inconveniens) [2], tamen non evadet hanc difficultatem specialem, si ponatur species intelligibilis augeri per actum intelligendi. Non enim potest ille actus elici a sola potentia, circumscripta specie, quia – sicut patuit distinctione 3 huius primi – non sufficit intellectus sine specie ad eliciendum actum intelligendi [3]; ergo non potest aliqua

---

[a] *Loco* Si (*p.* 237, 12) — ab habitu (*p.* 238, 8) *textus interpolatus:* Dices quod Deus non auget caritatem in illo instanti in quo elicit actum meritorium, sed actus caritatis transit et stat in acceptatione divina tamquam quoddam remunerabile, et tunc Deus – acceptando actum meritorium – dat post augmentationem caritati praeexsistenti ut quoddam praemium actus, et non dat simul in eodem instanti praemium cum merito, sicut non dedit angelis bonis in primo instanti quo meruerunt beatitudinem, sed in quodam instanti naturae posteriore. – Contra: licet istud posset dici in proposito de virtutibus infusis, non tamen potest dici de augmentatione virtutum naturalium, moralium et intellectualium, et maxime moralium; nam virtus moralis augetur per actus morales, sicut generatur ex eis (II Ethicorum [4]); actus ergo qui augmentat et auget virtutem moralem, non auget nisi quando est. Quando ergo auget, quaero utrum est ab aliqua virtute, vel non. Si sic, a qua virtute? Non a praecedente, quia illa corrumpitur, – nec a gradu quem facit, quia ille posterior est sicut effectus sua causa; ergo quando auget virtutem, non est ab aliqua virtute: sed hoc est impossibile, quia tunc non esset virtuosus et tamen generaret virtutem, quod est contra Philosophum II Ethicorum et contra omnem intellectum, quia « ex similibus actibus similes habitus generantur » [5]. – Eodem [12] modo posset argui de actu intellectuali: dum est actus speculandi, augmentatur habitus intellectualis vel speculativus, quia quando non est, nihil facit; sed ille actus non est ab habitu praecedente, quia tunc non est talis habitus sed corrumpitur (quia in illo instanti in quo est genitus, augmentatur, non a gradu praecedente); nec a gradu sequente, quia ille sequitur; ergo non potest dici quod talis aliquo modo augeat, quia nullus est terminus ad quem fiat augmentatio [6].

T [1] Cf. supra n. 69-70. [2] Cf. supra n. 205. [3] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 486-498 (III 289-295). [4] Cf. nota sequens. [5] ARISTOT., *Eth. ad Nic.* II c. 1 (B c. 1, 1103b 21-22): « Ex similibus operationibus habitus fiunt ». [6] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 81-84.

intellectio augere speciem, quae eliciatur a sola potentia; illa ergo, augmentativa speciei, praesupponit speciem, et non illud individuum quod generatur, – ergo individuum praeexsistens, et per consequens praeexsistens non corrumpitur.

Quod si negetur intellectionem augere speciem intelligibilem, 207
ultima instantia – ad propositum – est ista:

Voluntas per actum suum potest remittere actum intelligendi, – quod probatur, quia potest totaliter corrumpere et amovere intellectum ab hoc actu; et tamen volitio illa remissiva intellectionis necessario praesupponit intellectionem: non aliquam novam quae sequatur ipsam volitionem, patet; ergo aliquam praecedentem volitionem, et per consequens intellectio praeexsistens non corrumpitur per eam [a].

[5] ⌊Secunda via⌋ – Secunda via est ex perfectione illius quod indu- 208
citur per augmentum.

Ubi arguitur primo[1] sic: in actibus augmentativis habitus, decimus potest esse imperfectior primo, et tamen per illum actum decimum augetur habitus ad aliquem gradum ad quem non potuit prius

---

[a] *Loco* Voluntas (7) — per eam (13) *textus interpolatus:* Item, voluntas potest remittere actum intelligendi, quia potest omnino per suum velle actum eius corrumpere, avertendo ipsum a consideratione omnis obiecti secundarii, ne ipsum determinate consideret. Sed omnem actum voluntatis naturaliter praecedit actus intellectus. In illo ergo instanti in quo voluntas remittit actum intellectus per actum suum imperativum, oportet intellectum esse in actu suo: non in actu intenso praecedente, quia ille actus non manet intensus quando voluntas sic eum remittit, per positum; nec in actu remisso, quia ille naturaliter sequitur actum voluntatis; ergo si actus remissus non sit aliquid realitatis actus intensi, sequitur quod in illo instanti in quo voluntas est in actu suo respectu alicuius obiecti, quod respectu illius obiecti non sit naturaliter prius intellectus in actu, et tunc voluntas vult incognitum, – quod est impossibile [2].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

7-13 *et* 19-30: Voluntas (7) — per eam (13) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ Item (19) — impossibile (30) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ *utrumque textum* A; ¶ *text.* Item (19) — impossibile (30) *sign. lin. protracta* A[1] 14-*p.* 240, 9 *et p.* 240, 14-24: Secunda (14) — praeexsistens (*p.* 240, 9) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ Secundo (*p.* 240, 14-15) — falsum (*p.* 240, 24) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ *utrumque textum habet* A; ¶ *text.* Secundo (*p.* 240, 14-15) — falsum (*p.* 240, 24) *sign. lin. protracta* A[1]

T [1] Primo arguit ex habitu caritatis n. 208, secundo ex habitibus intellectualibus et moralibus n. 209 (ut supra n. 205) et tertio ex agentibus naturalibus p. 240, 25-31; 241, 15-26.
[2] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 86.

augeri per primum vel secundum actum; hoc non posset esse si totum praeexsistens corrumpatur, quia perfectio primi vel secundi actus in se erat maior quam perfectio decimi in se, et per consequens individuum in cuius generationem potuit primus actus, potuit esse perfectius illo individuo in quod potuit decimus actus; ergo quod perfectius sit illud quod sequitur decimum quam primum, non erit quia novum individuum generetur virtute decimi, sed quia praeexsistenti – generato per actus praecedentes – aliquid additur, et sic manebit praeexsistens [a].

209 Si dicatur quod praecedentes actus eliciti a caritate maneant in acceptatione divina (licet non in se, nec etiam in alio impresso ab eis), argumentum [1] non solvitur in acquisitione habituum intellectualium et moralium [b].

---

[a] *Loco* Secunda (*p.* 239, 14) — praeexsistens (*p.* 240, 9) *textus interpolatus:* Secundo arguo sic, supponendo quod actus secundus vel tertius possit intendere habitum, licet non sit perfectior nec intensior primo actu, – tunc arguo: si actus posterior intendit habitum et tamen non est necessario intensior nec perfectior quocumque actu praecedente, non ergo generat novum individuum caritatis perfectius, quod est contra te [2]. Probatio consequentiae, quia actus generans habitum non potest ipsum generare nisi secundum proportionem suae virtutis; si ergo iste actus, qui est imperfectior primo actu, generat individuum caritatis, et perfectius, hoc vel erit in virtute actuum praecedentium, et tunc manent et non corrumpuntur sicut ponit opinio [3], – vel virtute propria, et tunc effectus erit perfectior sua causa totali in virtute, quod est falsum [4].

[b] *Sequitur textus a Duns Scoto cancellatus:* Ratio [5] etiam non solvitur in agentibus naturalibus: pone enim quod alicui calido in novem gradibus adveniat aliquod calidum in gradu minore, illud potest aliquo modo intendere calidum illud novem graduum, et per consequens illud quod erit in termino actionis erit perfectius in caliditate quam sit ipsum agens adveniens et augmentans; hoc esset impossibile si esset 'individuum novum' generatum per actum illius calidi iam praesentis [6]. ‖ Probatio maioris [7], quia secundum Philosophum VIII Physicorum 'virtus extensa maior est in maiore magnitudine' [8], – ergo si a principio virtus in

ADCPMSRIVvZΓ^{BbDdN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

25-*p.* 241, 26 Ratio — augmentatio = APR^{2}(*in folio apposito*)IVZΓ^{BDN}Λ^{GO}Σρπγβμυ; ¶ *text. sign.:* Vacat, sic in Scoto A^{1} Vacat V^{1}Γ^{B1N1}; *adnot.* Quod hic ponitur sub 'Vacat', est valde bonum A^{1} 31-*p.* 241, 14 Probatio — vincetur] *om.* PΛ^{GO}Σρπγβυ; ¶ *sign.:* Scotus hic extra A^{1} Extra V^{1}Γ^{B1D2} Vacat Γ^{N2} *lin. protracta* A^{1} *lin. anfractuosa* μ

T [1] scil. praecedens, n. 208. [2] scil. contra Godefridum (cf. nota sequens). [3] scil. Godefridi, cf. p. 237 nota 9. [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 87-88. [5] Cf. supra n. 208. [6] scil. novem graduum. Conclusio argumenti est: 'ergo gradus minor aliquid addit, et sic gradus praeexsistens non corrumpitur' (cf. n. 208). [7] scil. quod gradus minor intendat calidum novem graduum (lin. 26-28: « pone... graduum »). [8] ARISTOT., *Physic.* VIII t. 79 (Θ c. 10, 266*a* 24-266*b* 6), – cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 8 n. 10-14 (IV 156-159).

‖ Si nullum agens potest intendere formam, quam invenit in passo, 210 perfectiorem illa quam ipsum posset ex se causare in passo, tota se-

---

maiore magnitudine approximetur passo, magis aget; sed perinde est quoad actionem, si sit una continua magnitudo maior, vel multae simul – contiguatae – aequales illi uni: ergo calidum minus extensive, si a principio contiguetur cum maiore calido extensive, facit ad perfectiorem formam inducendam, – ergo si a principio magnum calidum per se agat, non inducet formam tantam quanta induceretur si aliud parvum esset sibi contiguatum; ergo relinquitur passum in potentia ad gradum inducibilem ab illo minore calido, si contiguetur, – ergo minus adveniens reducet ad illum actum. – Responsio: totum concedatur usque ad ultimam consequentiam [1]; sed illa negetur, quia minus adveniens non invenit passum in dispositione contraria quam posset vincere, sed ab ipsa vinci, – ideo simpliciter patietur, et si quod modicum contra agat, hoc erit remittendo intensius, sed finaliter vincetur [2]. ‖

Nec potest hoc [3] evadi per ordinem graduum, puta quod agens potest reducere ad gradum perfectiorem illud passum quod praefuit sub aliquo gradu, quam potuit in principio reducere, sicut agens potest animare passum quod prius fuit organizatum et tamen non-organizatum non potest producere ad perfectionem tantam prius (et hoc propter ordinem formarum in fieri vel graduum in forma, propter quem ordinem exsistens sub imperfectiore potest statim produci ad perfectius, – non sic, si non esset sub illo gradu): non valet – inquam – responsio haec [4], quia si calidum octo graduum intendat calidum novem graduum [5] et ista intensio [6] fiat per calorem agentis remissioris [7] et per generationem novi individui [8], ergo in illo instanti in quo generatur calidum decem graduum, genitum excedet in perfectione calorem gignentis, – quod est impossibile; ergo non fit sic augmentatio [a].

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ‖ Contra Godefridum [9] sunt duae rationes, una quod in alteratione nulla sit mutatio continuans (quia cuius ut subiecti?), alia quod mobile simul erit calidum multis caloribus, quia in motu pars remotior a movente

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-*p.* 243, 5 Si — medio = AR^2(*in folio apposito*)IVZΓ^{BDN}μ ⟦*ante* Secunda via (*p.* 239, 14) IZΓ^{BDN}μ, *cf. etiam nota critica codicis* A⟧; ¶ *text. sign.*: Extra in libro Scoti manu sua supra ibi ♃o (*hoc signum invenitur ante* Secunda via, *p.* 239, 14) A^1 Extra I^2(*text. et mg.*)V$^1\Gamma^{B_1D_2N_1}$ *lin. anfractuosa* μ 27-*p.* 242, 22 Contra — agit = AR^2(*in folio apposito*)I(*om.* I^2 *cancellando prima et ultima verba*) VΓ^{BDN}μ$^\Phi$ ⟦*hunc textum sequuntur immediate* Argumentum quintum (*p.* 245, 11) — huius (*p.* 245, 23), Ad argumentum (*p.* 249, 2) — discretorum (*p.* 252, 2) *et omnes tres textus inveniuntur insimul in fine huius quaestionis* AIVΓ^{BDN}μ$^\Phi$ *quoad* R^2 *cf. p.* 242 *ad* 9 *in append.* B⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra manu sua A^1 Extra I^2(*text. et mg.*)V$^1\Gamma^{B_1D_2N_1}$ Istud, credo, quod sit additio Γ^{D_1}

T [1] scil. «ergo... actum», lin. 9-10. [2] Cf. infra p. 242, 14-22. [3] scil. quod dictum est p. 240, 25-31 (textus p. 240, 31-241, 14 scriptus est posterius). [4] scil. «puta [dicendo] quod agens... sub illo gradu», lin. 15-21; de ista responsione cf. Godefridus de Font., *Quodl.* II q. 7 ad 1 (PhB II 127-129). [5] addendo videlicet unum gradum. [6] scil. novem graduum. [7] scil. unius gradus. [8] scil. novem graduum. [9] scil. contra hoc quod dicit, quod in introductione formae posterioris corrumpatur forma prior, – loco signato in nota 4 (PhB II 127).

cunda ratio deficit[1], quia tunc numquam actus intendit habitum nisi ad gradum quantum ipsum posset ex se inducere, et tunc non appareret quare non posset inducere illum si esset novum individuum, ita quod nihil remaneret praeexsistentis. Sed quia manifestum est quod actus decimus, aeque intensus cum primo, intendit habitum ultra gradum inductum per primum vel per secundum[2], ideo prima propositio[3] videtur neganda.

211 Sed tunc est dubium, an ita sit in calore, quod remissior adveniens intendat intensiorem inventum in passo (videtur quod non, – sicut hic sub, in secunda linea, ibi ℣llo[4]). Potest dici quod agens univocum non intendit intensiorem formam suam inventam in passo[5], sed magis e contra; agens autem aequivocum intendit, quia natum est agere in hoc et non pati ab hoc, et forma sua est nobilior

---

non est aeque intensa in forma cum propinqua[6]. Sed quod ponitur hic supra sub 'vacat'[7], non est certum quod ibi supponitur, scilicet quod 'remissius adveniens intendat intensius, etiam secundum quemcumque gradum'[8], immo e converso, et tunc[9] 'passum est contrarium, quatenus imperfectum et non potens vincere perfectius, sed vincitur, – ideo non agit, vel si quid reagit, magis remittet intensius, ut assimilet sibi': non videtur instantia[10], nisi de luminibus[11]; forte ibi minus virtuosum primo agente intendit eius effectum, et tamen non posset secundum se nisi in remissius forma quam invenit in passo. Quae causa ibi, si calidum non sic[12] agit? ‖

T [1] id est 'tota secunda via deficit', et quidem ita ut contra Godefridum iam non sit possibile arguere «ex perfectione illius quod inducitur per augmentum» (cf. p. 239, 14-15), et sic tota via deficiat; et ratio est, quia «tunc non appareret quare... praeexsistentis» (lin. 2-4). [2] Idem dicitur supra n. 208, de actu decimo non aeque intenso sicut est primus. [3] scil. quod «nullum agens... causare in passo», p. 241, 1-2. [4] Cf. lin. 14-19: «Sed quod ponitur... assimilet sibi»; prope hunc textum, ad quem remittitur, signum simile in codicibus non reperitur. Infra textum n. 210-211 posita est a Duns Scoto cedula exhibens textum illum de quo in nota 12 et in quo verbis «Contra Godefridum» (p. 241, 27) incipiebat linea prima, verba autem «Sed quod ponitur» aderant in linea secunda, scil. in medio eius vel versus finem. [5] id est: 'non intendit suam formam intensiorem, inventam in passo' (cf. lin. 8-9). [6] De istis duabus rationibus cf. infra p. 244, 10-23. [7] Posuit enim Duns Scotus sub 'vacat' totum textum p. 240, 25-241, 26, scil. primigenum et quem postea scripsit (cf. p. 241 nota 3), antequam hunc scribere incepisset (cf. notae 8-9). [8] Supponitur hoc in dicta maiore (cf. p. 240 nota 7) et in ultima consequentia p. 241, 9-10 (cf. p. 241 nota 1). [9] id est: 'immo e converso dicendo, videtur esse verum, et tunc (sicut dictum est supra p. 241, 11-14) remissius seu minus adveniens' etc. [10] id est: 'contra dicta lin. 14-19 non videtur esse instantia alia' etc. [11] Cf. GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* XIV q. 5 in corp. (PhB V 393). [12] scil. sicut lumen. Cf. n. 211. – Post textum p. 241, 27-242, 22 Duns Scotus statim scripsit textum p. 245, 11-23, et deinde textum n. 226-233. Omnia haec, quae scripta sunt prius quam textus n. 210-211, a codicibus ponuntur post textum n. 234; sed cum agatur de tribus partibus independentibus, disposuimus eas locis quibus spectant, sequentes sensum et intentionem Duns Scoti (sic ultima pars posita est in textu principali, quia est responsio ad argumentum n. 199, – et ante textum n. 234, quia talis ordo a Duns Scoto in respondendo ad argumenta ordinarie servatur).

quocumque gradu effectus aequivoci quem invenit, licet non possit statim ex se in tantum gradum effectus aequivoci. Itaque lumen intenditur in infinitum, si luminaria eiusdem speciei infinita apponantur circa medium, quorum quodlibet intendat lumen in illo medio. ‖

[6] ⌊Tertia via⌋ – Tertia via accipitur in naturalibus et in actione contrarii in contrarium: 212

Calidum enim agens in frigidum, antequam corrumpat totaliter frigidum, remittit ipsum. Si in ista remissione frigidi generatur individuum novum frigidi, quaero a quo generante? Si non fugiatur ad agens universale (quae fuga est hic irrationabilis), non potest assignari aliquod particulare generans huius individui, quia calidum remittens frigidum, non potest per se generare individuum frigidi; ergo nec illud remissum est individuum novum [a].

---

[13] [a] *Loco* Tertia (6) — novum (14) *textus interpolatus:* Tertio sic: calidum corrumpens frigidum, prius remittit frigidum; currunt enim duo motus simul, intensio et augmentatio in calore et remissio in frigiditate (motus scilicet intensionis caloris et remissionis frigiditatis); ergo secundum hanc opinionem [1] generatur novum individuum frigidi. Quaero tunc terminum 'a quo' istius motus ad frigiditatem: non potest dici quod frigiditas maior praecedens, quia illa frigiditas corrumpitur; nec sequens gradus frigiditatis remissior, quia tunc effectus esset excedens suam causam in entitate et perfectione, quod non est intelligibile, secundum Augustinum Super Genesim et 83 Quaestionum 2 [2]. – Item, omne quod movetur, dum movetur, partim est in termino 'a quo' et partim in termino 'ad quem' (VI Physicorum [3]). Si ergo calidum agat in frigidum, in toto motu frigidum habet aliquid de termino 'ad quem' (scilicet de calido); si ergo in toto motu non remittatur frigidum antequam corrumpatur, sequitur quod contrarium in summo, et non remissum, sit cum aliquo gradu sui contrarii, et cum non habeant istae formae latitudinem, sequitur quod contraria in summo possent esse simul vera. Remittitur ergo frigidum. Ergo secundum hanc opinionem [4] generatur aliud suppositum frigidi; sed illud non generatur ex frigido praecedente, quia illud corruptum est; ergo generatur ex calido, et ita calidum generaret frigidum, quod

ADCPMSRIVvZΓ^{BbDdN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

6-14 *et* 15-*p*. 244, 23: Tertia (6) — novum (14) = PR^{2}(*in folio apposito*)IVZΓ^{BDN}Λ^{GO}Σρπγβμυ Tertio sic (15) — impossibile (*p*. 244, 23) DCMSRvΓ^{bd}Λ^{Y}ρ$^{\Phi}$τπ$^{\Phi}$β$^{\Phi}$μ$^{\Phi}$υ$^{\Phi}$ Tertia (6) — novum (14) *et* Item (23) — impossibile (*p*. 244, 23) A; ¶ *text*. Item (23) — impossibile (*p*. 244, 23) *sign. lin. protracta* A^{1}

T [1] scil. Godefridi, cf. p. 237 nota 9. [2] August., *De Gen. ad litt.* XII c. 16 n. 33 (PL 34, 467; CSEL XXVIII pars II 402, 7-8): «Omni enim modo praestantior est qui facit, ea re de qua aliquid facit»; *De diversis quaest.* 83 q. 2 (PL 40, 11): «Omne quod fit, ei a quo fit, par esse non potest». [3] Aristot., *Physic.* VI t. 7 (Z c. 1, 231*b* 28-232*a* 6); t. 87 (c. 10, 240*b* 20-30). [4] Cf. nota 1.

213 ⌊Quarta via⌋ – Quarta via accipitur ex hoc quod Philosophus concedit eodem modo motum in accidentibus, quo negat in substantiis [1], et per consequens magis et minus in accidentibus sicut requiruntur ad motum, sic non requiruntur in substantiis; si autem non esset augmentum in accidentibus nisi per corruptionem praeexsistentis et generationem novi – et tali modo potest inveniri magis et minus in substantiis – igitur non salvaretur magis motus hic quam ibi [2].

214 ⌊Quinta via⌋ – Quinto arguitur per hoc quod natura sub determinato gradu magis vel minus, erit species ad individua, et hoc species

---

est impossibile. – Item, quarto sic: si semper corrumpitur forma praecedens, sequitur quod non possit esse motus secundum gradus formae qualitatis, quia statim quando receditur a termino 'a quo', generatur alia forma; ergo tantum erit motus in qualitate secundum gradus mobilis. Sed hoc est falsum, quia tunc esset motus continuus, cuius tamen partes non copularentur ad aliquem terminum communem, quia mutatio copulans – quaero in quo est? Aut est in aliquo divisibili, aut in aliquo indivisibili: non in parte divisibili, quia nulla pars tota simul alteratur, sed pars ante partem, secundum istam opinionem [3]; ergo esset illa mutatio in indivisibili, et ita punctus fieret calidus. – Item, sequitur etiam quod omne calefactibile dum calefit, infinitis caloribus calefiat; quia si fiat motus praecise secundum gradus mobilis successive, cum infinitae partes sint in mobili (ut in calefactibili), saltem in potentia, et nulla pars mobilis in eodem gradu caloris calefieret cum alia, sed alio calore et in alio gradu, – sequitur quod totum fiet calidum infinitis gradibus caloris, quod est impossibile [4].

ADCPMSRIVvZΓ^{BbDdN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

1-*p*. 245, 10 Quarta — naturae = APR²(*in folio apposito*)IVZΓ^{BDN}Λ^{GO}Σρπβμυ; ¶ *text. sign.* Extra R²

F 1-3 ARISTOT., *Metaph.* VIII t. 10 (H c. 3, 1043*b* 32-1044*a* 11): « Si sint aliqualiter numeri 'substantiae', sicut sunt... Et quemadmodum... a numero, ablato aliquo aut addito ex quibus numerus est, non adhuc idem numerus est sed alter, quamvis minimum auferatur aut addatur, sic nec definitio nec 'quod quid erat esse'... adhuc erit, ablato aliquo aut addito... Et quemadmodum nec numerus habet magis aut minus, – neque secundum speciem substantia; sed siquidem [habet magis et minus substantia] quae [est] cum materia » (cf. infra n. 235); *Physic.* V t. 19 (E c. 2, 226*b* 1-8): « Quae autem est in eadem specie mutatio in magis et minus, alteratio est; aut enim ex contrario aut in contrarium motus est... Magis autem et minus est, in quo plus aut minus contrarii insunt aut non »; t. 18 (226*a* 23-26): « Quoniam autem neque substantiae neque ad aliquid, neque ipsius facere et pati [est motus], relinquitur, secundum quale et quantum et ubi, motum esse solum; in unoquoque enim horum est contrarietas ».

T [1] Supple: 'in substantiis enim negat motum secundum magis et minus in forma substantiali, ergo in accidentibus concedit motum secundum magis et minus in forma accidentali'; pro textu n. 213 cf. infra p. 249, 21-250, 26 et supra p. 236, 20-27 et n. 201. – Forma substantialis (puta humanitas) non recipit magis et minus, cum sit indivisibilis (secundum Aristotelem, cf. ad lin. 1-3), cf. AVERROES, *Metaph.* VIII com. 10; GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 arg. in opp. (PhB II 140). [2] scil. in accidentibus quam in substantiis. [3] Cf. supra p. 235 nota 2. [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 89-93.

inferior contenta sub specie naturae, et ita nulla species – quae modo ponitur [1] – naturae intensibilis vel remissibilis [2] erit specialissima [3].

Consequentia prima [4] probatur, quia quidquid dicitur per se et in 'quid' de individuis, et est 'per se unum', est species eorum [5]; natura in determinato gradu – tali vel tali – dicitur in 'quid' de individuis et est 'per se unum', quia natura secundum hunc gradum est essentialiter eorum quae habent naturam in tali gradu, et gradus nihil addit accidens naturae; patet ergo quod natura in tali gradu est species, et patet quod est minus commune quam species naturae in se: igitur esset species inferior in ordine, specie naturae [a].

---

[a] *Adnotatio Duns Scoti:* ‖Argumentum quintum [6] oportet solvere in substantia, contra quam concludit. Tunc minor [7] est falsa, ratione illius partis in 'quid', quia 'quid' abstrahit ab omni condicione individuali, ita a magis sicut ab haecceitate (VIII Metaphysicae: 'ut numeri' [8]). 'Magis' est condicio individualis, non signata sicut 'haec', sed vaga, quia potest esse idem gradus licet non idem 'hoc'; sed non e converso: non enim potest esse hoc individuum nisi sit huius gradus. – Contra: ergo gradus praeintelligitur determinare naturam quam 'hoc' [9], et per se in illo priore; alioquin accidens et communis differentia [10]; ergo etc. Responsio: communis, sed non universalis, quia individualis. – Contra: saltem praedicabile per se, medium inter speciem specialissimam et individuum; similiter, quaedam species ponuntur distingui penes gradus formae, ut animalia penes gradus sensitivae et angeli penes gradus intellectivae. Responsio: species dicit 'quid', species sub gradu 'quid-quantum virtute'; 'quantum' non est differentia (distinctione 8 huius) [11].‖

ADCPMSRIVvZΓ^{BbDdN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

11-23 Argumentum — huius = AR²(*in folio apposito*)I(*om.* I² *cancellando prima et ultima verba*)VΓ^{BDN}μ$^{\Phi}$ ‖[*quoad positionem cf. supra p.* 241 *ad* 27-*p.* 242, 22 *et p.* 242 *ad* 9 *in append.* B]‖; ¶ *notae criticae ut p.* 241 *ad* 27-*p.* 242, 22

T [1] scil. in logica, – cf. Petrus Hispanus, *Summulae logicales* tr. 2 n. 7 (p. 17): « Species est quae praedicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid... Definitur etiam sic species: species est de qua genus praedicatur in eo quod quid est ». [2] puta albedinis, in genere qualitatis. [3] Cum albedo sit species specialissima, si haberet sub se speciem inferiorem esset genus (cf. nota 11), quod est contra definitionem speciei specialissimae, – cf. Petrus Hispanus, *Summulae logicales* tr. 2 n. 8 (p. 17): « Species specialissima est quae cum sit species, non potest esse genus, ut homo et equus et similia; vel aliter: species specialissima est sub qua non est inferior species ». [4] scil.: si in adventu alterius gradus « totum quod praefuit corrumpitur, et aliud individuum perfectius illo generatur » (cf. n. 198), sequitur quod natura intensibilis vel remissibilis « sub determinato gradu... sub specie naturae » (p. 244, 8-245, 1). [5] Cf. speciei definitio prior, nota 1. [6] Cf. supra p. 244, 8-245, 10. [7] Cf. supra lin. 4-8 (« natura... accidens naturae »). [8] scil. 'formae sunt sicut numeri' (ut infra n. 235); textus cf. supra ad p. 244, 1-3. – Cf. n. 250-252. 253 et p. 249 nota 7. [9] id est: quam determinare 'hoc'. [10] Cf. Petrus Hispanus, *Summulae logicales* tr. 2 n. 11 (p. 18): « Communis differentia est quando alterum differt ab altero accidente separabili, ut Socrates sedens differt a se non sedente vel ab alio ». [11] Si 'quantum' (gradus videlicet secundum magis et minus) esset differentia specifica, albedo esset genus, contra quod arguitur distinctione 8, – cf. Duns Scotus, *Ordinatio* I d. 8 n. 108 (IV 202).

215 ⌊Sexta via⌋ – Sexto et ultimo arguitur, quia si ratio adducta pro positione[1] valeat, oportet ipsam concludere eodem modo de quanto molis sicut de quanto virtutis, et ita quando quantum molis augetur, nihil maneret idem; ergo in augmentatione proprie dicta molis, auctum non maneret secundum quantitatem praeexsistentem, quod videtur inconveniens[a]. [7]

216 Respondetur secundum istam positionem[2], concedendo conclusionem[3], – quod ita est novum individuum quanti molis, quando aliquid est maius, sicut 'aliquid intensius' est aliud individuum illius formae intensibilis.

217 Sed contra hoc[4] videntur sequi duo inconvenientia:

Primum, quia si rarefiant species vini in Eucharistia, erit quantitas molis maior quam prius, quia rarefactionem concomitatur maior quantitas; si ergo illa quantitas, quae fuit vini, non manet post rarefactionem, ergo nec manet ibi sanguis, quia non tenetur communiter ibi sanguis manere nisi quamdiu manent accidentia quae affecerunt vinum conversum.

218 Aliud inconveniens, quia tunc[5] videretur quod talis rarefactio non posset esse virtute agentis naturalis, vel quod agens naturale ageret non praesupposita aliqua materia vel substantia: patet enim quod ibi[6] non praesupponitur materia substantialis, quia ibi non est substantia alterabilis, nec etiam praesupponitur ibi quantitas eadem

---

[a] *Loco* Sexto (1) — inconveniens (6) *textus interpolatus:* Praeterea, ratio[7] non valet, quia tunc concluderet universaliter de omni augmento, et ita in augmento corporali terminus praecedens et gradus augmentans essent incompossibiles, quod est destruere augmentum[8].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

1-6 *et* 23-26: Sexto (1) — inconveniens (6) = APR^{2}*(in folio apposito)*IVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ Praeterea (23) — augmentum (26) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}$ρ$^{\Phi}$τπ$^{\Phi}$β$^{\Phi}$μ$^{\Phi}$υ$^{\Phi}$; ¶ *text.* Sexto (1) — inconveniens (6) *sign.* Extra R^{2}

F *7-10* GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 145; sequitur immediate post textum allegatum supra ad p. 234, *11-13*): « Similiter etiam se habet in quantitatibus maius et minus, et quantum ad hoc quod convenit secundum individuum et quantum ad modum transmutationis ».

T [1] Ratio cf. supra n. 199, positio n. 198. [2] scil. Godefridi, n. 198. [3] scil. « ergo... praeexsistentem », lin. 4-5; concedit eam quatenus tenet ita esse de quanto molis dicendum sicut de caritate dictum est n. 198. [4] scil. contra positionem de quanto molis n. 216. [5] « quia tunc », id est: 'quia si in quanto molis gradus praecedens in adventu alterius gradus corrumpitur et novum omnino individuum generatur, tunc' etc.; cf. n. 216. [6] scil. in tali rarefactione specierum vini in Eucharistia. [7] Cf. supra n. 199 iuxta textum p. 235, 19-21. [8] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 94.

numero manens (per te[1]), et tamen agens naturale potest – ut videtur – sic rarefacere vel condensare istas species; ergo agens naturale potest agere non praesupponendo aliquid in sua actione, et ita creare.

[8] Ad ista inconvenientia respondetur: 219

Ad primum[2], quod quamdiu manent accidentia similia illis quae affecerunt vinum, manet sanguis: licet autem non maneant eadem, manent tamen similia post rarefactionem.

Ad aliud[3] conceditur quod virtus naturalis potest agere, nullo manente communi sub terminis; non tamen creat, quia hic posterius – naturali ordine – sequitur prius: ita non est in creatione. 220

Contra istas responsiones arguitur[4]: 221

Quia cum quantitas ista nova numero differat a quantitate praeexsistente, et non alio modo differt quantitas aquae a quantitate vini nisi numero tantum (quia non specie, patet), sequitur quod propter talem permanentiam accidentium, eorumdem specie, non numero, non plus maneat sanguis sub ista quantitate nova quam maneret sub quantitate aquae si ibi[5] esset praecipue, cum ista quantitas nova non magis inclinetur ad afficiendum vinum – cuius quantitas fuit prior – quam ad afficiendum aquam.

Contra aliam responsionem[6] videtur esse inconveniens quod virtus naturalis activa non praesupponat in actione sua subiectum[7]. 222

Praeterea, quaero quomodo unum istorum[8] sequitur ad alterum? Aut sine actione agentis, – et hoc est manifestum inconveniens, quia tunc agens naturale frustra ageret, quia sine eo istud consequens ad illud esset[9]. Ergo non consequitur nisi per actionem naturalis agen- 223

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(τρπγβμυ)

4-*p.* 248, 7 *et p.* 248, 14-15: Ad ista (4) — pro inconvenienti (*p.* 248, 7) = APR²IVZ $\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ Respondent (*p.* 248, 14-15) — in IV (*p.* 248, 15) DCMSR'$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}$τ Ad ista (4) — pro inconvenienti (*p.* 248, 7) *et* Respondent (*p.* 248, 14-15) — in IV (*p.* 248, 15) v; ¶ *text.* Ad ista (4) — pro inconvenienti (*p.* 248, 7) *sign. in text. et mg. litteris* a-b v¹ *et nota* Istud totum est in sequente, ideo hic potest dimitti usque [inconvenienti] (*p.* 248, 7) v²

F 4-10 Godefridus de Font., *Quodl.* XI q. 3 in corp. (PhB V 21. 20-21).

T [1] scil. per Godefridum (cf. p. 246 nota 5). – Instantias n. 217-218, quas Godefridus contra se posuerat, Duns Scotus hic verbis propriis et inverso ordine ad sensum retulit, – cf. Godefridus de Font., *Quodl.* XI q. 3 in corp. (PhB V 19). Etiam responsiones n. 219. 220 Duns Scotus inverso ordine ex Godefrido hausit. [2] Cf. supra n. 217. [3] Cf. supra n. 218. [4] Contra primam (n. 219) arguitur n. 221, contra secundam (n. 220) arguitur n. 222-224. [5] scil. in quantitate nova. [6] Cf. supra n. 220. [7] Respondet ad primam partem textus n. 220 (ad secundam respondebit n. 223-224). Ex hoc apparet textum n. 222 non esse repetitionem eorum quae n. 218 dicuntur; ibi enim agitur de instantia, hic vero de responsione definitiva (n. 221-224). [8] scil. posterius et prius (n. 220). [9] id est: 'quia sine agente naturali posterius esset consequens ad prius'.

tis. Sed tale agens non potest ponere effectum in esse sine causa materiali praesupposita: alias non prohiberetur – per talem consecutionem – creatio vel actio talis qualis repugnat agenti naturali.

224 Praeterea, secundum hoc [1] posset dici quod agens naturale effective inducit animam intellectivam, quia ipsa naturali ordine consequitur ad organizationem corporis: consequens habetur communiter pro inconvenienti [a].

⌊II. – AD QUAESTIONEM⌋

225 Ad quaestionem [2] ergo, propter rationes [3] improbantes istam opinionem [4] et praecipue duas vel tres primas [5], teneo conclusionem oppositam [6], videlicet quod realitas illa positiva quae erat in caritate minore, manet eadem realiter in caritate maiore. Qualiter autem hoc sit, patebit in solutionibus sequentium quaestionum [7] [b]. [9]

[a] *Loco* Ad ista (*p.* 247, 4) – pro inconvenienti (*p.* 248, 7) *textus interpolatus:* Respondent [8], – vide alibi [9], et argumenta quae sunt contra eam [10]; vide hoc in IV [11].

[b] *Loco* Ad (9) — quaestionum (13) *textus interpolatus:* Concedo ergo conclusionem istarum rationum [12], et quod ista realitas positiva quae est in caritate minore, manet eadem realiter in caritate maiore [c]. [16]

[c] *Sequitur textus interpolatus:* Nec corrumpitur, nisi quantum ad esse quod habuit prius, per se, et manet in alio ut pars in toto: exemplum de materia per se vel forma per se, quae non corrumpuntur ut sunt in toto, sed manent perfectius in toto quam quando habuerunt esse per se; hoc patet in quantitate molis quando augmentatur. – Ad rationem illius opinionis [13] dico quod termini motus

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$($\rho\tau\pi\gamma\beta\mu\upsilon$)

9-13 *et* 16-18: Ad quaestionem (9) — quaestionum (13) = APIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{GO}\Sigma\rho\pi\gamma\beta\mu\upsilon$ Concedo (16) — maiore (18) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ 19-*p*. 250, 26 Nec — eo = ADCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{YO}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$

T [1] scil. secundum dicta in secunda parte textus n. 220 (« non... prius »). [2] Cf. supra n. 195. [3] scil. principales, quae sunt sex: n. 202-203. 208. 212. 213. 214. 215. [4] scil. Godefridi, n. 198. [5] scil. n. 202-203. 208. 212; gradatim, iuxta ordinem progressivum rationum principalium, duas primas – utpote maioris ponderis – praeponit tertiae, de tribus vero ultimis minus curat. [6] scil. opinioni vel conclusioni Godefridi, n. 198. [7] Cf. infra n. 249; est solutio sequentis quaestionis. Duns Scotus in animo habuit duas saltem quaestiones adhuc solvere; sed post sequentem reliquit spatium album. Cf. infra p. 264, 6. [8] scil. ad duas instantias, n. 217-218; responsio est Godefridi. [9] scil. in IV, ut statim dicetur. [10] scil. responsionem (Godefridi): responsio cf. supra n. 219-220, argumenta contra eam cf. supra n. 221-224. [11] De Reportatione (cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 97) non curamus hic, quia codices intelligunt de libro quarto Ordinationis: itaque, quoad responsionem, cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* IV d. 12 pars 3 a. 1 q. 1 n. [7]; quoad argumenta contra eam, cf. ib. n. [14-17]; duae autem instantiae, scil. n. 217-218, inveniuntur ib. n. [6], ordine tamen quo eas habet Godefridus (cf. p. 247 nota 1). [12] scil. quattuor (principalium): p. 237, 22-31; 240, 14-24; 243, 15-23; 244, 10-18. [13] Cf. supra n. 199 iuxta textum p. 235, 19-21; opinio (Godefridi) cf. supra n. 198 iuxta textum p. 235, 16-18.

⌈III. – Ad argumenta⌉

‖ Ad argumentum pro opinione Godefridi[1] respondeo: per se terminus 'a quo' est privatio gradus inducendi. 226

Sed quis est terminus positivus 'a quo', necessario requisitus[2]? Respondeo: gradus imperfectus. 227

---

per se, cuiusmodi sunt privatio et forma, sunt incompossibiles; sed forma remissa et ipsa augmentata non sunt per se huiusmodi termini motus, quia forma remissa non est privatio sed positio quaedam. Sunt ergo forma remissa et intensa, termini motus, non per se sed per accidens, in quantum scilicet forma remissa coniungitur cum per se termino qui est privatio; unde licet per se terminus 'a quo' motus, corrumpatur in adventu termini 'ad quem', ut privatio, non tamen oportet quod forma quae per accidens concomitatur talem terminum 'a quo', per se corrumpatur. Facit ergo fallaciam consequentis, quia forma remissa est terminus 'a quo' ut coniungitur privationi, in quantum est praecise ens per se, et hoc non manet; sed ut in alio, non est coniuncta privationi sed termino 'ad quem', et sic manet eadem numero quae prius, sed intensior et magis perfecta. – Ad primam confirmationem[3] dico quod est in oppositum, quia ordo specierum est secundum quiditates et essentias, et ideo una non continet essentiam nec quiditatem alterius; sed ordo secundum gradus eiusdem formae, est secundum partes materiales, quae possunt esse simul, et forma quanto est sub talibus pluribus gradibus formae tanto est intensior et perfectior. Opposito ergo modo est hic et ibi. – Ad aliam confirmationem[4] dico quod est ad oppositum, quia Philosophus eo modo quo concedit maius et minus in accidentibus, negat in substantiis[5]: sed non negat in substantiis maius et minus secundum partes molis (immo sic concedit ibi[6]), ergo isto modo negat maius et minus in accidentibus, scilicet secundum partes molis; negat autem in substantiis maius et minus secundum gradus formae[7], ergo isto modo concedit in accidentibus. Unde quia ponit formam substantialem in se indivisibilem[8], ideo nullum gradum formae ponit cum

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

2-*p*. 252, 2 Ad argumentum — discretorum = AR²(*in folio apposito*)I(*om.* I² *cancellando prima et ultima verba*)V$\Gamma^{BDN}\mu^{\Phi}$ ⟦*quoad positionem cf. p.* 241 *ad* 27-*p*. 242, 22⟧; ¶ *text. sign.*: Scotus extra manu sua A¹ Extra I²(*text. et mg.*)V¹Γ^{B1D2N1} Istud, credo, quod sit additio Γ^{D2}

T [1] Cf. supra n. 199 (opinio n. 198). Cf. p. 242 nota 12. [2] scil. ad gradum ulteriorem inducendum. [3] Cf. supra p. 235, 22-236, 19. [4] Cf. supra p. 236, 20-27. [5] Istud falsum est, quia contradicit dictis supra n. 213 et est extra propositum: ut enim arguatur contra confirmationem, prius necesse est scire quomodo ista neget Philosophus in substantiis, ut inde deducatur quomodo concedat in accidentibus; textus Aristotelis ex Metaphysica allegatur supra ad p. 244, 1-3. Potius igitur ita dicendum esset: 'quia Philosophus eo modo concedit maius et minus in accidentibus, quo negat in substantiis, – et eo modo negat maius et minus in accidentibus, quo concedit in substantiis'. [6] scil. in substantiis, idque verbis «sed siquidem, quae cum materia», – cf. textus ex Metaphysica supra ad p. 244, 1-3; cf. etiam Aristot., *Physic*. III t. 68 (Γ c. 7, 207*b* 10-11): «Infinitae enim sunt decisiones [partitiones] magnitudinis». [7] idque verbis «neque secundum speciem substantia», ut supra ad p. 244, 1-3. [8] scil. in textu ex Metaphysica, allegato supra ad p. 244, 1-3. Cf. etiam Aristot., *Metaph*. V t. 19 (Δ c. 14, 1020*b* 7-8): «Sub-

228 Contra: ille[1] manet in termino 'ad quem'[2]. – Respondeo: non manet actu distincto, sicut fuit terminus 'a quo', sed manet in potentia in toto, sicut pars[3].

229 Contra: illud[4] sub omni ratione absoluta manet idem; respectus non est ratio termini 'a quo' vel 'ad quem'. Eadem videtur difficultas de aqua divisa et unita, quis terminus 'a quo' et 'ad quem': si enim tota est terminus 'a quo' divisionis, et 'haec pars separata et illa' est terminus 'ad quem', uterque terminus praefuit idem numero, secundum quodcumque absolutum; est hic alia vis, quia duae aquae divisae connumerantur, – ergo manente eadem unitate numerali utriusque, semper connumerantur; sed in toto manet eadem unitas numeralis utriusque, alioquin neutra maneret eadem numero, et ita non esset continuatio praeexsistentium, sed simpliciter corruptio et generatio tertii ex ipsis. Qui diceret partes in toto absoluto habere esse absolutum totius, respectu cuius proprium esse earum est materiale (V *Metaphysicae* cap. 'De causa': 'materia ut partes totius'), posset dicere quod gradus prior manet in toto secundum esse aliquod absolutum quod non praefuit; similiter de aqua unita alii aquae.

230 Sed semper quaeritur[5] quis est terminus 'a quo' incompossibilis[6] secundum aliquod absolutum? – Illud non assignatur, ideo breviter respondeo:

Per se terminus 'a quo' est incompossibilis termino 'ad quem', – ille est privatio; sed terminus positivus 'a quo' non est incompossibilis termino 'ad quem', nisi ut coniungitur 'per se termino a quo'[7] [a]: alio; opposito modo est in accidentibus, quia forma accidentalis est divisibilis[8] secundum gradus, – ideo quilibet gradus compatitur alium et perficitur eo[9].

---

[a] *Pro* Per (22) — a quo (24) *a Duns Scoto ponitur signum* (*in sensu verticali*): ⊂—⊃.

ADCPMSRIVvZΓ^{BbDdN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

27 *signum* ⊂—⊃ = A^1 ⊂ *in text. et mg. ad verbum* respondeo (21) V^{1}Γ^{D1}; ¶ *sign.* Sic in Duns A^1

F 16 Aristot., *Metaph.* V t. 3 (Δ c. 2, 1013*b* 19-21): «Partes totius.... ut ex quo causae sunt».

stantia cuiuslibet, quod semel: ut ipsorum 'sex', non quae bis aut ter sunt, sed quae semel; sex enim [sunt sex] semel»; Godefridus de Font., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 140).

T [1] scil. gradus imperfectus. [2] Cf. supra n. 225 et p. 248, 16-18. [3] Cf. supra p. 248, 19-23. [4] scil. quod in toto manet ut pars in potentia. [5] id est (ex tribus punctis n. 229): Sed cum terminus positivus 'a quo', manens in toto sub omni ratione absoluta idem numero, secundum esse absolutum, sive illud quod praefuit in toto sive quod non praefuit sit compossibilis termino 'ad quem', nihil ad propositum (cf. n. 226. 199), quia semper quaeritur etc. [6] scil. termino 'ad quem'. [7] Cf. supra p. 248, 23-249, 16. – Cf. hic nota 5. [8] Forma enim est accidentalis, quia mutatur, – inde cf. Aristot., *Physic.* VI t. 32 (Z c. 4, 234*b* 10): «Quod mutatur autem, omne divisibile esse necesse est». [9] Pro textu p. 248, 16-250, 26 cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 98-101.

nisi dicendo incompossibilitatem, quod 'hoc non est hoc', – vel quod 'hoc et hoc non simul perficiunt idem' ut actus, in actu distincto. Sic quidem dupliciter[1] est prior gradus incompossibilis termino 'ad quem', quia numquam est ille, etiam quando est in illo; numquam est etiam actus distinctus illius cuius terminus 'ad quem' est actus distinctus.

231 Sed istorum duorum modorum «nisi dicendo» etc.[2], primus non sufficit ad terminos motus, quia albedo non est dulcedo; secundus non potest ponere oppositionem termini 'a quo' propter aliquid absolutum in ipso, quia esse actum distinctum nihil dicit super illum gradum absolutum – ut manet – nisi praecisionem, quod est 'esse in alio' (ut pars in toto), et ita sic ponere terminum est ponere formaliter sub negatione relationis: itaque tene illud c—ɔ[3].

232 Ad illud aliud, de aquis[4], respondeo: sicut pars in toto, est quidem et in actu terminante generationem (quia divisio non est generatio), non tamen est in actu distincto, qui est actus cum praecisione partialitatis; ita correspondet sibi unitas secundum rationem primam actus[5], et illa manet in divisione et in unione, – secundum autem rationem actus distincti[6] correspondet proprie unitas quae est principium numeri.

233 Ad formam. Prima consequentia[7] tenet, loquendo de unitate secundo modo[8], quia numerus est discretorum; quaecumque partes continui sunt unum numero, loquendo stricte de numero. – Ulterius: minor[9] est falsa de unitate numerali secundo modo[10], primo modo vera[11]. Nec tamen[12] sequitur idem habere duas unitates numerales, sed idem secundum esse absolutum habet unicam, perpetuam, dum manet; secundum autem esse praecisum, correspondet sibi unitas connumerata. Et sicut accidit sibi esse praecisum, ita accidit sibi suam unitatem esse connumerabilem: quando enim suum esse est praecisum, sua propria unitas est connumerabilis, – quando non, sed est in alio esse praeciso ut aliquid eius, tunc sua unitas propria non est connumerabilis, sed est aliquid unitatis connumerabilis, ita

---

T [1] scil. iuxta duos modos praedictos, lin. 1-3 («nisi dicendo... distincto»). [2] scil. «nisi dicendo... distincto», lin. 1-3. [3] scil. «Per... a quo», p. 250, 22-24; cf. p. 250, 27. [4] scil. divisa et unita, – cf. supra p. 250, 5-14. [5] scil. actus terminantis generationem (lin. 15). [6] qui scil. est «actus cum praecisione partialitatis» (lin. 16-17). [7] scil. «si enim... absolutum», cf. p. 250, 6-9; secunda cf. p. 250, 9-11. [8] scil. de unitate «quae est principium numeri» (lin. 19-20); cf. nota 6. [9] scil. «sed... ex ipsis», cf. p. 250, 11-14. [10] Cf. nota 8. [11] scil. de unitate (numerali) «secundum rationem primam actus» (lin. 17-18); cf. nota 5. [12] scil. ex hoc quod minor taliter sit vera.

quod breviter 'unitatem esse connumerabilem' proprie requirit ipsam esse praecisam, quia numerus est discretorum. ‖

234 Ad argumentum in oppositum [1] dico quod non sequitur 'manet forma eadem in individuo imperfecto et perfecto, ergo ipsa mutatur subiective', quia non manet ut subiectum transmutationis, sed manet sicut natura in individuis, supra quam quodlibet individuum aliquid addit. Et ratio defectus consequentiae [2] est, quia illud quod est subiectum unius individui naturae, est etiam subiectum individui alterius, et illud etiam est possibile et mutabile ab individuo in individuum; ipsa autem forma sicut unius individui non est subiectum ita nec alterius, et per consequens nec mutabile de uno in aliud [a].

⌈QUAESTIO 2

UTRUM ILLUD POSITIVUM CARITATIS PRAEEXSISTENTIS QUOD MANET IN AUGMENTO, SIT TOTA ESSENTIA CARITATIS INTENSAE⌉

235 Secundo quaero [b] utrum illud positivum caritatis praeexsistentis quod manet in augmento, sit tota essentia caritatis intensae, ita quod si poneretur caritas intensa sine subiecto, nullam realitatem [Q. 5] [1]

[a] *Loco* Ad (3) — aliud (11) *textus interpolatus:* Ad rationem principalem [3] dico quod forma non est subiectum mutationis, sed se habet respectu diversorum graduum eius sicut species ad duo individua, quae de novo habent esse speciei: et non est subiectum eis, quia cum multiplicantur individua de novo, species modo esse incipit in uno individuo, modo in alio; unde non est motus formae secundum istos gradus, quia non sunt accidentia superaddita naturae formae, sed sunt modi intrinseci, dicentes certum gradum quantitatis virtualis illius formae [4]. [17]

[b] *Loco* Secundo quaero *textus interpolatus:* Supposito quod caritas prior non corrumpatur quando augmentatur caritas, est quaestio, propter aliam opinionem de augmento caritatis [5].

ADCPMSRIVvZ$\Gamma^{BbDdN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

3-11 *et* 18-24: Ad argumentum (3) — aliud (11) = PIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{G}\Sigma$ρπγβμυ Ad rationem (18) — formae (24, *add.* Ad argumentum, 3 — aliud, 11 R^{2}) DCMSRv$\Gamma^{bd}\Lambda^{Y}\rho^{\Phi}\tau\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu^{\Phi}\upsilon^{\Phi}$ Ad rationem (18) — formae (24) *et* Ad argumentum (3) — aliud (11) AΛ^{O}; ¶ *text.* Ad argumentum (3) — aliud (11) *sign.* Hic Scotus A^{1} 15 *adnot.:* Quaestio 5 A^{1} *et multi* Qu. 3 M^{1} Qu. 4 Γ^{D2} Qu. 6 V^{1} Ista quaestio habetur deminute Σ^{Q2} Similiter ista quaestio habet aliquando aliqua pauca verba ultra vel aliter quam in Ordinatione A^{1}; *lectiones variantes huius quaestionis* (15-*p*. 264, 5) *vide in append.* B 15 *et* 25-27: Secundo quaero (15) = PI^{2}V$\Gamma^{BD}\Lambda^{GO}$ρπβ Circa tertium Σ Supposito (25) — caritatis (27) I′ *rell.* τγμυ

T [1] Cf. supra n. 196. [2] scil. «manet... subiective», lin. 3-5. [3] Cf. supra p. 234, 14-16. [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 102. [5] Cf. ib. n. 103.

positivam haberet in se essentialiter, aliam ab illa quae praefuit in caritate remissa [1].

Et quod hoc modo realitas caritatis praeexsistentis sit tota essentia et realitas caritatis auctae [2], probo:

VIII *Metaphysicae*: 'formae sunt sicut numeri', – quoad hoc quod 'sicut quilibet numerus additus variat numerum, ita quilibet gradus in forma additus variat speciem'; ergo in essentia huiusmodi formae non potest addi aliquid manente eadem specie. Supponitur autem quod intensa est eiusdem speciei cum remissa, ergo non additur ibi aliquis gradus ultra realitatem illius formae.

Praeterea, X *Metaphysicae* cap. paenultimo, dicit Philosophus quod 'differentiae formales mutant speciem' [3]: differentia graduum in essentia formae si esset, esset differentia formalis. 236

Praeterea, Porphyrius dicit quod differentia formalis non recipit magis nec minus: « Esse » – inquit – « uniuscuiusque unum et idem est, neque intensionem recipiens neque remissionem ». 237

Praeterea, auctor *Sex principiorum*: « Forma est simplici et invariabili essentia consistens ». 238

Praeterea, si aliqua realitas advenit praeexsistenti [a], ergo caritas aucta non erit in specie, quia includet aliquid accidentale naturae specificae; vel si ipsa [4] sit per se in specie [b], nihil includit nisi aliquid 239

---

[a] *Loco* advenit praeexsistenti *textus interpolatus*: est in caritate de novo adveniente, alia quam in praeexsistente [5].

[b] *Sequitur textus interpolatus*: habet quidquid requiritur ad naturam speciei, et per consequens [6].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

19 *et* 22-23: advenit praeexsistenti (19) = PV$\Gamma\Lambda^{GO}\Sigma$ *edd.* est (22) — praeexsistente (23) *rell.* 24-25 habet — consequens = DCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$

F *5-7* Aristot., *Metaph.* VIII t. 10 (H c. 3, 1043*b* 32-1044*a* 11); textus cf. supra ad p. 244, *1-3*. *11-12* Aristot., *Metaph.* X t. 25 (I c. 9, 1058*b* 1-2): « Quaecumque quidem in ratione sunt contrarietates, specie faciunt differentiam »; versio arabico-latina: « Omnia igitur contraria quae sunt in definitione, faciunt diversitatem secundum formam ». *14-16* Porphyrius, *Liber praedicabilium* c. 4 (ed. Bekker c. 3, 3*a* 47-48): « Esse autem uniuscuiusque unum et idem est, nec intensionem nec remissionem suscipiens est ». *17 Liber de sex principiis* c. 1 n. 1 (ed. Heysse-Van den Eynde, 8); textus cf. supra ad p. 234, *4*.

T [1] Cf. Duns Scotus, *Lectura* I d. 17 pars 2 q. 2; *Rep.* I A d. 17 pars 2 q. 2. [2] id est: 'Et quod realitas caritatis praeexsistentis sit tota essentia et realitas caritatis auctae, ita quod... remissa', ut p. 252, 16-253, 2. [3] Cf. Averroes, *Metaph.* X com. 25: « id est: ergo omnia contraria quae sunt in definitionibus, scilicet quae accipiuntur in eis pro differentiis, faciunt diversitatem secundum speciem, scilicet faciunt species contrarias ». [4] scil. caritas aucta. [5] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 107. [6] Cf. ibidem.

pertinens ad naturam speciei, – et ita [a] caritas minor, quae non includit illum gradum, non erit in specie.

240 Contra: [2]

Tunc[1] [b] caritas cuiuslibet beati esset aequalis in natura caritatis caritati Christi; et cum secundum Augustinum VI *De Trinitate* cap. 7 in rebus « incorporeis idem sit maius esse quod melius esse », caritas cuiuslibet beati esset aeque bona secundum se caritati Christi, et ita quilibet foret aeque beatus [c].

⌊I. – OPINIO ALIORUM⌋

241 ⌈Opinionis expositio⌉ – Opinio innitens argumentis factis ad primam partem[2], videtur dicere quod praescindendo formam a sub-

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* cum ultra caritatem minorem habeat unum, per se pertinentem et praecise ad naturam speciei, sequitur quod[3].

[b] *Loco* Tunc *textus interpolatus:* Si caritas maior non plus realitatis haberet quam caritas minor, tunc[4].

[c] *Sequitur textus interpolatus:* cum Christo, quia praemium essentiale correspondet quantitati caritatis, quod est impossibile[5].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

4 *et* 14-15: Tunc (4) = PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{G}\Sigma$τ Si (14) — tunc (15) *rell.* ρπγβμυ; ¶ *text.* Si (14) — minor (15) *sign.*: ∴—∴ μ 12-13 cum — quod = ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 16-17 cum Christo — impossibile = ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO}$ *edd.*; ¶ *text.* quia (16) — impossibile (17) *sign.* ∴—∴ μ

F 3-4 AUGUST., ut supra ad p. 233, 8. 10-p. 255, 6 GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 per totum (PhB II 139-146); praesertim autem ibidem (p. 140): « Nam secundum Philosophum, octavo Metaphysicae, species et essentiae rerum numeris comparantur; ratio autem cuiuslibet numeri consistit in unitate formali, a qua si fiat deminutio vel additio, variatur essentia et species. Ergo similiter ratio et essentia speciei uniuscuiusque habitus consistit in indivisibili, ita quod ipsa manente eadem secundum essentiam, non poterit deminui vel augeri »; ibidem (p. 145): « Secundum ergo tales gradus, formae sunt sicut numeri, ut sicut qualibet unitate addita vel remota tollitur species numerorum, sic quolibet tali gradu addito vel remoto non remanet forma in illa specie »; ibidem (p. 141): « Cum forma specifica secundum se non possit habere magis et minus, albedo separata non esset forma nisi secundum se, et non diversimode participata a subiecto »; ibidem (p. 144): « Caritas ergo, nec alia qualitas, non augetur per additionem essentiae vel partis essentiae ad aliam partem »; ibidem (p. 139-140): « Sed secundum Augustinum..., 'caritas meretur augeri, ut aucta mereatur perfici' »; ibidem (p. 141-142): « Si ergo recipiat forma... magis et minus, ... oportet quod hoc sit secundum aliquod accidens eius, secundum gradus virtuales eius... Hoc autem est recipere magis et minus non secundum se, sed secundum esse in subiecto... Forma, prout suscipitur in subiecto magis et minus disposito, dat ei magis et

T [1] id est: 'Si realitas caritatis praeexsistentis sit... remissa (ut p. 253 nota 2), tunc' etc. [2] Cf. supra n. 235-239; opinio est Godefridi (cf. ad lin. 10-p. 255, 6), quae quoad dicta lin. 10-p. 255, 2 innititur argumento n. 235, quod per se sufficit, ut patet ex responsionibus infra n. 250-254 (reliqua argumenta, n. 236-239, Duns Scotus ipse addidit, sicut multoties in opinionibus adducendis solet). [3] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 107. [4] Cf. ib. n. 108. [5] Cf. ibidem.

iecto [1], non est magis et minus in forma secundum se per realitatem additam; et quia secundum auctoritates [2] oportet ibi [3] salvare aliquo modo magis et minus, oportet ibi ponere [4] secundum inesse accidentis ipsi subiecto (quod quidem inesse est ipsi [5] esse), et ita maioritas quantum ad inesse attribuitur vel maiori dispositioni subiecti vel maiori amotioni oppositi indisponentis.

[3] ⌊Opinionis improbatio⌋ – Contra istam positionem [6] arguo primo sic: contraria in summo sunt incompossibilia in eodem, in gradibus remissis non [a]. Hoc autem non est nisi quia aliquid est in contrario intenso, quod non est in remisso: si enim tota realitas est in intenso quae est in remisso, non est repugnantia remissi ad intensum. – Sed ista incompossibilitas [7] non est habitudo ad subiectum, 242

[a] *Loco* in gradibus remissis non *textus interpolatus:* scilicet calidum et frigidum in summo, non autem sub gradibus remissis (patet, quia dum remittitur calidum et motus calidi vel caloris, intenditur motus frigiditatis, et e converso) [8].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

8-9 *et* 13-15: in gradibus remissis non (8-9) = PI$^{2}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβμυ scilicet (13) — e converso (15) ADCMSRI'VZ$\Gamma\Lambda^{Y}$τ; ¶ *text.* scilicet (13) — e converso (15) *sign. litteris* a-b V^{1}(*text. et mg.*)Γ^{BID2}

minus esse, sive magis vel minus perficit vel reducit illud ad actum secundum illam formam, – ut quanto magis subiectum disponitur ad susceptionem formae albi, tanto plus participat de albedine, quia illa eadem albedo eiusdem gradus essentialis, quae subiecto indisposito daret esse remissum, subiecto disposito et recedente a contrario dat esse intensum»; ibidem (p. 146): «... tunc verum est quod minuitur vel augetur forma etiam secundum essentiam quodammodo... Unde plus est de essentia caritatis in habente perfectiorem caritatem»; ibidem (p. 146): «Quamvis ergo esse et inesse accidentis vel caritatis sit idem secundum rem cum essentia, et sic non possit habere magis et minus secundum esse vel inesse [nisi secundum essentiam augeatur et deminuatur], nec possit magis inesse vel radicari in subiecto nisi etiam secundum essentiam augeatur, tamen non dicitur augeri secundum essentiam, quia hoc quod essentia habet aliquo modo magis et minus, hoc non contingit ei ex ratione essentiae, sed ex inesse in subiecto, ex maiore dispositione subiecti et perfectiore virtute agentis, et cetera [puta ex maiore participatione, ex magis inesse vel ex radicari in subiecto]» (cf. tertia via infra n. 247).

T [1] scil. si poneretur sine subiecto (p. 252, 17), secundum quod argumenta ipsa requirebant. [2] scil. sanctorum (sicut in Reportatione et habetur in append. B in apparatu lect. var.), i. e. Augustini («caritas meretur augeri, ut aucta mereatur perfici», cf. supra n. 195). Duns Scotus exponit intentionem Godefridi, qui auctoritatem Augustini expresse adducit. [3] scil. in forma secundum se seu in essentia formae (cf. Godefridus, ad p. 254, 10-255, 6: «hoc quod essentia habet aliquo modo magis et minus»). [4] scil. magis et minus. [5] scil. subiecto (cf. n. 244). [6] Positio seu opinio n. 241 duas partes continet: priorem p. 254, 10-255, 2, alteram hic lin. 2-6; haec altera dividitur in duas vias, scil. de maiore dispositione subiecti et de maiore amotione contrarii. Hic (n. 242-244) arguitur contra dicta «Opinio... ipsi esse» (p. 254, 10-255, 4); contra duas vias arguetur infra n. 245-246. – Prior pars opinionis ponit in forma non esse magis et minus secundum essentiam, praescindendo a subiecto; altera ponit in forma esse magis et minus secundum essentiam, in subiecto. [7] scil. contrariorum in summo (puta summe calidi et summe frigidi). – Loco «incompossibilitas» codices, sequentes tantum Ordinationem, erronee tradunt «realitas». [8] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 110.

nec ex habitudine aliqua ad subiectum: prior enim est incompossibilitas formarum in se quam sit formarum in tertio ut in subiecto recipiente (quia enim sunt in se incompossibiles, ideo non possunt recipi in eodem, – non e converso). Ergo illud quod est ratio incompossibilitatis in intensis, est aliquid positivum in eis secundum se, non tantum in ordine ad subiectum.

243 Praeterea, idem non potest bis produci, et per consequens non potest aliqua realitas per aliquam mutationem acquiri; ergo illa realitas quae acquiritur per motum vel mutationem intensionis, non est eadem positive cum illa quae praefuit, quia tunc [1] illud quod praeexsistit realiter acquireretur [a].

244 Praeterea, si forma est indivisibilis, dat subiecto esse indivisibile [4]
et indivisibiliter: non enim subiectum est tale secundum formam nisi quia forma est talis; ergo si forma est talis secundum se, non est aliqua maioritas perfectionis, nec subiectum secundum eam dicetur magis tale secundum eam [b].

245 Praeterea, contra istos modos, quibus ponitur magis et minus in forma [2]. Primo contra illum modum de dispositione [3] ad magis et minus:

[a] *Loco* et (7) — acquireretur (11) *textus interpolatus:* hoc [4] suppono; item, suppono quod impossibile est esse motum vel mutationem realem sine termino reali. Ex hoc [5] arguo sic: in augmentatione caritatis caritas minor est terminus 'a quo' et caritas maior est terminus 'ad quem', et ista est productio realis; ergo necessario est ad aliquem terminum realem, secundum secundam suppositionem [6]. Non ad realitatem quae praecessit omnino, quia idem non potest bis produci; realitas praecedens fuit terminus alterius productionis. Ergo ad aliam realitatem [7].

[b] *Loco* ergo (14) — eam (16) *textus interpolatus:* quia enim forma est talis, ideo habens eam dicitur tale secundum eam. Ergo si forma sit indivisibilis secundum se, impossibile est quod subiectum posset esse maius et minus secundum eam: contradictio enim est quod 'forma in se' sit indivisibilis et tamen quod subiectum sit divisibile secundum eam [8].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

7-11 *et* 19-25: et (7) — acquireretur (11) = PΛ^{G}Σρπβ hoc (19) — realitatem (25) ADCMSRIZ Λ^{Y}τγ et (7) — acquireretur (11) *et* hoc (19) — realitatem (25) V$\Gamma\Lambda^{O}$μυ ⟦et (7) — acquireretur (11) *post* produci (24) VΓ^{BD}⟧; ¶ *text.* hoc (19) — realitatem (25) *sign.*: Additio υ *lin. anfractuosa* μ 14-16 *et* 26-30: ergo (14) — eam (16) = PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{GO}$Σρτπβμυ quia (26) — eam (30) *rell.* γ 17-*p.* 257, 3 *et p.* 257, 8-13: Praeterea (17) — minus (*p.* 257, 3) = PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{GO}$Σρπγβ Item (*p.* 257, 8) — minus (*p.* 257, 13) *rell.* τ Praeterea (17) — minus (*p.* 257, 3) *et* Item (*p.* 257, 8) — minus (*p.* 257, 13) μυ; ¶ *text.* Item (*p.* 257, 8) — minus (*p.* 257, 13) *sign.*: Additio υ *lin. anfractuosa* μ

T [1] id est: 'quia si esset eadem positive cum illa quae praefuit, tunc' etc. [2] De modis seu viis cf. supra n. 241 et p. 255 nota 6. [3] scil. subiecti. [4] scil. « idem non potest bis produci » (lin. 7). [5] scil. ex duobus quae supponit. [6] scil. « impossibile... reali », lin. 20. [7] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 111. [8] Cf. ib. n. 114.

Si enim est eadem dispositio – id est secundum rationem unius – ad magis et minus, et illa dispositio est forma, sequitur quod in aliqua forma est magis et minus [a]. Si igitur in aliqua forma est dispositio non secundum rationem unius dispositionis [1], ad magis et minus, sicut a l i q u i volunt [2] dicere quod [b] in aere humiditas est dispositio ad minorem caliditatem et siccitas in igne est dispositio ad
[5] maiorem caliditatem [c], – contra hoc arguo: una species, secundum

---

[a] *Loco* Praeterea (*p.* 256, 17) — minus (*p.* 257, 3) *textus interpolatus:* Item, contra modum eorum ponendi maius et minus in forma [3], et primo contra illum modum de dispositione subiecti, propter quam dicetur forma suscipere maius et minus: illa dispositio aut est aliqua forma, aut non. Si sit forma, et secundum illam dicitur subiectum maius et minus dispositum, sequitur propositum, quod in aliqua forma est maius et minus [4].

[b] *Loco* Si (3) — quod (5) *textus interpolatus:* Si illa dispositio non est forma secundum quam subiectum dicitur magis tale, sed alia forma, ergo subiectum dicetur magis tale secundum illam formam propter aliquam dispositionem praecedentem, — et tunc quaerendum est de illa dispositione aut est aliqua forma, aut non, et sic vel erit processus in infinitum in dispositionibus vel oportet dare maius et minus in forma aliqua secundum se [5]. Item, prius oportet habere subiectum dispositum, antequam moveatur ad terminum motus, quia nihil movetur ad aliquid nisi disponatur ad susceptionem eius; cum ergo in omni motu, in termino eius, aliquid acquiratur quod non praefuit in principio motus, sequitur quod aliquid aliud acquiritur in termino motus, quam illa sola ratio [6] dispositionis. – Dicit [7] quod maius et minus est in diversis subiectis propter diversas dispositiones, non eiusdem rationis sed contrariae, sicut ignis dicitur magis calidus quam aer, quia [8].

[c] *Sequitur textus interpolatus:* et ideo non est ista maioritas in aliqua una dispositione [9].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

3-5 *et* 14-25: Si (3) — quod (5) = P$\Lambda^{GO}\Sigma$ρπγβ Si illa (14) — quia (25) ADCMSRIZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{Y}$τ Si (3) — quod (5) *et* Si illa (14) — quia (25) μυ Si illa (14) — dispositiones (24) *et* Si (3) — quod (5) VΓ^{D}; ¶ *text.* Si illa (14) — dispositionis (23) *sign. lin. protracta* A^1 Si illa (14) — dispositiones (24) *sign.*: Extra Γ^{D2} *litteris* a-b *in text. et mg.* V^1 Si illa (14) — quia (25) *sign.*: Additio υ *lin. anfractuosa* μ 26-27 et ideo — dispositione = ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$τγμυ; ¶ *text. sign.*: Additio υ *lin. protracta* A^1 *lin. anfractuosa* μ

F *5-7* GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 142-143).

T [1] Cf. GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 142). – Loco « dispositionis » codices habent « rationis »; est error, ut patet ex responsione lin. 7-p. 258, 2 (« una… rationem unius dispositionis »). [2] id est, Godefridus (immediate post locum signatum in nota 1). In Reportatione ponitur « Dices », cuius mutatio in « Dicit » habetur hic infra lin. 23. [3] Cf. p. 256 nota 2. [4] Cf. GODEFRIDUS DE FONT., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 142); DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 116. [5] Cf. ibidem (uterque). [6] Loco « illa sola ratio » (quod habet Reportatio), codices Ordinationis, solam Reportationem sequentes, habent « illud solum, ratione »; sed est lectio erronea. [7] scil. Godefridus; cf. nota 2. [8] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 117-118. [9] Cf. ib. n. 118.

se totam, videtur habere in susceptivo rationem unius dispositionis [a]. Praeterea [b], tunc [1] non erit motus unus ab intenso ad remissum, nec e converso: nihil enim movebitur ad remissum nisi quod habet dispositionem convenientem receptioni eius [2]; intensum autem non habet illam dispositionem convenientem remisso; ergo oportet, ad hoc ut possit moveri ad remissum, quod moveatur ad dispositionem convenientem gradui remisso, – et ita oportet ad hoc ut ex intenso fiat remissum, quod prius fiat motus a dispositione quae est ad intensum, ad dispositionem quae est ad remissum, et ita [c] numquam unus motus immediate erit ab intenso ad remissum, quia non habent idem susceptivum immediatum, conveniens utrique dispositioni [3].

246 Alia via, quae dicit de dispositione sive de amotione contrarii indisponentis [4], videtur improbari per hoc quod in angelis in statu

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* unde omnia individua unius dispositionis accidentis habent dispositionem unius rationis, sicut et formam eiusdem rationis; ergo circumscripto omni alio quod non est dispositio propria, potest esse maius et minus in individuis eiusdem speciei et ita intensio et remissio secundum formam illius speciei, absque hoc quod praecederent tales dispositiones contrariae et oppositae in subiectis. Tunc quaeritur, ut prius, quare est aliquid magis dispositum nunc quam prius, ut prius argutum est [5].

[b] *Sequitur textus interpolatus:* si praecedant tales dispositiones oppositae, ad maius et minus [6].

[c] *Loco* et ita (7) — ita (10) *textus interpolatus:* et ita, ad hoc quod intensum fiat remissum, oportet quod prius fiat motus a dispositione quae est in intenso, ad dispositionem convenientem gradui remisso, quam ex intenso fieret remissum, et e converso, – quod est impossibile, quia tunc [7].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

7-10 *et* 24-27: et ita (7) — ita (10) = APV$\Gamma^{BD}\Lambda^{GO}\Sigma$ρπβμυ et ita (24) — quia tunc (27) DCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$τγ 15-21 unde — argutum est = ADCMSRI(*om.* I^2 *cancellando prima verba*)Z$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *edd.*; ¶ *text. sign. in text. et mg.* Extra I^2 ergo (17) — argutum est (21) *sign. lin. protracta* A^1 22-23 si — minus = ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ *edd.*

T [1] scil. si ad magis et minus in forma requiritur dispositio non secundum rationem unius dispositionis (p. 257, 3-5). [2] scil. remissi. [3] Ex codicibus Ordinationem sequentibus, loco «conveniens utrique dispositioni» (quod habet Reportatio et codices Ordinationis qui eam sequuntur), quidam habent «dispositioni», quidam «dispositum». Prior lectio patefacit omissionem verborum «conveniens utrique», nam codices minime lectionem «dispositioni» traderent nisi verba illa in libro Duns Scoti antecessissent. [4] Cf. supra n. 241 et p. 255 nota 6. [5] «Tunc... est» (lin. 20-21), id est: 'Quia si tales dispositiones contrariae praecederent, tunc quaeritur quare subiectum est magis dispositum in gradu intenso quam in gradu remisso: aut videlicet quia dispositio illa praecedens est aliqua forma, aut quia non est aliqua forma. Si sit forma... secundum se', ut supra p. 257, 10-19. – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 119. [6] Cf. ib. n. 120. [7] Cf. ibidem.

innocentiae non erat aliqua dispositio maior vel minor ad caritatem; ergo omnes recepissent caritatem aequalem, quod non tenetur [a].

[6] Tertia etiam via – quae tenetur a quibusdam – 'de radicatione formae in subiecto' [1], videtur improbari, quia ista radicatio aut est aliqua forma absoluta (et habetur propositum, quod in tali [2] est magis et minus), aut non. Si non, sed tantum respectus, tunc videtur quod non possunt habere magis et minus nisi per magis et minus in fundamento, sicut absoluta non conveniunt in respectu nisi per fundamentum. 247

Tunc etiam [3] non proprie salvatur forma intensior [b], quia aliquando forma minus radicata in subiecto potest in se esse intensior: sicut rubor ex verecundia potest esse intensior rubore qui est qualitas passibilis in alio [4]. 248

[II. – Responsio propria ad quaestionem]

Ad hanc quaestionem [5] concedo – praecipue propter tres rationes primas contra istam opinionem adductas [6] – quod realitas positiva, quae praeexstitit in caritate minore, non est tota realitas positiva quae est in caritate maiore. Immo, si essent caritas maior et minor 249

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* Item, angeli boni non habuerunt in merendo aliquam indispositionem, et tamen non habuerunt aequalem caritatem; unde non sequitur 'quilibet angelus in eadem specie aequaliter disponitur ad gratiam, ergo quilibet aequaliter habet gratiam' [7].

[b] *Loco* Tunc — intensior *textus interpolatus:* Item, iste modus non salvat formam unam esse intensiorem alia [8].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

10 *et* 23-24: Tunc — intensior (10) = PV$\Gamma^{BD}\Lambda^{GO}\Sigma$ *edd.* Item (23) — alia (24) ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 19-22 Item — habet gratiam = ADCMSRIVZ$\Gamma\Lambda^{YO}$τμυ; ¶ *text. sign.*: Extra *in text. et mg.* I^2 *lin. protracta* A^1 *litteris* a-b *in text. et mg.* V^1

F 3-4 Godefridus de Font., *Quodl.* II q. 10 in corp. (PhB II 146); textus cf. supra ad p. 254, 10-255, 6.

T [1] Secundum dicta n. 247-248 et analoge ad ea quae dicta sunt de dispositione p. 257, 10-19 (ubi eadem forma improbandi reperitur quae hic n. 247), continuandum est sic: 'propter quam radicationem, maiorem vel minorem, diceretur forma suscipere magis vel minus secundum essentiam, in subiecto, – non autem ut est forma absoluta, praescindendo videlicet a subiecto' (cf. p. 255 nota 6 et n. 241). [2] scil. in forma absoluta. [3] scil. si forma recipit magis et minus propter maiorem vel minorem radicationem (cf. nota 1). [4] puta in rosa minus intensa rubore. [5] Cf. supra n. 235. [6] Cf. supra n. 242-244; de ista opinione Godefridi cf. p. 255 nota 6. [7] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 122. [8] Cf. ib. n. 125.

separatae a subiecto, maior haberet in se realitatem positivam minoris et aliquam additam: si per impossibile tolleretur omnis habitudo ad subiectum (sicut quantitas molis, si poneretur separata a subiecto), etiam si per impossibile non haberet inclinationem ad subiectum, una tamen esset maior alia, et illa haberet in se totam realitatem positivam minoris et aliquid additum.

[III. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

250 Ad argumenta in oppositum[1]. [7]

Ad primum – de numeris[2] – dico quod procedit ex defectu intellectus Philosophi. Comparat quidem ibi Philosophus quiditates ad numeros, in quantum sunt definibiles, eo modo quo Plato loquebatur de quiditatibus, ponendo quiditates separatas[3]; substantiae quidem hoc modo acceptae, id est quiditates rerum, comparantur numeris secundum illas quattuor proprietates[4], – quarum una est ista, quod 'quodlibet additum variat speciem': et intelligo sic, quod de specie faciat aliam speciem vel quod de non-specie faciat speciem. Quaelibet enim differentia, addita definitioni, aut indicat quiditatem, aut speciem aliam a praeexsistente constituit, aut si praeexsistens fuit ratio generis, determinat ad rationem speciei, quae non habebatur ante additionem differentiae [a].

251 Dico ergo quod additum quiditati, acceptae secundum rationem quiditatis, alterat speciem, altero dictorum modorum[5]. Sed quod additur non quiditati ut quiditas est, non mutat; gradus autem individualis quicumque, sicut et differentia individualis contrahens ad esse 'hoc', sive unitas sive pluralitas individualis, et breviter quaecumque condicio individualis addita naturae specificae, non additur sibi quantum ad rationem quiditativam, ita quod secundum illam rationem determinet eam, et propter hoc non mutat speciem quidi-

[a] *Sequitur textus interpolatus:* Exemplum de intellectiva, addita ut differentia animae sensitivae [6].

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
29-30 Exemplum — sensitivae = ADCMSRIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{YO}$τγμυ

F 11-12 PLATO, *Parmenides* c. 3-6 (I 628-631).

T [1] Cf. supra n. 235-239. [2] Cf. supra n. 235. [3] Cf. *Expositio in XII libros Metaph. Aristot.* VIII c. 4 n. [22] (ed. Vivès VI 291*a*). [4] Cf. ib. n. [22-25] (p. 291*a*-294*a*). [5] Cf. supra lin. 16-17 (« de specie... faciat speciem »). [6] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 127.

tatis cui additur: non enim potest neque in aliam speciem praeexsistentem[1] mutare, neque de non-specie in aliquam[2] speciem, nisi ipsum additum sit ratio speciei, – et tale non est aliqua condicio individualis.

[8] Ad formam tunc auctoritatis[3] dico quod si adderetur aliquid quod esset pars quiditativa, quiditati praeexsistenti, mutaret speciem, sicut si addatur aliquid quod est pars numeri numero praeexsistenti, mutatur species numeri; si autem addatur aliquid quod non est natum esse pars numeri (puta aliquod accidens[4]), vel pars – numeri – materialis (puta si intelligeretur una unitas ternarii fieri intensior quam prius), in se non mutaretur species[5] [a]. Ita in proposito: quaecumque differentia individualis (vel gradus) additur quiditati, non est nata esse pars quiditatis. 252

Per idem[6] apparet ad Porphyrium[7], qui simili modo[8] loquitur de differentia in quantum est per se pars definitionis. Hoc modo consistit in indivisibili, hoc est accipiendo secundum illam indifferentiam secundum quam abstrahitur ab individuis, quae indifferentia – totalis[9] – est gradus eius ut est differentia specifica; sic non recipit magis et minus, quia 'quaecumque magis et minus' possunt competere individuis hoc modo[10], et sunt omnia intra istam indifferentiam differentiae et non addunt differentiae secundum hanc indifferentiam. 253

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* sed secundum aliquem gradum individualem[11].

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)
23 sed — individualem = ADCMSRIZΓ^{N}Λ^{Y}τγ

T [1] id est: 'neque in speciem aliam, speciem quiditatis praeexsistentem' etc. – Loco «neque... mutare» (lin. 1-2) codices Ordinationem sequentes habent «neque in aliam speciem mutare, neque in aliam speciem praeexsistentem». Istud falsum est, quia nihil potest mutari vel non mutari in aliquid praeexsistens, sed e converso, ut patet ex dictis p. 260, 17-20. [2] Loco «aliquam» codices Ordinationem sequentes habent «aliam». [3] scil. VIII Metaphysicae, supra n. 235. [4] ex. gr. albedo (cf. Duns Scotus, *Lectura* I d. 17 n. 178). [5] supple: 'sed per accidens'; cf. textus Reportationis lin. 23. [6] scil. per dicta ad primum (n. 235), supra n. 250-252. [7] Cf. supra n. 237. Ad argumentum n. 236 respondebit infra n. 254-255. [8] scil. sicut Aristoteles (n. 235). Aristoteles loquitur de differentia seu variatione, in forma, secundum speciem (n. 235), id est «secundum rationem quiditatis» (n. 251), in quantum scilicet est «pars quiditativa» (n. 252) seu «per se pars definitionis» (lin. 15 et n. 250); unde, si etiam Porphyrius ita intelligat, ad eum respondendum est per eandem expositionem, dicendo videlicet quod differentia formalis (seu «in forma vel secundum formam» [n. 255]), accepta nempe secundum speciem, «consistit in indivisibili» (n. 253) etc. Cf. Godefridus de Font., supra ad p. 254, 10-255, 6. [9] scil. in quantum extendit se ad omnia individua (cf. lin. 20-21). [10] scil. secundum dictam indifferentiam. [11] Cf. Duns Scotus, *Rep.* I A d. 17 n. 129.

254 Ad illud de X *Metaphysicae* [1] potest responderi per idem, vocando differentiam formalem 'differentiam quiditativam' [2].

255 Potest etiam dici – ad formam [3] – quod non omnis differentia formarum est formalis, proprie loquendo de formali, prout videlicet differentia formalis est differentia secundum formas, sicut non omnis differentia hominum est differentia in humanitate. Cuius ratio assignatur et realiter et logice. Realiter sic: possunt homines habere humanitatem, et differre, licet non per humanitatem, – et ita in humanitate non differunt; ita possunt purae formae differre, et tamen non per formalitatem differunt, et ita nec formaliter, quia idem est differre formaliter – proprie loquendo – quod differre in forma vel secundum formam [a]. Logice sic: quia terminus differentiae intelligitur per negationem, inclusam in differentia, respectu illius negationis potest accipi confuse et distributive; ita etiam illud quod denominatur esse ratio differentiae (quale est illud quod construitur cum differre, ut in quo vel secundum quod denominatur), quod posset confundi a negatione. Nunc autem ad negationem inferioris non sequitur negatio superioris, sed est destructio antecedentis et fallacia consequentis [4].

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* Ad rem etiam dico quod aliqua possunt differre specie inter se, tamen non causant differentiam talem in tertio, – sicut album et nigrum differunt specie, et tamen Socrates albus et Plato niger non; ita licet differentiae individuales sint primo diversae, tamen non variant essentiam, quia accidunt essentiae et sunt materiales respectu eius, – et sic de masculino et feminino, et sic etiam de gradibus respectu formae secundum se, quae [5] secundum suum esse non determinat [6] sibi certum gradum.

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)
20-26 Ad rem — gradum = IΓ^{N}

T [1] Cf. supra n. 236. [2] aliis verbis: 'differentiam formalem accipiendo pro quiditativa vel specifica, ut scilicet est per se pars definitionis (p. 261, 15). potest responderi per dicta n. 253, dicendo nempe quod isto modo consistit in indivisibili' etc., ut supra p. 261, 16-22. – Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 n. 180. [3] scil. auctoritatis X Metaphysicae (n. 236), de qua n. 254. [4] Puta, dicendo: 'differentia sive non-identitas hominum, ergo differentia sive non-identitas in humanitate vel secundum humanitatem'; vel aliis verbis (secundum Lecturam): 'iste homo differt ab illo sive est non ille homo, ergo differunt sive sunt non idem in humanitate vel secundum humanitatem'. Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 n. 181. – De terminis logicalibus occurrentibus cf. PETRUS HISPANUS, *Summulae logicales* tr. 6 n. 11. 21-22 et tr. 7 n. 59 et tr. 12 n. 1. 21. 41-43 (p. 60. 63-64. 88. 112. 118. 124). [5] scil. forma. [6] Loco « determinat » codices habent « determinant ». Textus iste (lin. 20-26), tantum in tribus codicibus (IΓ^{LN}) prostans, invenitur etiam in uno codice Reportationis (Taurini, bibl. univers., cod. K. II. 26, f. 55*ra*) et in Lectura (cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 17 n. 182), ubi concorditer traditur « determinat ».

[9] Ad aliud, de *Sex principiis*[1]: sicut probat simplicitatem formae, ita concedenda est sibi conclusio. Probat autem simplicitatem oppositam quantitati molis, quia ipsa addita non facit magis secundum molem (forma enim posita in subiecto non est aliquid magis quam prius fuit). Concedatur ergo simplicitas formae opposita quantitati molis, – sed hoc nihil est contra intensionem secundum magis, quae pertinet ad propositum. 256

Ad rationem illam[2] dico quod hoc quod dicitur 'aliquid accidere naturae speciei', potest intelligi duobus modis: uno modo sic quod sit extra rationem quiditativam speciei, quomodo dicitur differentia accidere generi, – et sic accipitur accidens in fallacia accidentis pro extraneo, quod est extra rationem alterius[3]; alio modo dicitur accidens, quod non facit 'per se unum' cum eo cui accidit, sicut albedo cum corpore[4]. Primo modo, dico quod albedo intensa aliquid habet quod accidit naturae speciei (ita etiam habet albedo remissa, immo omne individuum habet aliquid quod accidit naturae speciei, – alias non contraheretur natura speciei); secundo modo, dico quod intensa non habet aliquid quod accidit naturae speciei, quia ille gradus qui intelligitur addi naturae secundum se, facit 'unum per se' cum natura, sicut et quaecumque differentia individualis addita naturae facit 'unum per se' cum natura. Quando ergo dicis 'si intensum includit aliquid quod accidit naturae speciei, ergo remissum quod non includit illud, non est in specie'[5], consequentia non valet loquendo de accidente primo modo sumpto, quo modo – et non alio – antecedens est verum[a b]. 257

---

[a] *Sequitur textus interpolatus:* Non ergo valet inferre 'ergo non est in specie talis gradus', sed debet inferri 'ergo talis gradus non est species'; est ergo in specie ut contentum sub ea. Nec sequitur 'ergo alius non erit in specie'; non enim sequitur 'non habet quidquid pertinet ad speciem, ergo non est in specie'. – Vel

ADCPMSRIVZ$\Gamma^{BDN}\Lambda^{YGO}\Sigma^{QU}$(ρτπγβμυ)

26-*p.* 264, 5 Non ergo — sub specie = P^2IVΓ; ¶ *text. sign.:* Extra Γ^{D2} *litteris* a-b V^1

F *2-5 Liber de sex principiis* c. 1 n. 1 (ed. Heysse-Van den Eynde, 8): « Compositio etenim [forma] non est, quoniam a natura compositionis seiungitur. Compositionum enim unaquaeque alteri adveniens compositioni, maiorem se coniunctam quodam modo efficit. In forma autem hoc minime est, nam in eo quod corpus album est, non dicitur maius aut minus se ipso non albo; nec si non album intelligatur, destructio compositionis vel minoratio aliqua facta est, sed alteratio sola ».

T [1] Cf. supra n. 238. [2] Cf. supra n. 239. [3] Cf. Petrus Hispanus, *Summulae logicales* tr. 7 n. 40 (p. 80). [4] Cf. ib. tr. 2 n. 15-16 (p. 20). [5] Cf. supra n. 239.

potest dici quod 'aliquid pertinere ad speciem' est dupliciter, vel quiditative vel subiective. Partes quiditativae sunt de per se intellectu speciei, sed non subiectivae, sed sunt sicut partes remotae; sic est in proposito: nullus gradus formalis pertinet ad speciem ut pars per se et essentialis speciei (quia sine quolibet gradu potest intelligi species), sed bene pertinet ad speciem ut contentum sub specie [1].

[b] *Post* verum (*p.* 263, 25) *a Duns Scoto relinquitur spatium vacuum magnum* [2].

ADCPMSRIVZΓ^{BDN}Λ^{YGO}Σ^{QU}(ρτπγβμυ)

6 *ad complendum locum a Duns Scoto relictum vacuum, tradunt quaestionem 5 distinctionis 17 ex* ADC
Rep. I A ('Utrum caritas augeatur per extractionem partis novae de potentia ad actum') *insuper quae-*
MSRIVZΓΛ^{Y}Σ^{U}ρπ^{Φ}β^{Φ}μυ [[*in fine libri primi* Σ^{U}; *adiungit* (¶ *sign.* Quaestio extra I^{2}) *tota quaestio sign.*: Pro
stionem 7 distinctionis 17 ex Rep. I A ('Utrum caritas possit deminui') I]]; ¶ *tota quaestio sign.*: Pro ista quaestione, illud album in libro Scoti A^{2} Extra Γ^{D2} Aliqui ponunt unam ultimam quaestionem (*sequitur textus*). Et non est de originali Doctoris, sed pertinet ad Reportationes π^{Φ}β^{Φ} *lin. anfractuosa* μ.

Pro dist. 18, quae in Ordinatione deest, introducunt textum eiusdem dist. ex Rep. I A vel ex Addit. Magn. ('Utrum donum dicat proprietatem personalem Spiritus Sancti') DRIVZΓΣ^{U}ρπ^{Φ}γβ^{Φ}μυ [[*post dist.* 19 D *in fine libri primi* Σ^{U}]]; ¶ *text. sign.*: Sciendum quod ista quaestio, nunc dicta, non est de Ordinatione magistri Ioannis Duns, sed forte de Reportatione (*in textu*) I Haec quaestio non est de Ordine Ioannis Duns (*in textu*) Γ^{N} Extra Γ^{D2} Item a multis ponitur una quaestio pro 18 dist., et non est de textu, quia pertinet ad Reportationes π^{Φ}β^{Φ} Quaestio addita quae non est in aliis editionibus etiam antiquis, est tamen de Scripto Anglico, ex II d. 1 q. 1 υ *lin. anfractuosa* μ

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 17 n. 134. [2] Iuxta dicta supra p. 248 nota 7, spatium album relictum est saltem pro una adhuc quaestione et etiam pro distinctione decima octava. In Reportatione sequuntur tres quaestiones, quarum prima a pluribus codicibus transfertur huc in Ordinationem, sed de ea in codice A ponitur nota: «Pro ista quaestione, illud album in libro Scoti». Distinctio vero decima octava, quae a codice A omittitur, a paucis habetur, et quidem vel secundum Reportationem vel secundum Additiones Magnas; in codice I in fine legitur: «Sciendum quod ista quaestio, nunc dicta, non est de Ordinatione magistri Ioannis Duns, sed forte de Reportatione» (est revera de Reportatione); similiter duo alii codices. Cum igitur istae quaestiones pertineant ad Reportationes, eas hic simpliciter omittimus.